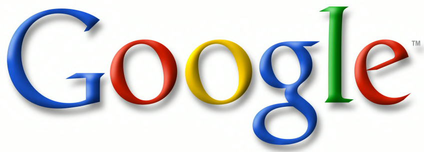

Google

KRIGETS HISTORIA

UR

FOLKRÄTTSLIG SYNPUNKT

I KORT SAMMANDRAG

AF

RIKARD KLEEN

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNER

KRIGETS HISTORIA

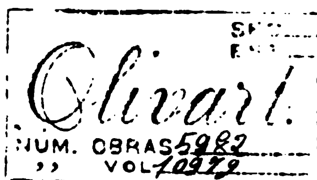
UR

FOLKRÄTTSLIG SYNPUNKT

I KORT SAMMANDRAG

AF

RIKARD KLEEN

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNER

STOCKHOLM 1906
KUNGL. HOFBOKTRYCKERIET IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG

INNEHÅLL

RÄTTELSER

Sid.	7	rad	7	nedifr.	*står:*	det	*läs:*	hon
»	13	»	1	»	»	s.	»	ss.
»	23	»	13	»	»	voro	»	var
»	34	»	17	»	»	därtil	»	därtill
»	61	»	14	uppifr.	»	repressaierna	»	repressalierna
»	65	»	8	nedifr.	»	Uppstånden	»	Uppståndet
»	130	»	12	»	»	bidrog	»	bidrogo
»	150	»	15	»	»	atet	»	tatet
»	158	»	2	»	»	deras	»	dess

INLEDNING

Utan kunskap om krigets rättshistoriska utveckling kan man möjligen *känna*, men icke *förstå* folkrätten under krig. Som nämligen hela kriget och dess bruk strida mot all mänsklig lag i strängt rättslig mening, betyda krigets för ögonblicket rådande lagar intet annat än ett särskildt tidskiftes uppfattning af de inskränkningar i den råa styrkans exekutiva medel, hvartill den historiska utvecklingen då hunnit. Bortsedt ifrån denna utveckling måste hvarje stadgande i en krigskodex te sig som ett brott; historien allena visar oss huruvida stadgandet är nödvändigt och alltså berättigadt, emedan det bildar en länk i progressionen och motsvarar sin tid i jämförelse med föregående tider.

Intet mänskligt bruk torde kunna uppvisa högre anor än krigets: dess spår förlora sig i den förhistoriska tiden. Icke ens bruket att *reglera* det, kan bördas åt nyare tider. Det gängse påståendet att kriget först genom Grotius erhöll lagar får alltså icke tagas i absolut mening. Grotii förtjänst består i det första arbete, som *systematiskt* reglerat kriget och på rationella grunder utdömt dess mest barbariska bruk; men kriget har haft lagar i alla tider och alla länder, om än visserligen hos de vildaste folkslagen dessa lagar

— stundom bestående i föga mer än yttre former, formler, högtidligheter o. s. v., hvilka dock egt lags karaktär så till vida som deras åsidosättande städse ansetts för straffbart, — i våra ögon te sig som ett *minimum* så obetydligt, att man knapt vill räkna det, och äfven detta *minimum* blifvit i verkligheten lika ofta åsidosatt som iakttaget.[1]

Vid en ytlig åskådning kan det historiska sakförhållande att, ehuru kriget inför det fördomsfria, från rent mänsklig grund utgående betraktelsesättet måste te sig som en utsväfning, det i verkligheten aldrig blifvit så ansedt — åtminstone icke i likhet med andra utsväfningar —, synas utgöra en tröst, emedan man däri skulle kunna se ett vittnesbörd om människosläktets instinkt af nödvändigheten att mildra, eller åtminstone förläna rättsligt sken åt, det råaste bland alla bruk för att kunna tåla det, hvaraf skulle kunna dragas den slutsats, att när äfven de vildaste och minst utvecklade folken röja en sådan riktning, kulturen som fortsätter henne måste förr eller senare uppnå den punkt, hvarest de mildrande begränsningarne utplåna ända till den sista krigsseden. Den som blickar djupare i historien ser emellertid saken mindre optimistiskt. Krigets vanmakt gentemot den rastlöst fortskridande kulturens verkningar eger helt andra orsaker, hvilka längre fram skola behandlas. Hvad däremot angår folkens begär — äfven urfolkens och äfven de minst hyfsade — att omgärda sina krig med vissa former för att förläna dem ett sken af laglighet, så ligger däri snarare motsatsen till tröst för dem som önska civilisera kriget, än mera för

[1] Till och med irokesen, säger Montesquieu, eger sin folkrätt i krig; den består däri, att han äter upp sina fångar.

dem som gärna skulle vilja se mänskligheten helt och hållet befriad ifrån ett så ofullkomligt och för rättsmedvetandet otillfredsställande exekutivmedel; ty just den primitiva regeln visar att krigets rötter äro djupa. Hade åtminstone de folk, hvilka varit alltför outvecklade för att bry sig om att färglägga sina ogärningar, försmått formen och genom sina bruk framstält kriget rätt och slätt som en utsväfning, så kunde däraf den slutledning dragas, att försöken till dess lagliggörande äro idel konstgrepp och sakna den naturliga grundval som borgar för en varaktig framtid. Men kunna krigets anhängare hänvisa på den ursprungliga folkinstinkten som bevis för att kriget *aldrig* ansetts för en blott utsväfning, en oordning, oförenlig med hvarje slags regelbindning, så hafva de utan tvifvel därmed för bruket att kriga funnit en grund som, om än icke absolut orubblig, bland alla torde vara den svåraste att rubba.

Är nu härmed sagdt, att krigens historia lämnar oss ett vittnesbörd som hos den rättrådige, hvilken icke kan gilla kriget, leder till tröstlöshet? Långt därifrån. Visserligen ha positivisterna af den historiska skolan icke försummat att af krigets urminnes häfd draga slutsatser för dess oändliga fortvaro. Men för den som i historien ser mer än den blotta företeelsen, skall en blick på krigets gång genom årtusendena snarare väcka förtröstan till fredens framtid, dock icke på det förflutnas grunder, och aldra minst på dem som lämnas af krigens yttre former. Historiens grunder och vittnesbörd äro nämligen icke blott att söka i det förflutna, sådant det föreligger i själfva händelserna, utan lika mycket i ett tillkommande, hvilket kan deduceras såsom logisk slutledning ur den *rikt-*

ning, nämda förflutna visar oss att utvecklingen följt, vid en uppmärksam jämförelse mellan tidskiftena. Ty progressionen är oemotståndlig. Hennes ström följer sitt lopp ifrån källan till mynningen: hon vänder aldrig om, för att gå tillbaka i en riktning, motsatt den ifrån urminnes följda, historiska. Hvad visar oss nu denna senare riktning? Visserligen icke att hittills folken någonsin eller någonstädes nått den mognad, att de regelbundet lämnat afgörandet af sina tvister i pålitligare händer än den fysiska styrkans, icke ens att folkrättens framsteg, oberoende af tvister, kunnat ske annorlunda än genom våld, blod och tårar. Men den som däraf drager den slutsats, att folkrättens steg hufvudsakligen bestämts af det krigiska våldets inflytelser, och alltid så måste bestämmas, samt att våldets orättvisor gå strafflösa därför att drakSådden icke uppgår inför det släktes ögon som därom varit med, misstager sig. Framtiden kan icke bedömas efter forntiden allena, hon måste äfven bedömas efter erfarenheten af utvecklingens gång och hvartill denna leder.

Hvad visar oss denna gång? Jo, i den gråa forntiden en kämpalek nästan uteslutande individuell, främmande för stat, samhällskonst och samhällsmål. Våra fäder drogo ut i härnad utan djupare skäl än fruktan för att »sitta hemma och skämmas». Man gick i krig som till jakt. Det var en sport, ett tidsfördrif, en öfning. Längre fram blef kriget ett medel att med styrkans s. k. rätt tillskansa sig välde eller fördelar som ej annorlunda kunde vinnas. Slutligen blir det ett medel att med våld framtvinga en rätt, verklig eller förmenad, som förvägras. Kriget i denna sista form, den moderna, har en gång uppstått; det kommer att dela öde med alla de föregående formerna, de äro

samtliga historiska. Den sista formen skall oundvikligt uppgå i en exekution som icke kan undgå att bero af *staternas egen* form, den federativa, hvartill tecknen i sina första orsaker redan spåras vid horisonten. Att dessförinnan kriget saknar rättslig borgen, innebär icke att våldets kränkningar, som från dess nuvarande form ej kunna skiljas, opåtaldt ske. Den tyske skaldens ord, *Weltgeschichte ist Weltgericht*, innehåller en dubbel sanning, om än det icke unnas det släkte, hvilket bevittnat våldet och kränkningen, att också bevittna de ofta aflägsna och på omvägar träffande bestraffningarne. De uteblifva aldrig, de komma i en eller annan gestalt, omedelbart eller medelbart: ena gången genom koalitioner efter årtionden eller århundraden, en annan gång genom den härdning till hämd som själfva förtrycket skänker de förtryckta, åter en annan gång genom den obevekliga återverkande skapelselag, i kraft hvaraf hvarje oformligt, genom oberättigade eröfringar utöfver sina naturliga gränser sjukligt utvuxna välde störtar samman under sin egen tyngd, förr eller senare. Hvad har blifvit af de ståtliga »världsväldena»: det assyriska, det persiska, det macedoniska, det romerska, det spanska, det franska? Idel fall och förnedring. Samma oundvikliga öde väntar utan tvifvel de nuvarande jättestater på lerfötter, hvilka icke velat förstå hvar den naturliga gränsen faller. Och de underkufvade? Deras resning och återupprättelse äro intet annat än den enkla följden *däraf*. Rop sådana som »*finis Poloniæ*» äro endast förtviflans. Samma hopplöshet har varit förklarlig, ja vida mera, hos de ungerska, grekiska, serbiska folken, m. fl. offer af tillfälliga men sekellånga öfvergrepp. Dylika rop äro öfverdrifter, följder af

kortsyntheten som blott håller sig till ögonblickets intryck och intet betraktar bortom synkretsen, samt i synnerhet försummar att taga lärdom af just krigens *historia*, hvilken mer än något annat visar huru dyrt våldet nationer emellan umgälles. Hvarje skuld, vare sig hon åsamkats genom eröfring, rof, infall, kränkning af person eller egendom, eller annan krigsexcess, utkräfves i slutlikviden, med ränta på ränta, sedan hennes fordran blifvit genom historien bokförd och lämnad kommande släkten i arf.

FORNTIDEN

Krigens utsväfningar voro bland forntidens folk föga värre än dem medeltiden, ja åtskilliga skeden af den nya tiden uppvisa. Men den *gillade* krigsseden var råare, och kriget var mera laglöst. Som personligheten ännu icke erkändes i sin rent mänskliga sida, endast i sin medborgerliga, i det att individen uppgick och förlorade sig i samhället, kunde rätten, nätt och jämt existerande mellan medlemmar af en och samma nation, icke ega någon fast grund emellan olika nationer. Följden var, att främling och fiende voro identiska begrepp, och att krigstillståndet med thy åtföljande afskildhet emellan folken var, i motsats till den moderna uppfattningen, det normala tillståndet; freden och de vänskapliga förbindelserna voro undantag, mer eller mindre beroende af särskild öfverenskommelse.

Icke blott kriget, utan hela den mellanfolkliga rätten, var den råa styrkans rätt, och krigföringen antog först utrotningens form, innan det längre fram skulle öfvergå till sköflingens, slutligen till eröfringens. Kriget fördes, icke blott emot den fientliga staten och krigsmakten, utan emot hela den fientliga nationen, i samtliga hennes medlemmar. Hvarje innebyggare i det fientliga landet angreps, äfven i sin enskilda egenskap; man sökte på allt sätt åtkomma hans lif och

egendom. Det var ett *bellum omnium contra omnes:* krigsförklaringarne innehöllo uttryckligen grundsatsen därom. Den fientliga statens samtliga undersåtar ansågos för rättslösa. Deras personer, om de kunde infångas, tillhörde segraren, som förfogade öfver dem efter behag, misshandlade, ja dödade dem — män, kvinnor och barn, — hvilka han icke föredrog att behålla som slafvar, bortsläpa eller sälja (försäljningen kunde antaga formen af lösen, om fången, hans vänner eller anförvandter, kunde erbjuda ett tillräckligt högt pris för hans utlämning). Och all fientlig egendom ansågs förverkad. Icke blott allt område togs som kunde besättas: den privata fastigheten ansågs därigenom förvärfvad, och lösegendomen tillgreps öfverallt. Hvad icke kunde tagas och bortföras, förstördes; husen, städerna och byarne nedbrändes, åkrarne sköflades, o. s. v. Undantag ifrån ödeläggelsen kunde ske af beräkning, af mänsklighet icke. På sjön var framfarten om möjligt än vildare än på land. Röfvandet och slaktandet utan åtskilnad fortgingo där ofta långt utöfver fientligheternas inställelse och fredens afslutande mellan landhärarne, emedan i saknad af regelbundna flottor sjökrigen plägade organiseras med sjöröfvarnes tillhjälp.

För öfrigt blefvo krigen ingalunda vildare under polyteismens inflytelser. Snarare voro dessa inflytelser synliga i hvarje krigförande folks försök att tolka vapenlyckan som en bekräftelse på öfverlägsenheten hos dess egna gudar hvilka anropats gentemot fiendens, och att i segern se en verkställighet af den gynnade gudens vilja eller hämdplaner; under det att längre fram, när tron på de många gudarne blifvit försvagad, målet att genom krigstriumfen utföra deras vilja ersat-

tes med rofvets och utrotningens eller förträlningens mål.

Sådana voro det forntida krigets icke blott seder utan rent af lagar. Lika beskaffade gärningar hafva visserligen bedrifvits under medeltiden och den nya tiden; men de hafva då icke längre åtnjutit samma anseende af laglighet. Under forntiden understöddes de af den grundsats, att ju mera skada och lidande man kunde tillfoga en fiende, desto bättre; sättet och formen betydde föga.

Till dessa allmänna krigsbruk, redan barbariska nog, kunde de särskilda folken — de företedde i sina krig stora olikheter — lägga nationella krigsseder, beroende af deras säregna kynne och hvarigenom barbariet kunde ytterligare ökas.

Sådant var i synnerhet förhållandet hos det äldsta kända kulturfolket, *egyptierna*. De drefvos af sitt prästerskap till omotiverade eröfringståg och till grymheter emot de besegrade. Äfven om ströftågen intet annat inbringade än röfvad boskap och afhuggna händer, inristades dessa bedrifter på minnesmärken, med angifvande af händernas antal jämte bilder som framstälde deras högtidliga öfverlämnande till konungen. Skonades fångarne, så skedde det endast för att genom deras hemförande som slafvar vinna ökade arbetskrafter vid de ofantliga byggnadsföretag som utgjorde egyptiernas hänförelse. För öfrigt förfogades öfver krigsfångarne allt efter tycke. Sesostris lät för sin triumfvagn spänna de konungar han besegrat, och af dessas undersåtar tvingades en del till hårda arbeten, under det att de öfriga offrades åt gudarne. Plutark berättar, hurusom egyptierna brände sina krigsfångar

lefvande och strödde deras aska för vinden; hurusom de offrade dem och beströko sina altaren med deras blod. De räknade deras antal genom att hugga af händerna, och de afhöggo deras hufvuden för att därmed pryda segervagnen. För öfrigt synas de gamla egyptierna med sina krigståg mindre hafva åsyftat några landvinningar, än skatters samlande, beskattningars åläggande, och hyllningars erhållande af främmande herskare.

Assyrierna beskrifvas som ett modigt men våldsamt folk, med utpräglad, yppig sinlighet, därjämte som vidskepliga, falska och lögnaktiga. Gentemot en svagare fiende missbrukade de mer än de flesta folk sin styrka, och där styrkan icke hjälpte, begagnades sveket och försåtet. Deras krigföring, full af gräsligheter, skedde medelst ödeläggelse, mord och brand, städse i religionens namn. De krigsfångar som icke ansågos nyttiga till användning, dödades; anförarne spetsades eller flåddes lefvande. Den assyriska staten hvilade på ströftåg, därvid härarne hemförde icke blott rofvet, utan äfven invånarne för att befolka hemlandet, och i dess ställe befolkades det eröfrade landet med assyrier. Detta system, alldeles motsatt det egyptiska, hade till följd ett vidsträckt assyriskt rike, det första »världsvälde» historien känner, under det att Egypten däremot trots alla segertåg förblef oförändradt inom sina ursprungliga gränser. Det låg emellertid i sakens natur, att det lösa assyriska väldet, grundadt uteslutande på en äfventyrlig och på bekostnad af hvarje inre statlig basis bedrifven vapenlek med hvilken folket självt identificerade det, icke skulle hålla sig länge uppe. Sedan dess grymheter uppkallat affall, styckningar och grundlig hämd, brast det redan efter ett par århundraden och utplånades; under det att Egyp-

ten lefver än i dag, emedan det hållit sig fast samman inom sitt naturliga område och aldrig sträckt sig därutöfver.

Äfven *Persien* torde för sin långa lifslängd hafva att tacka en viss relativ måtta i temperamentet, hvaraf saknaden sopat bort andra s. k. världsvälden. Perserna bredde visserligen ut sig, äfven de, så att de längre fram måste krympa ihop, dock icke till ett intet. Att de trots allt kunnat öfverlefva sin konstlade storhet, torde i ej ringa mån böra tillskrifvas seder hvarigenom de icke gjorde sig lika hatade som de flesta andra eröfringsfolk. Man vet icke att om dem berätta sådana grymheter som om de öfriga orientaliska krigarefolken, icke t. ex. att de, i likhet med flere bland dessa, efter segrarne roade sig med att martera fångarne, för att njuta vid åsynen af deras kvalfulla dödskamp o. s. v. Därmed är icke sagdt, att deras krig voro hvad vår tid skulle kalla mänskliga, blott att vidunderligheterna icke voro allmänna. Drag sådana som af Kambyses — för resten oss tillhandakomna genom grekiska, sannolikt icke opartiska historieskrifvare, — torde få anses för individuella. För öfrigt voro perserna visserligen inga ädelmodiga segrare. De ålade de besegrade fienderna förödmjukande vilkor, ehuru icke af den blodiga och omänskliga beskaffenhet som egyptierna och assyrierna; bördor för att nära de persiska hofvens och satrapernas lyx, ståt och njutningar. Stundom utprässades af det slagna folket så och så många hundrade ynglingar och flickor, att periodvis öfverlämnas, för att tjäna som snöpingar och frillor i de persiska palatsen. I sina sjökrig tyckas perserna, i likhet med de andra fornfolken, ha plundrat fredliga handelsfartyg.

Än mer af mänsklighet finna vi hos de forna *hinduerna*, *kineserna* och *japanerna*, och synbarligen af liknande orsaker som hos perserna, nämligen under inflytelsen af en filosofisk, djupt sedlig, idérik och fint bildande troslära. — I Manus lagsamling förekomma allvarliga förmaningar till de hinduiska krigarne att icke slå den fiende som begär kvarter eller gifver sig, den som sofver, den obeväpnade, den som icke deltager i kampen eller befinner sig i *kamp med en annan*, o. s. v. All ödeläggelse af planteringar förbjudes. Hinduerna förstörde icke fälten under sina krig, de ansågo den fredlige jordbrukaren för hvad man i våra dagar skulle kalla neutral, och de afhöllo sig ifrån brand och sköfling; så att de grekiska historieskrifvarne kunde om dem säga att »landtmannen, ansedd »okränkbar, behöfde icke löpa någon fara ens i slakt»ningarnes närhet»; . . . »vid sidan af de stridande sol»daterna kunde åkerbrukaren gå helt lungt och odla »sin jord, skörda och inbärga». — I den yttersta orienten, Kina och Japan, lärer, enligt utsago af de lärda japaner som nyligen besökt Europa, redan i forntiden ha herskat, om icke lagar för kriget i juridisk mening, dock »krigsmanér», hvilande på idén om den ridderlighet som bjuder aktning äfven för en fiende. De däraf dragna satserna skulle ega sin upprinnelse i Kina, som praktiserade en folkrätt tidigare än Europa, samt därifrån ha spridt sig till Japan, där de vidare utvecklats under namn af *Boushidô*, d. ä. ridderlighet. Sålunda heter det, bland annat, i en japansk samling af krigsregler (*Bougakou-Shousi*) som upptager de forna satserna: »Tillåt dig ingen plundring, vore det än blott »af håret på ett nötkreatur». »Ingen krigare får taga »egendom med våld ifrån folket i fiendeland», o. s. v.

Dessa grundsatser, hemtade från Kina, lära de japanska härförarne hafva troget iakttagit i sina krig. När, tvenne århundraden efter Kristus, den koreanske härföraren Hasamkin gaf sig åt japanerna, sade kejsarinnan Djingô: »Den som gifver sig skall icke dödas.» Giftiga vapen, eller sådana som orsakade smärtsamma sår, voro förbjudna. »Endast emot föräldramördare», läses i *Hontchô-Boukikô* (vapenlexikon), »men inga an»dra, må pilar användas som icke med lätthet låta »sig uttaga». Att döda präster eller kvinnor var strängt förbjudet, likaså att fortsätta fientligheterna in uti templen; och flyende, som kunnat taga sin tillflykt dit, fingo icke förföljas. Till och med parlamentärernas immunitet finnes behandlad; de voro okränkbara.[1] — Naturligtvis är det svårt att afgöra, i huru vid mån dessa sköna regler bättre efterlefdes i verkligheten, än i vår tid fredskonferensernas paragrafer om krigets lagar efterlefvas af Europas arméer i fält. Men redan det erkända sakförhållande, att de kunde existera i teorien, röjer en mera civiliserad krigsanda i det uråldriga Indien, Kina och Japan, än åtminstone hos en *del* af Europa så sent som nittonhundra år efter Kristus.

Ett helt annat inflytande än brahmaismen och buddhaismen tyckes mosaismen hafva utöfvat. *Hebréerna* begingo i Jehovahs namn de mest afskyvärda krigsbedrifter. Deras segrar voro merändels uppslaget till fullständiga blodbad. Hela den fientliga befolkningen utrotades, hennes egendom stals och röfvades, allt under åberopande af den gudomliga viljan som fordrade de otrognas förintelse. Till och med efter slaget och med kallt blod mördade israeliterna icke

[1] Takahashi i *Revue de droit international et de législation comparée*, Bruxelles, årg. 1901, s. 198—201.

blott sina fångar, utan äfven de sjuka och sårade, landets fredliga befolkning, kvinnorna, gubbarne, ja dibarnen, korteligen hvar enda lefvande varelse som var det fientliga landets innebyggare (se t. ex. Första Sam. Bok, kap. 15), därvid ingen skilnad gjordes emellan det lömska lönnmordet och det rättframma dödandet (se t. ex. Domare Boken, kap. 3). Städerna brändes under förevändning af »brandoffer», all egendom plundrades under namn af »Guds byte», själfva marken styckades slutligen och fördelades emellan segrarne. Att judarnes ohyggliga krigföring till stor del är att tillskrifva mosaismen — om än visserligen deras ansvar därigenom ingalunda minskas — tyckes framgå af Skriftens egna berättelser. Dessförinnan synes hon icke ha rådt. Åtminstone framställes Abraham själf såsom en den humanaste fältherre, hvilken icke ville tillegna sig det minsta — icke ens »en tråd eller en »skorem» (Första Mose Bok, kap. 14) — af det byte han vunnit af sin fiende, konungen af Sodom. Först senare, under prästväldet, vidtager barbariet. Bibeln omtalar t. ex. hurusom öfversteprästen Samuel hotar konung Saul med hämd, emedan denne hade, i kriget emot amalekiterna, varit allt för mild: han hade skonat kvinnor och barn (!) äfvensom den tillfångatagne konung Agag. Och för att åtminstone i någon mån godtgöra detta fel, högg Samuel den värnlöse konungen i stycken (Första Sam. Bok, kap. 15). Den mänsklige Saul ersattes med David, hvars smidiga, äregiriga och hänsynslösa natur bättre lämpade sig efter den grymme öfversteprästens planer. Davids talrika krig voro fullkomliga massakrer, därvid han själf personligen gick i spetsen för de mest raffinerade illgärningarne. Så t. ex., efter intagandet af ammoniternas

städer, låter han leda stadsborna ut ur platsen, såga och slita dem i stycken och bränna dem i ugnar (Andra Sam. Bok, kap. 12). Hade dessa och andra liknande skändligheter intet annat varit än uttryck af en låg individualitet, så hade icke hela nationen utvalt just denne blodtörstige individ till sin idol, som folket icke blott upphöjde och behöll trots alla hans liderligheter, utan rent af förgudade efteråt. Att David verkligen var sin tids krigaretyp bland hebréerna, bevisas icke blott af dessas öfriga krig, utan ock af de ordalag i hvilka deras skrifter förhärliga skändlig krigföring (i Deboras segersång t. ex., Domare Boken, kap. 4—5, prisas lönnmordet som krigsmanér). Först några århundraden efter David kunde en af profeterna erinra Israëls konung om det skamliga i att nedslakta krigsfångarne.

Nu anförda folk torde vara de egentligen betraktansvärda bland forntidens kulturfolk före den grekisk-romerska kulturen, särskildt i hvad krigföringen beträffar. De voro mer eller mindre tongifvande, emedan de egde sina själfständigt karaktäriserande bruk. Kring dem gruppera sig de öfriga, babylonier, kaldéer, meder, m. fl.

En omfattande blick öfver denna äldsta period kan icke undgå att genast anslås af det märkliga sakförhållande, att österns fornfolk voro desto mera civiliserade i sina krig, ju längre bort deras länder voro belägna från Europa, samt att ett afgörande inflytande utöfvades på deras krigföring af religionen. Det första omdöme till hvilket man därvid ledes är, att det så ofta förekommande påståendet att religionen utöfvade ett förmildrande inflytande på krigföringen, är

vilseledande såvida icke liktidigt preciseras hvad då menas med religion. De teokratiska folken, de hvilka mer än andra förde sina krig i religionens namn och för sina fientligheter åberopade gudomliga bud, visa oss den mest barbariska krigföringen. Det är för öfrigt en bekräftad sanning, som icke träffar forntiden allena utan alla världsåldrar, att religionskrig och krig under religiösa inflytelser städse varit de grymmaste, så som bevisas äfven i den nya tiden, bland annat af trettioåriga krigets gräsligheter, äfvensom af muhammedanernas omänskliga krigföring än i dag. Grunden därtill torde icke böra sökas uteslutande i den vanligen anförda fanatismen, som ju lättare finner näring i den religiösa fördomen än i den politiska, och som en gång tänd, mer än allt annat förvildar människan. En orsak ligger utan tvifvel äfven i den lätthet, hvarmed en ofördragsam kult erbjuder blodtörstiga individer eller nationer sköna förevändningar för deras ogärningar: det är bekvämt att skylla dessa på tron för att personligen gå fri från ansvaret därför. Dylika förevändningar och deras falskhet må nu vara mer eller mindre medvetna; de verka alltid, äfven när de icke erkännas eller förkunnas.

Endast då har religionen kunnat civilisera krigföringen, när hon själf hvilat på sedlig grundval, så som hos de gamla perserna och i synnerhet hinduerna; under det att folk, som hängifvit sig åt religionen på det sätt som egyptierna, assyrierna och judarne gjorde, sinligt och lidelsefullt, så att kulten blef en fråga om öfversitteri och icke om lefvernets renhet, genom det i krigets spörsmål inblandade religiösa momentet endast kunde bli värre än de eljes hade varit.

För öfrigt voro dessa orsaker till de forna krigens

barbari icke de enda medverkande: äfven vissa yrken egde sitt inflytande, särskildt jaktens och köpenskapens.

Österns nomader lefde så godt som uteslutande för eröfringar, och de bedrefvo människojakten föga annorlunda än jakten efter djur. De beskrifvas själfva som vilddjur i sina slaktningar, och efter dessas slut som ytterst grymma, så att de öfverlefvande fienderna städse egde anledning afundas sina på fältet stupade kamrater. Som stadigt bruk afhöggo de, och behöllo som troféer, hufvud och händer af de efterlefvande. Tämligen regelbundet förknippades med deras framfart fullständiga blodbad och ödeläggelse af hela trakten. Mindre regelbundet, men dock ofta, marterade de sina fångar, flådde, spetsade eller rådbråkade dem, utstucko deras ögon o. s. v., icke blott under enstaka ögonblick af segerrus, utan äfven kallblodigt efteråt, i det de ordnade verkliga skådespel med tortyrscener af detta slag, för att jämte sina suveräner och höfdingar njuta vid åsynen af dödsoffrens långsamma kval.

Mindre förvildande tyckas handelsyrket och sjöfarten ha inverkat på de folk som däråt egnade sig, ehuru i dess ställe barbari af annat slag vid deras krig kom i dagen; mindre af mord och tortyr men mer af systematiskt rofferi. Forntidens handelsfolk utmärkte sig framför nomaderna genom sin finhet och högre intelligens, men också genom sina egoistiska beräkningar gentemot medtäflande nationer. De voro icke så vildsinta i kampen, men hårda. Skonade de sina fiender, så var det endast för att af dem draga vinst och fördel, i synnerhet genom tvångsarbete. Drifna snarare af girighet än af blodtörst, hyllade de väl i likhet med nomaderna den råa styrkans rätt,

men blott för att hopa rikedomar på sina fienders bekostnad. Naturligtvis kunna åsikterna vara delade därom huruvida sådana driffjedrar i botten äro bättre än den vilda fanatismens, men de förlänade i alla händelser ett mera civiliseradt utseende åt handelsfolkens krig, än man eljes var van att se i de trakter kring Medelhafvet som de bebodde. Fenicierna beskrifvas af Aristoteles som ett krämarefolk, hvilket »icke kände någon annan rätt än styrkans, i det de »af girighet våldförde dem som icke ville handla med »dem», — ett omdöme hvars tillämplighet på våra dagars händelser, ännu vid tjugonde århundradets ingång, är i ögonen fallande. Den blomstrande staden Tyrus, hvarifrån Kartago anlades, lär ha vunnit sina rikedomar hufvudsakligen genom rof och öfverfall till lands och till sjös. Kartagos välde och storhet grundlades genom sjöröfveri. Kartagerna själfva förträlade dem de underkufvade, och ålade sina höfdingar i de eröfrade provinserna att behandla de besegrade med hårda pålagor, samt belönade höfdingarne desto mera ju värre utprässningar de begingo.

Den *grekiska* kulturen måste helt naturligt ingjuta nytt och annorlunda beskaffadt kynne i krigföringen, svarande mot den forngrekiska karaktären, hvilken betydligt skilde sig ifrån den rent österländska. I det forna Hellas förherskade hvarken den merkantila roflystnaden eller den teokratiska fanatismen: här herskade idén, den filosofiska och den politiska. Hvarken eröfringen eller den öfvernaturliga missionen kunde därför bli någon bestämmande krigsorsak. Denna låg snarare i frihetsbegäret, eller fordran på själfständighet och upplysning gentemot den asiatiska

invasionen och obskurantismen. Uti de inbördes krigen åter låg hon i en täflan och afund som så ofta tyckes vara den ännu barndomsyra frihetskärlekens efterhängsne dämon.

Ur den grekiska frihetskärleken och filosofien utbildade sig rättsidealet, därur åter föreställningen om människosläktets enhet, en föreställning som kullkastade den dessförinnan rådande grundvalen för kriget, sådan han hade uppenbarat sig hos assyrier, kaldéer, egyptier, hebréer m. fl. fornfolk, hvilka i främlingen skådade en naturlig fiende. Visserligen torde de gå för långt, hvilka anse Hellas ha till denna omhvälfning gifvit första tillstötelsen. Vi hafva redan i det föregående påpekat hurusom hinduer och perser, till följd af en filosofisk sedelära, stodo högt öfver sina samtida folk i krigföring. Vi känna icke, huruvida det ideella utbytet emellan Indien och Persien existerade innan grekiska filosofer hemtade sina ingifvelser ifrån den persiska läran: dessa senare ingifvelser synas däremot vara notoriska. Men om således grekerna icke uteslutande ur sitt eget sköte togo fröen till det tänkeri hvarmed de civiliserade sina mellanfolkliga rättsförhållanden, bland annat krigets, så minskas däraf ingalunda deras förtjänst om denna civilisering. Hvarifrån de än må ha tillgodogjort sig den princip om människosläktets enhet, som kulminerade i deras platonism och därifrån senare skulle komma att öfverföras i stoicismen och kristendomen: ett sakförhållande är, att denna princip först i Grekland utvecklades i system och ingjöts i det politiska lifvet; hvaraf logiskt måste följa en betydlig temperering i krigsbrukens dittills herskande vildhet. Grekerna voro de första som i kriget sågo en intellektuell kraftyttring, icke

blott en lystnad, en fysisk eller en materiell maktutveckling.

Följden af denna nya åskådning visade sig snart i en *mänskligare* krigföring, särskildt med afseende på de öfvervunnas behandling. Grekerna aktade de fienders lif som icke längre kunde försvara sig eller som faktiskt icke det gjorde: de torde ha varit det första folk, som så handlade i kraft af en bestämdt fastständ regel, om än icke denna regel hvilade på juridisk grundval.

Hade *kulten* gjort den orientaliska krigföringen omänskligare, så bidrog åter *dikten* att i Hellas göra henne mänskligare. Bjärt sticker den ädla grekiska sången af emot hebréernas arga krigssånger. Särskildt finner man i Iliaden den helleniska krigsuppfattningen i sin relativt mera ridderliga och ideella form, jämförd med den tidens krig på andra håll. Före trojanska krigets öppnande afsändes en beskickning för att begära upprättelse för den kränkning af mellanfolklig gästfrihet, hvartill trojanerna ansågos ha gjort sig skyldiga. Och sedan rättsvägran hade gjort kriget oundvikligt, fördes det under inverkan af rationella motiver som Homer konstnärligt skildrar. Här framträder mänsklighets- och rättsidén som krigsorsak gentemot det råa våldet, en orsak som hvilar snarare på internationell än nationell grund, icke blott hvad motivet beträffar, utan äfven emedan flera stater förbundo sig till krigets gemensamma utförande med åberopande af den mellanfolkliga principen. Och själfva kriget fördes, att döma efter Iliaden, under aktning för främlingsrätten äfven i fiendeland, aktning eller åtminstone deltagande för de besegrade, uppoff-

ringar för de lidande, slutligen ett starkt medvetande af den Nemesis som följer segerns missbruk.

Äfven i den krigiska fördomen och öfvertron blandade sig alltid hos forngreken ett starkt framträdande element af rättskänsla. Han ansåg kriget för ett rättsmedel, hvilket icke borde tillgripas för det blotta nöjet att slåss, utan endast som sista utväg att framtvinga försonandet af en kränkning; och detta, emedan han trodde att rätt och orätt bekämpade hvarandra på slagfältet ej mindre än i rättssalen. Denna uppfattning röjer sig äfven i formerna. Krigen inleddes icke, så som i Asien, med öfverfall, utan efter formlig förklaring, framförd genom en härold som åtnjöt okränkbarhet, eller till och med genom ett sändebud, åtföljdt af härolden, hvarigenom motparten uppfordrades till räkenskap för sin presumerade rättsvägran. Och krigsförklaringen föregicks i sin tur af härolders afsändning med uppdrag att begära upprättelse, samt af oraklets rådfrågande, hvilket ansågs uttrycka ett högre rättsmedvetande. Till och med skiljedomar förekommo i tvister emellan grekiska stater, hvarigenom kriget kunde undvikas. Men äfven när dess utbrott ansågs oundvikligt, hölls efteråt, under fientligheternas lopp, utvägen till ett förständigande städse öppen, därigenom att beskickningar och härolder emellan de stridande parterna ställdes under okränkbarhetens skydd. Förekommo det oaktadt kränkningar af sändebud, stämplades de som sådana och måste försonas. Denna plikt kunde endast då bortfalla, om en krigförande part redan på förhand hade undanbedt sig allt emottagande af sändebud. Dock ansågs ingen krigförande kunna afvisa beskickningar, som endast erhållit i uppdrag att begära tillstånd till de fallnas begrafning, så

mycket mindre, som ofta till och med segraren ansåg sig böra begrafva fallna fiender. Att skända dessas döda kroppar, att döda eller stympa fångar, att döda värnlösa, afväpnade, dem som intet motstånd gjorde, särskildt dem som anropade segraren i gudomlighetens namn, — gärningar som så ofta förekommo bland österns folk, — ansågs af grekerna för skamligt, än mer att vanära fiendens helgedomar, särskildt att kränka tempelasylen till hvilken en fiende tagit sin tillflykt. De hvilka, sålunda skonade, togos till fånga, fingo utlösas. Människooffren till krigsgudens blidkande, brukliga i början, afskaffades snart; man finner till och med formliga fördrag, däri parterna förplikta sig att icke offra sina fångar åt gudarne.

För öfrigt synes det ha varit en äkta hellenisk föreställning, att segrarens öfvermod misshagade gudamakten och uppkallade hennes hämd. Därför försmådde grekerna de eljes i forntiden brukliga triumftågen, äfvensom minnesmärkens uppresande på vunna slagfält.

Krigsfångar kunde visserligen tvingas till arbete, men ock utväxlas eller utlösas, ja till och med lössläppas uppå hedersord att icke gripa till vapen. Krigsbytet delades emellan offertjänsten och staten, hvilken kunde använda en del däraf till belöningar för tapperhet. Öfver eröfrade städer och platser förfogades efter behag, därvid ingen skilnad i behandling gjordes emellan väpnad besättningstrupp och andra kämpande borgare. För öfrigt kunde genom särskilda kapituleringsfördrag de försvarandes öde mildras.

Åtskilliga kategorier af personer och saker, äfven fientliga, ansågos fritagna från krigets angrepp, t. ex.

templen och öfriga helgedomar, offerprästerna, o. s. v. Stundom kunde ett helt samhälle fritagas emedan det egde en ansedd helgedom. Vapnen hvilade till och med under de hufvudsakliga religionshögtiderna; och för dessas skull erbjöds åt de neutrala, äfvensom åt pilgrimer m. fl., skydd i händelse af tåg öfver krigsskådeplatsen.

Hellenerna vidtogo gärna den försiktighetsåtgärd att sluta fred för en viss, på förhand bestämd tid. Det må lämnas osagdt, huruvida orsaken till denna vana bör sökas i en kanske på erfarenheten grundad misstro mot medkontrahenten, eller på obenägenheten att binda efterkommande, vare sig släkten eller regeringar. Ofta kunde man, inför ett ogynsamt eller oafgjordt krigsresultat, hoppas att efter den bestämda terminens förlopp (t. ex. fem till tio år) kunna återupptaga striden under gynsammare vilkor. Efter segrar åter kunde man hoppas att, om freden faststäldes för en längre tid, den besegrade motståndarens hämdbegär skulle hinna svalna före terminens utgång. För öfrigt voro forngrekernas system att sluta fördrag på bestämd tid ingalunda begränsadt till frederna: det genomgick hela deras lagstiftning, och det egde i många fall ingen annan betydelse än formens. När de t. ex. i fredsfördraget med en annan stat intogo den bestämmelsen — som ofta skedde — att vapnen emellan de båda folken skulle hvila i »hundra år», så egde denna formel sannolikt föga annan betydelse (kanske endast ett uttryck af *comitas gentium*) än när, ännu i dag, traktater emellan europeiska och asiatiska makter börja med formeln att »emellan de höga »kontraherande parterna skall *evig* fred och vänskap »råda». Å andra sidan torde de »hundra» årens, af

grekerna kontraherade fred knapt ha kunnat betyda, att efter seklets förlopp ofred skulle inträda, lika litet som t. ex. i våra dagar de europeiska stormakternas fördrag med Kina om »nittonio års arrende» af en kinesisk plats eller provins betyder det i besittning tagna områdets återlämnande efter den långa terminens utgång. För öfrigt kunna naturligtvis i dylika fall, vare sig det är en fred eller en besittning som fastställes för en lång följd af år, mellankommande händelser, innehållande *nya*, af den föregående öfverenskommelsen och hennes vilkor alldeles *oberoende* stridigheter, bryta både freden och besittningen. Så skedde ock i Grekland. Uppå fredslut som fastställts för flera årtionden, utbröt ej sällan krig emellan fördragsmakterna redan efter ett par år. Naturligtvis förelåg i månget dylikt fall (i synnerhet efter det grekiska förfallets inträdande) ett verkligt fördragsbrott, därvid — alldeles så som det tillgår ännu i dag hos de kristna folken — visserligen kunde skyllas på »förändrade omständigheter», men utan att sådana blifvit medgifna som laglig brytningsorsak i fredsfördraget.

Icke ens de religiösa bruk, offer, ja till och med löften och eder, hvarmed fördragen besvuros och omgärdades, kunde rädda dem ifrån detta vanskliga öde: nämda bruk och bekräftelser ansågos mest för blotta ceremonier, utan inre betydelse. Snarare bidrog till aftalens helgd det onekligen vackra bruket att uppställa deras urkunder i helgedomarne, ett bruk som i sitt ändamål att tjäna till bevis och arkiv åt efterkommande utan tvifvel var äkta grekiskt, enär liknande vanor hos de asiatiska fornfolken endast afsågo förhärligande. Att hos grekerna bevekelsegrunden verkligen var rättslig, bevisas af deras omsorg

att å ena sidan ur de sålunda deponerade urkunderna stryka allt som sedermera blifvit afskaffadt eller genom fördragsbrott ansågs försatt ur kraft, å andra sidan göra tillägg eller ändringar allt efter senare tillkomna mellanfolkliga aftal. För öfrigt begränsades aftalens betydelse ingalunda till borgen af den fred som blifvit sluten: fördrag, till och med förbund, ingingos gärna för att *förebygga* fredsbrott, likasom de stundom kunde tjäna till att på ömsesidighetens grund mildra vissa krigsbruk emellan parterna (t. ex. genom ömsesidig öfverenskommelse att i händelse af krig icke förstöra hvarandras källvatten, o. s. v.).

Visserligen följde icke af denna juridiska uppfattning af krig och fred, att grekerna voro fria från den forntida fördom hvilken i dessa frågor blandade samman offentligt och enskildt. Äfven i det gamla Grekland, så utpräglad folkrättsligt för sin tid, kunde ett krig lätt uppstå af en händelse af helt och hållet enskild natur, likasom å andra sidan politiska krigsorsaker kunde lämnas åt den enskilda roflystnaden eller själfhämden till afgörande. Därvid betjänade man sig ofta — så som ända intill våra dagar skett och fortfarande sker i sjökriget — af bytesbegäret. Enskilda personer, band eller hopar kunde till och med erhålla ett slags licens eller auktorisering (liknande den som längre fram till sjös skapade kaperiet) att göra infall med rof i främmande landområde eller plundra främmande fartyg på hafvet, tillhörande den stat som vägrat upprättelse; därvid auktoriseringen vanligen utfärdades under tiden emellan rättsvägran och krigsförklaringen. Det visar, att oaktadt intet folk under grekernas blomstringstid stod så högt i politisk uppfattning som de, skilnaden emellan statens

krig och de privata röfvaretågen icke var fullkomligt klar, hvarken till lands eller till sjös, — något som ju knapt heller var att vänta, eftersom denna klarhet icke ens i våra dagar blifvit uppnådd och icke kan anses ha blifvit det så länge privatpriser tålas. Också öfvades repressalier och togs gisslan (t. ex. genom att låta en af främlingshand mördad undersåtes släktingar gripa och kvarhålla några af mördarens landsmän tills han själf utlämnades): bruk hvaraf principen hvilar på en förblandning icke blott af krigs- och fredstillstånd utan äfven af statens och den enskildes rätt. I sjökriget var redan då, likasom alltsedan, skilnaden emellan dessa särskilda rättsområden, äfvensom följaktligen emellan regelbunden kamp och oregelbundet röfveri, naturligtvis än mindre än i landkriget. Sjöröfveriet räknades fullkomligt bland de tillåtna krigsmedlen. Det fann ett slags bekräftelse i den gamla grekiska myten och dikten, och det kunde så mycket mindre väcka betänkligheter gentemot en fiende, som det till och med midt under freden och gentemot vänskapliga staters fartyg praktiserades på regeringens egen befallning, så snart statskassan led brist; det var slutligen fastställdt i Solons lagstiftning, icke blott till förmån för enstaka individer utan äfven för hela föreningar eller flottor. Som å andra sidan några åtgärder till dess stäfjande icke synas ha blifvit vidtagna från statens sida utan lämnades åt det enskilda självförsvaret, vimlade de grekiska hafven och farvattnen af röfvare, hvilka togo kriget till förevändning för att plundra hvarje mötande fartyg, under påstående att det möjligen kunde hjälpa fienden.

För öfrigt må man icke föreställa sig att ens landkriget hos grekerna var fritt ifrån barbari, trots ofvan

anförda framsteg i jämförelse med andra fornfolk. Krigaren måste aflägga ed på att tillfoga fienden *största möjliga* skada. Och i undantagsfall, i synnerhet gentemot mycket främmande folkslag eller under intrycket af en härförare som förstod att bedåra genom sina bragder, t. ex. under Alexanders tåg emot Indien och emot Thebe, kunde mycket ske som eljes icke tåldes. Alexander sköflade och förstörde hela städer; han hängaf sig åt vilda utsväfningar, anstälde verkliga blodbad bland invånarne, sålde de öfverblifna som slafvar, o. s. v., snarare så som assyrierna och hebréerna plägade fara fram, än enligt grekisk sed.

Vid bedömandet af dylika afvikelser, äfvensom i allmänhet af de olika graderna af hyfsning i grekernas krig, måste väl i medräkning tagas det för dem egendomliga draget att rätta hårdheten eller mildheten efter den närmare eller fjärmare släktskapen med fienden. I sina krig sins emellan iakttogo de grekiska folken ganska civiliserade bruk; men de besvärade sig desto mindre med någon återhållsamhet, ju större olikheten i ras var, som skilde dem ifrån fienden.

Romarne fortsatte i det stora hela de grekiska krigsbruken. Särskildt återfinner man i Rom grekernas, från de orientaliska fornfolkens bruk afvikande sätt att betrakta och behandla de besegrade. Dessa stodo, äfven enligt den romerska uppfattningen, under beskydd af gudamakten, hvilken hämnade svåra fall af segerns missbruk och stälde sig på den krigförandes sida som visade aktning för den högre, gudomliga lagen *(fas)*. Hela kriget ansågs nämligen hvila på den gudomliga världsordningen, som icke tål några

afvikelser af nyck eller godtycklighet, utan fordrar verkställighet i sträng öfverensstämmelse med uppenbarelsen (tecknen). Ur denna fördom, i botten hvilande på den grekiska uppfattningen att gudarne skipade rätt på slagfälten, uppstodo bland annat »invigningarne». För att framtvinga segern invigde sig ej sällan befälhafvarne (t. ex. Decierna) på själfva krigsskådeplatsen åt döden, som offer åt gudarne och på förhand lämnadt pris för den vapenlycka man af dem väntade. Stundom invigdes i samma ändamål fiendens legioner.

Emellertid skilde sig romarne från grekerna genom den stränga juridiska anda, som genomsväfvar alla romerska inrättningar och hade till följd en vida bestämdare form, äfven i krigsbruken, än någonsin förut existerat. Där ligger någonting särdeles klart och precist i samtliga lagar, krigets inbegripna, som utgått ifrån detta juridiskt anlagda folk, hvilket gifvit upphof åt den mest berömda och utbredda af alla lagstiftningar i världen. Denna precishet röjer sig i samtliga krigsregler, ifrån och med krigsförklaringen ända till freden. Först och främst finna vi här en mycket bestämdare gräns uppdragen emellan freds- och krigstillstånden än i Grekland. Repressalier och öfriga, delvis åt enskilda uppdragna, utom det absoluta krigstillståndet fallande tvångsmedel, hvaraf grekerna i så vidtomfattande mått betjänade sig, förekomma icke hos romarne. Som dessutom Rom, där ju för väldets skull ojämförligt talrikare härskaror måste uppställas än i Grekland, behöfde tydliga skilnader emellan röfveriet och kriget, och tydliga bevis för det senare, redan för att veta när det kunde uppbåda sina värnepliktiga medborgare till

krigstjänst, förklarades och öppnades kriget under mycket noggranna former, hvarförutan det stämplades som brottsligt öfverfall. Först afgåfvo fetialerna utlåtande öfver krigsorsakens rättmätighet, och på den däri faststälda grunden begärde de upprättelse af motparten. Vägrade denna, beviljades dock ett anstånd af trettiotre dagar, hvarefter *pater patratus* protesterade mot vägran, och senaten rådfrågades. Beslöts nu kriget ändgiltigt, begaf sig *pater patratus* till gränsen och kastade en blodig lans, den heliga sinnebilden af krigets rätt, in på motpartens område, till tecken och under förklaring att krigstillståndet nu hade inträdt.

När riket hunnit växa ut öfver Italiens gränser, och krig utbröto med folk bortom dessa, folk hvilkas aflägsenhet lade hinder i vägen för den fullständiga iakttagelsen af alla ceremonier, nöjde man sig med att kasta lansen ifrån marsfältet i Rom uti *riktning* emot det fientliga området, under det att krigsförklaringen afsändes och öfverlämnades genom en beskickning. Men trots väldets utbredning behölls städse krigsinitiativet hos senaten; ingen fältherre fick angripa utan tillstånd. Och i den mån Rom utbredde sig, synes den redan ifrån början juridiska uppfattningen af makten, jämte hennes utsträckning öfver heterogena delar, hafva allt mera förlänat mellanfolklig karaktär åt den romerska eröfringen, i hvilken dock inblandade sig ett starkt statsrättsligt element som berättigande motiv för den på tvånget och våldet grundade ordningen. Därför ansågos, ända till förfallet, den romerske och den fientlige krigaren vara underkastade enahanda krigsregler, och de med fienden slutna fördragen och öfverenskommelserna måste aktas till och med om de afhandlats först under stridens pågående.

Som berättigade krigsorsaker ansågos: kränkning af den romerska statens gränser, af sändebud eller beskickningar, af fördrag eller förbund, slutligen hvarje slags partiskhet emot Rom eller dess bundsförvandter.

Denna sista grund var naturligtvis af alla den tänjbaraste, särdeles lätt att uppfinna och åberopa så snart det gälde att finna en skön förevändning för ett önskadt krig. Denna lätthet ökades därigenom att, i nödfall, ingen skilnad gjordes emellan partiskhet af en regering och af en under henne lydande undersåte, ehuru visserligen krigsförevändningen ofta gjordes om intet genom den för brottslig ansedde undersåtens utlämning; och att utlämningen verkligen kunde afvända kriget, förnekades icke af romarne, likasom de själfva å sin sida icke undandrogo sig motsvarande skyldighet att utlämna egna landsmän hvilkas gärningar ansågos ha kränkt en främmande stats rätt. Naturligtvis kunde samtliga fyra krigsorsaker äfven afvändas därigenom, att den af fetialerna begärda upprättelsen godvilligt lämnades af motparten.

Häraf framgår att, åtminstone under väldets blomstringstid, intet krig företogs utan att kunna betecknas som försvarskrig, åtminstone i formen. Romarne erkände och framhöllo som allmän grundsats, att den regering, vare sig deras egen eller en främmande, som angrepe utan någon af de ofvan nämda krigsorsakerna eller trots bjuden upprättelse, försyndade sig emot gudamakten och förverkade hennes beskydd. Visserligen försyndade sig Rom i verkligheten ofta självt på detta sätt. Det hindrar icke att grundsatsen stod fast; och äfven när han bröts, visade sig ett tyst erkännande af hans giltighet uti de förevändningar, som man ansåg sig böra uppfinna för att på motparten kunna

hvälfva åtminstone skenet af att ha förorsakat kriget genom att afböja bjuden upprättelse. I själfva verket var denna ofta illusorisk, eller föreslogs med afsikt så otillräcklig, att hon icke kunde antagas.

Till och med i segern inmänger sig det juridiska grundlaget. Sedan kriget en gång blifvit förutsatt som rättvisligen företaget *(justum ac pium)*, ansågs däraf följa segrarens förfogande öfver de slagna emedan segern själf var ett af gudarne dem ålagdt straff, dock först på grund af en formlig rättstitel, ett kontrakt. Den öfvervunna nationen — för så vidt hon icke gifvit sig på nåd och onåd, i hvilket fall intet fredslut ens behöfdes, — tvingades ingå ett fördrag med Rom, hvarigenom hennes land blef romersk statsegendom. Hon måste, enligt Livius (I, 38), »lofva att »gifva *sig själf* och *sitt område*, sina städer, åkrar, »vattendrag, tempel och tempelskatter, rikedomar, allt »hvad hon egde, åt det romerska folket». Alltsammans ansågs för en skänk af gudarne, som hade skipat rättvisa på slagfältet. Den öfvervunna nationen blef visserligen icke hel och hållen försatt i personligt slafveri, men hon förlorade sitt politiska oberoende. De på krigsskådeplatsen gjorda fångarne åter blefvo slafvar. Och enär vapenlyckan hänfördes till den högsta lagen *(fas)*, presumerades romaren som råkade i fångenskap, likaledes bli sin besegrares slaf. Han förlorade därför sin romerska medborgarerätt. Denna kunde återvinnas endast genom *postliminii* fiktion, enligt hvilken *restitutio in integrum* följde den som lyckades återtaga sin frihet. Äfven krigsbytet ansågs ega sin rot i den högsta lagen. Därför var rätten att eröfra fastighet förbehållen de regelbundna trupperna, och allt byte af dem, fast och löst, hänföll till staten.

Eljes kunde byte i lösegendom göras af hvilken romersk medborgare som hälst, vare sig han var soldat eller icke. Sålunda fyldes Roms skattkammare, dess marknader fyldes med slafvar, och grund lades till patriciernas förmögenheter, allt med utländska medel.

Till dessa, ofta ända till spetsfundighet och vrängning drifna juridiska hänsyner, fogade romarne i sina krig betydligt äfven af politiska och praktiska hänsyner. Ingenstädes finner man eröfringen å ena sidan, lagstiftningen och förvaltningen å andra sidan, mer innerligt sammanflätade och förbundna. Som Roms *imperium* i det inre samhället och öfver den yttre världen städse gingo hand i hand, låg den verkliga bevekelsegrunden till åtgärder, som antogo juridiskt utseende, ofta uti en politisk beräkning eller en vinning. Sålunda aktades de besegrade mindre af mänsklighet än för att tjäna Roms utvidgning eller materiella fördel, i det att senaten fann förmånligare öka medborgarnes antal än belasta samhället med en ofantlig massa öfverflödiga slafvar. Om de underkufvade befolkningarne i regeln icke gingo lika sorgliga öden till mötes som hos de flesta forntidens folk, var detta således icke uteslutande att tillskrifva romarnes vördnad för den högsta lagen, utan äfven deras insikt däraf att det var nyttigare för Rom att *regera* öfver folken än att utrota dem. Naturligtvis egde dessa beräkningar i det egna offentliga intresset den verkan att göra romarnes krig, hvilka strax efter statens grundläggning voro mycket vilda, småningom allt mänskligare. Å andra sidan var det klart att, om i något särskildt fall intresset, som hade intagit grundsatsens ställe, *icke* nödvändiggjorde iakttagelsen af mänsklighet i krigföringen emedan det praktiska ändamålet

händelsevis hade bortfallit, så bortföllo också hänsynerna, och vildheten återkom. Ja, det kunde till och med hända, att den politiska eller praktiska beräkningen rent af dref romarne till att kasta all hänsyn öfver bord och begå krigsgärningar tvärt emot den juridiskt faststälda mänsklighetsprincipen. Beräkningen kunde alltså icke fullständigt ersätta det rättsliga skälet. Lyckligtvis kvarstod, som ofvan blifvit nämdt, detta dock alltjämt i en del bruk, där det förblef tämligen oberoende af de böljande intressena. Och i andra delar fortsattes de grekiska bruken, t. ex. med afseende på tempelasylen, äfvensom på fångarne, deras behandling, utlösning, utväxling o. s. v.

Man ser således, att de orsaker och bevekelsegrunder, hvilka jämte hvarandra medverkade till att bilda det romerska krigets skaplynne, voro af mångfaldig, invecklad art, och mycket skilda: det var ömsevis kulten, öfverlåtelsen, lagstiftningen, politiken, den praktiska beräkningen och vinningen. Utan tvifvel hafva de bidragit därtill, att det våldsamma romerska folket icke alldeles omintetgjorde det framsteg i hyfsning, hvartill kriget redan hade nått genom den grekiska kulturen. Men ett tillräckligt skydd emot allt återfall utgjorde de icke. Den romerska metoden att göra hvarje krigs karaktär, ja nästan hvarje krigshändelse, mer eller mindre beroende af de omständigheter hvilka bäst tjänade senatens ärelystna planer, hade till följd de mest skiljaktiga tillvägagåenden under de olika krigen och i deras särskilda skeden. Befans i det föreliggande fallet, att måttlighet och sträng iakttagelse af grundsatserna främjade republikens mål, åberopades *fas*; befans åter, att målet snarare kunde främjas genom grymhet, uppfans någon klyftig förevändning för

att sätta *fas* å sido. I senare fallet for man hejdlöst fram. Därom vittna Albas, Kartagos, Korinths och Numantias barbariska och delvis ändamålslösa förstöringar, äfvensom det blodtörstiga hämdkriget emot samniterna, i hvilket allt lefvande nedgjordes utan ringaste åtskilnad, beväpnade och obeväpnade, de värnlösa jämte dem som försvarade sig, män, gubbar, kvinnor, barn, slafvar, slutligen alla fångar som icke behöfdes för triumftåget. Mången gång vanhedrade romarne sin seger genom skamlig afrättning af de besegrade suveränerna och befälhafvarne, folkens bortförande o. s. v.

Med republikens undergång och förfallets inträdande i följd af maktinnehafvarnes ränker och själfförgudning blefvo dylika grymheter icke ens längre några undantag som berodde af planer; nu blefvo de råa utsväfningar, följder af lösheten och själfsvåldet.

Redan under Cesar röjas de första tecknen därtil uti samtliga hans nordliga fälttåg, äfvensom emot veneterna, som han sålde till slafvar efter att ha låtit mörda de högsta ämbetsmännen. Under de värsta af Cesars krig skändades dessutom helgedomarne, och bilderna bortröfvades. Snart sjönko krigsbruken, under kejsartiden som betecknade väldets ålderdom, till hvad de varit vid dess uppkomst och under dess barndom. Det ursprungliga barbariet blef till och med förvärradt under den sista tiden, i krigen emot de nu framträngande germaniska horderna. Krigets ursinne blef nu sådant, att det nästan påminner om hvad i vår egen världsperiod skett under det första franska kejsardömets sista år, ursinnet som föregår fallet, äfven i det afseendet att det delgaf sig åt fredstillståndet, så att till och med detta blef ett slags latent krig. Förbuden vid dödsstraff under Roms sista dagar, äf-

ven midt i freden, icke blott emot att till »barbarerna» afyttra vapen och krigsförnödenheter utan äfven lifsmedel, ja att öfver hufvud utan särskild licens hafva med dem att göra, erinra onekligen om det s. k. kontinentalsystemet.

På sjön gälde enahanda regler som på land, förstärkta. Här spelade naturligtvis bytet hufvudrolen, så som det gjort i alla tider och länder, och i bytet voro romarne mästare, deras stat utsög hela den kända världen. Fartyg och laster blefvo ögonblickligen uppbringarens egendom, så som lösegendomen till lands blef bytestagarens. Det romerska sjökrigets bruk torde för öfrigt ha tagit ett visst inflytande af de bittra erfarenheter Rom i början hade att lida, icke blott af samniternas kusthärjningar utan äfven af det allmänna sjöröfveriet, då riket hvarken egde någon krigsflotta eller några handelsfartyg af den storlek och styrka att de kunde försvara sig. När senare, från och med de puniska krigen, den romerska sjömakten växte, framkallades många hårdheter af det lidnas hågkomst. Som Kartagos makt hade tvungit Rom att bygga sig en stark flotta, gäldades kartaginensernas röfvarelika sjöbragder med lika: å båda sidor tillgreps allt hvad gripas kunde, till den grad, att den uppeldade roflystnaden slutade med utrotningsbegäret, som gaf sig luft i Kartagos fullständiga sköfling och branden af dess flotta. Roms därpå följande allenaherskande till sjös kunde naturligtvis icke bli af mildt slag. Medelhafvet underlades dess *imperium*, hvars missbruk endast kunde finna en viss ursäkt i den kraft hvarmed sjöröfvarne nu tuktades.

Neutraliteten, ett under hela forntiden ännu så godt som okändt eller åtminstone outredt begrepp, var hos

romarne hvarken något teoretiskt fastställdt eller faktiskt iakttaget rättstillstånd. Hvarje främmande nation, som icke godvilligt blef Roms bundsförvandt, tvingades därtill, eller betraktades som en eventuell fiende, emot hvilken kriget blott var en fråga om det lämpligaste ögonblicket. I intetdera fallet kunde den främmande nationen anses för neutral. Den som icke var för, antogs vara emot.

Inför Rom existerade alltså i botten endast bundsförvandter och fiender: världen var delad i dessa båda kategorier. Däraf följde, bland annat, en för romarne särdeles betecknande egendomlighet, nämligen ett annorstädes okändt sammanhang emellan förbundsfördrag och fredsfördrag. Enär bundsförvandtskapet med Rom sällan var något annat än ett öfvergångstadium till egenskapen af romersk provins, blef fredslutet liktidigt ett fördrag hvarigenom Rom påtvingade sin ännu icke fullt underkufvade motståndare bundsförvandtskapet. Detta blef då i verkligheten ett vasallförhållande, under hvilket den s. k. bundsförvandtens rustningar och själfständighetsåtgärder noga öfvervakades.

För öfrigt innehöllo fredsluten vanligen lösningen, mer eller mindre ändgiltig, af frågor rörande områdens afträdande till Rom eller dess bundsförvandter, krigsbytets bestämmelse (hvad som fick behållas eller borde återlämnas), kostnads- och skadeersättningar, slutligen fångarnes utlösning eller utväxling.

KRISTENDOMEN OCH MEDELTIDEN

Folkrättens lärda hafva flitigt dryftat frågan huruvida och i hvad mån den vid forntidens utgång sig utbredande kristendomen bidragit till krigens hyfsning.

Många erkänna ett sådant inflytande; somliga vilja till och med tillskrifva de kristliga kärleks- och mänsklighetsbuden förtjänsten af alla eller de flesta framstegen i krigets civilisering. Andra åter — och deras röster synas vara öfvervägande — se i denna åsikt en förblandning emellan kristendomens inflytelser och dem, hvilka, därmed parallelt fortgående men däraf tämligen oberoende, helt enkelt varit resultaten af tidens progression och den — i synnerhet hos den hvita rasen — aldrig hvilande mänskliga utvecklingen, hvilken, hvad särskildt kriget beträffar, redan i den grekiska kulturen och före kristendomen hade hunnit minst lika långt i människoaktning framom de fornorientaliska krigen, som nutiden hunnit framom de grekiska. Enligt denna senare mening skulle nutidens krig ha varit ungefär lika civiliserade — eller rättare lika litet civiliserade — vare sig kristendomen funnits eller icke. En mildrad skiftning inom denna skola vill väl ej förneka, att den kristna lärans sanningar

och hennes kyrkas nit ju kunnat i någon måtto bidraga till framstegen, men gör gällande, att detta bidrag varit till den grad ringa, att det icke kan anses ens tillnärmelsevis motsvara hvad väntas kunde af — ja icke ens uttrycka — den lära som kulminerar i budet: »älsker edra fiender!»

Det må nu vara påkostande för en god kristen att, ställd inför dessa tvenne åsikter, nödgas erkänna att den senare eger på sin sida icke blott historiens vittnesbörd utan äfven en ärlig och fördomsfri uppfattning af kausalförhållandet i kulturens framsteg. Att vägra detta erkännande vore emellertid en tvifvelaktig tjänst åt kristendomen. Det är ett pinsamt men ojäfaktigt sakförhållande, att de af den kristna lärans satser, hvilka, om de tillämpats, hade kunnat tjäna till att göra krigen mänskligare, aldrig blifvit iakttagna af de kristna, sedan dessa öfverhufvud hunnit den talrikhet och det välde, att de kunnat föra några krig. Hade Kristi egna bud blifvit tillämpade, så hade icke alls något krig blifvit fördt; ty huru skulle det ha kunnat förlikas med hans grundsats om människokärlek utan afseende på nationella skilnader, hans befallningar att göra väl åt alla, ovänner inbegripna, och att göra åt andra hvad man själf af dem önskar? Och äfven *under* sina krig, när ha de kristna någonsin tillämpat detta sistnämda bud? När t. ex. Ryssland undertryckte Polen och Finland, månne detta skedde emedan Ryssland önskade undertryckas? När engelsmännen bombarderade Köpenhamn och beröfvade Danmark dess flotta, skedde det emedan de själfva så gärna ville bli af med sin egen flotta och se London bombarderadt? När tyskarne intågade i Paris, låg däri en inbjudning till fransmännen att tåga

in i Berlin? Eller måhända blott en tillmötesgående uppfyllelse af fransmännens egen önskan, kort förut uttryckt i deras frenetiska skrän: »*A Berlin! à Berlin!*»

Då sådana exempel, tagna slumpvis ur mängden och gående ända in i vår egen tid, som skall uttrycka det längst framskridna kulturstadiet, utan tvifvel representera de gängse bruken, hvad skall man då säga om alla de krig hvilka föregått, ända sedan kristendomen uppstod? Sanningen är den, att de kristna mänsklighetsbuden *aldrig* blifvit tillämpade *mellan* nationerna i deras tvister och politiska mellanhafvanden. De tillämpades i de första kristnas privatlif, så länge dessa ännu voro martyrer och undertryckta. Men knapt hade de kristna fått makten i regeringarnes råd, så förde de icke blott krig minst lika barbariska som hedningarnes under de närmast föregående tiderna, men i kyrkans eget sköte rasade idel strid, fiendskap och våld, som i råhet och grymhet knapt stå efter de argaste krig världshistorien känner. Och hvilka taflor förete icke sedan dess de kristna krigen! Det Trettioåriga krigets skändligheter, satta i scen i kristendomens eget namn, öfvergå allt hvad vi känna om de hedniska krigens värsta illbragder. Ännu de franska revolutionskrigen uppvisa vilda massmord och massakrer. Ja, erkännom slutligen till vår blygsel, kristenhetens och Europas, att under det sista årtiondets krig bland civiliserade nationer, på tröskeln till och efter ingången af det tjugonde århundradet, den mest civiliserade och den i sann mening krist*ligaste* krigföringen är den som blifvit iakttagen just af den enda bland dessa nationer, som *icke* är kristen.

Men hur är det *möjligt*, att en lära som hvilar på människosläktets enhet och bjuder godt till lön för

ondt, kan antagas af nästan hela den civiliserade världen, suveränerna och folken, prisas och uppbäras, utan att utöfva något väsentligt inflytande på deras sätt att afgöra sina tvister och utkämpa sina strider?

Det är icke underligare, än att samma lära, trots sin öfverlägsenhet och den beundran som egnas henne, åsidosättes i alla *andra* mänskliga förhållanden, så snart det blir fråga om allvarlig tillämpning och icke blott om fraser. Hvad se vi under hela medeltiden och den nya tiden, och ännu i dag? Jo, man är kristen i talet, i ceremonierna, i kyrkan, därutom icke. Kunna nu nio tiondedelar af alla människor, samlade till andakt, gillande åhöra och själfva i sina religiösa sånger uttala mänsklighetsprinciper, som de i sitt lefverne genast kullkasta så snart de blott hunnit utom kyrkodörren, huru skulle man då kunna vänta att *nationerna* visade mindre glömska i sina inbördes mellanhafvanden? Motsägelsen emellan de kristna staternas fientligheter och den kristna kyrkans mänsklighetsbud är för öfrigt mindre förvånande, än de motsägelser som förekomma i hvarje gudstjänst *inom* kyrkan, där ju en och samme predikant kan, under en och samma timma, å ena sidan predika läror som absolut utesluta hvarje krig, och å andra sidan höja förböner för krigsmakten, båda delarne i samma gudomliga namn.

Men *grunden* till dessa motsägelser, *förklaringen* däraf, att en lära kan på det sättet omfattas utan att efterlefvas?

Den *allmänna* grunden ligger naturligtvis däri, att människosläktet ännu icke hunnit den mognad som en så hög lära som den kristna förutsätter. För att åter begripa den historiska gången i misslyckandet, fordras först och främst en frånräkning af alla de tal-

rika bevekelsegrunder, hvilka drifva regeringarne och folken till att betjäna sig af en lära i syften som äro för hennes innehåll främmande. Hade den lära som Kristus framstälde bibehållits i sin ursprungliga renhet, och hade de däri innehållna lefnadsreglerna blifvit genomförda i de mellanfolkliga förhållandena i stället för att tjäna maktsyften, så hade de krigiska utsväfningar, hvilka nu fylla den kristna världens historia, icke varit möjliga. Och förtjänsten däraf hade då utan tvifvel tillhört kristendomen så godt som allena, oaktadt lärorna om fred och broderskap emellan folken redan förut funnos, i Greklands filosofi och i Indiens skrifter; det var dock först genom kristendomen som de utbreddes utöfver den trängre kretsen af tänkare, till hela världen och alla klasser. En annan fråga blir den, huruvida den kristna läran i sin äkta och *obemängda* gestalt hade *kunnat* universelt utbredas, när man betänker huru de sinnen voro beskaffade som utgjorde mängden. Endast ett ringa fåtal torde ha egt den öfverlägsenhet, som en så ren tillgodogörelse af sanningen förutsätter. Det stora flertalet anhängare vans säkerligen genom de senare tillkomna, i synnerhet af alexandrinska skolan medelst förfalskningar vidfogade tillsatser, hvilka grumlat renheten och försinligat läran, men anslog den ytliga, syd- och österländska fantasien genom sin fängslande symbolik. Men det är just dessa tillsatser, främmande för den ursprungliga läran, som hindrat henne från att utöfva det civiliserande inflytandet och särskildt att hyfsa kriget eller sättet för de mellanfolkliga tvisternas afgörande; ty de dogmatiska klyftigheterna egde med mänsklighetsprincipen intet gemensamt, tvärtom förlamade de hans inflytande genom att sammanföra kyr-

kans sträfvanden i ett hatfullt kif om trosartiklar. — På detta sätt har en kultur gått förlorad i trots af sin teoretiska framställning och grundläggning, emedan dessa skett genom en ande som uppstått flera årtusenden innan jordmånen för honom var färdig; och den lära som just genom sin sanning blott egde valet emellan att antingen stanna i ofruktbarhet eller bli fruktbar medelst en vanställning som hindrade frukternas förädling, föll i kraft af händelserna i det senare alternativet. Priset för kristendomens herravälde öfver världen blef sålunda fatalt en oförmåga att göra denna värld till hvad läran för henne ämnat.

Redan därigenom att de kristnas uppmärksamhet på sådant sätt af bisaker drogs bort ifrån de stora grundsatser som skulle ha verkat fred och förbrödring emellan nationerna, hindrades dessa grundsatser ifrån att göra sig gällande. De hindrades än mera genom det rent af omoraliska i många af doktrinens tillägg, eller åtminstone i den uppfattning däraf som ålades mängden. Vi tilltro oss icke afgörandet af den svåra frågan, huruvida den kategori af dogmer, som icke blott framstälde händelser eller symboler, utan verkliga föreställningar om handlingarnes sedliga värde, egt någon rot i den ursprungliga läran, vare sig öfverhufvud eller till större eller mindre del. Om de verkligen gjort det, hafva de i alla händelser blifvit vanstälda efteråt, eller åtminstone oriktigt uppfattade, den skefva uppfattningen må nu ha varit oundviklig i följd af dogmernas tvetydighet, eller icke. Sådana tänjbara begrepp som nåd, förlåtelse, försoningsoffer m. fl., farliga redan genom mängdens svårighet att förstå dem och lätthet att missbruka dem, behöfde, om de verkligen existerat i den ursprungliga läran,

icke vara falska; ty deras betydelse kunde fullkomligt väl ha varit inskränkt till det individuella området, där de endast ville säga, att en förfördelad i frågan om upprättelse icke blott skall tänka på sig själf utan framför allt på det goda och rätta i sig och i världen, hvaraf brottet är en kränkning och som fordrar upprättelse för det rättas egen skull samt för samhällets och mänsklighetens, hvartill ju äfven hör den fallne, oberoende af hans bestraffning. Men de svaga hjärnor, som utgöra massorna, nöja sig icke med en så enkel utläggning; de draga vidare slutsatser, hvarigenom de ofvan nämda begreppen komma att omfatta samhället, drabba dess straffrätt och slappa rättsmedvetandet. Har en så vidsträckt bemärkelse varit afsedd ifrån och med dessa trossatsers första formulering, så har nog formuleringen tillkommit senare än läran och blifvit denna pådiktad; ty de sakna den renhet och den rättrådighet som utmärker Kristi egen lära, hvilken ju på många ställen, allt för tydligt för att kunna missförstås, fastställer principen att det godas upprätthållelse fordrar det ondas tillrättavisning, och detta, genom inverkan just på *den* vilja, och ingen annan, som begått den dåliga handlingen. En dylik inverkan är absolut oförenlig med en »nåd» som nyckfullt meddelas utifrån och mekaniskt, en »förlåtelse» som anses förvandla till god en *i sig själf* dålig gärning, och en »försoning» hvarigenom den brytande helt bekvämt hvälfver ansvaret ifrån sig själf öfver på en annan, en oskyldig. Med sådana lefnadsregler, som icke behandla det goda lefvernet bättre än det dåliga, är det slut med all aktning för skilnaden emellan rätt och orätt, förtjänst och skuld; det vore äfven

slut med statens straffrätt, följaktligen med ordning och säkerhet, världen sjönke i idel brott och laster.

Det ligger för öppen dag, att den renaste mänsklighetslära i världen måste förfela sitt mål, och skapa en omänsklig anda i stället för en mänsklig, när dylika osunda utväxter förkväfva hennes stam och skämma hennes frukter. Också är det en beklaglig sanning, att just det filantropiska och rättsliga elementet som utgjorde hufvudsaken i Kristi lära och var kulturförmöget, drunknat och försvunnit i mängden af tillsatser som förvillat folkens rättsmedvetande, på samma gång som det dogmatiska öfversitteriet gjort kyrkan till en despotisk makt. Däri ligger en hufvudsaklig förklaring därtill, att de kristna icke lefvat efter den ursprungliga kristna läran, och att följaktligen deras krig icke heller blifvit i väsentlig mån berörda af denna lära.

Inför dessa hufvuddrag i förhållandet emellan kristendomen och krigets uppfattning måste öfriga inom kyrkan sig företeende strömningar till förmån för en bättre uppfattning förfalla till bisaker. Att en och annan af kyrkofäderna kunde predika mot krigen såsom stridande mot Kristi lära; att under den första tiden romerska soldater efter sin omvändelse till kristendomen undandrogo sig militärplikten; att slutligen åtskilliga röster inom tänkarnes läger, med åberopande af kristendomen, höjdes till förmån för ett förkastande af vissa af de värsta krigssederna, t. ex. bruket af förgiftade vapen, de besegrades förslafvande, fienders dödande som gåfvo sig, o. s. v., — dessa och liknande förslag och händelser voro alltför enstaka för att kunna utöfva något afgörande inflytande. Deras röster förkväfdes snart under andra, alldeles motsatta, till och

med inom kyrkan. Augustinus, bland andra, gick ända till det orimliga påståendet att kriget egde en berättigande grund i evangeliets text. Genom hela medeltiden kan visserligen spåras en slitning emellan de kristliga mänsklighetsbuden och de gamla krigsbruken, dock utan att dessa senare gåfvo vika. De förvärrades till och med, så att krigen under kristendomens första århundraden blefvo mera barbariska än de grekiska och romerska krigen hade varit. Till ej ringa del låg naturligtvis orsaken i hela den tillbakagång i hyfsning i hvarje afseende, som den grekisk-romerska kulturens förkväfning under invasionerna medförde.

Folkvandringarne, hvarigenom österns horder under oupphörliga sammandrabbningar öfversvämmade mellersta och västra Europa, måste nämligen helt naturligt sätta många krigsbruk tillbaka till hvad de voro före framstegen genom Grekland och Rom, ty vildheten uppkallade vildhet i gengäld. Hunnerna, göterna, vandalerna, allemannerna m. fl. icke blott återupplifvade delvis de asiatiska fornfolkens personliga grymheter, utan äfven deras bruk att förstöra, bränna och ödelägga allt som kom i deras väg. Skilnaden i ras emellan de krigförande gjorde kampen ytterligare ursinnig, på samma gång asiaternas och halfasiaternas bristande själsodling och mer uteslutande krigiska lif inverkade förhårdnande.

Emellertid torde man ha förestält sig denna återgång vida värre än han var. Ända till de assyriska och hebreiska råheterna synes han icke ha gått. Ja, i vissa särskilda afseenden torde Roms germaniska eröfrare ha spridt mindre skräck omkring sig i de trakter där de inföllo, än romarne själfva hade gjort un-

der sina egna krig; ty germanerna läto vanligen den underkufvade befolkningen behålla större eller mindre del af sin jord, ofta mer än de togo för egen räkning, ända till dubbelt så mycket. Huruvida denna deras sed bör tillskrifvas någon grundsats, eller helt enkelt sorglöshet och bristande system, eller germanernas oförmåga att förvalta alla de ofantliga områden de öfversvämmade, eller slutligen saknad af tillräckligt tvingande skäl inför det svaga motstånd de mötte, är svårt att afgöra.

När äntligen folkvandringarnes ström hunnit hejda sig och ett antal sins emellan skilda och självständiga stater rest sig på det romerska väldets spillror, hade man kunnat vänta något slags mellanfolklig reglering i det allenaherskande romerska statssystemets ställe, följaktligen också mera hänsynsfulla krigslagar. Därmed dröjde dock ännu flera århundraden, under hvilken mellantid, betecknad genom den uppspirande feodalismens förkväfningssystem som hindrade all mellanfolklig reglering och därmed ock utsikterna till krigets, de krigiska sederna åter försjönko och blefvo sämre än under Roms blomstring, med undantag möjligen af fångarnes behandling, emedan slafveriet snart ogillades. Själfva krigföringen blef elakare än den romerska, om icke under fältslagen, hvilka före medeltiden ju varit blodigast, däremot så mycket mera däremellan, särskildt i hvad beträffar de fredliga befolkningarne. De utsattes nu vida oftare för våld och grymheter, till och med för mord, där fientliga trupper tågade fram. Fastighetsegarne beröfvades visserligen icke sin jord, så som af romarne; men de plundrades på allt annat, deras slott och byar brändes, deras fält sköflades, deras boskap röfvades o. s. v. För öfrigt

ansågs krigsförklaringen — som också uttryckte det — afbryta icke blott de politiska och rättsliga, utan till och med de moraliska förbindelserna mellan de krigförande.

Äfven efter det första medeltidskiftets utbrusningar förhindrades alltjämt krigets reglering på folkrättslig grund genom germanernas inbitna vana af självhämd och självskipning samt saknaden af en organiserad, suverän statsmakt, tillräckligt koncentrerad för att beherska de enskilda fientligheterna; hvaraf följde ett den enskildes privatkrig jämte allt därmed förknippadt självsvåld vid sidan af det offentliga, mellanfolkliga kriget. Med germanernas alltför utpräglade individualitet följde vapenbäringen, tvekampen och annat våld hvari staten icke inblandade sig. Endast gästfriheten och vapenbrödraskapet kunde göra undantag ifrån regeln att betrakta främlingen som en fågelfri människa, en person utan statsskydd, hvarför ock krigets lag blef mer eller mindre en lag om hvarjes krig emot alla, så mycket svårare att utrota, som till och med under freden, alltså ständigt, hvarje fri man plägade på egen hand skaffa sig upprättelse af främmande, icke blott män utan hela samhällen, därvid det föll af sig självt att skilnaden emellan krig, dråp och stråtröfveri blef nästan omärklig, och att under den sålunda skapade anarkien ingen heller brydde sig mycket om skilnaden i förbrytelsernas storlek och allvar.

Urskilningen i dessa afseenden försvårades ytterligare genom de invecklade krigsherrskapsförhållandena. Vid sidan af — och ofta i trots af — den krigsplikt som band vasallen vid länsherren gentemot dennes fiender, ansågs rätten till krig gälla mellan vasallerna själfva. Och dessa anspråk grepo in i hvarandra, eftersom egenskaperna af länsherre och vasall kunde för-

enas, och hvardera egenskapen kunde skifta i oändliga grader af högre eller lägre ställning.

Dessa egendomligheter alstrade ett fullkomligt virrvarr af privaträttsliga, statsrättsliga och folkrättsliga förhållanden om hvarandra; och krigen, förflyttade till alla dessa förhållanden, rasade följaktligen öfverallt.

Oordningarne, härigenom blifna odrägliga, först för landtbefolkningen, sedan för städerna, uppkallade slutligen furstarne till handling emot näfrätten, för att skydda de fredliga yrkena, som dessförutan icke kunde existera. Regenterna belade då med stränga straff vasallernas självskipningar, först så, att dessa åtminstone erfordrade en särskild auktorisering af suveränen. Men först inemot medeltidens midt hade behofvet af en strängare ordning hunnit framkalla de tvenne institutioner, hvilka skulle komma att krossa de anarkiska krigssederna och öppna vägen för en folkrättslig krigsreglering, nämligen: 1° den koncentrerade *monarkien* och 2° *bördsadeln*.

Monarkerna, från och med Karl den Store, bemödade sig att i det inre småningom ersätta den godtyckliga privathämden med ett juridiskt bevis- och rättelsesystem, så att krigets begrepp begränsades till det yttre, i förhållandet till främmande stater. Man skilde mellan *statens* (politiska) fred och *landets* (sociala) fred. Fordran att de inrikes tvisterna skulle dragas inför lag och domstol började med särskilda slags freders fastställelse för vissa *klasser* som i synnerhet erfordrade skydd (präster, kvinnor, barn m. fl.), äfvensom för vissa *orter* (kyrkor, kloster, skolor, domstolar m. m.) eller *tider* (de s. k. gudsfrederna). Dessa hänsyner meddelade sig sedan till tvisterna med utlandet

och till kriget, så att i detta senare aktning visades de andliga, rättvisans representanter, kvinnorna o. s. v., och de i förstone till tiden och inlandet begränsade gudsfrederna öfvergingo i allmän landsfred. Först gälde denne endast för en viss, besvuren period, men småningom utsträcktes han till obestämd tid eller för alltid, i kraft af regeringens påbud genom en suverän statshandling och utan att något frivilligt antagande däraf från nationens sida genom ed längre ansågs behöfvas.

Sålunda blefvo germanernas nationella krig allt mera sällsynta, och deras internationella krig blefvo allt mindre hänsynslösa, såväl hvad medlen som målen beträffade. Därtill hade nu visserligen äfven kyrkan bidragit, särskildt i hvad angick asylerna och gudsfrederna; hvarförutom korstågen, genom att förbinda hela kristenheten, bidrog till fred och förbund inom hennes eget sköte. Det band som för sådant ändamål knöts emellan stat och kyrka, påfve och konungadöme, understödde mäktigt centraliseringen, och som denna, hunnen till en viss fasthet, erfordrade stående härar och militärisk disciplinering, se vi mot medeltidens slut dessa nya häfstänger för krigsreglering tillkomma. Med sin privata karaktär förlorar kriget sin lidelse och äfventyrlighet till stor del; det motiveras numera snarare af statskonstens lugnare beräkningar. Utom den ordning i allmänhet som därmed främjades, blef följden särskildt synbar i en större aktning för den fredliga befolkningen och privategendomen i krigen och i fiendeland. Soldaten fick endast göra det byte som tilläts af befälhafvarne; krigsfångarne ansågos tillhöra staten och icke de personer hvilka gripit dem; de utlämnades emot lösen; parlamentärernas okränkbarhet faststäldes, o. s. v.

Med *bördsadeln* uppstod ridderskapet och riddareväsendet, hvilket onekligen, om än på sitt något egna vis, bidrog till krigets hyfsning, d. v. s. så mycket som vid den tiden kunde väntas. Då brukens civilisering genom *idéer*, så som skett genom grekerna, ingen jordmån egde i germanernas kynne, var det en lycka att hos dessa åtminstone *fördomar* funnos, genom hvilka till någon del ett liknande resultat kunde ernås. Hvad dikten och tanken förmådde i antiken, det förmådde kasten och romantiken under medeltiden.

Redan vapen- och länspliktens förbindande med adelns besutenhet kunde, jämte kyrkans inflytande, åstadkomma afskaffandet af en del barbariska krigsbruk, t. ex. fångarnes träldom: de utlöstes och utväxlades. Så tillkom ridderlighetens princip, hvilken, utbildad genom känslan af bördens ära och kastens samhörighet, skapade hedersbegrepp i krig och stämplade med vanhederns prägel de värsta illbragderna, i synnerhet sådana som kunde hänföras till feghet eller trolöshet, t. ex. öfvermaktens missbruk, den besegrades förhånande och skändande, massakrering af värnlösa, vapenlösa, sårade eller fredliga, förräderi, lofvens eller lejdens brytande, nesliga försåt, öfverfall utan ordentlig krigsförklaring genom härold eller beskickning, marter, stympning, plundring af vinningslystnad, o. s. v.

Sålunda uppstod ett slags »krigsmoral», grundad på den aktning för mänskliga rättigheter som bjudes af ädlingens aktning för själf, och hvarigenom icke blott själfva kampen blef mindre nedrig, utan äfven krigets afslutning underlättades genom den ökade lättheten att underhandla om fred eller vapenhvila, kapitulering, underkastelse m. m. dyl., emedan på hedersordet ansågs kunna litas. Visserligen egde denna, i

botten på en ostentativ börds- och fackstolthet — för att icke säga högfärd och fåfänga — grundade krigsmoral icke det värde och den borgen för varaktighet, som samma hänsyner och handlingar skulle hafva egt om de hade varit grundade på ett objektivt rättsmedvetande. Emellertid förde de faktiskt bruken in på riktigare vägar. Och vanan att i striden lägga band på lidelsen, en gång ingrodd, egde, oberoende af den ursprungliga bevekelsegrunden, den verkan att småningom, under de följande släktena och med statsorganiseringens framsteg, befästa hyfsad krigssed utan annan tanke än det däri riktiga.

Medeltidsinrättningarne framkallade sålunda, steg för steg, i synnerhet ifrån och med nionde och tionde århundradena, vissa regler för kriget som icke funnos vid medeltidens ingång, och krigföringen blef därigenom mera hyfsad; dock långt ifrån tillräckligt. Mycket barbari återstod. Öfvergången ifrån det oordnade privatkriget till det ordnade statskriget kunde, inför den inrotade hämdvanan, endast gå ytterst långsamt, genom en mängd mellanliggande grader, därunder de enskildas krigståg icke kunde fullständigt förhindras. Först förbjödos dessa endast *vilkorligt*, d. v. s. för dem som icke erhållit regeringens tillstånd genom s. k. repressalie-bref. Dessa fullmakter utfärdades emellertid i början icke af högsta styrelsen i staten, utan af underordnade myndigheter, städernas och provinsernas, dels administrativa, dels juridiska. Först vid medeltidens slut, när regeringen hunnit koncentrera hela krigsförvaltningen i sina händer, måste rätten till repressalier genom den enskilde sökas hos henne. Under det mellanliggande halfhetstillståndet kunde naturligtvis den ofvan nämda, genom monarkien och adeln

införda krigsmoralen icke så betryggas, att ju icke afvikelserna därifrån blefvo ytterst talrika, redan i följd af omöjligheten att öfvervaka repressalierna och saknaden af den bestämdhet i reglerna, hvilken endast genom ett fullständigt statskrig kan upprätthållas.

Under hela medeltiden herskade därför, trots statens och kyrkans förbud, grundsatsen att kriget, oberoende af medlen, framför allt fordrade *största möjliga afbräck* åt fienden; hvadan man oupphörligt återföll i den gamla vanan att ödelägga det fientliga området, bränna gårdarna, byarne, städerna, ja till och med kyrkorna, våldföra de fredliga invånarne emedan icke noga skildes emellan den *väpnade* och den *vapenföre* bonden, plundra hvar och en som ej godvilligt utlämnade sin egendom, o. s. v. Men just saknaden af precisa lagar gjorde, att krigen i dessa afseenden företedde stora olikheter, allt efter styrelserna och folklynnena. Mycket arga plundringståg förekommo, icke blott efter de förbättrade brukens införande, ännu i elfte århundradet, t. ex. då vid Englands eröfring genom Wilhelm af Normandie till och med de enskildas fastigheter i det tagna landet konfiskerades, utan äfven ända in på gränsen af den nya tiden, så sent som t. ex. vid de engelska infallen i Normandiet i midten af fjortonde århundradet. Dessa voro synnerligen vilda och hejdlösa, likaså fransmännens infall i Italien vid slutet af medeltiden. Betydelsen af de framsteg, allt sammanlagdt, som medeltidsinrättningarne åstadkommo i européernas krigföring, låg följaktligen långt mer uti tänkesättets *förberedelse*, medelst vissa rättsliga idéers framkastande, för en statlig och ordnad uppfattning, än uti dessa idéers bestämda *genomförande* i härarnes fälttåg. Halfva antalet krig kunde ju bära

prägeln af forntidsbarbari. Men man hade åtminstone hunnit därhän, att denna hälft också stämplades med nämda prägel. Folken eller åtminstone de ledande klasserna visste vid medeltidens slut fullkomligt att skilja mellan de krig som fördes i rättslig eller åtminstone ridderlig anda, och dem som icke så fördes.

Sådana voro de kristnas landkrig under medeltiden.

Skilnaden emellan dem och muhammedanernas var icke så ofantlig som under den nya tiden; hvilket synes bevisa, att icke så litet af svepskäl ligger i vår tids benägenhet att skylla turkarnes skamlösa krigföring på deras troslära. Utom det att en tros hyllande beror af folkets karaktär och således är en fri viljeyttring som bär sitt ansvar, synas de skändligheter hvilka af turkar och kamitiska araber begås i Korans namn, icke ligga i lärans ursprungliga bokstaf och anda. Denna anda är i Koran — hvilken bestämdt fastställer samvetsfridens grundsats och aktning för olika tänkande — lika vidt skild ifrån senare tiders Islam, som Kristi lära är skild ifrån den alexandrinska och katolska kristendom hvilken efteråt blifvit predikad i Kristi namn. Äfven Korans oklarhet missbrukades af stiftarens efterträdare, så att den muhammedanska traditionen, hvilken i Islam spelat en långt mer afgörande rol än Koran, snart kunde göra tillägg hvarigenom läran blifvit den mest förnedrande och demoraliserande som någonsin blifvit iklädd religiös skrud: hennes hufvudprinciper i traditionen gå tvärtemot Korans ut på missaktning för medmänniskors tanke, tro och rätt, en lifvets rättsbekräftelse genom de sinliga lustarnes tillfredsställelse, och särskildt, med afseende på kriget, att det yttre våldet och icke någon inver-

kan på öfvertygelsen är medlet för trons utbredning. Härmed säges visserligen icke, att själfva krigföringen skall utesluta all mänsklig hänsyn. Så mycket mindre var en sådan hänsyn utesluten ur den krigssed, som utmärkte medeltidens muhammedaner i den semitiska arabstaten. Som de voro ett ojämförligt finare bildadt folk än de råa nationer hvilka under den nya tiden förlänat den muhammedanska världen namn och rykte af omänsklighet; som de dessutom stodo närmare inflytelsen af den ursprungliga, ännu icke vanstälda läran; och som slutligen icke ens det s. k. troskriget *(Gehad)* kunde helt och hållet ur deras bruk aflägsna den mänsklighetsanda som Koran lärde dem, kunde i många stycken deras krigsbruk icke bli sådana som nutidens muhammedaners. Snarare voro de uttryck af ett ur de semitiska arabernas praktiska lif uppvuxet behof att bringa traditionen i samklang med Koran.

Och som å andra sidan kriget var oskiljaktigt förknippadt med arabens rättsliga och religiösa föreställningar, blef det hos detta vetenskapligt anlagda medeltidsfolk tidigt föremål för en verklig reglering, lika intressant som originell, beskrifven under tolfte århundradet i handboken *Hidâyah,* senare fullständigad och kodificerad genom en ny handbok, *Vikâyah*, utgifven år 1280.

Här framställas, klart och systematiskt sammanfattade, samtliga krigets lagar i deras särskilda afdelningar: utskrifningen, krigföringens art och manér, eröfringens rätt och bytets fördelning (synnerligen noggrant reglerade), krigsskatterna, kontribution och rekvisition, mantal och tionde, asyl och skydd, förräderi och myteri, krigskontraband, *postliminium*, fredslut, m. m., alltsammans kort men tämligen fullständigt om än icke under nutidens benämningar.

De hufvudsakliga grundsatserna voro följande. Kriget måste formligen och på förhand förklaras; plötsliga öfverfall anses för fredsbrott. Förbjudet är: att angripa sjuka, åldriga, kvinnor och barn; att bryta gudsfrederna; att stympa öron och näsor; att kränka sändebud; att förgifta brunnar och dricksvatten, o. s. v. Enskild plundring är otillåten och bestraffas med — helvetet. Allt byte samlas och fördelas genom öfverbefälet. Sedan en femtedel blifvit afskild för att invigas åt kulten (»profeten»), fördelas det öfriga i enlighet med en omständligt fastställd skala och i ett visst förhållande åt de kämpande (så och så mycket åt rytteriet, fotfolket o. s. v.). Eröfradt territorium ansågs förvärfvadt åt Islam, betraktad som statsreligiös samfällighet. — Den minst civiliserade sidan i den arabiska krigföringen röjes i sättet att behandla de besegrade: här förråder sig en vild fanatism som sticker bjärt af emot hela den öfriga regleringen. Krigsfångarne tvingades att antaga Islam; hvarom icke, förestod dem död eller slafveri, därest icke särskilda hänsyner, vanligen förestafvade af praktiska skäl, kunde verka förmildring, vare sig så att utlösning tilläts eller rent af frigifning. Underkufvad befolkning tvingades till arbete. Med de otrogna som icke underkastade sig, slöts aldrig någon ändgiltig fred. Upphörde fientligheterna, så ansågs den därigenom inträdda vapenhvilan endast provisorisk gentemot en fiende som icke hyllade profetens lära, ehuruväl provisoriet kunde fastställas och strängt aktas, t. ex. för ett årtionde.

Under medeltiden förblef, likasom förut, regellösheten i *sjökriget* vida värre än i landkriget, i följd af myndigheternas frånvaro på hafvet, öfvervakningens

svårigheter, äfvensom roflystnaden efter bytet och privategendomen: ett sjökriget särskildt vidlådande, i dess förhållanden inrotadt drag, som ännu i dag förhindrar dess hyfsning i jämnhöjd med landkriget, men i synnerhet så gjorde under medeltiden, privatkrigets och själfskipningens världsålder. Visserligen tillkommo nu, under denna period, tvenne inrättningar som afsågo en bättre ordning i sjökriget: *kaperiet* och *prisdomstolarne,* hvarom vidare nedan. Som emellertid kaparne, trots sin ursprungliga bestämmelse att utrota sjöröfvarne, snart blefvo af de fredliga sjöfarandena lika fruktade för sina plundringar som dessa, ja om möjligt mera, eftersom ett starkt beväpnadt handelsfartyg lättare kunde försvara sig emot den såsom sådan stämplade, gemene sjöröfvaren, än emot den af offentlig myndighet utskickade kaparen; och som prisdomstolarne i de flesta fall föga annat gjorde än passivt bekräftade giltigheten af de under deras lands flagga gjorda bytena och rofven, — bidrogo kaparne och prisdomarena lika mycket till att bibehålla som till att afskaffa sjökrigets utsväfningar, genom att reglera dem och förläna dem sken af laglighet.

Också förblef skilnaden emellan kriget å ena sidan, röfveriet med mordet å den andra, — redan på land böjlig och slingrande — på sjön så godt som utplånad under hela medeltiden. Under tolfte århundradet hade röfveri- och privatkriget hunnit nästan försvinna från den europeiska kontinenten, under det att hafven rundt omkring vimlade af fribytare, auktoriserade eller icke, och fortforo så under flera århundraden, icke blott af enstaka röfvarefartyg utan äfven i hela band och eskadrar organiserade. Redan därigenom herskade på sjön, äfven i krigstid, större osäkerhet än på land.

Denna osäkerhet ökades ytterligare genom en mängd förhållanden, som bildade öfvergångslänkar emellan statens och den enskildes krig. Läns- och feodaladeln fann ofta fördelaktigt att bygga sina borgar och fästen på öar utanför kusterna, om de trodde sig kunna därigenom lättare försvara sig, och de gjorde då anspråk på öfverhöghet öfver hafsvattnen rundt omkring; ja, borgherrar på kusten gjorde liknande anspråk på kusthafvet. Dessa anspråk godkändes icke af den öfriga världen, så mycket mindre som i dem ingick fordran på allt vrak som drefs till kusten och öarne, hvaraf uppstod den s. k. strandrätten, med hvilken förknippades rof af förlista eller nödhamn sökande fartyg.

Af meningskilnaden härutinnan uppstod en mängd småkrig emellan strandegarne och de sjöfarande, drabbningar i hvilka sjöröfvarne sällan försummade att inblanda sig, för att emot sold taga parti för den sida som de trodde ega de bästa utsikterna, och i hennes namn plundra motsidan. Verkliga nomadstater till sjös skapades genom hvad dessa och andra, af osäkerheten sig närande fång inbringade. Deras krig, ehuru i verkligheten enskilda stråtröfverier, gåfvo sig ett slags krigsregler. Det var i synnerhet araberna som hemsökte och brandskattade Medelhafskusterna, under det att skandinaverna hemsökte icke blott Medelhafvet utan äfven Nordsjön och Östersjön. De senare voro så mycket farligare, som de voro alla de andra äfventyrarne öfverlägsna i bildning och kraft, så att de till och med blefvo kulturbärare och grundade ett slags kustkolonier i både södra och norra Europa dit de stälde sina vikingatåg. Som icke ens furstarne vid Medelhafvet förmådde skydda sig emot deras strandhugg, förmådde det än mindre furstarne vid Nordsjön

och Östersjön, hvilka i närmaste hand voro därför utsatta. Slutligen uppkallade vikingaraseriet ett dubbelt självförsvar, landtadelns och köpstädernas, hvilka voro i närmaste hand och ekonomiskt intresserade i sjöfartens fred. Den vid kusterna bosatta feodaladeln organiserade en sjökrigsmakt, som emot en viss skatt gaf de sjöfarande sitt skydd emot hafvets våldsverkare; och de mäktiga städerna, i synnerhet Tysklands och Italiens, utrustade, till stor del genom associerade köpmansföreningar, polisflottor för att tukta sjöröfvarne.

Emellertid blef denna dubbla polis snart själf allt för starkt utsatt för tidens äfventyrsfrestelser, för att kunna motstå dem. Som adeln fann en god inkomstkälla i det skydd han sålde, blef det snart med våld påtrugadt, därvid skyddslingarnes insolvens togs till förevändning icke blott för fartygens utplundring utan till och med för sjömännens fängsling i och för lösepänningars utprässning. Därtill lades en massa spärrlagar för att likaledes prässa afgifter af de sjöfarande: sjötullar, flodtullar, stapel- och lotsafgifter, m. m. dyl.

För att nu kunna drifva dylika utprässningar i stort, gjorde mäktigare feodalherrar anspråk på öfverhöghet öfver en mängd sund och hafsvikar, allt större och större. Köpstäderna uppstälde liknande anspråk och ökade dem. Och deras polisflottor gåfvo ingalunda adeln efter i skyddstvång, därvid tvånget med åtföljande plundring snart tog till föremål hvarje mötande fartyg med last af något värde, antingen det behöfde skydd eller icke. Under förebärande att försvara de fredliga sjöfarandena mot öfverfall, tillvällade sig de auktoriserade fribytarne ett slags uppsikt öfver sjöfarten med thy åtföljande afgifter och pålagor af alla slag, hvilka snart utkräfdes med våld och godtycklighet samt i

proportioner som föga skilde sig ifrån de vanliga sjöröfvarnes plundringar. Särskildt på Östersjön bedrefs af dessa anledningar ett rofferi i otaliga former och skiftningar, därvid ingen visste hvad egentligen borde räknas till krig eller till fribyteri. Som städernas fribytareflottor snart förde ordentliga krig till och med emot främmande stater, bildade sig till motvikt andra flottor af äfventyrare, hvilka intogo ställning alternativt emot båda sidorna, säljande sitt förbund till den mestbjudande, men plundrande hvilkendera sidan de funno lättast att åtkomma. Sådana sjöförbund, halft offentliga halft enskilda, voro t. ex. de i svenska historien så illa kända Hätte- och Fetaliebröderna (egentligen »Vitalie»- eller »Viktualie»- d. ä. undsättningsbröder), organiserade för sjöbytets och utprässningarnes skull, därvid till förevändning togs den undsättning de påtrugade borgarne. I de större Hansestäderna, Hamburg och Lybeck, funno de emellertid sina värsta fiender och slutliga tuktare, ehuru de mindre, Rostock och Wismar, använde dem i sina sjökrig.

Hansans förbund torde hufvudsakligen ha blifvit bildadt under intryck af nödvändigheten att med samlade krafter göra ett slut på liknande föreningar. Handelns stora, kapitalstarka medelpunkter höllo sig starkt befästa och ständigt krigsberedda, samt slöto sig samman emot den gemensamma faran medelst anfalls- och försvarsfördrag, för att kunna vinna förmågan att göra slut på angreppen emot den för deras utveckling så viktiga sjöfarten. I början trängre, vidgade sig dessa förbund, tills de, icke nöjda med ändamålet att försäkra sjöfarten, vände sina stridskrafter emot stater i hvilka de sågo medtäflande sjömakter, i synnerhet emot de skandinaviska. Denna antagonism hade nu

visserligen till följd en beröring emellan Skandinavien och Tyskland, som icke stannade vid kriget utan därifrån skulle komma att öfvergå i kulturen, i det att tvisterna ömsesidigt öppnade ögonen på sjöfartens målsmän. Å andra sidan kom denna kultur sjökriget föga till del; ty den svagare parten i antagonismen, eller den som trodde sig för verksammare anfalls skull böra öka sin sjöstyrka utöfver den regelbundna krigsmakten, tog sin tillflykt till fribytarnes värfning, hvarigenom sjökrigets privata och regellösa karaktär uppmuntrades och förlängdes. Stundom, t. ex. i kriget emellan drottning Margareta och konung Albrekt, deltog denna oregelbundna tillökningstyrka icke blott i fientligheterna på sjön utan äfven på land. Först under medeltidens sista årtionden aftynade dessa slags band af äfventyrare till sjös.

Parallelt med dem hade själfskipningen på sjön fortgått, långt utöfver hennes bortdöende i de kontinentala tvisterna. Den enskilde tilläts under nästan hela medeltiden taga sig hämd på hafvet, icke blott emot sjöröfvarne, utan emot hvilken främling som helst, af hvilken — eller af hvilkens landsmän — han ansåg sig förfördelad. Han uppmuntrades till och med därtill af myndigheterna. Den styrelse under hvilken han närmast lydde, utfärdade åt honom ett bemyndigande att, hvar helst han kunde, bemäktiga sig sin förfördelares *eller dennes landsmäns* egendom; och rätten till dylikt bemyndigande var uttryckligen stadgad och reglerad i lagen. Mellanfolkliga fördrag innehöllo bestämmelser om en viss anståndstid för upprättelsen, efter hvars utgång rätten till själfskipning i nämda form vidtog. Som ett exempel, bland otaliga, hur inrotad denna farliga s. k. rätt var, och hvarthän hans

tillämpning kunde leda, må blott anföras, att ännu så sent som under Filip den Skönes regering domstolen i en fransk hamn kunde försumma att till behandling upptaga ett mål, i hvilket en fransk sjöman hade blifvit under ett gräl dräpt af en engelsk, och att, när offrets närmaste häröfver anförde klagomål hos konungen, det svarades dem att de gärna kunde själfva taga sig hämd. Sålunda uppmuntrade från högsta ort, gjorde de detta så grundligt, medelst upphängning på stormasten af besättningen på första engelska fartyg de råkade efter att ha gått till sjös, att engelsmännen å sin sida, utan att ens begära sin regerings tillstånd, i sin tur härför hämnades genom en likadan gärning. Så fortgingo oförtrutet repressa ierna ömsevis ifrån de båda sidorna, hvarje gång ökade, tills snart ett ordentligt sjökrig uppstod emellan de tvenne nationerna, först privat, med ett par hundra fribytarefartyg å hvardera sidan, sedan offentligt, emellan staterna. Att sålunda tvister och brottmål af den mest enskilda beskaffenhet kunde, i stället för att helt enkelt afgöras af territorialdomstolarne i vanlig ordning, gifva anledning till verkliga krig emellan nationerna i följd af privathämden, och att dennas utöfning på sjön afsiktligt understöddes af suveränerna ännu sedan ett halft årtusende förflutit under deras oaflåtliga ansträngningar att på land afskaffa henne, visar hur svårt det var att få bort hennes bruk ur sjökriget; på samma gång det förklarar hvarför fred aldrig rådde under medeltiden.

Ur fribytarekriget uppstod *kaperiet* som efterlefvande lämning. Dess ursprung var dubbelt: 1° de väpnade fartyg som städerna utsände för att rensa de stora sjövägarne från röfvare och betrygga kofferdi-

farten; 2° fartyg af samma slag som monarkerna värfvade, icke blott i nämda ändamål, utan äfven och i synnerhet för att ersätta — eller tjäna som tillägg till — deras örlogsflottor, innan dessa funnos eller när de voro för svaga. Enär den förra kategorien var oberoende af krigs- och fredstillstånd, under det att den senare tillskapades vid krigsutbrott, låg det i sakens natur att denna rekryterades ur den förra, ofta till större delen, dels emedan andra privatfartyg icke alltid hunno tillräckligt hastigt utrustas och bemannas emot en öfverfallande fiende, dels ock emedan de af städerna i oafbrutet krigsdugligt skick hållna fartygen redan på förhand voro sjö- och stridsvana. Som fribytarne värfvades — äfven af städerna — hvar de kunde fås, lika godt hvad de voro för slags folk och hvilken stats undersåtar de voro, — ungefär så som medeltidens legoknektar hvilka tjänade hvar som helst och hvilken sak som helst, — var bandet som knöt dem till städerna icke fastare än att de kunde i hvarje ögonblick erbjuda sina tjänster åt andra herrar, åt monarkerna om dessa erbjödo förmånligare vilkor.

Kaparne tjänade alltså i krigen som ett slags hjälptrupper åt örlogsmännen, där de icke rent af intogo dessas ställe; och de voro sammanrafsade af fribytare, hvilka antingen organiserades när fråga blef om deras användande mot fienden, eller ock helt enkelt öfvergingo i detta användande från den sold i hvilken de förut stått. Men i båda fallen voro de, äfven i sin egenskap af kapare, föga att skilja från vanliga fribytare. De voro privata, bandet som fäste dem vid regeringen var mycket löst, och deras öfvervakning var omöjlig; hvadan de, vid sidan af de angrepp på fiender och sjöröfvare hvartill de blifvit emot sold

värfvade, gjorde för egen räkning angrepp på mötande fredliga fartyg hvilkas laster retade deras begär. Beskaffenheten af denna deras mångdubbla och till större delen brottsliga verksamhet var till den grad känd och nära nog öppet erkänd, att regeringarne icke ens blygdes för att i sina lagstiftningar och fördrag beteckna kaparne och sjöröfvarne med ett och samma namn *(piratæ s. corsarii)*.

Sålunda legaliserade och uppmuntrade från officielt håll, blefvo dessa, i själfva verket halfauktoriserade fribytare allt djärfvare, tills deras bedrifter under tolfte och trettonde århundradena nådde höjden och blefvo odrägliga. De skilde numera bland sina föremål hvarken emellan sjöröfvare och fredliga handelsfartyg eller emellan fiender och neutrala: de rusade på alla flaggor och plundrade alla däck. Icke ens afslutandet af fred eller vapenstillestånd hejdade dem, oaktadt de blifvit värfvade enkom för kriget. Ja, det kunde till och med hända, att efter fredslutet *nya* kapare utrustades af privata äfventyrare eller bolag och gingo till sjös i det krigs namn som icke längre existerade, kastade sig öfver alla mötande fartyg utan åtskilnad och tillegnade sig dem jämte laster efter att ha störtat besättningarne öfver bord.

Först inemot trettonde århundradets slut insågo äntligen regeringarne, att något måste göras för att sätta en dam emot detta nya och förklädda sjöröfveri. Så uppstodo *kaparebrefvet* och *kaperireglementet*, afsedda att hålla kaparne i tygeln. Genom det förra, en fullmakt af regeringen, bundos de vid henne och ställdes under krigsförvaltningen. Genom det senare, som reglerade deras uppförande och bestämde gränserna för

deras handlingsfrihet jämte straff för öfverträdelserna, ställdes de under lagen.

De första stegen i denna riktning, hvarigenom kaperiet, åtminstone i formen, skulle medelst officiell auktorisering (bemyndigande) skiljas ifrån sjöröfveriet och det vanliga fribyteriet, synas hafva blifvit tagna i Medelhafsländerna, Spanien och Italien. I Aragonien fingo städernas styrelser befallning af konungen att affordra hvarje kapare, som vilkor för rättigheten att idka kaperifart, ed och borgen att icke plundra landsmän eller angripa fiender under fred eller stillestånd eller i neutral hamn; hvarförutom kaparne ålades att föra sina priser till den hamn under hvilken de lydde. Någon regelbunden prislagskipning åstadkoms därigenom ännu icke. Uppbringarne fortforo länge, utöfver denna första reglering, att behålla sina priser utan dom, oaktadt redan vid den tiden kaperiet hade antagit en sådan utveckling och bedrefs i så stor skala, att hela bolag därför bildades och regeringarne stälde fartyg, utrustning och proviantering till kaparnes förfogande, samt gynnade dem genom privilegier, emot en bestämd andel i bytet. — Liktidigt började man i Italien att som vilkor för kaperifart stadga, jämte borgen, ansökning och beviljande af kaparebref; och kaparne ställdes under uppsikt af stadsmyndigheterna. Stundom förekomma, vid sidan af eller i stället för denna uppsikt, fria föreningar af kaparne själfva, med en af dem vald styresman, i hvilkens händer de nedsatte sin borgen för iakttagelse af förbudet emot angrepp utom krigstillstånd eller på landsmäns eller neutralas fartyg. — Något senare, under förra hälften af fjortonde århundradet, följdes exemplet af dessa säkerhetsåtgärder af staterna vid Nordsjön och Östersjön.

Flandern gjorde början, genom att icke erkänna kapare som icke voro försedda med fullmakt, och genom att ställa dem under en centralstyrelse, inför hvilken klagomålen öfver deras förseelser borde anmälas. Kort därefter fordrades likaledes deras befullmäktigande af Hansestäderna. De gjordes där ansvariga med sin egendom för hvarje öfverträdelse.

Emellertid synes denna reglering föga hafva uträttat. Hon förblef en lag på papperet; i verkligheten huserade kaparne på hafvet, obevakade som de voro så länge tillräckliga örlogsflottor saknades, ungefär som förut. Icke heller kunde de hysa mycken fruktan för efterräkningar ifrån styrelsers och myndigheters sida hvilka delade deras byte, i synnerhet som inga prisdomstolar funnos. Bevisen voro för öfrigt vanskliga, och var offret en främling, låtsades de icke om.

Icke mycket mer än fullmakten och borgen uträttade heller den institution som samtidigt med dem och i enahanda ändamål såg dagen: *amiralitetet.*[1] Denna märkliga inrättning, som längre fram skulle komma att själf i sjöbytesrätten försynda sig så svårt emot sjunde budordet, var, äfven hon, i förstone en frukt af städernas och köpmansföreningarnes, på fria bolag grundade organiseringar, i och för kofferdifartens skydd. Uppstånden i Medelhafsländerna, — äfven i förbindelse med korstågen, hvarigenom förklaras benämningens arabiska ursprung (amiral af *amir* eller *emir* = her-

[1] Icke att förblanda med *amiralskapet,* hvarmed betecknades ledningen på sjön af en afdelning af de ofvan (s. 58) omtalade. associerade polisflottor, som i synnerhet Hansestäderna och deras köpmansföreningar utsände för att beskydda eller till och med konvojera deras kofferdiflottor emot sjöröfvare.

skare, befälhafvare), — var amiralitetet i upprinnelsen ett befäl öfver handelssamhällenas stridskrafter, först i södra Italien, så i norra, hvarifrån det trängde vidare norr- och västerut. Först i Frankrike, dock redan före trettonde århundradets utgång, finna vi amiralsembetet fast organiseradt, med innehafvaren utnämd af konungen; kort därefter i England, Spanien och Portugal; öfverallt, efter hvad man antager, i följd af inflytelser ifrån de italienska republikerna, där såväl furstar som städer voro mera framskridna i sjörätt, väl förståendes för så vidt om någon dylik rätt kunde talas, ty det var först under medeltidens sista århundraden som några egentliga regler för sjön existerade eller kunde göras gällande. Endast vissa bruks vana och inrotning, men inga däraf oberoende påbud, kunde grundlägga dylika regler; och en sjörätt, äfven för kriget, kunde endast skapas genom enhetliga bruk, af flera länder antagna. Amiralsembetets och amiralitetets verksambet hos västra Europas sjömakter bidrog utan tvifvel till dylika bruks befästande och fastställelse i form af regler, hvarur sedan en prispraxis skulle komma att uppstå.

I Italien tyckes redan ifrån början amiralitetet ha varit kollegialt, bestående icke blott af amiraler, utan äfven af utbildade bisittare: ett försprång i organisering, som bland annat hade till följd tidigare kaperi- och prisreglementen än i Frankrike. Här åter finner man i förstone en amiral *(amiral de France)*, som *ensam* utöfvade jurisdiktionen för hela landet (utfärdade kaparebrefven, emottog kapare-ederna, undersökte prisernas giltighet, o. s. v.). Först längre fram finnes ett kollegium *(amirauté)* som fungerade i hans namn, enligt en kungl. instruktion, hvilken bland annat påbjöd

ersättning för olaga priser (»sans cause raisonnable »ou sans qu'ils soient nos adversaires») och stadgade kaparebrefvets förverkande som korrektiv.

I England säges amiralitetets grundläggare, Edvard I, under hemresa från det heliga landet hafva besökt Italiens sjöstäder och där hemtat sina ingifvelser. Ifrån och med Edvard II finner man den engelske amiralen i regelbunden verksamhet, först under namn af *Admiral of the sea*, sedermera af *Lord high admiral.* Tvärtemot det franska systemet, började det engelska med decentralisering, i det att amiralen nominelt styrde genom befälhafvare i distrikt, hvarefter småningom befälet sammanfördes i hans egen hand. Visserligen blef man äfven här nödsakad att längre fram, i mån af sjömaktens tillväxt, öfvergå till den kollegiala formen. Men redan under *Lord high admiral* visar sig i England det på pänningen och bytet hufvudsakligen anlagda sjökrigsystem, som åt den britiska sjömakten, hennes prisdomare och pristagare, i alla tider förvärfvat ett så ledsamt rykte: lordamiralen upptog för egen del sportler under alla möjliga titlar och förevändningar, och endast för detta pris upprätthöll han ordningen på sjön. Som för öfrigt ingen egentlig prisjurisdiktion existerade så länge medeltiden räckte, afgjorde han bytesfrågorna godtyckligt, och för den främling som därigenom förfördelades, fans intet annat korrektiv än besvär hos regeringen. Visserligen förekommer den åsikten, helt och hållet obevisad, att amiralitets*domstolen* redan funnits under Edvard I. I regelbunden verksamhet torde han i alla händelser icke ha varit. Först under Henrik V blefvo kaparne tvungna att föra sina priser till hamn och inför ett slags fredsdomare *(conservator pacis)*; och först under hans efter-

trädare inrättades en art sväfvande prisjurisdiktion med alternativa instanser.

Icke ens i Holland tillkom den regelbundna prisjurisdiktionen före medeltidens slut. Och så länge ingen sådan fans, var det nästan öfverallt i västra Europa amiralen som — ensam eller genom några under honom stående myndigheter hvilka på sin höjd genom större mått af kunskaper kunde göra sig oberoende af honom — efter eget godtfinnande skipade sjökrigsrätten, ännu endast bestående i oskrifna lagar eller de bruk som funnos kompilerade i de tidigaste samlingarne af praktiska sjöregler.

Orsaken till den oreda som sålunda utmärker medeltidens sjökrig, är utan tvifvel — förutom ofvan anförda historiska orsaker — att söka i saknaden af en bestämd gräns emellan begreppen *handels-* och *örlogs*-flotta. Landkrigens ständighet hindrade regenterna från att hålla ordentliga krigsmariner; de voro hänvisade till städernas hjälpkällor därför, hvilka voro af privat natur och därvid handelsfartyg utrustades. Likasom kaperiet, stod därför hela sjökriget och dess reglering med ena foten i det privata samhället och med den andra i det offentliga. Det var och förblef mer eller mindre en väpnad kofferdifart, hvilken växelvis gjorde krigs- och handelstjänst, allt efter som årstiden och konjunkturerna därtill lämpade sig. Först koloniseringen, som invigde den nya tiden och absolut *fordrade* ett utbildadt, exekutivt militärväsende till sjös, kunde göra ett slut på detta tillstånd. Emellertid hade dess långa fortvaro lämnat djupa spår, hvilka icke utplånades så lätt. Repressalieväsendet fortlefde länge efteråt, och bytet af privategendom i sjökrig fortlefver ännu i dag. För öfrigt hade man vid medeltidens slut

icke hunnit längre, än att icke blott alla fartyg under fientlig flagga, äfven enskilda, togos som byte jämte all därå befintlig fientlig privategendom, utan äfven alla fientliga undersåtar som påträffades å handelsfartyg under hvad flagga som helst gjordes till fångar vare sig de stodo i sjö- eller krigstjänst eller ej. Ja, ofta togos till och med *neutrala* statsanhöriga till fånga, hvilka jämte de fientliga befunno sig på ett uppbringadt fientligt fartyg.

När medeltidens *lagskipning* i sjökriget icke hann längre, skulle man knapt ha kunnat vänta mer af *lagstiftningen*. Denna senare uppvisar emellertid vida vackrare resultater, emedan de praktiska svårigheterna härvidlag voro betydligt mindre. Icke blott att medeltidens upptecknade sjökrigsregler äro affattade med skarpsinne och uttrycka grundsatser långt framom bruken. Den förnämsta bland deras samlingar, *Consolat del Mar,*[1] från fjortonde århundradet, har tjänat som rättesnöre för större delen af den civiliserade världen ända till nittonde århundradets midt. Det viktigaste i denna samlings stadganden är visserligen det som rörer bytet, därvid alltid förutsättes att lastens egare befinner sig ombord och att uppbringaren — med nedan stående begränsningar — förfar tämligen godtyckligt, han kan till och med sänka eller bränna prisen. Konsulatets hufvudförtjänst består emellertid uti att göra reglerna kända, och att anvisa klara sådana, hvaraf de hvilka röra neutraliteten äro ganska framskridna, och andra visa en för den tiden märklig

[1] Af de flesta författare oriktigt betecknad med sitt italienska namn *Consolato del Mare,* ehuru denna lagsamling, skrifven i Barcelona och på cataloniska, först ett halft århundrade senare utkom i italiensk öfversättning.

uppmärksamhet å detaljer i sjökrig, som egentligen tillhöra den nya tiden. Bland dessa må särskildt nämnas stadgandena rörande återtagning och bergning. Konsulatet stadgar härvid prisens förande i säkerhet som vilkor för eganderätt: en grundsats som Grotius själf ansåg sig böra återupplifva, såsom varande vida riktigare än den hvilken eljes hade herskat äfven under den nya tiden (24 timmars besittning). Till och med skiljedom föreslås i vissa fall (rörande bergningslönens fastställelse, m. m.).

Neutraliteten erhöll under denna period sina första regler, nämligen just genom *Consolat del Mar*, som sysselsätter sig med den viktiga frågan om neutralas rätt att på sina fartyg föra fientligt gods och att själfva inlasta sitt gods på fientliga fartyg. Medelhafslagens lösning blef den, att neutralt gods var fritt öfverallt, till och med under fientlig flagga, hvaremot, i utbyte för denna frihet, fientligt privatgods kunde gripas öfverallt, till och med under neutral flagga; en grundsats som kan anses för relativt hyfsad när i betraktande tages tidpunkten för hans fastställelse. Frakten betalas i båda fallen: i det förra på det sätt, att den uppbringare som till sitt hemland fört den fientliga prisen, eger *där* aflämna de neutrala varorna mot samma frakt som skulle ha gält till bestämmelseorten; för så vidt icke varornas egare föredrager att af uppbringaren köpa prisen med lasten ombord, i hvilket fall den uppbringande må erbjuda honom »en skälig öfverenskom»melse». Men vägrar uppbringaren »af högfärd och »öfvermod» hvarje dylik öfverenskommelse, så förlorar han anspråket på frakten; och ersätte egarne all skada, i detta såväl som i andra fall af obefogadt våld. Å

andra sidan, om en neutral skeppare vägrar föra fientligt gods, som blifvit (efter visitering, underförstås utan att vara uttryckt) taget, ända tills de tagande hunnit i säkerhet, eger amiralen låta sänka fartyget efter att ha räddat besättningen, dock endast i det fall att hela lasten eller större delen däraf tillhört fienden och att amiralen erbjudit fraktens betalning och fartygets bogsering till säkerhetshamnen. Praktiska bibestämmelser tillfogas för dessa och liknande, till ämnet hörande fall.

Dessa medelhafsreglers spridning visade sin verkan, bland annat, i åtskilliga *fördrag*, som under medeltidens sista århundraden slötos efter deras mönster af flera bland de mest betydande handelsstäderna vid och nära Medelhafvet, italienska, franska, spanska och portugisiska, sins emellan och med England. Däri förbinda sig parterna, att icke på sina områden låta utrusta kapare åt hvarandras fiender, samt att, med afseende på hvarandra, följa konsulatets grundsats att akta det neutrala godsets frihet äfven under fientlig flagga, emot det att, under neutral flagga, fientligt gods finge konfiskeras och fiender göras till krigsfångar. Å andra sidan slötos ungefär liktidigt i Norden, af Hansestäderna, med andra sjömakter fördrag som gå än längre i aktning för de neutralas rätt, i det att, vid sidan af konsulatets grundsats om frihet för neutral egendom under alla flaggor, tillstånd medgifves de neutrala fartygen att forsla fiendens egendom. Tyvärr dränktes snart dessa ädla impulser, härrörande utan tvifvel ifrån de administrativa kretsarne och måhända väl tidigt framkomna, under den reaktionära strömning som koloniseringarne med sin afund och äflan emellan sjömakterna vid tröskeln till en ny tid skulle

framkalla; så att de af konsulatet invigda friheterna, efter en kort och för öfrigt aldrig allmänt antagen tillämpning, försvunno, den ena efter den andra, för att åter uppdyka mycket senare, först ryckvis, då och då under den nya tidens förlopp, slutligen definitivt i vår tid.

NYA TIDEN

Äfven denna världsålder började, likasom den föregående, med tvenne, kulturvärlden omhvälfvande händelser, hvilka verkade en tillbakagång i krigets hyfsning, den ena genom en missriktning i människans inre troslif, den andra genom mänsklighetens alltför häftiga yttre utbredning. Likasom vid medeltidens ingång folkvandringarne och den ännu i känslan af sin nya makt barndomsyra kristendomen hade förkväft den grekisk-romerska kulturens framsteg, så förkväfdes ock de framsteg, medeltidens senare skede kunnat alstra, genom de båda strömningar hvilka beteckna Nya tidens inträde, nämligen *koloniseringen* och den religiösa *reformen.* Dessa båda genomgripande händelser verkade dock på mycket olika sätt.

En sådan förvildning som *religionskrigen* medförde i landkriget under den moderna åldeıns första period, har historien aldrig bevittnat: hon var vida värre än allt hvad forntidens barbari kan uppvisa, ty hon egde rum i en mera bildad tid och lämnade bättre tider bakom sig. Hvad däremot *koloniseringsifvern* verkade i sjökriget, kan icke betecknas som barbari uteslutande och i krigföringens alla olika sidor. Som ofvan nämdt, hade örlogsflottornas bildande på grund af kolonialväsendets kraf till och med ett framsteg till följd, i

det att sjöröfveriet, som ju äfven hade sträckt sig till kriget och däri inmängt sig, småningom tillintetgjordes. Tillbakagången i kriget på sjön består under denna period snarare i det upphäfvande af hänsyner för flaggans och godsets frihet, som medeltidens sjöregler så mödosamt hade åstadkommit, men som nu afskaffades under de koloniserande sjömakternas afund och strider om väldet på hafven för att med hvarandras uteslutande kunna lättare slå under sig kolonierna och deras rikedomar. — Allt sammanlagdt uppvisar emellertid af dessa olika orsaker den nya tidens första period en afgjord försämring af krigets lagar.

Först under de senare perioderna fortsättes civiliseringens arbete vidare, i följd af det missnöje, och de lidanden för välstånd och ordning, som nämda försämring orsakade; och en förbättring, början de med den andra perioden och kulminerande i den Beväpnade neutralitetens, Krimkrigets och Parisfredens verk — afbrutna endast af skymningsperioden 1793—1815 —, fortgår, intill dess nittonde århundradets sista krig ånyo bilda en beklaglig tillbakagång, steg för steg, från och med 1870—1871 års till 1900—1901 års gradvis skeende återfall.

Dessa skiftningar bilda olika skeden i den nya tidens historiska utveckling af krigets lagar, skeden som gruppera sig i följande hufvudperioder: 1° från och med koloniseringens början och reformen till Trettioåriga krigets slut (1492—1648); 2° därifrån till den Beväpnade neutralitetens förbund (1648—1780); 3° därifrån till Wienkongressen (1780—1815); 4° därifrån till Krimkriget och Parisfreden (1815—1856); 5° nutiden (efter 1856).

FRÅN KOLONISERINGEN OCH REFORMEN TILL WESTFALISKA FREDEN

Man har daterat Nya tidens början efter tre olika världshändelser: östromerska rikets fall (1453), Amerikas upptäckt (1492) och den religiösa reformens början (1517). Den första af dessa händelser har förmodligen blifvit vald till tidpunkt för medeltidens afslutning som ett slags motsvarighet därtill att västromerska rikets fall räknas som forntidens afslutning. Men hur märklig Konstantinopels eröfring genom turkarne än må vara i sin betydelse af Islams befästande och orientens afstängning ifrån Europa på den naturliga vägen, — på världsmakternas inbördes ställning och gången af deras kulturutveckling har hon säkerligen icke på långt när utöfvat ett så ingripande inflytande som det verk, hvilket 1517 invigdes genom Luther och hvarigenom längre fram den genom katolicismen uppruttnade Södern skulle nedstiga och lämna det civilisatoriska initiativet i Nordens friskare händer.

Också skulle vi utan tvekan fastställa året 1517 som tidpunkt för Nya tidens ingång, såvida fråga vore om världshistorien *i allmänhet.* Särskildt i fråga om *krigets* historia spelar emellertid upptäckten af Nya världen, hvarigenom Europas blickar började att allvarligt riktas på de öfriga världsdelarne, deras kolonisering och tillgodogörelse, utan tvifvel rol af den mest afgörande vändpunkten till en ny tid. Reformens krig gjorde, hvad vårt ämne beträffar, föga mer än att för tillfället sätta regleringen af krigets lagar tillbaka; på deras förbättring verkade de icke väsentligt; och de långt efteråt kommande förbättringarne äro af refor-

men oberoende; den Beväpnade neutraliteten själf, som gjort det bästa för sjökriget, var riktad emot en reformerad makts missbruk, och i de mest civiliserade landkrig hvartill mänskligheten hittills hunnit, nämligen under perioden 1850—1870, voro katolska och evangeliska makter lika delaktiga. Däremot verkade kolonialväsendet en fullständig omhvälfning i krigets reglering, i synnerhet genom örlogsflottornas framtvingande. Visserligen träffar denna omhvälfning egentligen sjökriget, åtminstone i närmaste hand. Hon träffar dock därigenom medelbart kriget i allmänhet och alltså äfven landkriget, i följd af den solidaritet som förbinder all folkrättslig reglering i krigstid. Och någon *mera* väsentlig inverkan på landkrigets reglering har ändå ingen annan händelse vid Nya tidens ingång utöfvat.

För öfrigt bildar med afseende på *landkriget* denna tids ingång ingen skarpt aftecknad epok: en märkbar förändring inträder först med sjuttonde århundradet, då Trettioåriga krigets utsväfningar förse Nya tidens krigshistoria med ett af hennes mest vanhedrande blad, därvid i synnerhet namnen Tilly, Wallenstein, Pappenheim och Mansfeld gjort sig sorgligt ryktbara genom de under deras befäl begångna dåden. Magdeburgs förstöring och sköflingarne i Böhmen äro de mest kända och anförda exemplen, dock ingalunda allenastående. Under större delen af detta, i kristna lärors namn förda, hedniska krig förnyas de skändligaste illgärningar, i synnerhet af sydtyskar, ungrare och kroater: bränning af städer och byar, fullkomlig förstörelse och plundring af hela trakter, fångarnes och den obeväpnade befolkningens nedslaktande, händernas afhuggning af barn för att tjäna till troféer,

våldtägt af kvinnor, deras mord eller stympning i hafvande tillstånd, o. s. v. Till allt detta bidrog icke blott den uppskrufvade religionsfanatismen utan äfven legosystemet utan sold. »Kriget», hette det, »måste »*föda sig själft*». Därför fingo trupperna ej hindras i sin framfart, ty utan plundringen och rofvet hade de icke kunnat existera, och utan att »roa sig» hade de saknat uppmuntran och förlorat modet. Dessa grundsatser förkunnades öppet och tillämpades i praxis af ofvan nämda befälhafvare m. fl. andra. — Gustaf Adolf däremot besoldade sina trupper och införde disciplin, han afslöt till och med fördrag med de kejserliga om förbindelse att ömsesidigt akta dem som gåfvo sig, o. s. v. Tyvärr voro hans efterträdare i öfverbefälet, i synnerhet Banér, på långt när icke lika noggranna och högsinnade som han; hvilket förklarar de två motsatta meningar om svenskarnes krigföring under detta tidskede, som vi ännu i dag finna i Tyskland och Österrike, men därvid aldrig anmärkningarne riktas emot den vördade konungen, endast emot några af hans fältherrar. För öfrigt erkännes allmänt att motsidans utsväfningar voro ojämförligt värre.

Gustaf Adolf medförde under fälttåget, och lär ha flitigt rådfrågat, Grotii nyss förut utkomna *De jure belli*, och sökte, säkerligen den förste, i krigets praxis förverkliga däri innehållna grundsatser, d. v. s. för så vidt de verkligen voro nya och förbättrade, ty det voro på långt när icke alla. Grotius själf, hvars hufvudförtjänst snarare bestod i att visa det fredens rätt går före krigets, uppstälde utan tvifvel många principer som humaniserade kriget, längre fram mera, dock redan nu genom Gustaf Adolf. Men där fattades mycket; Grotius vågade icke alltför tvärt bryta med det

gamla. Allt under medgifvande att förnuft och sedlighet fördöma vissa omänskliga krigsbruk, vidhåller Grotius att de tillåtas af *folkrätten*, därvid han bibehåller mycket som denna rätt icke erkänner. Han och hans lärjungar tillåta — hvad Gustaf Adolf förbjöd — att betrakta och behandla det fientliga landets *enskilda*, fredliga innebyggare (alltså äfven gubbar, kvinnor, barn, sjuka o. s. v.) som fiender, hvilka berodde af segrarens nåd och onåd.

Den under Trettioåriga kriget inrotade vanan att icke akta dem som gåfvo sig, fortlefde länge, äfven utom Tyskland. I kriget 1640—1647 emellan Englands konung och parlament blefvo irländarne trots vapnens nedläggning massakrerade, under påstående att »det är en stor skilnad emellan en engelsman och en »irländare». Cromwell lät utan vidare nedhugga garnisonerna i de städer som blifvit med storm intagna.

Å andra sidan började man vid denna tid, både i Tyskland och England, att regelbundet praktisera utväxling af fångar. Men först senare uppstodo kartelfördragen.

Sjökriget under denna period karaktäriseras af de tankar på världshandelns betydelse och sjöförsvarets egenskap af skydd för däri invecklade intressen, som Amerikas upptäckt och kännedomen af vägarne till Indien väckte. Med kolonialväsendets födelse visa därför sjökrigen ett nytt utseende. I stället för att helt enkelt understöda fientligheterna till lands, mätta äfventyrslystnaden eller fylla vissa kassor genom byte, blefvo de nu ett själfständigt slag af krig, hvartill den hufvudsakliga bevekelsegrunden låg i täflan efter väldet på hafven och i de ultramarinska besittningarne.

Å andra sidan utvecklades kaperi-inrättningen och blef allt fastare bunden vid regeringarne, dels för att öka stridskrafterna till sjös, dels för att jämte örlogsflottan kunna skydda den numera så dyrbar blifna handeln emot sjöröfvareväsendet. Kaperiet användes i en ofantlig utsträckning, i synnerhet af holländarne i deras befrielsekrig emot Spanien. — Sjökriget bibehöll under hela denna period en anda af arg handelsafund, som åsatte det dess hufvudsakliga prägel.

Ifrån och med denna tid förbinder sig med sjökriget innerligt *neutraliteten*, emedan det i synnerhet är på hafvet eller i territorialvattnen som de neutralas rätt kolliderar med de krigförandes, och emedan dylika kollideringar nu blefvo oundvikliga till följd af sjömakternas bytesbegär och lättheten att mätta det under förevändning att de neutralas handel och samfärdsel med fienden innebure medelbar krigshjälp åt denne. Under medeltiden hade regeringarne saknat *förmågan* att skydda de neutrala mot kaparnes angrepp; från och med koloniseringstiden sakna de *viljan* därtill; och för att betäcka orättvisorna med lagen, uppfans den ännu i våra dagar sedan dess bibehållna klyftighet, hvilken systematiskt nekar neutral och privat rätt på sjön samma aktning som på land. För att uppmuntra kaparne, beviljades dem en mängd privilegier på de neutralas bekostnad, så att kaperiet blef en dubbel krigsmakt, den ena riktad emot fiendens både örlogs- och kofferdiflotta, den andra mot alla fredliga handelsfartyg som transporterade något af värde, hvilket under en eller annan förevändning eller lagvrängning kunde tillgripas.

I ändamål att underlätta dessa tillgrepp, hvarige-

nom i själfva verket de krigförande begagnade sig af den neutrala världen för att underhålla kaperiet och förse det med existensmedel, kringskuros den ena efter den andra af de rättigheter, som medeltidens sjöregler hade tillerkänt den neutrala sjöfarten.

Bruken att konfiskera de neutrala fartyg hvilka förde fientligt gods, äfvensom alla neutrala varor som påträffades under fientlig flagga, —konfiskeringar som *Consolat del Mar* hade afskaffat, hållande sig till den fientliga egendomen uteslutande, — återupplifvades nu, först i Frankrike, genom de retrograda förordningarne af 1538, 1543 och 1584, sedan i Spanien, som troget följde de franska förordningarne i spåren.

Holland gick än längre. I sitt befrielsekrig emot Spanien lät det sina kapare angripa alla neutrala fartyg utan åtskilnad. Häraf uppstod ett verkligt sjöröfveri (beryktadt genom de s. k. »sjögastarne»). Genom en kedja af kungörelser ifrån och med 1584 blef den neutrala handeln ifrån holländska regeringens sida utsatt för de mest oerhörda kränkningar. År 1586 förordnade generalstaterna att ingen, *af hvad nation han än måtte vara*, egde föra *någon* vara till Hollands fiende, vare sig ifrån Nederländerna, Spanien eller något annat land; och två år senare förordnades att öfverträdelser af detta förbud skulle bestraffas med galgen om de skedde genom landets undersåtar, konfiskering af fartyg och hela lasten om de skedde genom främlingar; och för dessa s. k. bestraffningars åläggande erfordrades endast att en *afsikt* till gärningens begående kunde *förmodas* på grund af »likꞏ»nelser och omständigheter». Samma år tillades ett förbud att *meddela sig med* några som helst orter eller invånare af holländska provinser, som blifvit besatta

eller beherskades af fienden. Af dessa löjliga anspråk, hvarigenom holländska regeringen trodde sig kunna meddela hela utlandet befallningar likasom om Europa hade varit ett holländskt lydland, begagnade sig kaparne på ett så radikalt sätt, att snart regeringen fann sig öfverhopad af idel klagomål ifrån främmande sjömakter hvilkas flaggor hade blifvit kränkta. De fingo till svar, att »regeringen behöfde icke ansvara »för sina kapares gärningar». — Sedan tecknet sålunda blifvit gifvet, följdes exemplet af andra stater.

England, efter att ha förbundit sig med Holland, förklarade kort efteråt likaledes förbrutna alla fartyg som gingo till Spanien med lifsmedel. Spanien svarade med totalförbud emot hvarje slags handel med Holland; och sålunda gafs ett förspel till det större drama i samma stil, som skulle komma att uppföras i början af nittonde århundradet, då Frankrike och England, i krig med hvarandra, företogo sig att förbjuda hela den öfriga världen att handla med den andra makten.

Inemot krigets slut anordnade holländarne skenblokader på kusterna af Flandern, och läto sina kapare angripa och konfiskera, till och med långt ute på oceanen, alla fartyg med *bestämmelse* dit. Engelsmännen läto gripa *på återvägen* och konfiskera neutrala fartyg, hvilka redan hade aflastat i bestämmelsehamnen varor som engelska *orders in council* förbjudit.

De olidliga spärrningar och öfverfall som sålunda legaliserades, förvärrades genom de exekutiva medel, hvilka sattes i gång för att betrygga den naturligtvis rätt svåra verkställigheten. Visiteringarne på hafvet, hvaraf bruket visserligen redan var gammalt, blefvo nu i de uppeggade kaparnes händer djärfvare än någonsin förut. Oförsyntheten därvid hade redan vid

sextonde århundradets slut hunnit så långt och väckt så högljudda klagomål, att franska och engelska kabinetten nödgades inleda underhandlingar i syfte af visiteringsrättens begränsning; dock utan nämnvärdt resultat, ty kaparne, väl vetande att regeringarne blundade för deras öfvergrepp emedan man icke ville undvara dem, brydde sig icke om de inskränkningar som ålades dem. De kastade sig öfver alla fartyg de kunde åtkomma, bröto upp lastrummen, fingrade alla varor, togo hvad de ville, ja, underkastade ofta den främmande besättningen tortyr för att framtvinga upplysningar rörande föremålen för deras lystnad, o. s. v. Först konvojinrättningen, som dock icke existerade under detta tidskede, blef längre fram i stånd att i någon mån tygla de hejdlösa visiteringarne.

Detta självsvåld ifrån de krigförandes sida, hvarigenom de neutralas rätt kränktes, uppkallade snart ifrån de senares sida självsvåld tillbaka, hvarigenom de förras rätt kränktes, medelst brott af neutraliteten. De neutrala började att på ett obehörigt sätt inblanda sig i krigsrörelserna. När de sågo att de krigförande betjänade sig af dem, deras fartyg och laster, som medel för att skaffa sig byte och nära sin krigsmakt, begagnade de sig själfva i sin tur af de krigförandes afbräck under fientligheterna, för att däraf draga största möjliga fördel. När de krigförande icke aktade de neutrala områdena, utan genomtågade dem, värfvade där rekryter, utkämpade sjöstrider i de neutrala hamnarne och vattnen, o. s. v., öppnade de neutrala staterna å sin sida sina territorier för genomtåg åt den krigförande part som de funno fördelaktigast att gynna på motpartens bekostnad, försåg honom med trupper och krigsfartyg, vapen och förråd, öppnade

för honom sina hamnar, ja stundom till och med fästningar, som tillflykt eller utgångspunkt för krigsrörelserna. — Någon gång kunde väl dessa gärningar, hvarigenom neutraliteten ömsom kränktes af de krigförande och bröts af de neutrala, underlåtas af beräkning eller af fruktan för repressalier, men aldrig af rättsliga bevekelsegrunder.

Krigets och neutralitetens urartning till lands och sjös under denna period egde utan tvifvel, — förutom koloniseringsifvern, legosystemet och öfriga, ofvan anförda orsaker, — äfven en grund i den rådande andan *i allmänhet*, som ju hade sjunkit särdeles djupt när reformen, ett uttryck af folkens oemotståndliga behof att lyfta sig ur det moraliska elände som blifvit outhärdligt, äntligen inträffade. Denna reform var icke blott religiös utan äfven vetenskaplig och sedlig; han rörde tron, tanken och rättsmedvetandet lika, han gälde krig och fred lika. Afskyn för kyrkans missbruk hade nyligen framkallat Luther, afskyn för krigets missbruk framkallade nu Grotius. Hvad som förmått denne man att predika en ny lära om krig och fred, det säger han själf i sina prolegomener (§ XXVIII): det var »utsväfningarne i de kristnas »krig, sådana att de vore en skam till och med för »barbariska folk, ty man grep till vapen af de lump»naste skäl, och en gång vapnen i hand, aktade man »hvarken gudomlig eller mänsklig rätt».

Reformatorernas arbeten skulle visserligen först under nästa tidskede börja att bära verkliga frukter. Vid slutet af detta spåras emellertid redan ett och annat tecken därtill, ansträngningar, försök, ehuru ännu icke lyckade. Åtskilliga stater, särskildt Eng-

land och Holland, söka redan nu att på den inre lagstiftningens väg reglera asylen i hamnarne och måttet af den hjälp som där kunde beviljas nödstälda fartyg, vare sig krigförande eller neutrala, dessa senares handelsrätt och skydd emot kaparnes våld, m. m. dyl.

Men alla försök att i verkligheten genomföra dessa lagar voro ännu fåfänga, och de förblefvo det länge. Trots dem kränktes eller missbrukades oupphörligt asyl- och territorialrätten, de neutralas handels- och sjöfartsrätt missaktades, föreskrifterna för kaparne gäckades. Slutligen togo regeringarne sin tillflykt till utvägen att genom särskilda fördrag, två och två, förplikta sig gentemot hvarandra till aktning för hvarandras rätt, åtminstone i de afseenden där man fruktade att tygellösheten eljes skulle alldeles omintetgöra de mellanfolkliga förbindelserna, äfven de nödvändigaste. I dessa s. k. freds- och vänskapsförbund förpliktade sig suveränerna ömsesidigt att, i händelse af krig för någondera parten, icke bevilja hvarandras fiender några med neutraliteten oförenliga fördelar (subsidier, hjälptrupper, krigsförråd, värfning, genomtåg, utrustningar, besättning af strategiskt viktiga punkter, o. s. v.) eller ens tåla att dylika fördelar på statsområdet beviljades. Häraf uppstod snart en verklig traktatsamling, som icke saknade teoretiskt värde såsom uttryck af regeringarnes åsikt om hvad neutraliteten kräfde. Men det praktiska värdet var tvifvelaktigt. Ty af vanan att fordra ett särskildt fördrag om den aktning för krigförandes och neutrals rättigheter, som egentligen hade bort gälla redan i kraft af folkrätten, följde snart den föreställning, att där intet fördrag existerade, där existerade ej heller någon rätt. Och som fördragen, om än så talrika, dock en-

dast afslötos enstaka, icke genom någon universalakt som band alla stater gemensamt, ökade de snarare både oredan och missaktningen för den rätt som var hela världens.

FRÅN WESTFALISKA FREDEN TILL DEN BEVÄPNADE NEUTRALITETENS FÖRBUND

Detta tidskifte skulle äntligen bringa en ljusning.

Den strängare krigstukt och ökade aktning för de obeväpnades rätt som Gustaf Adolf hade infört; den öfverhand svenskarnes segrar hade bringat åt trosfrihetens, reformens och upplysningens sak som tillika var mänsklighetens; nya, framåtskridande staters grundläggning och befästande genom Westfaliska freden, hvarigenom den germaniska Nordens och de mera bildade folkens företräde förbereddes under det att å andra sidan den katolska fanatismen och obskurantismen med sitt sedliga förfall tillbakaträngdes; den vetenskapliga och rättsvetenskapliga återfödelsen, hvilken, uppstånden ur den af nämda stora fredsakt erkända tankefriheten, spred förnuftigare uppfattningar, i synnerhet genom studiet af Grotii och den af honom grundlagda folkrätts- och naturrättsskolans läror, af hans efterföljare Pufendorff, Wolff, Vattel och filosoferna: — alla dessa händelser i förening alstrade en

sundare och mera hyfsad anda i kriget, särskildt fordringar på ordning och människorätt i krigföringen samt ett bestämdt afvisande af neutralitetskränkningarne.

Resultatet vans naturligtvis hvarken helt eller genast; arbetet fortgår ännu i dag och är långt ifrån färdigt. Men dess grodd är att söka i detta tidskifte, återfödelsens, hvilket medförde ett nytt tänkeri och en ny statskonst, ständiga beskickningar med regelbundna underhandlingar emellan regeringarne, och stående, nationella härar med utbildad disciplin, i följe hvaraf lego-, privat- och äfventyrskriget med sina brott och sitt själfsvåld småningom aftynade.

De politiska inrättningarnes utveckling, särskildt regeringsmaktens fasta koncentrering och krigsstyrelsernas organisering, möjliggjorde förverkligandet i praxis af den aktning för person och egendom, äfven under ofred, som rättsvetenskapen teoretiskt faststälde.

Kriget erhöll sålunda småningom en rättslig sida som det förut icke hade egt, på samma gång som tekniken gjorde det till en svårare konst som förutsatte en högre grad af bildning. Slutligen, inemot utgången af denna period, börjar den åskådning — hvars sanning icke ens Grotius hade insett men som i synnerhet är afgörande för krigets civilisering — göra sig gällande, att krigets reglering bör grundas på principen att det eger rum emellan stat och stat, icke mellan individ och individ, hvadan det icke får tjäna enskilda hämdplaner eller lidelser. Endast de offentliga, i regeringens tjänst stående stridskrafterna äro de hvilka skola bekämpa hvarandra. Hvarken böra enskilda inblanda sig i fientligheterna, icke heller dessa vändas emot dem.

Af denna sista dubbelregel blef det emellertid långt lättare att införa den förra satsen än den senare, hvilken i synnerhet på sjön mötte ett envist motstånd.

Ehuru yrkandena om dem båda började redan före den Beväpnade neutraliteten och sedan dess fortgingo i ständigt tilltagande, kunde i sjökriget privata stridskrafter användas ända till 1856; och den enskilde och hans egendom angripas där ännu i dag. I landkriget åter utdömdes privatkriget och repressalierna genom enskilda redan under denna period; och när de sedan dess förekommit, hafva de städse blifvit stämplade som öfverträdelser. Visserligen var man ännu icke så långt hunnen vid tidpunkten för Westfaliska fredens afslutande. Under Ludvig XIVs s. k. plundringskrig vid Rhen sköflade och ödelade de franska befälhafvarne (Turenne m. fl.) hela landet och roffade all privategendom. De därvid begångna förbrytelserna mot enskilda icke blott gingo ostraffade utan gillades till och med af franska regeringen. Men dessa brott, hvaraf de flesta tillhörde enkedrottningens och Mazarins tid, äro snarare att anse för efterdyningar af den föregående perioden. Redan vid tiden för spanska tronföljdskriget synes man ha öfvergått till de nya reglerna. Mellan de franska och engelska öfverbefälhafvarne, Villars och Marlborough, slöts då en öfverenskommelse om regelbunden rekvisition och kontribution, bestämdt reglerad och begränsad till behofvet, jämte fastställelse till och med om formen för klagomål och besvär öfver oriktigt eller omåttligt indrifvande. Också förklarade Villars efter fälttågets slut sin tillfredsställelse öfver resultatet af denna anordning, hvilken hade satt honom i stånd, säger han, att under ett fjärdedels år proviantera hela sin här

utan att en enda bonde hade behöft lämna sin stuga för hans skull. Likaledes inskränkte sig under Fredrik den Stores krig emot Österrike båda parterna till lokal kontribution jämte ett redan nu primitivt utbildadt förråds- och étape-väsen. I nordamerikanska befrielsekriget förklarade däremot England sin rätt som krigförande vara, att pålägga rekvisitioner med våld och att sköfla fiendens land för att betvinga hans motstånd. Under senare krig tyckes England ha delvis uppgifvit dessa anspråk, ända tills vår tid, då de åter blifvit satta i gång. I större delen af norra och mellersta Europa fastställde de inre lagstiftningarne redan ifrån detta tidskiftes början regler för de i fält stående härarnes uppförande, deras rättigheter och plikter med afseende på landets invånare, bytet, fångarne, o. s. v. Rof och våld af soldaterna belades med straff. I fördrag med främmande makter reglerades krigskontrabands-, belägrings- och blokadförbuden, de fientliga undersåtarnes obehindrade afresa vid krigsutbrott, m. m. dyl.[1]

I slutet af denna period framhålles inom litteraturen, i synnerhet af Vattel, att krigets fientligheter endast få riktas emot kämpande, emedan andra fientligheter vore ändamålslösa och främmande för krigsändamålet. Våld emot fångar, sårade, obeväpnade, icke vapenföra eller dem som gifva sig, är barbari, och kan på sin höjd ursäktas som repressalier eller nödvärn. Icke heller får man hugga ned, så som under den föregående perioden skedde och af littera-

[1] Trots denna sista åtgärd och öfriga vid denna tid införda regler för krigets civilisering, började krigen merändels utan ordentlig krigsförklaring. I detta afseende har större delen af den nya tiden stått tillbaka för medeltiden och till och med forntiden.

turen gillades, besättningen i en med storm intagen plats, för det hon vägrat gifva sig, icke ens hota därmed för att skrämma henne till att uppgifva försvaret. Med afseende på fiender som endast göra sin plikt, är våld tillåtet blott under själfva kampen och emot dem hvilka göra väpnadt motstånd; efteråt får det endast riktas emot *brottsliga* fiender (röfvare, plundrare, spioner, etc.) uppå ransakning och dom. Fångenskap äro de fientliga undersåtar allena underkastade hvilka deltagit i striden, och fångarne äro inga slafvar, ty fångenskapen eger endast till mål krigets snara slut.

Äfven i *sjökriget* försiggick efter Trettioåriga krigets slut en afgörande vändning. Örlogsflottorna, hunna till färdighet och utbildning, uppträda nu i disciplinerade eskadrar, och ordnade sjöslag levereras. Dessa förekomma i stor mängd ifrån och med början af detta tidskifte, och fordra stora offer, både i medel och människolif. Äfven handeln och sjöfarten förorsakas genom örlogsflottorna stort afbräck, dock icke på långt när så stort som genom kaparne, hvilka allt jämt fortfara med sina härjningar. Icke ens under denna tid kunna de hållas till måtta och ordning, trots de hårdare åtknutna band hvarmed man allt mera söker fästa dem vid regeringarne och ställa dem under de offentliga myndigheternas öfvervakning (genom fullmakt af suveränen i stället för af handelskamrarne, officiella instruktioner, o. s. v.), och oaktadt det förtroende som visas dem genom vidsträcktare uppdrag, i vare sig regelbunden krigstjänst eller offentligt bemyndigade repressalier. Under spanska tronföljdskriget äfvensom närmast föregående sam-

mandrabbningar emellan västerns sjömakter synes kaperiet ha nått sin glanspunkt. Repressalierna, denna lämning af det auktoriserade privatkriget, flämta nu upp före sin utandning. Ludvig XIVs beryktade *ordonnance de la marine* af 1681 ordnar dem metodiskt. Sedan den undersåte som påstår sin rätt vara kränkt af en främling, intygat sitt påstående, och såvida följd icke gifves åt beskickningens fordran hos främlingens regering, utfärdas repressaliebref, hvarigenom den förfördelade bemyndigas hålla sig skadelös genom att på hafvet uppbringa fartyg som föra den stats flagga under hvilken den skyldige främlingen lyder. Detta egendomliga sätt att skipa rättvisa, äfven under fred, genom att för en enskilds fel angripa andra enskilda som med saken intet hafva att skaffa, tynade bort först efter sjuttonde århundradet. Första steget till de enskilda repressaliernas afskaffande togs genom åtskilliga fördrag, sträckande sig äfven öfver adertonde århundradet, hvarigenom de förnämsta sjömakterna, England, Holland och Frankrike, fastställde en viss termin, längre och längre, hvilken borde hafva utlupit utan upprättelse, innan repressaliebrefvet fick utfärdas.

Den växande motviljan för repressaliesystemet bidrog naturligtvis mäktigt till motviljan äfven för kaperiet, hvilket därmed innerligt sammanhängde. Under denna periods sista årtionde förekommer för första gången ett sjökrig utan kapare, nämligen 1768—1774 års rysk-turkiska krig. Västern, med sina stora sjömakter, synes visserligen icke ha låtit sig mycket påverka af detta första exempel, lätt gifvet af dem hvilka ändå saknade förutsättningarne för kapares utrustning i stor skala. Däremot egnade vid

samma tid västern stor uppmärksamhet åt aflägsnandet af alla svårigheter för uppbringning och prisförfarande, genom att fordra det fartygen seglade med skeppshandlingar i fullständigt skick. Till och med om de saknade skeppshandlingarne icke behöfdes för att intyga flaggans identitet och uppdragens laglighet, togs saknaden till förevändning för konfiskering af fartyget med hela lasten.

För *neutralitetens* reglering blef detta tidskifte af största betydelse. I självfva verket är det först nu, som de neutrala regeringarne, efter att ha förlorat tålamodet i följd af det obesvärade sätt hvarpå de behandlades af regeringar som befunno sig i krigstillstånd, sluta sig samman för att göra sina rättigheter effektivt gällande och aktade. När de nu äntligen göra det, röjas verkningarne i ett inflytande på krigets hela reglering; ty i sin egenskap af åskådare intogo de neutrala i denna reglerings frågor en mer opartisk ståndpunkt än de krigförande kunde göra, och genom att tillvaratarga sin fredliga rätt begränsade de krigets. Som deras fartyg oupphörligt öfverföllos och våldfördes på grund af oriktiga eller oklara grundsatser rörande krigskontraband, blokad, visitering, neutral asyl och territorialhöghet m. m., tvingades de af sitt eget intresse till en allvarlig pröfning af dessa spörsmål äfvensom till deras juridiska fastställelse, hvaraf följde deras dubbla ordnande, icke blott emellan de krigförande och de neutrala, utan äfven emellan de krigförande själfva. Också är det först ifrån och med sjuttonde århundradet som kontraband-, blokad- och visiteringsrätten konventionelt regleras emellan staterna, på samma gång som ett verkligt diplo-

matiskt fälttåg öppnas för genomdrifvandet af den viktiga regeln att »flaggan skyddar godset», en regel så dyrbar, att för hans skull gärna offrades den frihet för neutralt gods under fientlig flagga, som dittills varit priset därför att den neutrala flaggan *icke* skyddade allt sitt gods, det fientliga inbegripet. Slutligen förstod en hvar, att om flaggan kunde skydda godset, så var därigenom första steget taget till ett afskaffande af kaperiets värsta bedrifter; ty den skönaste förevändningen för kaparnes rof bestod i deras angrepp på neutrala fartyg under förebärande af misstanken att dessa möjligen kunde hysa fientliga varor under sina däck.

Det var alltså en fullkomlig omhvälfning i neutralitetens viktigaste delar, därigenom ock af hela sjökrigets juridiska sida, som nu förestod. Men med hvilka medel skulle hon åvägabringas? Den under föregående period ensamt använda utvägen, att genom separatfördrag emellan mindre grupper af stater, två och två, tillförsäkra hvarandra den rätt som egentligen borde gälla universelt, var, som redan ofvan (s. 84) blifvit sagdt, otillräcklig, dels emedan de smärre tillfälliga öfverenskommelserna, hvilka berodde af ögonblickssyften, aldrig kunde afslutas identiska, dels emedan de ändå icke kunde binda andra stater än sina kontrahenter. Å andra sidan voro rättsvetenskapens satser, de enda som kunde göra anspråk på hänsyn af alla stater, ännu alltför abstrakta och sväfvande. Det var dock härifrån som hjälpen slutligen kom, väl icke omedelbart, men genom det allmänna *tänkesätt*, som grotianska skolans studier skapade. I afvaktan härå fortgick emellertid det splittrande fördragsystemet som öfvergång till universalakten.

De första frukterna af dessa utsäden bestodo i en återgång, i Frankrike och Spanien, äfvensom i dessa makters förhållanden till utlandet, ifrån de ofvan (s. 80) nämda retrograda förordningarne af 1538, 1543 och 1584. Den af dem införda kränkande regeln att konfiskera alla neutrala varor som påträffades under fientlig flagga, upphäfdes 1650 af franska regeringen, och ifrån konfiskeringen af neutrala fartyg som förde fientligt gods afstod hon genom fördrag med utlandet.

Än mera: Frankrike öfverenskom vid samma tid med Holland — förutom ett ordnande af visiteringsrätten — att den neutrala flaggan skulle skydda fientligt gods, och 1655 med Hansestäderna, icke blott härom, utan till och med att den fientliga flaggan det oaktadt icke förverkade neutralt gods, alltså de båda friheter *i förening* hvilka, sålunda sammanstälda, först två hundra år senare skulle komma att erkännas allmänt.

Den förra af dessa friheter fastställdes för öfrigt i en ofantlig mängd fördrag, som under sjuttonde århundradet slötos af västra Europas samtliga sjömakter. Visserligen återföll man under Ludvig XIV, genom 1681 och 1689 års förordningar, i de gamla hårdhetsreglerna, dock endast för en kort tid. Efter åtskilliga vacklanden fram och åter infördes genom Pyreneiska och Utrecht-frederna en medelväg emellan de dittills följda motsatta systemen, genom grundsatsen att *godsets frihet skulle bero af flaggans*, och att alltså neutral flagga skulle skydda *allt* gods, äfven fientligt, emot det att fientlig flagga skyddade *intet* gods, icke ens neutralt.

Denna grundsats blef därefter den förherskande i hela världen, ända till Krimkriget. Endast England vidblef ännu, oaktadt sin delaktighet i Utrechtfördragen, under hela denna tid systematiskt sin vana att gripa

det fientliga godset på neutrala fartyg. Och som denna vana gjorde visiteringarne synnerligen odrägliga, utmärkes denna period genom konvojernas införande till skydd däremot, under senare hälften af sjuttonde århundradet, af Holland och de skandinaviska staterna. Och inemot samma århundrades slut förena sig Sverige och Danmark i ett väpnadt förbund, för att skydda sin neutralitet emot Englands och Hollands tilltag att vilja förhindra alla andra nationers handel med Frankrike, ett tilltag som, förutom det ögonskenliga folkrättsbrottet, bröt ingångna fördrag. Det skandinaviska förbundet hade till följd att England icke vågade sätta dessa brottsliga planer i verkställighet.

Likaledes blef England tvunget återlämna de olagliga priser, som det gjort under 1744—1748 års krig under preussisk flagga, och utgöra skadestånd. Det oaktadt fylles det snart därpå följande Sjuåriga kriget af idel öfvergrepp ifrån den britiska sjömaktens sida, hvilken nu hade hunnit till öfverväldet på hafven, ett öfvervälde som hon allt sedan missbrukat. Icke blott att engelsmännen gjorde priser flera månader före krigets ordentliga förklaring, samt grepo fientligt gods under neutral flagga i strid emot fördragen; England uppstälde dessutom det oerhörda anspråket att förhindra de neutrala staternas kustfart och kolonialhandel med Englands fiender, såvida dessa sjöfartsgrenar icke varit för nämda stater öppnade före kriget, — likasom om det tillhörde den ena staten att föreskrifva den andra när denne egde öppna den eller den handeln för främlingar eller emottaga rättigheten därtill.

De kränkningar England härvid begick, hade slutligen till följd dansken Hübners ryktbara litterära verk till de neutralas försvar, äfvensom ett förbund, hvar-

igenom de tre makter som sedan skulle skapa den Beväpnade neutraliteten, nämligen Sverige, Danmark och Ryssland, redan nu, under Sjuåriga kriget, beslöto sätta motstånd emot de olagliga priserna och särskildt förbjödo kaparne att intränga i Östersjön. Det var förspelet till 1780 års akt.

Slutligen slöto dessa tre makter, under intrycket icke blott af Sjuåriga krigets utan äfven nordamerikanska befrielsekrigets oupphörliga neutralitetskränkningar, på Rysslands inbjudning det märkliga förbundet af 1780, kändt under namn af *Första Beväpnade neutralitetens förbund*, och åsyftande, dels att definitivt göra ett slut på nämda kränkningar, genom att klart fastställa och förmå hela världen att erkänna de neutralas väsentligaste rättigheter, dels att bilda ett slags polis för att framtvinga efterlefnaden däraf. De tre regeringarne öfverenskommo, att till antagande som världsregler förelägga öfriga regeringar följande fem punkter:

1° Neutrala fartyg ega obehindradt segla mellan krigförande makters hamnar och längs deras kuster;[1]

2° Fientligt gods, utom krigskontraband, skall vara fritt under neutral flagga;[2]

3° För krigskontraband skall anses hvad som sådant blifvit faststäldt i det rysk-engelska fördraget af

[1] Härigenom protesterades emot Englands nyss anförda försök att förhindra nyförvärfvad rätt till kustfart och kolonialhandel genom neutrala hos fienden.

[2] Härigenom protesterades emot en förlängning af den föråldrade konsulatregeln, sedan länge endast af England systematiskt omfattad.

den 20 juni 1766, hvilket förklaras bindande för alla krigförande;[1]

4° En hamn anses blokerad endast om den makt, som vill hindra tillträdet därtill, så omgifvit henne med tillräckligt nära intill hvarandra liggande, *stationerade* fartyg, att annalkandet är förknippadt med ögonskenlig fara;[2]

5° Dessa grundsatser skola tjäna till regler för prisdomstolarnes rättegångar och utslag.[3]

De tre förbundna makterna, Sverige, Danmark och Ryssland, förpliktade sig ömsesidigt att, samfäldt och solidariskt, försvara sig och hvarandra mot alla angrepp å deras på dessa grundsatser hvilande rättigheter.[4] Och i de allierades gemensamma namn öfverlämnade Petersburgkabinettet en förklaring till de öfriga sjömakterna, med inbjudning att ansluta sig till

[1] Enligt 1766 års fördrag inskränkas kontrabandsartiklarne, med några obetydliga undantag, till varor som *enkom* tjäna till krigsbruk. England hade alltså här självt undertecknat den rationella begränsning af begreppet krigskontraband, som det ännu i dag, nära halftannat århundrade senare, vägrar erkänna.

[2] Härigenom protesterades emot s. k. pappersblokader, hvarigenom de största sjömakterna, i synnerhet England, sökte hindra tillträdet till hamnar som de endast *förklarat* för blokerade.

[3] En tilläggsartikel förordnar, att Östersjön skall vara stängd för främmande krigsfartyg.

[4] Dessutom slöto de, oberoende af universalakten, en särskild konvention sins emellan, eller rättare två identiska (en rysk-svensk och en rysk-dansk), hvarigenom de för sin del tillägga, att de ej längre tillåta några anhållningar af neutrala fartyg utan grund och evidens, att prisrättegång genast skall öppnas och vara snabb, enhetlig och lagenlig, och att upprättelse skall lämnas för flaggans förolämpning, oberoende af de skadeersättningar som tillkomma de förfördelade.

de fem punkterna. De anslöto sig samtliga efter hand: Holland, Preussen, Österrike, Portugal, Båda Sicilierna, Frankrike, Spanien, Amerikas Förenade Stater; och förpliktade sig, icke blott att iakttaga och akta de nämda satserna, utan äfven att gemensamt och effektivt upprätthålla och försvara dem. England ensamt vägrade. Denna vägran eger utan tvifvel en särskild historisk betydelse, hvilken icke ens i våra dagar kan anses hafva upphört. Ty, enär 1780 års förbund var den första folkrättsliga akt som samlat hela den civiliserade världen, utom en enda motspänstig nation, omkring en och samma, riktiga och rättsenliga reglering af sjökriget, tog denna enda nation genom sin vägran nu det första steget in på den allt sedan fullföljda, fatala banan att motsätta sig hela den öfriga världens öfverenskommelser utan att bekymra sig därom huruvida dessa öfverenskommelsers grundsatser äro riktiga eller icke: ett system som svårligen kan sluta annorlunda än på *ett* sätt.

Emellertid visade sig redan då, att striden af en emot alla var alltför ojämn. Trots motståndet, som då och då kunde för några ögonblick undantränga 1780 års grundsatser, kommo dessa hvarje gång tillbaka; och de hafva, allt sedan sin tillkomst, i självfva verket aldrig upphört att gälla, ända tills deras väsentliga innehåll år 1856 blefvo universalregler, som äfven England måste, ehuru motvilligt, underskrifva. Det var för öfrigt 1780 års handling som, ehuru visserligen lämnande en ofantlig del af neutralitetsrätten oreglerad (visiteringarne, konvojerna, neutral immunitet under fientlig flagga, aktning för fientlig privategendom, m. m.), dock invigde den moderna regleringen af sjökriget hvilken, fortsatt åren 1800 och 1856,

ännu fullföljes. Men ehuru 1800 års förnyelse af den Beväpnade neutraliteten egentligen blott är en förlängning af 1780 års verk, kunna vi icke räkna henne till detta tidskifte, som i stort sedt bildar en framstegsperiod, under det att året 1800 och dess händelser falla långt in uti den nästa period af tillbakagång och förnedring i kriget till lands och till sjös, som började med revolutionskrigen.

För öfrigt voro framstegen under skedet 1648—1780 i följd af ett klarare medvetande om neutralitetens fordringar ingalunda begränsade till nu anförda friheter för fartygen, deras transporter och laster, hvilka slutligen reglerades genom den Beväpnade neutralitetens förbund. Äfven i en stor mängd andra förhållanden emellan de neutrala och de krigförande infördes under denna tid en bättre ordning. Sålunda hade, under de föregående tiderna, de krigförande stridskrafterna plägat operera in på de neutrala land- och sjöområdena, fly eller förfölja in öfver gränsen eller i hamnarne, eller till och med utkämpa fältslag i neutrala provinser och sjöslag i neutrala vatten, utan att bekymra sig om den främmande suveräniteten som de därigenom kränkte; och de neutrala hade tålt det. Från och med adertonde århundradet tåldes det icke längre. Först reklamerade de neutrala regeringarne genom sina beskickningar så snart det skedde, och upprättelse måste lämnas; längre fram förhindrade de territorialkränkningen med vapenmakt.

Å andra sidan hade de neutrala själfva förut alltför litet besvärat sig med neutralitetens noggranna iakttagelse. Det hörde ingalunda till det ovanliga, ända till och in uti adertonde århundradet, att neu-

trala regeringar, allt under anspråk på neutralitetens bibehållande och förmåner, läto sina undersåtar, icke blott enstaka, utan äfven i kårer som fullständigt organiserades i den neutrala staten, taga värfning hos de krigförande, eller utrusta kapare åt dem; ja, den neutrala regeringen själf förság ofta den ena krigförande parten med hjälptrupper. Så gjorde t. ex. England åt Gustaf Adolf, men påstod sig ändå vara neutralt. Visserligen åberopades ofta, som förmenad grund eller åtminstone ursäkt för dylik hjälp, något fördrag hvarigenom den neutrala staten hade därtill förpliktat sig. Men naturligtvis kan ett dylikt fördrag, hvarigenom man på förhand förpliktar sig till ett eventuelt neutralitetsbrott, ingalunda urskulda detta, snarare förvärras det därigenom. För öfrigt slötos dessa brottsliga fördrag ofta efter det krigs förklaring eller åtminstone emotseende, i hvilket hjälpen lämnades.

Det var under denna tid som de neutrala, sedan de uppstält ökade fordringar på aktning för deras neutralitet, insågo att de i utbyte därför också måste själfva iakttaga henne bättre än dittills, särskildt genom att afhålla sig ifrån all hjälp af omförmälda slag åt någondera krigförande sidan. Men det var icke mycket lättare att få bort dessa missbruk än de krigförandes; det gick endast småningom. Första steget bestod i *rättens* häfdande för den neutrale, att förbjuda den krigförande all värfning, utrustning och annan krigshjälps upptagande inom den neutrala statens gränser. Andra steget bestod i *pliktens* åläggande för den neutrale, att häfda denna rätt och att icke själf låna sig till den krigförandes planer. För att taga dessa steg, begagnades i förstone samma utväg,

af fördrag emellan par af stater, som skett när fråga varit om de neutrala friheternas förvärfning. Men olägenheterna af dylika små enstaka fördrag voro i detta fall desamma som i det förra (se ofv. ss. 84, 92). För de stränga, noggranna neutralitetsprincipernas allmänna antagande gjorde separatfördragen föga nytta. Dessa principer genomfördes endast på det sätt verksamt, att sedan folkrättsstudiet först spridt dem, intogos de i lagstiftningarne i form af förbud, och fördragen gjorde sedan intet annat än hänvisade till dessa förbud och bidrogo till att bringa dem till utlandets kännedom.

Den värsta neutralitetsvidriga krigshjälp, som på detta sätt afskaffades efter att ha bedrifvits mycket länge, var kapares utrustning i de neutrala hamnarne. Det var först under denna periods sista år, som på fullt allvar därför sattes en dam. Frankrike synes därtill ha tagit det första steget, genom ett officielt erkännande år 1777, att det som neutralt ansåg sig förpliktadt att förbjuda och effektivt *förhindra* all utrustning af kapare på franskt område för att användas i krig emot en vänskaplig utländsk makt. Sedan gjorde flera stater detta erkännande och vidtogo liknande åtgärder; men i synnerhet bidrogo snart därefter till deras bestämda införande Amerikas Förenade Stater, genom en officiell förklaring till utlandet, att när kapare hade blifvit i amerikanska hamnar utrustade för främmande krigs räkning, så hade därigenom den amerikanska neutraliteten blifvit bruten. Utrustningarne blefvo därefter bestraffade och förhindrade, äfvenså neutralitetsvidrig värfningshjälp i alla former.

FRÅN DEN BEVÄPNADE NEUTRALITETENS FÖRBUND TILL WIENKONGRESSEN

Denna korta period med sina vulkaniska utbrott förmådde visserligen icke tillintetgöra det arbete som 1780 års verk hade börjat: detta arbete icke blott fortsattes sedan 1793—1815 års stormar hunnit gå öfver, det instäldes icke ens under det att de pågingo. För öfrigt blef af dessa stormar, i hvad särskildt vårt ämne angår, så godt som intet eget spår kvar efteråt; hvad som kvarstod, eller rättare följde, rör snarare andra sidor af utvecklingen än krigets, och dessa följder blefvo samtliga medelbara, eller af en helt annan natur än de i dramat figurerande personligheterna hade åsyftat.

Därmed är väl icke sagdt att ju icke kriget, äfven i sin rättsliga sida, behållit en lärdom af 1793—1815 års djupa förnedring. Det är varningens lärdom, någon annan icke; det är erfarenhetens, visserligen dyrköpt, hvad det kostar kulturen och nationen att bedrifva kriget som en sport, och hur ofantligt lätt det är att falla i detta fel, om icke konstitutionella garantier däremot i rättan tid skapas. Ty det går icke an att skylla dylika fel på individer eller styrelser. Dessa äro endast uttryck af nationerna som framkalla, använda eller tåla dem; hvadan den snillrike statssekreteraren Burkes uttalande, att folken få de styrelser *de förtjäna*, aldrig erhållit en obevekligare bekräftelse än i detta fall. Att nämligen en korsikan af italiensk

börd, född och uppfödd midt upp uti banditväsendets värsta brännpunkt, bland en befolkning som är särskildt betecknad genom sin bristande självbeherskning och anlagd för röfveri, vendetta och andra arga instinkter, hvilka aldrig mättas fullständigare än i vildsinta härnadståg, begagnar sig af en medfödd, alldeles ovanlig om ej allenastående lätthet för strategi och taktik, i förening med hårdnackenhet och passion för det vidunderliga, för att genom hejdlösa krigfärder åtkomma yttre fördelar som smickra fåfängan och egenkärleken, är långt mindre förvånande, än att en hel världsdel kan servilt *följa* honom under mer än ett årtionde på alla möjliga vansinniga äfventyr som i botten intet högre ändamål tjäna än det ostentativa framhållandet af hans personlighet på bekostnad af rätt och ordning, stat och mänsklighet. Ty hade denna periods krigsföretag varit inskränkta till det ursprungliga målet af det självförsvar för en ny statsförfattning, som är hvarje suverän stats rättighet, så hade de naturligtvis aldrig erhållit hvarken den prägel eller den utsträckning som de fingo. Nämda mål existerade blott under några månader. Under hela den öfriga tiden var det, jämte andra anförda politiska mål, endast förevändningar. I självfva verket vändes med våld upp och ned på Europas stater utan allvarligt politiskt motiv, något som icke hade varit möjligt utan ett visserligen fintligt, men groft brottsligt och föraktligt missbruk af lättfärdigheten och blindheten å ena sidan, som låter locka sig till hvad som helst utan att märka sin förnedring vid att tjäna som simpelt redskap, å andra sidan slöheten och afundsjukan som ena sig om ordningens återställande först när det är för sent.

Det vore otänkbart att krigsföretag, som icke egde högre mål, icke urartade, i synnerhet när de bedrifvas i den utsträckning och öfvergå till en sådan kronisk egenskap, som de franska revolutionskrigen gjorde.

Också bilda dessa krig en af de mest motbjudande illustrationerna till den nya tidens krigshistoria, väl förståendes i hvad den rättsliga sidan angår, den enda vi här ha att betrakta. Nu inträder åter en period af barbarisk förvildning, med rof, plundring, ödeläggelse, nedhuggning af värnlösa, o. s. v., nästan som under Trettioåriga kriget: en lång kedja af idel skamliga dåd, hvilka nå sin höjdpunkt i de af Bonaparte år 1799 anstälda, fega massmorden och förgiftningsförsöken å krigsfångarne i Syrien, dåd hvilka för öfrigt stämma fullkomligt öfverens med hans eget, så ofta uttalade valspråk: »i krig är allt moraliskt».

Inledningen skedde, hvad *landkriget* särskildt beträffar, genom franska nationalkonventets beslut, år 1794, att den garnison som, efter uppmaning att gifva sig, fortsatte försvaret utöfver ett dygn, skulle nedhuggas. Som redan ofvan (ss. 88—89) blifvit påpekadt, blef redan under föregående tidskifte denna handling — visserligen praktiserad ännu af Cromwell men icke utan att uppröra rättsmedvetandet — ovilkorligen stämplad som barbarisk, emedan den garnison som fortsätter försvaret till det yttersta, endast gör sin plikt. Det är icke fiendens uppmaning, utan försvarets *möjlighet*, bedömd af försvarsstyrkans egen befälhafvare, som bestämmer tidpunkten för uppgifningen. Nedhuggningen, tillåten *under* stormning och gentemot dem hvilka däremot ännu sätta väpnadt motstånd, blir *efteråt* en handling af feghet, när motståndet icke längre existerar, det kan då endast vara fråga om

fångenskap. Emellertid innebar konventets beslut ingen begränsning till stormningens eller öfverhufvud motståndets tidsmoment. Med ett dylikt beslut kunde man redan förstå, hvad den nya andan skulle bära i sitt sköte: krigets tillbakagång utefter hela linien, till lands och till sjös; ty naturligtvis tillämpades dessa slags beslut med hänförelse af den lössläppta soldatpöbeln, ofta utöfver deras bokstafliga lydelse, genom en mer eller mindre godtycklig analogi. Sålunda dref t. ex. franske befälhafvaren Suchet, för att tvinga den befästa staden Lerida i Spanien till kapitulering, den obeväpnade landtbefolkningen in i fästningen och bombarderade sedan denna befolkning tills fästningens kommendant för hennes skull uppgaf platsen. Det var ett lågt missbruk af en motståndares humanitet. Som alltid i dylika fall, uppkallade äfven nu barbariet å ena sidan liknande tillvägagående å den andra, äfven på bekostnad af oskyldiga. Inför åsynen af de under Napoleons ledning begångna blodsdåden började snart de engelska befälhafvarne i Spanien, Wellington inbegripen, att fara fram föga bättre. I synnerhet sorgligt ryktbara blefvo de under denne senares befäl begångna skändligheterna vid intagandet af flera spanska platser, Badajoz, Ciudad Rodrigo, San Sebastian, m. fl., påminnande om Tillys utsväfningar under Trettioåriga kriget. Fåfängt har Wellington sökt urskulda sig med paradoxen att »det är omöjligt att vid sådana tillfällen »få bukt på soldaternas vildhet». Icke ens hans egna landsmän hafva gillat detta bekväma svepskäl. »Låt »bara lagen stämpla plundringen af en intagen plats »som ett brott hvilket faller under krigslagarnes be»straffning», anmärker härvid riktigt Sir Will. Napier, som själf var med, »och låt sedan en särskild elitkår

»medfölja och tillämpa straffen, äfven med döden om »så fordras; — med allvarliga åtgärder, jämte ordentlig »sold, behöfva stormningarne icke medföra mer af »oordningar än de öppna fältslagen».[1] — Napoleon gaf vid provinsen Neapels ockupering befallning att i händelse af fiendens hårdnackade motstånd »låta »bränna ett dussin byar, sedan de först blifvit plund»rade, och låta hänga tre till sex personer i hvar by, »utan att skona prästerna».... »Tag exempel af mig; »så gjorde jag i Piacenza och på Korsika.» De franska befälhafvarnes excesser, icke blott i Spanien utan öfverallt, begingos under Napoleons medvetna och afsiktliga begifvande, trots alla hans granna proklamationer om mänsklighet, afsedda blott att vilseleda den allmänna meningen. Och brotten inskränktes icke till de blodiga; äfven svek och bedrägeri användes i stor skala. I Ryssland tvang Napoleon fiendens fredliga undersåtar både till ed och till rekrytering, d. v. s. till förräderi mot fosterlandet.

Med aktningen för krigets lagar rörande egendomsrätten var det under de napoleonska och samtida krigen föga bättre beställdt än med aktningen för dess lagar rörande den personliga rätten. I de trakter där infall gjordes, lät Napoleon af de främmande befolkningarne taga varor och pänningar, som visserligen benämdes rekvisitioner men i själfva verket icke det voro, ty de utprässades i belopp så öfverdrifna, i synnerhet pänningar, att endast en försvinnande del däraf behöfdes för truppernas underhåll. Det var synbarligen rofferi, för att icke säga något värre. Och annorlunda än som groft tillgrepp kan svårligen betecknas bortförandet af konstsaker och historiska värdesaker

[1] *History of the war in the Peninsula*, d. IV, s. 252.

ifrån länder där Napoleons skaror föllo in. Dessa tillgrepp kunde icke ens urskuldas med den af honom eljes så ofta anförda, från Trettioåriga krigets värsta typer lånade satsen att »kriget skall föda sig själft»: en sats som för öfrigt, äfven där han kunde gälla, städse karaktäriserat röfverikriget uteslutande, ty han har aldrig blifvit använd för att beteckna de regelbundna rekvisitioner och kontributioner hvilka, jämte den skadeersättning som utgöres af den besegrade staten, föder kriget i enlighet med därför faststälda *lagar.*[1] — I Amerika förstörde engelsmännen, utan ringaste strategiska eller taktiska skäl, år 1814 hufvudstaden Washingtons fredliga kvarter jämte de offentliga regeringsbyggnaderna.

Emellertid skilde sig dessa utsväfningar i det rena landkriget icke väsentligen på annat sätt ifrån dem af samma slag hvilka under tidigare perioder blifvit begångna, än att de inträffade under en tid af så mycket längre framskriden kultur, att vanhedern därigenom blef större. De voro brottsliga, men inneburo intet nytt eller vidunderligt af det slag som behöfde förråda en abnorm tankegång. Helt annat var förhållandet med de förbrytelser emot krigets lagar, som Napoleon begick genom det s. k. kontinentalsystemet, d. ä. kontinentens afspärrning, en alldeles ny och dittills okänd sammanblandning af våldsåtgärder som till hälften tillhöra hvartdera kriget, till lands och till

[1] I *dessa* afseenden synes intet väsentligt fel ha kunnat förebrås Wellington; han aktade egendomsrätten vida bättre än den personliga rätten, utan att, med afseende på den förra, ens låta hänföra sig till kränkningar därför att motsidan så gjorde, särskildt i Spanien. Och då hans regering bemyndigade honom till repressalier i detta afseende så snart fientligheterna flyttades in på fransk mark, svarade han med hänvisning på det oriktiga.

sjös. Berusad af alltför lätt vunna framgångar, — hvilka för öfrigt icke hade kunnat vinnas, åtminstone icke i en sådan utsträckning, utan den villervalla och ruttenhet som tillfälligtvis herskade öfverallt på den europeiska kontinenten, — lät Napoleon härvid förleda sig af sin redan öfverspända fantasi till vidunderliga planer, i hvilka intet normalt förstånd hade kunnat falla, enär deras overkställbarhet var alltför uppenbar, äfvenså undergången som deras ofelbara följd.

Som kontinentalsystemet införde i landkriget en del spärrningar hvilka eljes tillhöra sjökriget allena, bör det här nämnas före öfvergången till detta senares beskrifning, äfven med uppoffring i viss mån af den kronologiska ordningen. — När detta förtviflans system tillgreps, hade revolutionskrigen så gripit omkring sig, att den hufvudsakliga kampen gestaltat sig till en duell på lif och död emellan England och dess allierade å ena sidan, å andra sidan Frankrike med alla de stater detta land ryckt med sig eller i sin blindhet trodde sig kunna kvarhålla och vända efter egna syften.

Ursinnet å ömse sidor nådde då sin höjdpunkt, icke blott på grund af det ofantliga agglomerat som bildade hvardera sidans makt, utan äfven och i synnerhet i följd af svårigheten att åtkomma hvarandra, då den ena sidan herskade till sjös och den andra till lands. Hade man då hållit sig uteslutande till krigets erkända lagar, så hade angreppen knapt kunnat fortsättas. Man kastade sig därför handlöst in på öfverträdelsernas bana med det fullkomligaste förakt för alla dittills, genom århundraden så mödosamt sammansmidda lagar för kriget, särskildt hvad beträffar de neutrala, men äfven i öfrigt. England tillgrep de olagliga kontrabandsförbudens och i synnerhet sken-

blokadernas medel. Dessa senare hade visserligen existerat förut, dock icke på långt när i den utsträckning som nu deråt gafs. Med ett enkelt penndrag *förklarade* den britiska regeringen blokerade, d. v. s. spärrade för all tillförsel och samfärdsel, så många kuster och hamnar som möjligt, genom hvilka man antog att existensmedel eljes kunde komma Frankrike och dess bundsförvandter till handa; detta, utan att några verkliga blokadkedjor existerade — de hade icke varit möjliga på så ofantliga sträckor — men däremot med anordning af kryssningar ute på hafvet och uppbringning där af alla fartyg som påträffades med »miss»tänkt» bestämmelse till de sålunda olagligen förbjudna hamnarne. Frankrike, å sin sida, eller rättare sagdt Napoleon, trodde sig häremot kunna sätta en afspärrning i stort af hela den europeiska kontinenten emot all samfärdsel med England, i tanke att en sådan spärrning öfverhufvud vore möjlig och att England därigenom skulle gå under. — Naturligtvis kunde intetdera af dessa båda vansinniga företag, i synnerhet icke det senare, ens tillnärmelsevis genomföras. Emellertid försöktes genomförandet under nära ett halft årtionde, under alternativt hvarandra korsande och öfverbjudande ansträngningar ifrån hvardera sidan, i ett ständigt gående ökande af våldsåtgärderna, så att å hvarje öfvergrepp ifrån den ena sidan svarades med ett värre öfvergrepp ifrån den andra, ända tills systemet ramlade.

Bibestämmelserna i dessa öfvermodiga maktspråk af England och Frankrike till Europa och Amerika ega visserligen endast ett bisakligt intresse, som egendomlighet, eftersom de hvarken förmått det ringaste grundlägga eller skapa i fråga om folkrätt eller krigsreglering, icke heller ens lämna något spår efter

sig. De böra dock i korthet anföras för sammanhangets skull, och för att visa till hvilka afvägar västra Europa *kunnat*, i fråga om nämda reglering, låta locka sig ännu så sent som vid nittonde århundradets ingång.

Uppslaget gafs genom Englands tilltag, våren 1806, att *förklara* för blokerad hela nordsjökusten med hamnar och floder, från Elbe till Brest (nämligen sträckan Ostende—Seine ovilkorligt, den öfriga sträckan under vissa vilkor), ehuru någon verklig blokad däraf icke existerade, och icke hade *kunnat* existera, eftersom icke ens hela engelska flottan hade varit tillräcklig för att hålla en dylik blokad effektiv. Napoleon svarade genom dekretet ifrån Berlin den 2 november s. å., hvarigenom hela Storbritannien likaledes *förklarades* blokeradt, all handel och samfärdsel med England förbjuden, alla engelska varor förbrutna och all handel därmed förbjuden, alla hamnar stängda för fartyg som kommo från en hamn under britisk jurisdiktion, alla britiska undersåtar krigsfångar hvarhelst de påträffades af Frankrikes eller dess bundsförvandters trupper, alla bref underkastade beslag som voro stälda till engelsmän eller personer i England. Härpå svarade England den 7 januari 1807 med förbud för alla fartyg att färdas emellan hamnar som tillhörde, eller stodo under uppsikt af, Frankrike eller därmed förbundna stater, och samtliga dessa länder förklarades blokerade; hvartill i november s. å. lades förbud icke blott af all handel med dessa länder utan särskildt af all sjöhandel som icke gick med engelska varor. Napoleon gaf genast tillbaka genom dekretet ifrån Milano den 17 december, som till Berlindekretet fogade, att hvarje fartyg som låtit visitera sig af engelsmän eller

föra sig till England, eller som betalt någon umgäld till britiska regeringen, var förbrutet och »denationali»seradt»; hvartill slutligen lades, genom dekretet ifrån Fontainebleau den 19 oktober 1810, ett förordnande att alla engelska varor i Frankrikes och dess bundsförvandters länder skulle *brännas*.

Å ömse sidor var meningen — som äfven stadgades — att konfiskera alla fartyg jämte deras laster hvilka »bröto» mot dessa löjliga s. k. förbud, ehuru dessa själfva intet annat voro än de mest uppenbara brott, och detta i trefaldig bemärkelse, af allmän folkrätt, af krigets lagar, och af gällande fördrag. Som man ser voro de för öfrigt, ehuruväl de i närmaste hand begagnade sig af de neutrala som offer och mellanhand för att skada fienden, och ehuru de första förbuden gälde sjöhandeln, dock ingalunda inskränkta till sjökrigets och neutralitetens förhållanden: de voro mestadels ett slags interdikt liktidigt till lands och till sjös, och riktade mot hela världen. Redan till följd däraf illusoriska, blefvo de det än mera, hvad ändamålet beträffade, därigenom att de, äfven om deras verkställbarhet hade varit möjlig, dock icke kunnat drabba fienden särskildt och alltså saknade betydelse som krigsmedel. Naturligtvis kunde de icke efterlefvas; de voro intet annat än tomma hotelser, som de båda brottsliga krigförande parterna själfva förhånade genom att utfärda licenser i massa hvilka faktiskt gäckade förbuden, under det att öfriga länder i Europa låtsade som om dessa icke existerade (om än under ett par år den Beväpnade neutralitetens makter officielt anslöto sig till kontinentalsystemet såsom protest emot Englands kränkningar och i synnerhet emot dess brottsliga öfverfall på Köpenhamn), och Amerikas

Förenade Stater officielt *proklamerade* deras oberättigade egenskap under förklaring af deras ogiltighet, samt afbröto för sin del, som korrektiv och bevis för sitt ogillande, genom den s. k. *Non-intercourse Act* af den 10 maj 1810, alla handelsförbindelser med de båda krigförande, hvilka sålunda hade stält sig själfva utom den civiliserade världen.

Dessa 1806—1810 års öfverilningar, kvarstående i krigshistorien utan annan betydelse än som bevis på det vanvett hvartill kriget *kan* leda, förblandade krigen till lands och till sjös. Betrakta vi nu det egentliga *sjökriget* under detta tidskifte, så var det klart att med så beskaffade rådande förhållanden i allmänhet — förhållanden med hvilka sjökriget så innerligt sammanhängde — icke heller detta kunde förete någon uppbygglig anblick. Det fördes å ömse sidor med ett ursinne hvars like aldrig blifvit sedd.

Emellertid hade en händelse tillkommit, hvilken hindrade detta ursinne, och den däraf verkade tillbakagången i de europeiska sjökrigsbruken, ifrån att förkväfva eller ens uppehålla de under föregående tidskifte påbörjade framstegen: den nordamerikanska unionens stiftande. Denna nya statskomplex blef snart en faktor att räkna med, hvilken arbetade så mycket ifrigare mot Europas folkrättsbrott, som dessa, särskildt i hvad angick sjökriget, i synnerhet begingos af de Förenade Staternas värste fiende. Sjökrigsreformerna fortskredo alltså trots västra Europas förkväfningsförsök, därvid Amerika och östra Europa gingo hand i hand.

Från Nya världen hördes de första ropen på afskaffande af kaperiet, som oaktadt alla garantier visat

sig vara oförenligt med ett hyfsadt sjökrig; och jämte kaperiet fordrades upphäfvande af bruket att på sjön gripa fientlig privategendom, det bruk som i synnerhet lifnärt kaperiet under det att å andra sidan det saknade tillräcklig betydelse som verksamt krigsmedel.

Redan år 1785 öfverenskommo Washington- och Berlinkabinetten, på förslag af Benjamin Franklin, att i händelse af krig emellan Preussen och Amerikas Förenade Stater inga kapare skulle användas, icke heller handelsfartyg och privategendom på sjön besväras för så vidt uppdragen endast vore fredliga. Och efter Franklins exempel upptogs förslaget till denna dubbla reform kort därefter, år 1792, till och med i Frankrikes lagstiftande församling, under förklaring att kriget icke borde vändas emot privatlifvet, de fredliga nationerna och den fredliga samfärdseln, icke heller enskilda i krig användas, emedan de handlade af roflystnad, hvaraf följde omänsklighet, orättvisor, svek och bedrägerier. Representationen antog förslaget och anmodade regeringen att inbjuda de främmande makterna till en öfverenskommelse om dess genomförande staterna emellan. Men redan med följande års början inledde nationalkonventet de öfverträdelser af sjökrigets *redan antagna* regler, som naturligtvis *a fortiori* omöjliggjorde antagandet af *nya* framsteg, och reformplanerna dränktes i revolutionskrigens raseri. Så hastigt, på ett par månader, kunde flertalet slå om, ifrån framtidsidealer till det barbariska återfallet, i hvad en stormakts krigföring beträffade! Redan en så oerhörd brist på styrsel förklarar de dårskaper hvilka sedan skulle följa, äfvensom att endast två främmande makter antogo den inbjudning, hvars bristande allvar redan kunde motses i följd af den rådande stämningen.

Kaperiet, som året förut hade af Frankrikes representation förklarats för ett med kulturen oförenligt krigsmedel, emedan det »kränkte egendomsrätten och »folkrätten, samt hindrade utvecklingen af de grund-»satser som främja mänsklighetens förbättring», och emedan det »icke kunde lyda andra regler än sådana »som ingåfvos af den blindaste af alla lidelser, girig-»heten, hvadan franska folkets heder bjöd dess af-»skaffande», förklarades nu af samma representation »utveckla modet och skapa hjältar», hvadan detta ypperliga krigsmedel »bättre än eskadrarne passade för »Frankrikes politik»; det skulle komma att »återupp-»lifva verksamheten i hamnarne, återskänka utbytet »ofantliga kapitaler», o. s. v. — Redan ett halft år efter att ha principielt förkastat kaperiet och inbjudit utlandet till dess afskaffande, hängaf sig nu Frankrike däråt häftigare än någonsin. Det uppmuntrades och eggades med alla till buds stående medel.

Kaparne fingo förfoga öfver statens förråd; de fingo behålla sina priser utan afdrag; de sluppo att föra dem inför prisdomstolarne; dessa domstolar afskaffades och ersattes med de vanliga krets- och handelsdomstolarne — hvilka i saknad af erforderlig fackkunskap sällan annat gjorde än bekräftade uppbringningen — när de icke helt enkelt åsidosattes. Ett dylikt åsidosättande kunde till och med ega rum på administrativ väg, genom en enkel förordning. Sålunda förordnades t. ex. i juni 1793, att alla hanseatiska fartyg, af hvad slag som helst, voro god pris *utan rättegång och utslag*. Emellertid synes det sålunda af regeringen själf till tygellöshet uppmuntrade kaperiet ha arbetat på det sätt, att Direktoriet, i ett budskap till De Äldres Råd vintern 1799, måste erkänna att »kaperiet hade förfelat sitt

»mål, under det att å andra sidan de öfverdrifna rust»ningar, hvilka däråt blifvit egnade, hade förlamat »statens»; hvadan Direktoriet kom till den slutsatsen, att det varit ett fel att gynna kaperiet och i synnerhet att icke reglera det genom lagen. Denna reglering hindrades dock genom frånvaron af en ordentlig prisjurisdiktion. Slutligen tillkom denna genom inrättandet år 1800 af *Conseil des prises.* Ifrån denna stund, tack vare en enda utmärkt jurist, nämligen denna domstols skapare och regeringens kommissarie därvid, själen i hans utslag, den rättrådige Portalis, randades äntligen en bättre tid i Frankrike åtminstone i prislagstiftningen; under det att i England denna liktidigt tvärtom gick tillbaka och blef sämre, i händerna på den allt annat än rättrådige prisdomaren Scott.

Enär dessa tvenne tongifvande män, hvilka liktidigt behandlade prismålen i de båda länder som däraf gjorde de flesta, bestämde utslagen, den ene nästan enväldigt, den andre åtminstone genom ett i de flesta fall afgörande inflytande, förtjäna deras grundsatser, hvilka representera Englands och Frankrikes i denna del, som är sjökrigets viktigaste juridiska, ett särskildt omnämnande. De förete två alldeles motsatta typer.

Det var genom Portalis som det franska systemet befriades ifrån sin godtycklighet. Det var genom Scott som godtyckligheten i det engelska systemet nådde sin högsta punkt. — I allmänhet grundade sig Portalis' påståenden på den Beväpnade neutralitetens principer äfvensom på den af honom personligen inpräntade grundsatsen, att hvarje lag rörande kriget borde utgå från synpunkten att krigen föras emellan staterna, icke mellan individerna; och han yrkade på fasta, klara, objektivt bestämbara regler, lika för alla och

som icke låta sig vändas efter tillfälliga syften. — Scott åter ville, med undantag af de konfiskeringar som han trodde *i alla händelser* tjäna den största sjömakten, icke veta af några fasta regler; han tänjde regeln efter hvarje särskildt fall, för att kunna vända utslaget efter ett specielt intresse. — Hvad de viktigaste enskildheterna angår, yrkade Portalis särskildt på flaggans rätt att skydda sitt gods; han erkände intet annat krigskontraband än det s. k. absoluta som alltid är detsamma och består i rena krigsförnödenheter; han erkände inga skenblokader; och var en uppbringning ögonskenligen orättvis, fordrade han att offret erhöll upprättelse. — Scott däremot grep fientligt gods under neutral flagga emedan han förnekade flaggans rätt att skydda godset; och han ökade kränkningen genom att betrakta och behandla godset som »fientligt» icke blott om egaren var fientlig undersåte utan äfven om han, ehuru neutral undersåte, *vistades* i fientligt land, detta, oaktadt Scott icke i följdriktighet därmed erkände neutral egenskap åt gods hvars egare vistades i neutralt land. Som krigskontraband tog han, förutom det absoluta och riktiga, en hel del saker som han *i det föreliggande fallet förklarade tillfälligtvis* vara kontraband emedan det *förmodades* kunna tjäna fienden, hvilket naturligtvis ville säga föga mindre än allt som behagade den tagande; dessutom tog han de varor hvilka händelsevis befunno sig på samma fartyg som kontrabandet, ja själfva fartyget, såvida egaren var gemensam. Skenblokaderna ansåg han giltiga så snart en *order in council* fastställt dem, ty en dylik *order* var, enligt Scott, ehuru inländsk, lag för hela världen. En blokad som blott skedde genom kryssning, utan stationering, lät han gälla för effektiv, och lät uppbringa

fartyg med bestämmelse till den degarnerade orten hur långt som helst därifrån, ute på hafvet. Ja, om fartyg närmade sig orter eller hamnar blott i den lofliga afsikten att förvissa sig därom *huruvida* dessa voro blokerade eller ej, konfiskerades de, likaså om hamnarne, dit de seglade, hade genom regeringen blifvit *förklarade* för blokerade, vore det än blott genom en kungörelse i tidningarne hvarom den sjöfarande intet visste, och utan afseende därpå huruvida blokaden var verklig och ännu fortgick. Hvad slutligen upprättelse och skadestånd beträffade, fann Scott alltid någon utväg för att undandraga sig deras utgörande. För öfrigt ökades det vidriga i alla dessa orätter genom den tydliga vetskapen därom. Scott inledde sina domar, äfven de oriktigaste, med ingresser som i längd och omfattning liknade föreläsningar och däri han sökte omgifva sig med ett sken af rättrådighet genom att framställa motiverna i enlighet med folkrätten; hvilket dock icke hindrade att slutsatsen som innehöll utslaget hvilade på en alldeles motsatt bevekelsegrund. Sålunda kunde ingressen fördöma skenblokad, men utslaget förklara det fartyg förbrutet som närmat sig en dylik blokad; ingressen kunde förklara giltig blott den universella folkrätten, men utslaget fällas enligt en i rak strid därmed utfärdad inländsk *order in council*, o. s. v.

Endast ett ringa fåtal människor känna det ofantliga, ännu icke öfverskådliga inflytande på sjökrigets rätt, som dessa båda män utöfvat, hvilka nästan skulle kunna betecknas som prisregleringens gode och onde genius; detta inflytande är ingalunda begränsadt till deras egen tid, det fortgår ännu. Visserligen blef det mycket svårt för Portalis att under det skifte af regel-

löshet i hvilket han måste uppträda, genomdrifva efterlefnaden af så upphöjda grundsatser som hans, de voro då framtidsprinciper; men i våra dagar är det just de och inga andra, som gälla i verkligheten, öfverallt så, att den regering som icke iakttoge dem, därigenom blefve utsatt för efterräkningar. Det inflytande åter som Scott utöfvat, fortlefver visserligen likaledes, men endast i hans eget land, hvilket till den grad beundrar honom och hans otaliga lagvrängningar, att det icke ens ännu kan låta bli att följa dessa som mönsterbilder, oaktadt deras tillämpning numer endast har till följd att England måste återlämna de olagliga priser som med ledning däraf göras, samt dessutom gifva de däraf förorättade personerna eller regeringarne upprättelser och skadestånd, hvilkas belopp städse ojämförligt öfverskrida orättens inbillade fördel.

Icke ens i Amerikas Förenade Stater, där likväl den engelska pristraditionen eljes fortlefde långt efter lösgörelsen ifrån moderlandet, gillades Scotts prejudikater. De förkastades i sina väsentliga delar, särskildt i hvad angår visiteringarne, konfiskeringarne under de neutralas flaggor, angreppen på deras kustfart och kolonialhandel, skenblokaderna, angreppen på fartyg redan ute på hafvet för förmenad *afsikt* att bryta blokadförbud, konfiskering af last för fartygets skull och *vice versa*, uppbringning på fartygens återväg, slutligen de öfverdrifna, tillfälliga och af den intresserade krigförande på egen hand utfärdade kontrabandsförbuden. Åtskilliga tillämpningar däraf ifrån Englands sida hade till och med till följd allvarliga efterräkningar ifrån Washington, slutligen 1812—1814 års krig emellan de båda makterna.

Emellertid framhärdade England så envist i sitt motstånd emot all öfverenskommelse med Europa och Amerika om gemensamma lagar för sjökriget, att till och med sedan de napoleonska äfventyren blifvit tuktade och således icke längre kunde anföras som förevändning för några ytterligare kränkningar såsom repressalier af de universelt antagna sjökrigsreglerna, Londonkabinettet det oaktadt gaf sitt befullmäktigade ombud vid 1814 års underhandlingar, hvilka föregingo de allierades intåg i Frankrike, instruktioner att icke ens inlåta sig på någon *öfverläggning* om dit hörande frågor, — hvarmed öppet erkändes saknaden af rättsliga skäl för de bruk som vidblefvos af britiska regeringen allena.

Uti flera af nu anförda händelser hvilka hufvudsakligen rörde sjökriget, ingå frågor angående de neutrala, dock så sammanblandade med andra, att beskrifningen måst förbehållas sjökriget i allmänhet. Återstår att betrakta det sätt hvarpå *neutraliteten* såsom sådan reglerades under detta rättslösa tidskifte.

Aldrig ha de neutralas rättigheter blifvit våldförda på ett mer upprörande sätt. Det var endast i första början, som nationalkonventet, ännu ej kännande sig tillräckligt starkt, uttalade sig för en fortsättning af den neutralitetsrätt till hvilken man redan hunnit, således (hvad Frankrikes inflytelsesfär beträffade) af 1778 års reglemente som faststälde Utrechtfredens regel att flaggan skyddar godset, äfvensom af 1780 års undertecknade grundsatser. Men dessa goda föresatser räckte blott ett ögonblick. Redan vid 1793 års början var det klart, inför den öfverhand tagande anarkien som icke längre bekymrade sig om lagar och fördrag,

att aktningen för neutraliteten strax skulle dela öde med den aktning som nu väntade hvarje annan rätt, och att det således var fåfängt, icke blott att nu vänta sig en fortsättning af den 1780 inledda reformen, utan äfven att bevara denna eller öfverhufvud alls någon bestämd neutralitetsrätt. Allt berodde på händelserna; ingen enda af neutralitetens principer stod säker.

Också började samma år en stormlöpning emot dem alla, närmast föranledd af de båda västmakternas i *crescendo* gående försök att för hvarandra spärra hela den öfriga världen. Det blef nämligen de neutrala som därvid tjänade som medel. De försattes i ett beroende utan gränser, i det att för hvarje våld af deras rätt ömsom ifrån Englands och Frankrikes sida åberopades motsidans våld. Inledningen gjordes af England, med ett förbud emot handel af lifsmedel med Frankrike. Visserligen bevarade detta förbud så till vida i förstone ett sken af laglighet, som det faststäldes på konventionell väg med fyra af kontinentens makter (Spanien, Österrike, Preussen och Ryssland), och hvad de öfriga beträffade, denna konvention endast stadgade en gemensam aktion för att »förmå» dem att därtill ansluta sig. Men ingen var okunnig om hvad följden hade blifvit af en vägran. Och äfven formen afkastades snart, för att ersättas af ett obeslöjadt förbud, så snart Frankrike, i maj månad, besvarat den första åtgärden med hotelsen att å sin sida uppbringa och föra till Frankrike alla neutrala fartyg hvilka påträffades med lifsmedel till England eller med engelska varor. Vid årets slut utsträcktes det engelska förbudet till all tillförsel af lifsmedel till de franska kolonierna och all handel med deras varor, slutligen till all sjöfart till och ifrån franska hamnar, och en

engelsk prisdomare, Marriot, gjorde gällande den oerhörda sats, att »hvarje neutral nation bör inskränka »sin sjöfart till transport af det *egna* landets varor och »inga andra». Frankrike svarade härpå med ett upphäfvande af den neutrala flaggans rätt att skydda fientligt gods. Som fientligt gods betraktades därvid allt som kom ifrån någon landsdel under britisk domvärjo, och därifrån »ansågos» komma en ofantlig mängd varor hvilka uppräknades i en lista, »utan att »man behöfde fråga efter deras ursprung».

Hade nu de neutrala makterna från början insett ställningens allvar och genast slutit sig energiskt samman, så hade terrorismen genom dessa två stater emot alla de öfriga naturligtvis icke kunnat lyckas. Men de neutrala voro, äfven de, sins emellan delade genom afunden och misstroendet, hvartill sällade sig inre svårigheter; och de drefvos alternativt öfver till den ena eller andra sidan hvarje gång de där funno bästa medlet att tukta motsidan. Händelserna gynnade sålunda nämda terrorism, så att till och med bandet som hade förenat 1780 års neutrala förbund lossnade, och förbundsmakternas då afgifna löfte att »med va»pen i hand försvara de neutrala rättigheterna» glömdes eller låtsades icke om.

Häraf förklaras det eljes otroliga sakförhållande, att nästan hela den neutrala världen lät så godt som ostraffadt håna sig af ett par öfvermodiga regeringar under tvenne hela årtionden, innan rättvisa äntligen skipades. — Emellertid gingo kränkningarne, trots villervallan, icke alldeles opåtalda förbi. Den första rättelsen kom ifrån Skandinavien och Amerika: från det förra, emedan det i synnerhet var den nordiska utförseln som hindrades genom västmakternas olagliga

påbud; från det senare, på grund af dess oåtkomlighet och självständighetskänsla gentemot Europa, hvars vilda krigsäfventyr det för öfrigt föraktade, såsom hvilande på fördomar från hvilka den tidens amerikaner ansågo sig emanciperade. Som Danmark — den enda af kontinentens stater hvars utrikes ärenden vid denna tidpunkt hvilade i händerna på en upplyst och karaktärsfast statsman — i synnerhet varit utsatt för Englands uppbringningar och konvojkränkningar, samt Ryssland svek neutralitetsförbundet, afslöt det danska kabinettet med det svenska den 27 mars 1794 ett separatfördrag, genom hvilket de båda skandinaviska staterna förpliktade sig att, lämnade i sticket af sina förbundna, självfva försvara sin och hvarandras sjöfart emot våldsgärningarne samt för sådant ändamål hålla en gemensam eskader i Öresund. Och Amerikas Förenade Stater, som redan hösten förut hade protesterat emot de engelska sjöfartsförbuden, genomdrefvo nu nedsättandet af en blandad kommission, hvilken dömde England till betydliga skadeersättningar åt dem hvilkas egendom blifvit olagligt angripen af de engelska kryssarne.

Oviljan och fordran på ytterligare rättelse stego till sin höjd efter ett par af engelska örlogsmän å svenska och danska konvojer åren 1798—1800 begångna öfverfall under särdeles försvårande omständigheter, hvaraf uppstodo de i prisannalerna beryktade målen *Ulla Fersen* och *Freya* jämte skarpa tillrättavisningar ifrån kabinetten i Stockholm och Köpenhamn, i synnerhet det senare, som tvingade England till upprättelse. Som emellertid denna befans otillräcklig, och ytterligare konvojkränkningar befarades äfvensom uppbringningar ute på hafvet med åberopande af skenbara blokader

och den blotta *afsikten* att dit begifva sig, förnyades 1780 års neutralitetsförbund under namn af *Andra Beväpnade neutralitetens förbund*, slutet den 16 december 1800 likaledes emellan Sverige, Danmark och Ryssland, hvartill denna gång Preussen anslöt sig. De år 1780 uppstälda (se ss. 95—96) fem grundsatserna förnyades, och de fullständigades genom tillägg af följande tvenne satser:

1° Neutralt fartyg på färd till blokerad hamn kan icke anses ha brutit blokaden förr än det, efter att ha emottagit varning af blokadbefälhafvaren (på platsen), söker med list eller våld dit intränga;

2° Neutrala handelsfartyg som segla under konvoj af neutralt krigsfartyg få icke visiteras, utan skall en förklaring af konvojbefälhafvaren att krigskontraband icke finnes ombord anses till fyllest.

Englands ansträngningar att bryta detta nya förbund, för att hindra utbredningen af däri uppstälda neutralitetsregler — hvilka sedermera blifvit positiv och universell folkrätt — lyckades icke genast, trots hotelser och våld, bland annat embargo på svenska, danska och ryska fartyg i britiska hamnar och ett trolöst öfverfall på Köpenhamn, begånget af Nelson.[1] Först sedan, efter kejsar Pauls mord, systemskiftet i Petersburg skilt Ryssland ifrån de skandinaviska staterna, sågo sig dessa ur stånd att för ögonblicket upprätthålla förbundet och reglerna. Preussen allena höll ståndaktigt ut och afvisade bestämdt alla försök att förmå det till ett frångående af dessa. För Sverige och Danmark däremot, mer utsatta till sjös, och läm-

[1] Detta sista folkrättsbrott betecknas af Cauchy som »*acte* »*odieux et perfide que rien ne saurait excuser*» (*Le droit maritime international*, etc., Paris 1862, d. II, s. 355).

nade i sticket af Ryssland, blef intet annat val öfrigt än att biträda en af England och Ryssland den 17 juni 1801 sluten konvention, hvarigenom ett slags kompromiss emellan de motsatta sidornas yrkanden infördes och aftalades. England nödgades erkänna de neutralas rätt till kustfart och kolonialhandel hos de krigförande, krigskontrabandsbegreppets stränga begränsning, blokadernas relativa effektivitetsvilkor och lokala begränsning, garantier för prislagskipningens strängt juridiska karaktär, samt förbudet att angripa varor för deras blotta *ursprungs* skull (andan i 1780 års samtliga punkter utom den andra, ehuru med en något försämrad formulering). Däremot måste Ryssland och de skandinaviska staterna afstå från tillämpningen af den viktiga regeln att neutral flagga skyddar fientligt gods, samt erkänna ett slags half visiteringsrätt af konvojer, visserligen gjord beroende af mycket stränga vilkor.

Emellertid tillfredsstälde denna kompromiss ingendera sidan; och konventionen delade det öde som drabbar alla med våld påtrugade fördrag, hvilka sakna stöd i tidens fordringar. Som hon hvarken erkände konvojernas absoluta giltighet eller den neutrala flaggans suveränitet, eller fordrade de lokala blokadförklaringarne och blokadskeppens fasta stationering, var hon redan på förhand dömd till undergång: frågan rörde endast rätta ögonblicket därför. Icke ens i England gillades hon. Och på intet håll efterlefdes hon. Så snart 1806 och följande års, ofvan (ss. 108—109) nämda utsväfningar började, återföll England i sina förra skenblokader, olagliga kontrabandsförbud och godtyckliga konvojvisiteringar, likasom om 1801 års öfverenskommelse aldrig funnits; och när det härtill lade,

år 1807, en bombardering af Köpenhamn, som i synnerhet väckte allmän ovilja, gick hela Tyskland och Skandinavien öfver till kontinentalsystemet, och Ryssland uppsade konventionen formligen, under bestämd förklaring att aldrig mera låta draga sig ifrån den Beväpnade neutralitetens grundsatser. Som konventionen icke heller omnämdes i 1812 års fördrag i Örebro, hvarigenom England reglerade sina angelägenheter med Sverige och Ryssland, och som hennes grundsatser lämnades åsido i öfriga mellan England och de nordiska staterna slutna öfverenskommelser före Wienkongressen, var hon, när denna kongress sammanträdde, lika mycket en öfvervunnen och ur världen skaffad episod, som samtliga öfriga våldsregler hvilka under denna period dekreterades och måste återtagas, af England 1809, af Frankrike delvis 1811 och helt vid det efemära kejsardömets sammanstörtande.

Våldet hade alltså skett för intet, i det att detta tidskiftes slut gick tillbaka till början: 1780 års regler, hvilka öfverlefde sina förnekelser och under tiden blifvit förstärkta genom 1800 års tillägg. Men utom dessa handlingar i Gamla världen, hvilka tillsammans bildade hvad ännu benämnes den Beväpnade neutraliteten i vidsträckt bemärkelse och hvilkas grundsatser aldrig upphört att gälla, hade i Nya världen liktidigt en rörelse vidtagit som gaf första tillstöten åt viktiga regleringar af neutraliteten. Den nordamerikanska unionen hade blifvit född genom en förlossning ifrån samma ok som förtryckte de neutrala, hvadan Amerika och det neutrala Europa kämpade på samma sida, så mycket mera, som de nyskapade Förenade Staternas självständighet till stor del berodde på erkännandet af de grundsatser som den Beväpnade neu-

traliteten hade uppstält. Amerikanerna egde för öfrigt intresse af att vara neutrala under de rasande revolutionskrigen hvilka icke angingo dem, och att se sin neutralitet aktad, under det att de å andra sidan intet intresse egde i militarismen och eröfringarne. Följden blef, att genast ifrån och med befrielsen, den nordamerikanska unionen föranleddes till ett aktivt uppträdande till förmån för en bättre reglering af neutralitetsrätten, i synnerhet den del däraf, som rörde aktningen för de neutralas territorier, handel och sjöfart.

Och det låg ingalunda i amerikanernas vare sig fallenhet eller intresse, att därvid öfverse med sina egna landsmäns neutralitetsbrott mer än med de europeiska krigförandenas neutralitetskränkningar. Tvärtom fordrade både deras eget lugn, och förmågan att uppställa fordringar på Europa, att de i dessa afseenden voro stränga mot sig själfva. De stränghetsåtgärder, som de på detta område vidtogo, gåfvo rikliga tillfällen till neutralitetsfrågornas uppställning och lösning på rättslig grund. Sålunda, när Frankrike försökte, från och med år 1793, att värfva soldater och matroser i de Förenade Staterna, samt att i deras hamnar utrusta och bemanna krigsfartyg med bestämmelse att under fransk flagga angripa den engelska sjöfarten och sedan föra priserna inför domstolar i nämda hamnar, förklarade presidenten officielt, att Frankrike genom detta förfarande hade *kränkt* den amerikanska neutraliteten, på samma gång som de amerikaner hvilka därtill lånat sig hade *brutit* samma neutralitet. De amerikanska hamnmyndigheterna erhöllo nu noggranna föreskrifter för att förekomma förnyelsen af dylika neutralitetsbrott; och kungörelser utfärdades till allmän efterrättelse, däri neutralitetens plikter faststäldes och na-

tionen uppmanades att iakttaga sträng opartiskhet gentemot de krigförande parterna. Dessa offentliga handlingar — hvilande på de båda hufvudpriciperna att det åligger hvarje neutral regering att inom statens gränser förhindra icke blott verkställigheten utan äfven *förberedelserna* till neutralitetsbrott, samt att, därest sådana brott det oaktadt begås, gifva den däraf förfördelade främmande staten eller individen full upprättelse — bildade utan tvifvel den tidens mest framskridna neutralitetsreglering. Washingtonkabinettet spred henne öfver världen, först genom den inländska lagstiftningen, sedan genom förklaringar därom till de främmande makterna, slutligen genom reglernas inryckande i fördrag med dessa. Under denna deras utbredning lades till de ursprungliga, hvilka rörde förbjuden värfning, utrustning och prisjurisdiktion, alltså hufvudsakligen de neutralas *plikter*, andra regler, hvilka rörde de neutralas *rättigheter*. Däribland märkes i synnerhet fordran på flaggans rätt att skydda godset, en fordran som Washingtonkabinettet aftalade under detta tidskifte genom fördrag med en mängd stater i Europa och Amerika, äfvensom principen att icke konfiskera kontrabandsartiklar utan endast belägga dem med beslag till krigets slut.

Som man ser, erbjuder denna mörka period äfven ett par ljuspunkter: 1800 års fortsättning af 1780 års verk, äfvensom de lösgjorda transatlantiska koloniernas med framgång krönta ansträngningar att ifrån neutralitetens rättstillstånd bortrensa åtskilliga missbruk; så att vid nittonde århundradets början, trots alla ursinniga angrepp på detta rättstillstånd, världen hade hunnit till en klarare insikt, å ena sidan af de neutralas plikter till opartiskhet och afhållelse från kri-

get, å andra sidan af de krigförandes plikter till aktning för de fredliga staternas suveränitet, slutligen å båda sidor af nödvändigheten att icke missbruka de neutrala territorierna till fientligheter eller krigsberedelser.

FRÅN WIENKONGRESSEN TILL KRIMKRIGET OCH PARISFREDEN

Med upphörandet af revolutionskrigen och de däraf följande hejdlösa eröfringstågen upphörde ock de barbariska krigsbruk som därmed varit särskildt förknippade och under tvenne årtionden bildat en tillbakagång i utvecklingen. Perioden 1793—1815, en gång tillryggalagd, kvarstod blott som en elak dröm hvilken, efter uppvaknandet, saknade väsentlig betydelse och intet kulturelt spår kvarlämnat i verkligheten.

Men drömmar lämna idéer efter sig. Det var helt naturligt att Europa, en gång befriadt ifrån förvildningen och oordningarne, tänkte på medel att förebygga deras återkomst; och sålunda uppstod under 1815 års underhandlingar och kongresser *stormaktsidén*, hvarigenom de maktegande, synbarligen förblandande de förflutna krigsexcesserna med de folkrörelser hvilka därtill hade gifvit första tillstöten, trodde sig kunna

för framtiden undvika de förra genom att förkväfva de senare. Som stormaktsidén ingalunda saknat inflytande på krigsbrukens utveckling, kunna vi icke med tystnad förbigå hennes uppkomst.

»Stormakter» hafva visserligen alltid funnits i meningen af de största makterna, men icke förr än 1815 i den mening som då uppfans, nämligen att ett visst, bestämdt antal af de största makterna skola, därtill konventionelt utsedda, representera världssamhället och i sådan egenskap leda dess öden samt utöfva ett slags förmyndarskap öfver mindre stater. I förstone tyckes meningen icke ha varit någon annan, än att på denna väg åstadkomma en enig grupp af regeringar hvilka, öfvermäktiga genom förfogandet öfver de fem största nationernas stridskrafter, vore i stånd att genast krossa hvarje försök till en resning af den beskaffenhet som dref Frankrike att sätta Europa i lågor, samt sålunda bespara världen ett återupprepande af 1793—1815 års eländen. Men sedan dess har systemet utvidgats till en vidsträcktare betydelse, med anspråk att blanda sig uti alla staters angelägenheter som icke tillhöra de s. k. stormakterna. Det är i själfva verket ett tillvälladt förmynderskap, ty de andra staterna ha hvarken blifvit tillfrågade eller gifvit sitt samtycke. Och stormakterna själfva, visserligen de största, ha nyckfullt bestämt sitt antal. När detta i förstone fastställdes till fem, hade det lika väl kunnat bestämmas till sex eller sju: fråga därom var till och med å bane. Och när senare en sjätte tillkom, medtogs alltjämt endast Europa i beräkningen. Sedan dess har antalet ytterligare vuxit med en amerikansk och en asiatisk makt, så att antalet förmyndare — åtminstone i de stora världsfrågorna — vuxit till

åtta, ehuru visserligen några bland dessa föga annat göra än deltaga i verkställigheten af hvad de andra beslutit, väl förståendes i de fall där dessa varit i stånd att ena sig. Varaktig har enigheten aldrig blifvit.

Hvad är nu omdömet öfver detta förmynderskap, efter nära ett århundrades verksamhet? Månne icke samma omdöme som skulle fällas öfver den förmyndare hvilken, i individuella förhållanden, använde sin myndlings medel för sin egen räkning och icke för myndlingens? Ty detta är hvad stormakterna gjort, vid de tillfällen då de inblandat sig i andra staters angelägenheter: det har aldrig skett för dessa staters egen skull, än mindre för rättsprincipens skull som är ordningens. Däri ligger förklaringen därtill att ingen enda betydande statsbildning skett efter stormakternas samfälda anvisning. Gestaltningarne hafva, åtminstone i slutresultatet, egt rum antingen tvärt emot stormakternas planer, eller enligt den ena stormaktens plan i strid emot den andras, i öfverensstämmelse med den naturliga ordningens kraf, som på sin höjd ögonblickligt kunnat förhindras. Man behöfver blott erinra sig stormakternas fruktlösa ansträngningar för att förhindra det italienska enhetsverket och Balkanstaternas själfständighet. Deras förkväfningsbeslut, äfvensom de fördrag de sins emellan slutit för att genomdrifva sina anspråk, hafva icke ens af dem själfva blifvit aktade och hållna. Hvad stormakterna egentligen uträttat, inskränker sig alltså till de temporära hinder de lagt i vägen för folkrättens framsteg och nationaliteternas fria utveckling.

Också ingår tjugonde århundradet med en tämligen enhällig aning om detta, mindre lämpliga systems snart förestående fall, visserligen icke i den mening att ju

icke ett visst antal af de största makterna kunna fortfarande skrida till gemensamma exekutioner, men i den mening, att en dylik exekution alltid kommer att erfordra en särskild öfverenskommelse för det särskilda fallet, därvid säkerligen hvarje stormakt, hon vare större eller mindre, kommer att rådfråga, om icke uteslutande sitt eget »intresse», åtminstone i bästa fall sitt eget förnuft, och handla på egen hand om öfriga makter icke därmed öfverensstämma. Och sedan detta bruk hunnit inrota sig till en viss grad, är klart att de mindre staterna komma att göra på samma sätt, i synnerhet som erfarenheten visat att faran däraf icke är större än af att följa stormakternas, utan enighet gifna råd eller till och med förmaningar, ty dessa förmaningar hafva sällan varit annat än fällor.

Emellertid bidrog onekligen den s. k. pentarkiens instiftelse, jämte det därmed förknippade närmandet 1815 emellan Europas suveräner på grundvalen af inbördes solidaritet och patriarkalisk styrelse, att icke blott skänka Europa en lång tid af dittills okändt lugn, utan äfven ingjuta en helt annan och mänskligare anda i krigen. Naturligtvis bidrog därtill äfven andra orsaker, icke minst den af den föregående periodens hekatomber frambringade vämjelsen vid krigets brottsliga sida. Häraf föddes en ny åskådning, som snart gaf sig till känna i en mängd s. k. fredsföreningar, visserligen af enskild natur, men som utan tvifvel voro förelöpare till de stora humanitära framstegen under nittonde århundradets tredje kvartal. Redan nu hördes, under denna, något öfverdrifna reaktion emot revolutions- och eröfringskrigens laster, de första ropen på krigets »afskaffande», utan tvifvel i den naiva tanken att skulden till krigets dåligheter låge uteslutande

i kriget självt. Sjukligt svärmeri må väl hafva legat i denna, dels autokratiska och dels pietistiska strömning: det hindrar icke att hon, om än teoretiskt oriktig, praktiskt verkade civiliserande vid den tiden, då man ännu icke kunde vänta sig den mogenhet i bildning som krigets inskränkning inom rationella gränser förutsätter.

Landkrigen under denna tid gifva oss följaktligen föga eller ingen orsak till anmärkningar eller ens omtalande. De voro före århundradets midt icke betydliga, och de fördes i det hela mänskligt. Naturligtvis fästa vi oss, under detta omdömes uttalande, icke vid de krigshändelser i hvilka, så som t. ex. i grekiska frihetskriget, turkar och kamitiska araber spelade en rol. Dessa folkslag hafva så tydligt och stadigt visat sin oförbätterlighet, att de icke ens kunna medtagas i beräkningen vid frågan huruvida framsteg skett eller icke. Under 1848 års krig utprässade visserligen preussarne kontributioner i Danmark enligt det gamla bruket, men detta var också allt. Äfven denna, jämförelsevis obetydliga afvikelse förekom icke längre i Krimkriget, hvilket till lands erbjuder, efter hvad oss synes, skådespelet af det riktigast förda och för parterna å ömse sidor mest hedrande krig, som dittills någonsin blifvit sedt. Till och med i den häftigaste handlingen, vid angreppet på Malakoff, undveks samvetsgrant all beskjutning af Sebastopols inre stadsdelar. Utom den noggranna aktningen af alla utom krigets handling stående *personer*, bemärkes här äntligen en tydlig öfverhand af grundsatsen att äfven akta *egendomen.* I stället för att under de napoleonska krigen infallet i en provins städse varit signalen till hela traktens ödeläggelse, de fredliga innebyggarnes plundring och sköfling, begingos nu

inga fientligheter utom de rent militäriska operationerna. Icke ens turkarne förmådde nämnvärdt besudla detta krig, ty de hindrades därifrån genom fransmännen.

I *sjökriget* visar sig under detta tidskifte en liknande vändning till det bättre, betecknad genom en parallelt med ifrandet för landkrigets humanisering gående strömning att låta motsvarande framsteg komma äfven sjökriget till del: en strömning, som uttrycker sig dels teoretiskt inom den vetenskapliga världen, dels praktiskt genom de talrika fördrag staterna nu sluta med hvarandra, innehållande bestämmelser hvilka reglera den mellanfolkliga sjörätten, äfven under krig.

Det viktigaste framsteget, hvarigenom detta skifte skulle utmärka sig som det hittills mest fruktbärande i sjökrigets historia, är — förutom de liktidigt och i sammanhang därmed genomförda stora neutralitetsreformerna hvarom vidare nedan — kaperiets afskaffande. Det definitiva steget därtill togs visserligen först vid denna periods utlopp. Men redan dessförinnan, under hela tiden, förbereddes det genom ett tydligt aftynande af den gamla inrättningen, oförenlig som hon var med den anda hvilken nu reagerade mot de föregående arga revolutions- och eröfringskrigen, därunder kaparne grundligare än någonsin fått rasa ut. Hvarken i Europa eller Amerika ville man efter 1815 utfärda kaparebref; motviljan var allmän. Undantag voro endast de upprors- eller befrielsekrig, de grekiska och sydamerikanska, under hvilka befolkningarne i resning icke kunde hållas till krigets bästa bruk; men äfven vid dessa tillfällen visade sig att kaperiets tid var förbi, ty det kunde icke bibehålla sig som sådant, det

urartade på båda hållen till fullkomligt sjöröfveri. Till och med i Frankrike, där kaparne firats som »hjältar» ännu så kort förut som ett årtionde, förklarade regeringen år 1823, vid krigsutbrottet med Spanien, att hon inga kapare ämnade utrusta, icke ens om fienden gjorde det. Likaledes undveks allt kaperi uti de krig västmakterna förde under de följande årtiondena mot åtskilliga länder i Amerika, äfvensom under de österrikisk-sardinska och dansk-preussiska krigen på 1840-talet.

Parallelt med denna rörelse gick ifrandet emot de med kaperiet så nära sammanhängande privatpriserna. Vid nyss nämda krigsutbrott år 1823 lät franske utrikesministern Chateaubriand meddela sjömakterna, att Frankrike ingalunda ämnade angripa fiendens handelsfartyg, endast hans krigsfartyg. Detta meddelande gaf Amerikas Förenade Staters president Monroë anledning att föreslå de största makterna en allmän mellanfolklig konvention rörande, bland annat, sjökrigets reglering på basis af grundsatsen att icke längre angripa privategendomen på sjön, icke ens den fientliga, vare sig fartyg eller varor. Förslaget upptogs välvilligt, men makterna kunde icke ena sig om antagandet.

Vid sidan af denna bättre riktning, som sjökriget delade med landkriget under denna period, förekommo visserligen här och där några afvikelser, hvilka erinra om den föregående, dock på långt när icke att därmed jämföra. De voro numer icke regel som då, de voro sällsynta undantag. De enda bemärkansvärda förekommo i de grekiska och sydamerikanska krigen, där kapare ännu funnos, alltså frön till de oordningar som dessa alltid sprida omkring sig genom den anda de meddela, vare sig de själfva däri deltaga eller genom sitt exempel därtill uppmuntra.

Mycket svåra förbrytelser begingos af de grekiska kaparne och örlogsmännen under den helleniska frihetskampen. Både från den grekiska och den turkiska flottan skilde sig ofta enstaka fartyg för att gå ut på äfventyr af brottslig beskaffenhet, illustrerade af mord, misshandel, stöld m. fl. liknande bragder. Neutrala fartyg, utan ringaste uppdrag utom fredliga, öfverföllos och plundrades af de grekiska kaparne under förevändning att »söka krigskontraband». På öarne uppförde de ordentliga strandbatterier som tillflykt emot lagens räfster; och de af västmakternas örlogsmän hvilka sökte att här återställa ordningen, blefvo illa tilltygade af banditerna. Slutligen återstod intet annat medel än att bekriga dem och bränna deras fartyg.

Det första som den nya grekiska statens president Kapodistrias hade att göra för att rentvå denna stats heder inför Europa, var att vid sitt tillträde på nyåret 1828 utfärda en förklaring med uttryckande af regeringens beklagande af den fläck, som sjöröfvarne under statens egen flagga sålunda hade satt på denna.

Ungefär liktidigt förekommo snarlika oregelbundenheter i Amerika, hvartill sällade sig andra, af allvarligare slag, emedan de skyldiga innehade högre officiell ställning. Nordamerikanerna bombarderade flera gånger med sin regerings begifvande obefästa sjöplatser eller stadsdelar i stället för att hålla sig till fästena, t. ex., år 1834, Greytown i Nicaragua, i följd af ett i denna stats territorialvatten begånget mord genom en amerikansk sjökapten å en infödning, och år 1847 Vera Cruz. Denna senare plats var visserligen icke alldeles öppen; men när fransmännen år 1838 bombarderade densamma, riktade de sitt angrepp på fästningen och icke på staden.

Emellertid finna vi sjökriget under intet annat tidskifte bättre än under detta, i synnerhet hvad beträffar de europeiska regeringarnes goda vilja, och i all synnerhet om man betraktar de sista åren.

Vid Krimkrigets öppnande beviljade de krigförande åt de i deras hamnar liggande fientliga fartygen en anståndstid af sex veckor för uppdrags fullgörande samt fritt och obehindradt utlopp, och en ytterligare förlängd termin fastställdes med frihet ifrån uppbringning på hafvet för dem som före utgången däraf hade gått till sjös. Än mera: å ömse sidor bestämdes, att fientliga undersåtar som i god tro vistades på de krigförande staternas områden, kunde där förblifva äfven under krigstillståndet, med vilkor blott att iakttaga lagarne. Dessutom beviljade Frankrike under hela kriget frihet ifrån uppbringning åt fiendens kustfiskefartyg, samt på vissa kuster till och med frihet för deras *handel.*

England däremot aktade icke kustfiskets immunitet, eljes erkänd för folkrättslig. Likasom under flera föregående krig förstörde de engelska kryssarne, utan ringaste ändamål, fredliga kustfiskares båtar under fientlig flagga, deras redskap och förråd, ja denna gång till och med deras stugor. För öfrigt hängde England äfven nu fast vid alla de ofvan (s. 115) nämda, af domaren Scott omfattade prisregler, som icke särskildt måst upphäfvas vid detta krigs början i följd af förbundet med Frankrike. För att kunna som »fientlig» gripa så mycken egendom som möjligt, betraktade fortfarande de engelska befälhafvarne och domarena den egare som fientlig, hvilken *bodde* i det fientliga landet, antingen han var dess regerings undersåte eller icke. De engelska blokadbefälhafvarne afgåfvo icke, så som de franska, varningar till far-

tygen innan dessa uppbringades utanför blokadkedjorna, och de fastställde otillräckliga anståndsterminer för utlopp ur blokerad hamn.[1] Äfven i kontrabands- och skadeersättningsfrågorna ställer sig Frankrike betydligt framom sin bundsförvandt. Till krigskontraband räknas, heter det i ett utslag af *Conseil des prises* i maj 1855, hvad så är i kraft af sin *natur*, ett uttryck som måste anses identiskt med det som begränsar dit hörande artiklar till rena krigsförnödenheter; och i ett liktidigt mål fastställer samma domstol den franska prislagprincipen att skadestånd skall beviljas för olagliga uppbringningar där uppbringaren saknat skälig grund för misstanke. England åter höll sig alltjämt till sina relativa och tillfälliga kontraband enligt Scott, och dess amiralitetsdomstol vägrade skadestånd äfven för uppbringning som skett utan ringaste grund, under åberopande af Scotts exempel hvilken i sina utslag icke i ett fall på tusen hade utgjort skadeståndet.

Kaperiets slutliga afskaffande och de i förbindelse därmed af Washingtonkabinettet gjorda, märkliga uttalandena rörande det amerikanska sjökrigsprogrammet hänga så innerligt samman med de liktidiga neutralitetsreformerna, att vi anse dem lämpligast böra tillsammans med dessa nedan omtalas.

Det är i synnerhet med afseende på *neutraliteten*, som denna period skulle bli epokgörande och fira sina triumfer. Visserligen voro dessa intet annat än en

[1] Terminen inskränktes, ända till tre dagar, eller till och med mindre, i stället för femton, som eljes under denna tid var den vanliga anståndstiden (se Kleen, *Neutralitetens Lagar*, d. I, s. 724, n. 2).

fortsättning — i mycket blott en bekräftelse — af de nordiska makternas verk 1780—1800. Dessa makter och detta verk tillkommer hedern af skapelsen och det första afgörande steget. Men som detta hufvudsakligen stannade vid teorierna, hvaremot det som nu skulle komma att uträttas genomfördes i verkligheten, kan sägas att aldrig neutraliteten gjort ett så stort *effektivt* framsteg som nu, vid denna periods slut.

Alldenstund 1815 års och därmed sammanhängande fördrag hade gjort slut på såväl revolutions- och eröfringskrigens neutralitetsåskådning som 1801 års efemära kompromiss, ingick det nya tidskiftet med de systemer, hvilka hade herskat före 1793, d. v. s. den Beväpnade neutralitetens regler hos Nordens makter och dem hvilka därtill anslutit sig, Utrechtprincipen i Frankrike och *Consolat del Mar* i England.

För öfrigt herskade ovisshet i afvaktan på det nya som anades. Det allmänna tänkesättet var — och blef allt mer under hela denna tid — starkt intaget emot kaperiet och skenblokaderna, och det fordrade aktning för de neutralas egendom och deras flaggors suveränitet m. m.; men stunden för samförståndet var icke slagen. Den amerikanske presidenten Monroë lät år 1823 utarbeta och för de största makterna framlägga ofvan (s. 133) omtalade förslag till världskonvention. Därigenom skulle neutralitetens rätt regleras på basis hufvudsakligen af de breda grundsatser som den Beväpnade neutraliteten hade utkastat. Förslaget mötte sympati, men ingen lust att skrida till allvarlig handling. I dess ställe slötos under dessa årtionden en ofantlig mängd separatfördrag på grundvalen af den Beväpnade neutralitetens satser, emellan ett stort antal europeiska och amerikanska stater: England

allena afhöll sig systematiskt ifrån dessa öfverenskommelser. För öfrigt sökte man ersätta saknaden af världsfördrag om en bestämd neutralitetsreglering, genom bruket att, när neutrala stater funno sig förfördelade af de krigförandes prisdomar, söka hjälpa oförrätten efteråt medelst underhandlingar på diplomatisk väg eller blandade kommissioners nedsättande. Det var i synnerhet Amerikas Förenade Stater, som begagnade sig af dessa båda medel, då Washingtonkabinettet såg att dess förslag till öfverenskommelse om neutralitetsregler medelst världsfördrag icke kunde genomföras. En dylik allmän öfverenskommelse med neutralitetsfrågornas bestämda reglering kunde icke motses förr än ett sjökrig hunnit därtill gifva anledning och på något sätt tvinga regeringarne.

En sådan anledning gafs först genom Krimkriget, men då också på ett för regleringen gynsamt sätt. Det var nämligen första gången som de båda hufvudmakter, England och Frankrike, hvilka stått emot hvarandra med stridiga systemer som förhindrat all öfverenskommelse, förbundo sig och följaktligen sågo sig nödsakade att sammangjuta de båda systemerna till ett, eller ena sig om ett och samma nya, ty med motsatta sjökrigs- och neutralitetslagar kunde de icke gemensamt företaga ett sjökrig. Och de kunde svårligen ena sig om nya regler på någon annan grund än hvardera maktens uppoffring af *den* del af hennes program, som var stridande mot de neutralas rätt, ty ingendera makten kunde hoppas att påtvinga den andra en neutralitetsregel som var utdömd af hela den öfriga världen. På detta sätt blef England äntligen tvunget att afstå från sin dittills städse följda vana att gripa fientligt gods under neutral flagga,

under det att Frankrike tvingades afstå från vanan att gripa neutralt gods under fientlig flagga. Som å andra sidan den förra maktens redan förut gällande erkännande af det neutrala godsets frihet under denna flagga kvarstod, likasom den senare maktens erkännande af det fientliga godsets frihet under neutral flagga, så vann nu genom den anglo-franska bundsförvandtskapen neutralitetens rättstillstånd med ett slag aktningen för de neutralas *både fartyg och laster*. I priset för Englands samtycke ingick dessutom kaperiets afskaffande.

I enlighet härmed afläto kabinetten i Paris och London i mars 1854 en identisk not till de neutrala makterna, med innehåll att Frankrike och England under det förestående kriget hvarken ämnade utfärda några kaparebref icke heller gripa fredligt fientligt gods under neutral flagga eller fredligt neutralt gods under fientlig flagga. Petersburgkabinettet afgaf en liknande förklaring några veckor därefter. De neutrala makterna, å sin sida, inför denna, dittills aldrig sedda aktning för deras rätt, ålade sig en så mycket strängare iakttagelse af neutralitetens plikter. De tre skandinaviska staterna utfärdade noggranna neutralitetslagar, särskildt innehållande förbud emot kapare att inlöpa i deras hamnar. Österrike och Spanien förbjödo sina undersåtar all delaktighet i kaperi, vid äfventyr icke blott att förlora sin regerings skydd utan äfven att bestraffas genom deras eget lands domstolar.

Bokstafligen gälde nu visserligen de af de krigförande förkunnade friheterna endast för detta krigstillfälle och bundo icke staterna för framtiden. Också visade sig engelska regeringen särdeles angelägen att

framhålla detta, under bemärkning att genom »de »mellertidiga medgifvandena» hade »den krigförandes »rätt endast blifvit tillfälligt efterlåten». Men det låg i sakens natur — hela världen insåg det — att ett återtagande af nämda friheter, hvilka enligt det universella tänkesättet tillkommo de neutrala i kraft af ordningen och hade bort erkännas långt förut, icke var möjligt. Också blefvo de vid krigets slut, efter Parisfredens afslutande den 30 mars 1856, befriade från sin provisoriska natur och förklarade för ändgiltiga genom den s. k. Sjörättsförklaringen, undertecknad den 16 därpå följande april af de till fredslutet befullmäktigade ombuden och innehållande följande fyra punkter:

1° kaperiet är och förblir afskaffadt;

2° neutral flagga skyddar fientligt gods med undantag af krigskontraband;

3° neutralt gods, med undantag af krigskontraband, kan icke gripas under fientlig flagga;

4° blokad bör, för att vara bindande, vara effektiv, d. v. s. upprätthållas af en styrka som är tillräcklig för att verksamt förhindra tillträdet till den fientliga kusten.

Vidare bestämdes att denna förklaring, undertecknad af England, Frankrike, Österrike, Preussen, Ryssland, Sardinien och Turkiet, och hvars punkter endast gälde *emellan* de makter som antagit eller komme att ansluta sig till henne, skulle meddelas öfriga makter med inbjudning att därtill ansluta sig.

Samtliga stater i den civiliserade världen anslöto sig (icke mindre än trettiofyra), med undantag af Spanien, Mexiko och Amerikas Förenade Stater. Dessa tre makter kunde nämligen ännu icke besluta sig för

att ovilkorligen afstå från kaperiet. De hade intet att anmärka mot de tre öfriga punkterna. Men som de fyra punkterna bildade ett helt, hvilket enligt ett af kongressen uttryckligen fattadt beslut endast *i förening* kunde antagas eller förkastas, funno de tre regeringarne, då de vägrade sin anslutning till första punkten, sig däraf förhindrade från att öfverhufvud biträda förklaringen af den 16 april. Det hindrade dem icke från att materielt antaga och tillgodogöra sig punkterna 2, 3 och 4; de afgåfvo därom till och med officielt meddelande till de undertecknande makterna, jämte förklaring af deras bestämda afsikt att efterlefva de däri innehållna reglerna, oaktadt intet formligt fördrag därtill förpliktade dem. Dessa regler hafva alltså blifvit integrerande del af den europeisk-amerikanska folkrätten, och deras bindande kraft kan icke ens förminskas däraf att de icke-undertecknande makterna antagit dem på olika sätt. Spanien och Mexiko hafva afgifvit högtidlig försäkran om att införlifva dem med sin offentliga rätt. Amerikas Förenade Stater åter, hvilka redan långt före 1856 års kongress hade ifrat för deras erkännande och fastställt dem i sina fördrag med utlandet samt dessutom före Krimkrigets utbrott särskildt föreslagit de europeiska kabinetten att förena sig om fastställelsen af punkterna 2 och 3, måste mer än någon annan makt i världen anses för anhängare af de tre reglerna, och skulle icke kunna undandraga sig deras efterlefnad utan att afsvärja sina egna grundsatser. Vid utbrottet af 1898 års krig emot Spanien förklarade sig amerikanska regeringen anhängare af Sjörättsförklaringens *alla fyra* punkter, kaperiets afskaffande till och med inbegripet.

Att samma regering icke ville vara med om detta

afskaffande år 1856, berodde icke på någon förkärlek för kaperiet, utan tvärtom på önskan att drifva afskaffandet längre. Amerikanske utrikesministerns svar på Frankrikes inbjudning till anslutning säger uttryckligen, att de Förenade Staterna äro *för* kaperiets upphäfvande, dock icke ensidigt, utan endast i förening med ett liktidigt upphäfvande af rättigheten att angripa fientlig privategendom på sjön. Detta senare upphäfvande hade emellertid Sjörättsförklaringen urakt-låtit. Så länge det icke vidtogs, kunde icke heller kaperiet afskaffas; ty egde örlogsflottorna rätt att gripa de fientliga undersåtarnes enskilda tillhörigheter utan att de mindre och fredliga stater, hvilka icke kunde eller icke ville hålla kolossala krigsflottor, egde utvägen att skydda sin handelsjöfart, åtminstone genom kapare, — hvilka ju då intet annat vore än ett slags frivilligsystem till sjös, icke fördömligare än frivilligas användande till lands, — så blefve de mindre och fredliga staternas handelsjöfart krossad, hvadan kaperiets afskaffande före afskaffandet af privatpriserna vore en orättvisa mot de icke militäristiska staterna. Den dag, då Europa beslöte sig för privategendomens okränkbarhet i sjökriget, i full likhet med landkriget, skulle Amerika med glädje ansluta sig till kaperiets afskaffande, hvilket först då kunde anses för en *hel* åtgärd.

Häremot kan visserligen invändas, att kaperiets afskaffande på intet vis behöfde innebära något afstående från frivilligsystemet till sjös, eftersom ett sådant kan organiseras, likasom till lands, af regeringen och rent militäriskt. Men det lider intet tvifvel, att om 1856 års reformerande makter i Europa hade tagit ut det af Amerika föreslagna hela steget, genom

att jämte kaperiet förbjuda angreppen öfverallt på privategendom som är för kriget främmande, så hade Parisfreden intagit ett helt annat och förnämligare rum i världshistorien, än nu blef händelsen.

Emellertid blef detta rum ganska stort ändå, ja, hittills det största i hela världshistorien hvad sjökrigets effektiva civilisering beträffar. — Visserligen lämnades mycket ogjordt, som ännu återstår att göra. Förutom försummelsen att reglera privategendomens skydd, gåfvo 1856 års män inga föreskrifter rörande mellanfolklig prislagskipning, icke ens någon begränsning eller klar bestämning af begreppet krigskontraband, icke heller föreskrifter om varningar framför blokaderna och dessas organisering genom fast stationerade och nära liggande skepp hvarigenom allena den effektiva egenskapen kunde tillförsäkras, icke heller slutligen rörande konvoj och andra garantier emot visiteringarnes missbruk, oaktadt i dessa fyra sista afseenden goda regler redan förut hade blifvit uppställda genom den Beväpnade neutralitetens båda förbund. Bortrensandet af de missbruk dessa luckor i regleringen uppmuntra, äfvensom af de neutralitetens rätt synnerligen kränkande handelsblokaderna och s. k. fredliga blokaderna, är kastadt på framtiden, en framtid om hvars närhet man icke må hängifva sig åt alltför stora förhoppningar, ty det samförstånd, som Napoleon III och hans män lyckades åvägabringa år 1856, torde icke lätt återkomma. — Men trots de beklagliga luckor som deras halfgjorda verk sålunda lämnat öppna ehuru då var gynsammaste tillfället att fylla dem, kvarstår detta verk för krigets humanisering som det mest ärofulla och epokgörande som världen hittills skådat. Ty det är ingalunda inskränkt

till de fyra bokstafliga reformer allena, hvilka innehållas i Sjörättsförklaringens punkter. Dessa reformer, redan af ofantlig innebörd, verka dessutom *medelbart* modificerande på de ofvan nämda, rättsvidriga bruk hvilkas *omedelbara* afskaffande eller förbättring försummades. Visiteringsrätten, om än lämnad lika obegränsad som förut i formen, begränsades i utöfningen genom den ofantliga minskning af *tillfällen* därtill, som blef en faktisk följd däraf att visiteringen numer intet annat mål egde än sökandet efter kontraband. Och skenblokaderna, om än icke förebygda genom lika säkra garantier som dem hvilka innehöllos i den Beväpnade neutralitetens satser[1], äro numera förkastade genom en formel om hvilken hela världen kunnat ena sig. Därtill kommer, att 1856 års akt är den första som förmått samla *alla* stater kring samma sjökrigsregler (de stater inbegripna, hvilka icke undertecknade akten). Slutligen — och häri ligger den största betydelsen — inviges genom denna världshandling ett nytt krigssystem, en ny *anda*, fullkomnbar och fortsättningsbar i oändlighet, hvilken aldrig förr förmått göra sig universelt gällande. Förut hade man icke varit i stånd att ur kriget aflägsna ändamålet att hufvudsakligen förstöra fiendens materiella

[1] Det kan nämligen icke nekas, att effektivitetsvilkoren i 1780 års stadgande, som fordrar blokadfartygens *stationering* och närhet till *hvarandra* (se ofv. s. 96), äfvensom i 1800 års stadgande, som icke tillåter uppbringning för blokadbrott utan att försök till genombrytning *på platsen* blifvit gjordt medelst list eller våld efter förut emottagen varning af blokadbefälhafvaren (se s. 122), inneburo en ojämförligt säkrare borgen emot skenblokader, än 1856 års sväfvande stadgande, hvilket endast fordrar tillstädesvaron (hvarest?) af en blokadstyrka »tillräcklig för att verksamt för»hindra» tillträdet till den fientliga kusten.

hjälpkällor, hvadan i sjökriget uppbringningarne och i landkriget härjningarne mer eller mindre kvarstodo som en väsentlighet. Utom det barbariska och demoraliserande i handlingen, egde detta system felet att vända kriget emot de enskilda och de neutrala. Genom kaperiets afskaffande samt skyddet för neutralt gods och allt gods under neutral flagga erkändes äntligen, att det var emellan staterna allena och deras offentliga krigsmakter, som krigets fientligheter borde ega rum.

Ingen öfverenskommelse om krigsbruk har blifvit så samvetsgrant iakttagen och hållen, som 1856 års.

NUTIDEN

Efter det framsteg och den nya bana som inslogos år 1856, skulle man alltså ha kunnat vänta denna banas fullföljande. Praktiskt har hon ännu icke blifvit fullföljd, teoretiskt endast obetydligt. Behöfde mänskligheten först andas efter den reformerande ansträngningen, eller rygga tillbaka för att taga bättre sats?

Emellertid ega nutidens krig, trots den föga mänskliga anda i hvilken de senaste af dem blifvit förda, för vårt ämne en betydelse långt utöfver den historiska. De äro därjämte en lära om hvad vi hafva att vänta under den närmaste framtiden och hur långt världskonferenserna, hvilka reglera krigsbruken, därvid kunna gå. Den lärdom, hvilken sålunda af de

samtida krigen kan hemtas, är mångfaldig. Krigen kunna: 1° visa tekniska framsteg som fordra ny reglering, 2° visa framsteg i tänkesättet som fordra motsvarande regler, 3° visa misstag och sättet för deras förebyggande, 4° genom de krigförandes uppförande visa huruvida förflutna tiders missbruk kunna anses för öfvervunna eller icke, 5° genom dittills osedda fall väcka tanken på nya lagar, 6° genom händelserna väcka nya idéer. Mycket kan i samtliga dessa afseenden inhemtas af nutidens krig, förda efter 1856 års fred; i synnerhet af 1861—1865 och 1870 års krig i det första och andra afseendet, af 1897 års i det tredje, af 1877, 1898 och 1899—1901 års i det fjärde, af 1894—1895 års i det femte, af 1859 års i det sjätte.

KRIGET I NORRA ITALIEN ÅR 1859

Detta krig blef i synnerhet märkligt genom att väcka tanken på Röda korsets instiftelse. En enskild man, sweitsaren Henri Dunant, ögonvittne af slaget vid Solferino, häpnade vid åsynen af den likgiltighet hvarmed, i saknad af hjälp och vård, otaliga krigets offer här lämnades åt lidandet och döden, utan att deras förlust för mänskligheten egde den ringaste betydelse för krigsresultatet sedan de dock upphört att vara stridbara. Han offentliggjorde sina intryck och betraktelser däröfver, samt vädjade till regeringarne. Sålunda uppstod tanken på en öfverenskommelse mellan dessa, hvarigenom åtgärder skulle kunna gemensamt träffas för en så organiserad fältvård, att

hvarje soldat, som icke längre vore krigsduglig, betraktades som *neutral* och i sådan egenskap föremål för mänsklighetsplikten utan afseende på nationalitet, under vilkor att icke återgå i kriget, samt att personer och inrättningar, hvilka uteslutande voro bestämda till de sjukas och sårades hjälp, likaledes skyddades af neutraliteten, slutligen att de af det besatta landets invånare som bidroge till offrens upptagande, i viss mån befriades ifrån krigsbördor. Den stora idén, spridd genom sällskapet *Utilité publique* i Genève, stötte naturligtvis i början på betänkligheter hos dem hvilka fruktade att en så utvecklad fältvård skulle kunna störande ingripa i krigsoperationerna. Men så snart denna betänklighet, i botten ogrundad, blifvit häfd, kunde regeringarne icke motstå ett för alla stater så fördelaktigt förslag, och sålunda inleddes de underhandlingar hvarur år 1864 skulle framgå den s. k. Genèvekonventionen rörande sårades och sjukas behandling i fält.

För öfrigt utmärkte sig 1859 års krig genom samma mänskliga anda som Krimkriget, ja, det gick än längre, i det att de krigförande, först Österrike, sedan Frankrike och Sardinien, läto fiendens privata och fredliga handel och sjöfart i statens hamnar, äfvensom undersåtarnes i fiendens hamnar, fortsätta sin gång som under fred; och efter krigets slut återställdes uppbringade fientliga handelsfartyg. Det var första gången en sådan frihet lämnades, hvarigenom fortsattes den med Krimkriget invigda grundsatsen att i möjligaste måtto befria privatlifvet ifrån kriget och begränsa detta uteslutande till krigsmakten.

Med detta krig, en värdig efterföljare af det föregående och i likhet därmed, kan man säga, i allmän-

het utan fläck,[1] slutar tyvärr nu deras antal åt hvilka ett så hedrande vitsord kan gifvas. Sedan dessa båda krigstillstånd prydt historien med hvad hittills blifvit *högst* ernådt i civiliserad krigföring, gick denna åter tillbaka, steg för steg, utför ett sluttande plan, som fortfor under återstoden af århundradet.

AMERIKANSKA AFFALLSKRIGET ÅREN 1861—1865

Detta krig bildar en betänklig försämring i jämförelse med de närmast föregående. Det sämsta af allt begicks genast vid krigets början, då en fregattbefälhafvare i nordstaternas tjänst understod sig att, ombord å ett engelskt och alltså neutralt fartyg på väg emellan tvenne neutrala hamnar, med våld bemäktiga sig två diplomater i sydstaternas tjänst och föra dem till nordamerikanskt område. Hade nu nordstaternas regering varit nog klok att genast rätta förseelsen och bestraffa den brottslige, så hade oregelbundenheten, om än redan i sig själf svår, kunnat förlåtas. Men regeringen tog felet i försvar, identifícerade sig därmed, och sökte genom vrängningar göra

[1] Visserligen har blifvit påstådt, att de afrikanska *turcos*, hvilka utgjorde del af franska armén, hängåfvo sig åt grymheter. Vi ha icke sett några positiva bevis för påståendets sanning och våga hvarken bestämdt förneka eller bekräfta denna. I alla händelser torde fallen ha varit enstaka, då franska arméns disciplin i öfrigt under *detta* krig icke blifvit förnekad och *turcos* svårligen kunnat uppträda därifrån afskilda. I Frankrike vidhålles alltjämt att *turcos* äro disciplinerade, under det att ifrån andra håll lika bestämdt vidhålles motsatsen.

gällande att folkrätten icke blifvit bruten. Härigenom blef saken i dubbelt afseende förvärrad: dels därigenom att brottet nu icke längre var en enskilds, det föll på regeringen och kvarstår i historien som en fläck för den krigförande; dels därigenom att försöket att sålunda förneka den dittills universelt erkända regeln om diplomatiska personers okränkbarhet innebar ett hot emot denna okränkbarhets bestånd. Detta hot sträckte sin betydelse långt utöfver den föreliggande gärningen. Också funno sig Europas stormakter föranlåtna att häremot inlägga en allvarlig gensaga, för att bevara den kränkta folkrättsregelns helgd.[1]

England, som i närmaste hand blifvit i sin egenskap af neutral stat kränkt och borde hafva erhållit upprättelse utöfver det blotta frigifvandet af de förorättade främmande diplomaterna, iakttog å sin sida föga bättre neutralitetens lagar under detta krig. Det tillät icke blott utrustning i dess hamnar af kapare åt sydstaterna, utan till och med dessa kapares återkomst, reparering och rekrytering i England, hvars område sålunda gjordes till utgångspunkt för den ena krigförande partens operationer. Detta i stor skala bedrifna brott emot den neutrala opartiskhets- och afhållelseplikten kostade England förödmjukelsen af den s. k. Genèvedomstolens utslag (se s. 165), hvarigenom öfverträdelsen fastställdes och England dömdes till en ofanlig skadeersättning.[2]

[1] Biomständigheterna i detta ryktbara fall, det s. k. Trentfallet, se Kleen, *Lois et usages* etc., Paris 1898—1900, d. I, s. 458, n. 1.

[2] Detta fall, den s. k. Alabamafrågan, se Kleen, *Krigets Lagar*, under bok III, kap. VI, art. IV, *Historia*.

Kaparne själfva, hvilka sålunda tillkommit genom neutralitetsbrott, anstälde under krigets hela lopp och till och med efter fredens afslutande, tack vare de snabba rörelser hvarmed de gäckade förföljelserna af nordstaternas flotta, så arga härjningar, att de därigenom orsakade lidandena och förlusterna träffade icke blott fienden utan lika mycket de neutrala och hela världshandeln, så att öfverallt klagomål däröfver förspordes. De brydde sig icke ens om att draga sina priser inför domstol, de brände dem på stället.

Detta sista ord af det döende kaperiet kunde naturligtvis endast ytterligare bidraga till den redan rotfästa allmänna meningen om dess oförbätterlighet öfverhufvud som krigsmedel, och det gick efter detta krig ur världen, lämnande äfven af sina sista dagar blott elaka minnen jämte det mest lysande bevis därför, hur försvinnande litet kaparne, trots all den förstöring de åstadkomma, förmå bidraga till krigsresulatet.

Nordstaterna utrustade visserligen faktiskt inga kapare. Men deras vacklanden i frågan därom, och deras föreburna skäl inför de neutrala regeringarne, visa att de högre och fasta grundsatser som förestaffvat ärendenas ledning under Krimkrigets meningsbyten, hade lämnat Washington. Som nordamerikanska regeringen genast vid krigets början fruktade sydstaternas kaperi, erbjöd hon sig nu inför de neutrala att utan uppskof underteckna 1856 års Sjörättsförklaring med hennes samtliga punkter, kaperiets afskaffande inbegripet, *utan* att därvid fästa det vilkor (se ofv. s. 142) som år 1856 blifvit af den dåvarande amerikanske utrikesministern uppstäldt. Enär emellertid regeringen synbarligen vidtog detta steg endast för att förmå de

neutrala att betrakta sydstaternas kapare som olagliga, och presidenten Lincoln liktidigt utfärdade den något naiva förklaringen att han utan vidare tänkte låta behandla nämda kapare som sjöröfvare, blefvo de europeiska makternas svar på anbudet afvisande, så till vida som därmed skulle förknippas en förnekelse af den krigförande rätt hvilken redan blifvit sydstaterna tillerkänd i och därmed att de neutrala förklarat sin neutralitet och att nordstaterna själfva därpå gjorde anspråk. Alldenstund sydstaterna, följaktligen lagliga krigförande, lika litet som nordstaterna dittills hade biträdt beslutet om kaperiets afskaffande och således egde alldeles samma rätt att begagna sig af kapare som nordstaterna, hvilka ju 1856 hade förbehållit sig själfva denna rätt, så kunde de neutrala omöjligt i sydstaternas kapare se några förbrytare, endast i deras eventuella olagligheter förbrytelser på samma sätt som om andra krigsfartyg sådana beginge. Af detta svar, till alla delar riktigt, kunde nordamerikanska regeringen begripa hvad hon utsatte sig för, om hon vågade verkställa hotelsen att behandla sin fiendes kapare som sjöröfvare, hvilka utan vidare hängas: hvarje dylik exekution hade blifvit betraktad som ett mord. Också vågade man icke sätta hotelsen i verket. Men i dess ställe kastade kongressen i Washington om, och bemyndigade nu presidenten att å sin sida äfvenledes utfärda bref åt kapare, något som presidenten dock icke gjorde; det hade i sanning sett alltför besynnerligt ut, strax efter hans förklaring som med sjöröfvare identificerade kaparne under en flagga som till kaperi egde samma rätt som hans egen.

För öfrigt blef detta kolossala krig, med en million

soldater och femhundra krigsfartyg ensamt å den segrande sidan, jämte utvecklingen af dittills okända hjälpkällor och tekniska uppfinningar, uppslaget till nya slags utrustningar och operationer, i synnerhet till sjös, ökad lätthet för aflägsna kryssningar, o. s. v.

1866 ÅRS KRIG

Under året 1866 utkämpades åtskilliga krig i Europa och Amerika. Då bröts emot de redan länge sedan erkända förbuden emot öppna städers bombardering och kontributioners eller rekvisitioners upptagande i besatta fientliga landsdelar utöfver truppernas nödtorft.

Under fientligheterna mellan Spanien och Chili företog sig den spanske eskaderbefälhafvaren att bombardera och bränna Valparaiso, obefäst och oförsvarad, fredlig handelsstad, som var utan murar, utan bestyckning och utan garnison. Den ovilja, som denna barbariska handling väckte öfverallt, ökades om möjligt genom det därför anförda, enfaldiga svepskälet: i manifestet som föregick härjningen söker denne, synbarligen under bristande självbeherskning handlande befälhafvare att urskulda den fega gärningen därmed att han fåfängt hade sökt fienden på öppna sjön. Alltså, när man icke lyckas finna sin fiende, går det an att vända fientligheterna mot dem som *icke* äro fiender! Som fiender, i bemärkelsen af föremål för fientligt våld, räknas nämligen, enligt civiliseradt krigsbruk, endast statens krigsmakt; de enskilda äro inga fiender. Eljes, hvarför skulle icke lika gärna

befälhafvaren öfver landtrupper kunna bränna och sköfla fredliga städer och byar, hvarje gång han misslyckades i sina försök att finna den fientliga armén?

För det vansinniga i dylika dåd lämnade detta exempel — likasom de flesta andra liknande — ett slående bevis därigenom, att den för krigsoperationerna främmande stadens förstörelse — af hvilken drabbades tusentals privatintressen spridda öfver hela världen och till större delen neutrala — till den grad föga inverkade på krigsresultatet, att ännu fem år därefter Spanien hvarken förmått af Chili vinna fred eller upprättelse.

Samma år upptogo preussarne, under sitt krig emot Österrike och andra tyska stater, kontributioner i pänningar uti af dem besatta fientliga städer, utan att därför kunde anföras några tvingande skäl.

Å andra sidan tog Österrike vid detta krigs öppnande initiativet till genomförande af enahanda goda och berömvärda grundsats, som hade blifvit följd af de krigförande år 1859 och af Frankrike under dess krig emot Mexiko, då de fientliga privatpriserna återställdes efter krigets slut. Denna gång gingo de krigförande än längre i samma riktning: både Österrike och efter dess exempel Preussen och Italien beslöto *på förhand* att dylika priser icke ens skulle *göras*, utan fick det fientliga landets fredliga handel och sjöfart fortgå ostörd utan andra uppbringningar än sådana för hvilka äfven de neutralas fartyg vore utsatta. Efter fredens afslutande inleddes till och med underhandlingar emellan de tre regeringarne i ändamål att få den sålunda i praxis bekräftade grundsatsen om fientlig privategendoms helgd till sjös ej mindre än till lands allmänt antagen och upphöjd till världsregel.

FRANSK-TYSKA KRIGET ÅREN 1870—1871

Man hade emellertid misstagit sig i tron att tiden vore inne för ett så stort framstegs genomförande, om än visserligen det redan påyrkades ifrån alla håll af representationer, korporationer och handelskamrar, och i botten intet annat hade inneburit än en enkel, logisk slutledning af den redan erkända grundsatsen att krigen borde föras emellan staterna allena och det enskilda lifvet därifrån vara uteslutet. Vid utbrottet af 1870 års krig emellan Tyskland och Frankrike erbjöd sig Preussen, i följdriktighet med både sitt eget och Frankrikes föregående uppförande, att afstå från den fientliga privategendomens gripande på sjön. Men nu afföll franska regeringen ifrån den riktning hon själf förut inslagit och för hvilken hon gått i spetsen; hon gick tillbaka till föregående bruk och förbehöll sig, utan att fästa afseende vid motpartens anbud, gripandet af fientliga fartyg och laster, äfven enskilda.

Det var första steget bakåt — snart efterföljdt af andra — under detta krig, som bildade en tillbakagång i så många afseenden. Preussen, å sin sida, inför Frankrikes bristande tillmötesgående, — hvilket ju visserligen kunde förebära en motsvarande brist på *faktisk* ömsesidighet, eftersom blott den ena men icke den andra sidan var en stor sjömakt, — föll då på tanken att emot denna öfverväldigande sjömakt uppställa ett frivilligt sjöförsvar (*Seewehr*), hvarom mera i sammanhang med kaperiet, med hvilket man ifrån vissa sidor sökt identificera det, ehuru fåfängt, enär meningen var att den frivilliga flottan skulle, likasom örlogsflottan,

akta fiendens privategendom. I verkligheten kom detta egendomliga sjöförsvar icke till stånd. Emellertid tyckes den däri innehållna, nya och märkliga idén, nämligen att skapa ett försvar af frivilliga till sjös med uteslutande militärisk uppgift och utan privat prisrätt, just ha varit den tanke som föresväfvade Washingtonkabinettet under ofvan (s. 142) nämda underhandlingar efter Krimkriget, blott med den skilnad, att man i Amerika förblandade detta system med kaperiet. Det torde utan tvifvel återkomma, i en eller annan form, emedan det hvilar på samma grundsats som frivilligsystemet till lands.

Som nu Frankrike icke ville vara med om några dylika framsteg denna gång, utan höll sig blott och bart till 1856 års beslut och för öfrigt sjökrigets gamla bruk, uppbringade de franska kryssarne icke allenast tyska handelsfartyg utan gjorde äfven dessas besättningar till fångar samt internerade dem i Frankrike. Detta senare, enligt den bättre uppfattningen utdömda bruk togs af franska regeringen visserligen icke i försvar; men på Berlinkabinettets gensagor — hvilkas riktighet i principen icke förnekades — svarades att, allt under medgifvande det framtidens bruk ju kunde bli bättre, Frankrike egde rätt att praktisera det gamla, så länge det icke blifvit allmänt afskaffadt genom någon positiv öfverenskommelse. Till svar härå hotade den preussiske utrikesministern med »repressalier»; men dessa utöfvades genom fängslandet och bortförandet till Tyskland af vissa utsedda, framstående personligheter i några af tyskarne besatta franska städer. Det var en alldeles ny uppfattning af repressaliernas begrepp, ett tillämpningssätt däraf som icke kan gillas och icke heller blifvit det; ty den franska

åtgärden, om än icke modern, kunde åtminstone åberopa ett *ännu gällande* krigsbruk, under det att bruket af gisslan är absolut utdömdt af nutidens folkrätt. Repressalier hvartill man å tysk sida däremot var fullkomligt berättigad, togos längre fram, bestående i återkallandet af det vid krigets början fattade beslutet att afstå från privatpriserna, då Frankrike alltjämt gjorde sådana från Tysklands handelsflotta. Visserligen hann man icke, under den korta återstående tiden, uppbringa franska handelsfartyg; men den blotta utrustningen till kryssningsfart af ett stort tyskt krigsfartyg utbredde en sådan förskräckelse bland världens talrika intressenter i den franska handelsjöfarten, att intrycket däraf ytterligare bidrog till propagandan för prisrättens afskaffande.

Till lands förekommo under detta krig vida svårare öfverträdelser af krigets lagar än till sjös, ehuruväl äfven här betänkliga fel begingos af fransmännen, t. ex. bränning eller sänkning på stället af priser hvartill erforderlig uppbringningspersonal och följaktligen också uppbringningsrätt saknades, o. s. v. Dessa fel voro dock obetydligheter i jämförelse med landkrigets. Dessa senare begingos å ömse sidor, men i synnerhet af tyskarne.[1] Vi ha nämt deras egendomliga sätt att begagna sig af *gisslan* som repressalier emot fiendens sjöpriser. Emellertid drefvo de tyska

[1] Vi kunna icke fullt afgöra riktigheten af det ifrån tysk sida framkomna påståendet om grymheter, föröfvade af *turcos* tillhörande franska armén under detta krig. Dock synes bekräftadt att dessa halfvilda araber voro okunniga om betydelsen af Röda korset och öfverträdde Genèvekonventionens bestämmelser därhän, att de nedgjorde sjuka och sårade samt stympade de döda. Det hade till följd att tyskarne å sin sida icke skonade dem, anseende föga »mödan värdt» att af dem göra fångar.

befälhafvarne det utdömda bruket af gisslan än längre, genom en raffinerad beräkning och tillgripandet af medel hvilka med rätta betecknats som ovärdiga ett civiliseradt folk. För att skydda sina järnvägstransporter emot öfverfall, bemäktigade de sig franska notabler, högt stående personligheter som *icke* tillhörde krigsmakten, och stälde dem på lokomotiven som ett slags lefvande pansar emot eventuella angrepp af fienden, hvilken underrättades därom att hvarje sådant angrepp komme att träffa framstående fransmän. Ofta grepos grånade åldringar för att i vinternattens köld tjäna som redskap vid dessa föga ridderliga syften. Presidenten i en domstol, som vägrade att härtill låta använda sig, fördes till lokomotivet med våld af tyska polismän.

För öfrigt bedrefvo tyskarne, äfven under åtskilliga andra former än gisslan, ett oerhördt missbruk af begreppet »repressalier», ett begrepp som de vid alla dessa tillfällen tillämpade på det sätt, att de föröfvade förbjudna gärningar emot oskyldiga, under åberopande af de skyldigas gärningar. Hvad i sådant afseende begicks under detta elaka fälttåg kan icke ens betäckas med den eljes så vanliga förevändning, hvilken hänvisar på lidelsernas växande oemotståndlighet under länge pågående fientligheter som slutligen nå sin spets i förtviflan; ty härvidlag begicks det värsta i början, och utan ringaste nödtvång.

Den mest kända och hårdast bedömda bland dessa händelser är det s. k. blodbadet i Bazeilles, begånget i augusti 1870, icke långt ifrån gränsen, där tyskarne föllo in. Uppretade öfver det hårdnackade motståndet af de franska nationalgardisterna — hvilka därigenom dock intet annat gjorde än sin soldatplikt och offrade sig nästan till sista man — brände tyskarne

hela byn, innebrände och nedslaktade allt lefvande, äfven de fredliga invånarne, kvinnorna och barnen inbegripna, hvilka flytt undan branden ned i källarne. I sitt ursinne injagade tyskarne hela familjer i lågorna, och dräpte alla som sökte undkomma. På detta skamliga sätt mördades omkring 1,700 människor.

Icke ens de tyska myndigheterna — bäjerska krigsministeriet inbegripet hvarunder lydde de värsta illgärningsmännen — hafva förnekat dåden. Men de sökte skylla skulden på byns befolkning, hvaraf en del, i synnerhet ursinniga kvinnor, skulle ha på ett nedrigt sätt öfverfallit, stympat, marterat och mördat värnlösa, icke längre stridbara tyskar, sårade och till och med döende. De opartiska historieskrifvarne hafva icke gillat detta skäl, oss synes med rätta. Man egde visserligen full rätt att till lifvet straffa mördarne å fransk sida, till och med utan afseende å kön, ty egde kvinnorna ostraffadt mörda, är säkert att krigen snart urartade i de mest hejdlösa utsväfningar. Men hvad man *icke* egde rätt att göra, det var att nedslakta eller lefvande bränna den ene för hvad den andre begått. Man har häremot invändt ifrån tysk sida, att det vid sådana tillfällen icke alltid är möjligt att infånga de skyldiga. Icke heller denna invändning har blifvit gillad, och i sanning, hon sätter sig alltför obesväradt öfver rättsreglerna. Ingen lagskipning i världen tillåter afrättningen af en oskyldig, när mördaren icke ertappas. Icke ens de tyska myndigheternas sista invändning, som härvid hänvisat på omöjligheten att i krig samvetsgrant följa staternas domarereglar, har blifvit antagen; ty kunde det tyska befälet öfverhufvud veta att deras folk blifvit mördadt på det eller det *sättet*, så kunde det ock i de flesta

fall få reda på *af hvilka*. Men om det händer i något fall, att gärningsmannens upptäckt gäckas, så tillstädja nutidens krigslagar dock icke under några vilkor, att blodbad bland värnlösa och för gärningen främmande människor få ega rum med åberopande däraf. Utom det upprörande i själfva grundtanken, hvilken ju innebär ett förhånande af allt hvad rättvisa heter, gåfves inga bestämda gränser i tillämpningen. Genom blodbadet i Bazeilles nedgjordes tusental som hämd för ett jämförelsevis obetydligt antal fall. Finge sådant tålas, så kunde en annan gång en berusad soldatpöbel roa sig med en hel befolknings nedslaktande under åberopande af en enda mordgärning å motsidan. Det vore slut med all reglering af kriget på andra grunder än banditens vendetta.

Emellertid tyckes denna vendetta ha fortgått under hela kriget, till skam för båda nationerna, om hvilkas hyfsning världen förut hade hyst högre tankar. Det hörde till ordningen för dagen, att franska s. k. friskyttar (*francs-tireurs*) sköto på tyskarne från bakhåll, träd, tak, fönster o. s. v. Kunde de då icke ertappas, vände de däraf uppretade tyskarne sin ilska mot alldeles främmande föremål, mördade personer, brände byar, m. m. dyl., som med gärningarne intet egde att skaffa. Befälet, ja öfverbefälet, var häri medbrottsligt. En generalorder redan af den 17 september 1870, sedan följd af andra, anbefaller dödandet af *alla* invånare i den by, där *en* tysk soldat fallit genom svek.

I mildare fall utprässades oerhörda pänningesummor af kommunerna, vare sig af dem de fientliga skyldiga förmodades tillhöra, eller på hvilkas områden deras gärningar blifvit begångna; ja, till och med där skadan endast skett å *egendom*, utkräfdes dylika kontributioner un-

der hot att eljes anlägga *brand*. Det hände till och med att hämden utkräfdes genom decimering, i det att af den fredliga, oskyldiga befolkningen utlottades ett visst antal personer, hvilka med kallt blod nedgjordes.

Dessa illgärningars betydelse förvärrades naturligtvis därigenom att de icke, såsom de å fransk sida begångna, föröfvades af blotta underordnade utan tillsägelse af befälet. De vittna om en förvånande blindhet och bristande självbeherskning; ty befälet hade bort begripa, både den vanheder det drog öfver sitt land, och den otjänst det gjorde sin sak, i det att hvar och en af dessa ogärningar faktiskt bidrog till att egga fiendens motstånd, utan att å andra sidan tjäna krigets mål för den föröfvande parten, eftersom offren voro personer hvilka vid krigföringen icke medverkade.

När sådant kunde ha sin gång, är mindre förvånande att icke heller mänsklighet iakttogs under de talrika belägringar och bombarderingar, som tyskarne företogo. En viss urskiljning måste dock iakttagas vid bedömandet af de anmärkningar som däremot blifvit gjorda. De hafva riktats emot fyra slags tillvägagåenden: 1° att uthungring blifvit använd i stället för stormning; 2° att icke blott befästningarne utan äfven inre stadsdelar blifvit bombarderade; 3° att därvid icke ens de för kulten, välgörenheten, helsovården, eller till andra rent mänskliga mål bestämda byggnaderna blifvit aktade; 4° att den sedvanliga fristen för aftåg icke blifvit beviljad.

De tvenne första anklagelsepunkterna torde vara obefogade. Det vore icke att beklaga om stormningarnes tid vore förbi: de hafva, både genom sin egen oordnade karaktär och svårigheten att öfvervaka dem,

städse räknats bland de uppträden, hvilka mest gifvit anledning till vanhederliga dåd, äfven oafsedt den onödiga manspillan. Det var fullt riktigt att tyskarne, då de sågo sig i stånd därtill, afhöllo sig ifrån alla stormningar (icke en enda företogs) och föredrogo att tvinga garnisonerna till platsernas uppgifvande genom sträng inneslutning i förening med bombardering, därvid det icke ens obetingadt torde kunna läggas dem till last att deras beskjutning träffade de inre kvarteren af städer som dock voro befästa: icke ens de nyaste kodificeringarne af krigets lagar förbjuda bestämdt en dylik beskjutning, hvilken icke alltid skulle kunna undvikas, beroende som hon är af markförhållandena, afstånden, fästenas läge, m. m. dyl.

Men *just därför* fordras å andra sidan ett föregående tillkännagifvande af bombarderingens början, jämte beviljande af en anståndstid för de fredliga invånarnes fria aftåg (neutrala, kvinnor, barn, sjuka o. s. v.). Att tyskarne med flit (enligt deras egen förevändning »för »att genom de fredligas nödrop påskynda kapitulering») uraktläto *denna* af nutiden i mänsklighetens namn fordrade åtgärd, kan icke ursäktas, lika litet som deras tilltag att afsiktligt rikta elden på kyrkor, hospitaler, asyler, konst- och boksamlingar m. m. dyl.

Å andra sidan gjorde sig franske kommendanten i Strassburg skyldig till bombardering af Kehl, öppen och obefäst stad.

Vid sådant förhållande kunde man icke heller vänta sig att Röda korset och de under dess skydd lydande skulle åtnjuta tillbörlig aktning, eftersom denna aktning ju hvilar på samma regel som förbjuder bombardering af sjukhus. Också blefvo de förhoppningar gäckade, som på förhand hade blifvit fästa vid de

båda krigförande makternas pliktkänsla mot denna heliga instiftelse, hvilkens tillämpning nu för första gången egde rum och följaktligen i dubbelt måtto var föremål för hela världens spända uppmärksamhet.

Det lär tyvärr vara till fullo bekräftadt, att tyskarne rent af tillgrepo fientliga ambulanser på slagfältet och fängslade till sjukvården hörande, fridlyst personal. Däremot torde vanskligt vara att afgöra, huru mycken sanning kan ligga i de anklagelser, visserligen vidhållna af utrikesministrarne å ömse sidor, som eljes de båda parterna riktade mot hvarandra, dels för missbruk af Röda korsets tecken, dels för förgripelser därå äfvensom fientligheter begångna mot läkarne, till och med mord. Icke få af Genèvekonventionens öfverträdelser under detta krig synas böra tillskrifvas hennes egna brister. Så t. ex. hade befälhafvarne å ömse sidor, af fruktan att förråda sina operationsplaner, mycket svårt att besluta sig för efterlefnaden af konventionens föreskrift att till sitt land hemsända hvarje tillfrisknad sjuk eller sårad som var oförmögen att bära vapen. Likaså funno de obilligt att till motparten återställa materiel som behöfdes för vård af sårade fångar af samma motparts armé. Å andra sidan härrörde en annan del öfverträdelser veterligen af militärens bristande *kännedom* af konventionens föreskrifter, emedan regeringarne och öfverbefälet hade försummat nödiga instruktioner. Emellertid har den missaktning, som sålunda genast i början visades henne af tvenne af hennes viktigaste signatärmakter, uppkallat tanken på rättsmedel i och för en mer effektiv borgen af hennes efterlefnad.

Denna tanke, väckt af Röda korsets egen stiftare och underställd Folkrättsinstitutet, gaf sedan anledning

till vissa preventiva och repressiva åtgärders införande genom 1906 års nya Genèvekonvention.

Oregelbundenheterna inskränkte sig icke till det rent militäriska området, de ingingo äfven i det administrativa och juridiska. Så snart, redan i början af kriget, Elsass och Lothringen blifvit besatta, insattes där tysk civil såväl som militärisk förvaltning, dock med anspråk på att de förutvarande franska domstolarne — hvilkas ledamöter naturligtvis alltjämt, så länge intet fredslut öfverflyttat suveräniteten, voro franska undersåtar, — skulle fortfara att döma, men afkunna sina utslag »i de tyska staternas namn». Oss veterligen saknar ett dylikt anspråk, hvarigenom all hittills lärd statsrätt vändes bakfram, motstycke i världshistorien. Som det å andra sidan, utom det teoretiskt oriktiga, i tillämpningen betydde embetsmännens tvingande till förräderi mot fosterlandet, blef det, som väl var att vänta, af dem afvisadt, höfviskt men bestämdt, först af öfverdomstolen i Nancy, sedan af andra myndigheter.

I jämförelse med nu anförda tilldragelser, hvilka berörde aktingen för den fientliga statens suveränitet, hans fredliga undersåtars lif, och mellanfolkliga institutioner, förefalla de öfriga afvikelserna som obetydligheter, t. ex. sådana som endast bestodo i otillbörliga ingrepp i egendomsrätten. Tyskarnes rekvisitioner inskränkte sig icke till hvad som fordrades för truppernas nödtorft. Man rekvirerade därutöfver icke blott, med tydligt missbruk af styrkan, mycket som krigets nutida lagar icke tillåta: öfverflödiga njutningsmedel (tobak, lyxdrycker m. m. dyl.); därtill lades oerhörda kontributioner i pänningar, hvartill så mycket mindre någon grund kunde anföras, som de icke er-

satte, utan *tillades* prestationerna för truppernas underhåll. Förutom den öfverträdelse af folkrättens bud, som sålunda skedde af ren snikenhet, vittnar tillvägagåendet om en sorglig brist på hållning.

Mindre kan klandras den franska regeringens åtgärd att utvisa de i Frankrike sig uppehållande fredliga tyskarne, ehuru fransmännen i Tyskland fingo stanna. Åtgärden, om än föga ridderlig, var icke olaglig.

Det som minst af allt kan klandras i de krigförandes beteende under detta, eljes af förseelser så fylda krig, var deras sätt att behandla sina fångar. Å ingendera sidan synas dessa haft anledning att beklaga sig, icke ens i Tyskland, där deras antal dock var ofantligt stort, uppgående till flera hundra tusen.

Ofvan anförda händelser tillhöra hufvudsakligen förhållandena mellan de krigförande själfva. Hvad åter beträffar deras förhållande till de *neutrala*, betecknas detta i synnerhet af tre svåra fel: ett begånget af franska regeringen, genom förhindrandet af transporter af sjuka och sårade genom neutralt område, och tvenne å Tysklands sida begångna, hvilka vunnit en ledsam ryktbarhet i synnerhet emedan de tydligen begingos emot bättre vetande, nämligen försöket att återupplifva den farliga, af folkrätten länge sedan utdömda angarian, eller den förmenade rätten att bemäktiga sig neutral egendom på det fientliga territoriet, samt att förklara stenkol för krigskontraband i strid emot egna lagar. [1]

[1] Samtliga dessa fel betraktas under de beträffande neutralitetsfrågornas egna kapitel i Kleen, *Krigets Lagar*.

WASHINGTONREGLERNA OCH GENÈVEDOMSTOLEN

Vid denna tid slöts en viktig handling, genom hvilken fastställdes neutrala staters *plikter* emot krigförande i ett väsentligt afseende. Med anledning af ofvan (s. 149) omtalade utrustning af kapare i engelska hamnar för att tjäna mot nordstaterna i det amerikanska affallskriget, fordrade Washingtonkabinettet efter krigets slut upprättelse och ersättning af England för den skada dessa kapare hade tillfogat unionen.

Efter långa underhandlingar, därunder britiska regeringen sökte undandraga sig upprättelsen, under det att den amerikanska vidhöll sin fordran med hänvisning på dylika utrustningars oförenlighet med en ärlig neutralitet, enade sig slutligen de båda sidorna, genom 1871 års fördrag i Washington, om nedsättandet af en skiljedomstol i Genève, hvilken borde afkunna dom emellan dem på grund af några regler (de s. k. Washington-reglerna), hvilkas riktighet de kontraherande makterna på förhand erkände såsom gällande dem emellan, såväl i detta fall som för framtiden.[1]

Som dessa regler redan på förhand som neutralitetsbrott betecknade den britiska regeringens försumlighet af plikten att under affallskriget förhindra kapares utrustning i engelska hamnar till fientligheter emot en vänskaplig makt, blef England, som var att vänta, af skiljedomstolen i Genève förklaradt skyldigt till neutralitetsbrott och dömdt till skadestånd.

[1] Se deras lydelse i Kleen, *Krigets Lagar*, under bok III, kap. VI, art. IV (*Utrustning, Historia*).

RÖRELSEN TILL FÖRMÅN FÖR PRIVAT-PRISERNAS AFSKAFFANDE

Som ofvan (ss. 155—156) blifvit nämdt, kunde de under 1870—1871 års krig gjorda uppbringningarne till sjös endast ytterligare bekräfta den redan förut rådande meningen om *privatprisernas* onytta och skadlighet, i det att de störande ingrepo i den neutrala världshandeln, utan att å andra sidan nämnvärdt bidraga till krigsresultatet. Också fortgick propagandan för deras afskaffande nu med ökad fart. Midt under krigets fortgång väcktes frågan af Amsterdams handelskammare, som begärde holländska regeringens mellankomst för att förmå makterna till att förklara fientlig privategendom på sjön okränkbar och icke underkastad beslag, och liktidigt intogs stadgandet om denna okränkbarhet i 1871 års emellan Italien och Amerikas Förenade Stater slutna, mönstergilda handels- och sjöfartsfördrag. Strax efter krigets slut uttalade sig i samma syfte sjörättskongressen i Neapel. Förhoppningar saknades icke, att frågan skulle föredragas vid 1874 års Brysselkonferens; men, som bekant, strandade denna konferens i allmänhet, och i synnerhet planerna med afseende å en förbättring i sjökriget och prisrätten, på Englands hårdnackade vägran att alls inlåta sig på underhandling därom. Däremot uttalade sig året därpå Folkrättsinstitutet bestämdt för den enskilda egendomens undantagande från pris, under fientlig flagga ej mindre än under neutral.[1]

[1] Se vidare härom Kleen, *Krigets Lagar*, under § 133 (*Historia*).

KRIGEN I TURKIET ÅREN 1876—1878

Under 1876—1878 års fientligheter, börjande med krig emellan Turkiet och några af dess affallande vasallstater samt utmynnande i det *rysk-turkiska*, spelade *sjökriget* föga eller ingen rol. Det märkligaste kan anses vara ett i Ryssland väckt förslag att, i händelse af konfliktens utsträckning eller Englands indragande däri, organisera ett slags frivilligsystem till sjös ungefärligen efter exemplet af 1870 års tyska *Seewehr* (se ofv. s. 154), så att den frivilliga flottan skulle införlifvas med statens och underkastas enahanda disciplin som denna.

Det var *till lands*, som dessa års fientligheter skulle lämna märkliga bidrag till krigshistorien. Dessa bidrag behöfdes, för att bota Europa för den förblindelse, hvarmed det efter Krimkriget hade lämnat Turkiet tillträde till det europeiska statsamfundet, i tanke att turkarne skulle kunna föra civiliserade krig emedan de hade kunnat därtill hållas under Krimkriget, tyglade som de då voro af de dem på alla sidor omgifvande bundsförvandterna. Allt sedan dess, men i synnerhet vid nu ifrågavarande tillfälle, icke blott i striden emot ryssarne utan äfven emot serberna och särskildt under den i Bulgarien pågående första kampen, hafva turkarne lämnat så tydliga vittnesbörd om sin oförbätterlighet, att numer endast de ytliga sinnen, hvilka låta blända sig af vissa yttre, skenbara egenskaper, kunna framhärda i de förra illusionerna.

Under samtliga dessa krig hafva turkarne med sina myndigheters begifvande — ingalunda tillfälligt och i enstaka fall utan systematiskt och oupphörligt — skju-

tit på parlamentärer samt själfva hissat falsk parlamentärflagga och nedgjort de underhandlare som i förlitan därpå blifvit sända; beskjutit sjukvårdens personal och materiel, Röda korset[1] och ambulanserna; massakrerat sina fångar äfvensom hela kårer hvilka uppå underhandling gifvit sig; behandlat intercepterade fientliga kurirer som spioner och dödat dem; anstält blodbad bland den fredliga, obeväpnade befolkningen; nedgjort de sårade, ålderdomsvaga, värnlösa, minderåriga; våldtagit kvinnorna; marterat och på det nesligaste stympat sina offer; sköflat, röfvat, plundrat, stulit o. s. v., — icke det ringaste bättre än Asiens vildaste nomader i den gråa forntiden.

Inträngde fienden i en af turkar bebodd eller besatt by, gömde dessa fegt sina vapen för att kunna vädja till den civiliserade krigslagen som förbjuder angrepp på obeväpnade; men så snart fienden i god tro härpå vände ryggen, besköts han af turkarne bakifrån.

Det turkiska befälet och öfverbefälet var i de flesta fall medbrottsligt uti illgärningarne, genom att blunda därför och lämna dem ostraffade, ofta rent af genom att ålägga dem. Det är då mindre underligt, att befälhafvarne, både arméns och flottans, bombarderade öppna städer, byar och kuster utan försvar.

Den tid är förbi, då allvarliga historieskrifvare togo för giltig den förr så vanliga förevändningen, hvilken

[1] Turkiska regeringen sökte urskulda attentaten å Röda korset med hänvisning därpå att »korsets tecken sårade musulmanens »känslor». Men hvarför hade då regeringen själfmant underskrifvit Genèvekonventionen och förpliktat sig att akta detta tecken, en förpliktelse som hon vid krigets början förnyade genom officiell förklaring till utlandet? För öfrigt begingos samma slags attentat emot den hvita parlamentärflaggan, hvilken dock omöjligt kunde »såra musulmanens känslor».

skyller allt detta barbari på trosläran. Utom det att, så som redan (s. 53) blifvit anmärkt, den ursprungliga muhammedanismen, särskildt Koran, alldeles *icke* predikar omänsklig krigföring utan snarare motsatsen, bör icke förglömmas, att det är folket som väljer och behåller religionen, icke religionen som skapar folket. Sådant folket är, sådan blir dess religion. Denna är intet annat än den ur folkets kynne utgående föreställningen, symbolisk eller icke, om lifvets högsta lag, en föreställning som skapas i folkets hjärna, d. v. s. af dess blod och egen vilja. Hade turkarne och de kamitiska araberna varit kulturförmögna, så hade de icke valt och envist bibehållit de osedliga trosatser, i hvilkas namn de begå sina skändligheter; de hade för länge sedan afkastat de demoraliserande tillsatser till Islam, hvilka icke låta förena sig med ett rent rättsmedvetande, alldeles så som de germaniska folken afskuddade den urartade katolicismen emedan de voro för mänskliga för att låna sig till bedrägerier sådana som denna lära innehöll.

Att turkarne fasthålla vid nämda tillsatser, kan endast förklaras genom samma orsaker som de hvilka lågo till grund för deras antagande, nämligen att nationen däri finner sköna förevändningar för sina djuriska utsväfningar. För resten skulle icke ens den vanstälda Islam, icke någon som helst religiös fanatisering kunna förklara de öfriga dåligheter hvilka i det turkiska samhället äro lika skamliga som krigföringen. Det gifves knapt en turkisk embetsman, civil eller militär, ifrån den högste till den lägste, som icke tager mutor, säljer sina utslag och bestjäl staten. Huru skylla denna förnedring på trosläran, som därtill icke gifver den ringaste anledning? Sanningen är den, att

allt härvid går hand i hand, lifvet i krig och lifvet i fred, det administrativa och det militäriska, och att allt, krigföringen inbegripen, leder sitt ursprung ur en och samma källa: bristande rättsmedvetande, bristande själfbeherskning, bristande vilja och förmåga att höja och bättra sig.[1]

Dessa erinringar äro icke öfverflödiga; ty mycket som ligger före, beror i sin framgång däraf att Europa inser att det härvid icke har att vänta någon förbättring. Så som turkarne krigade 1876—1878 hafva de krigat 1897 och komma att fortsätta så länge Europa ännu tillåter dem att kriga, d. v. s. tål att något land med främmande befolkning står under deras förvaltning.

Visserligen kunna äfven svåra förebråelser riktas emot ryssarne under detta krig. Det ryska befälet inbjöd ett stort antal turkiska flyktingar, hvilka efter nederlagen hade dolt sig i bergstrakterna, att återvända till sina hemorter, utlofvande dem skydd, men svek sedan sitt löfte och lät de i god tro återvändande trolöst beskjutas och plundras. Och vid belägringen af Plevna vägrade den ryske öfverbefälhafvaren helt enkelt fritt aftåg för gubbar, kvinnor och barn; och vid belägringen af Kars drefs en närbelägen bys fredliga befolkning med våld in i fästningen, hvarförutom en parlamentär dödades.[2] — Men om sålunda

[1] Som ingen åsikt är så orimlig, att hon icke finner tolkare, har en och annan beskrifvare af den turkiska krigföringen, under vidhållande af hennes grund i den fanatiska tron, försäkrat att turken eljes är den godmodigaste och hederligaste människa i världen. Huru förlika denna »hederlighet» med det turkiska löftesbrotts-, underslefs- och bestickningsystemet? En god nation *låter* för öfrigt icke fanatisera sig till skändlighet.

[2] F. de Martens, *La paix et la guerre*, etc., trad. de Sancé, Paris 1901, ss. 401, 411.

de ryska befälhafvarne gjorde sig skyldiga till oförlåtliga brott, kunna däremot i allmänhet inga skändligheter tillvitas massan af den ryska truppen, hvilka ens tillnärmelsevis liknade de turkiska hos både trupp och befäl; och åtminstone gjorde de ryska *regeringsmyndigheterna* denna gång någorlunda sin plikt. Regeringen ålade, genast vid krigsutbrottet, de underordnade myndigheterna, civila och militäriska, sträng iakttagelse af Genèvekonventionens föreskrifter rörande aktning för de sjuka och sårade, äfvensom Brysselkonferensens och öfriga, i allmänhet fordrade bestämmelser för hyfsad krigföring, och dessa sammanfattades i ett slags soldatkatekes som i tusentals exemplar spreds bland trupperna, på det att ingen måtte kunna förebära okunnighet som förevändning för illgärningar.

Däremot gjorde den turkiska regeringen ingenting alls; och denna uraktlåtenhet var icke passiv, hon var afsiktlig, emedan *meningen var* att soldaten *skulle* förgå sig, både på slagfältet och därutom, myndigheterna tilläto det och befälet uppmuntrade det; ty därigenom — så lyder den turkiska ordern — eggas soldatens krigslust: plundringen är hans enda sold, och genom morden och tortyrgärningarne roas han.[1]

[1] De turkiska både regeringsmyndigheterna och befälhafvarne rent af inpräntade i soldaternas hjärna, att de skulle kämpa så ociviliseradt som möjligt. »Profetens lag», heter det i ett af dessa upprop hvarmed turkgeneralerna då och då eggade truppens fanatism, »*står öfver den civiliserade* världens lag».... »Om bytet icke besvärar edra rörelser, så *tagen det med eder.*» Och i moskéerna upplästes officielt uppsatta böner däri predikades krigföring genom bränning, mord och blodbad, icke blott å den lagliga fienden utan äfven å Turkiets *egna undersåtar* af annan trosbekännelse, obeväpnade ej mindre än beväpnade, kvinnor, barn, o. s. v. — Däremot finna vi uti den ryske öfverbefälhafvarens vid krigsutbrottet

Det är det Tilly-Wallensteinska systemet, här förevigadt. Som emellertid Europas vilja är att detta system skall upphöra, fick den Höga Porten för sina bevisliga förseelser emottaga en diplomatisk näpst i form af kollektivnot ifrån kabinetten i Berlin, Wien, Rom och Madrid, äfvensom af Folkrättsinstitutet en skarp tillrättavisning i form af ett öppet uttalande, voteradt vid dess session i Zürich på hösten 1877.

Detta sista uttalande eger i synnerhet värde genom den däri framhållna erinran om det ansvar som drabbar *regeringen*, och hvarifrån denna ingalunda kan befria sig genom att — så som den turkiska sökt göra — skylla felet på trupperna och deras egenskap af oregelbundna, hvilka förmenas hvarken själfva förstå regelbundna truppers disciplin ej heller kunna därtill hållas af befälet. Härtill svarar Institutet, att det är hvarje krigförandes plikt — för så vidt han öfverhufvud vill göra anspråk på anseende af civiliserad — att hålla trupper som kunna instrueras, och att instruera dem. Om en krigförande tillåter sig användandet af vilda horder och förbrytareband, sådana som kurder, tscherkesser, bashi-bozuks och andra liknande, om hvilka han redan på förhand *vet* att de icke kunna iakttaga krigets lagar, eller uraktlåter att hålla dem därtill med tjänliga medel, af försumlighet eller emedan han finner sin räkning vid den brottsliga krigföringen, så faller skulden och ansvaret för deras förbrytelser på honom själf, och han förverkar

utfärdade allmänna dagorder dessa ord: »De fredliga (fientliga) »medborgarne böra af eder aktas, till person och egendom; *intet »får tagas utan att betalas*, ingen må tillåta sig något godtycke». (F. de Martens, *ib.*, ss. 251, 305.)

rättigheten att räknas som medlem af det civiliserade statsamfundet.[1]

Detta är hvad som åt krigen 1876—1878 förlänade den hufvudsakliga prägeln, en prägel som balkanfolken synas mindre lätt än stormakterna vilja glömma.

För öfrigt förtjäna uppmärksammas följande *administrativa* åtgärder i det rysk-turkiska kriget: 1° å rysk sida: fientliga undersåtar i Ryssland tillätos där stanna under krigstillståndet, under lagens skydd; fientliga handelsfartyg, liggande i ryska hamnar vid krigsutbrottet, egde fritt lossa och lasta innan de behöfde utlöpa; 2° å turkisk sida: fientliga handelsfartyg, liggande i turkiska hamnar, erhöllo en anståndstid af fem dagar för fritt utlopp.

Härtill kommer en administrativ fråga af vida viktigare betydelse och till hvilkens lösning i olika riktningar detta krig skulle lämna ett märkligt bidrag.

Enär enligt erkänd folkrätt ett krig endast genom *fredsfördraget*, behörigen ratificeradt, kan öfverflytta suveräniteten öfver ett territorium ifrån den ena staten till den andra, eftersom dessförinnan ingen kan bedöma krigshändelsernas kastningar och däraf beroende resultater, så är det oriktigt att, så som stundom sker, låta en infallande krigförande vidtaga definitiva omgestaltningar i provinsers förvaltning som han en-

[1] *Tableau général de l'Institut de droit international*, Paris, 1893, ss. 164—168. — För öfrigt gåfvo de regelbundna turkiska trupperna föga de oregelbundna efter, hvad blodbaden och sköflingarne beträffade, *när* dessa skedde. Skilnaden bestod blott däri, att de oregelbundna praktiserade dem mera ständigt. Blodbaden i Eski-Zagra och Lovtcha i Bulgarien, begångna sommaren 1877 af Suleiman pachas armé och under hans befäl, varade hela dygn, därvid allt lefvande, ända till öfver 3,600 obeväpnade personer, barn inbegripna, nedslaktades.

dast *besatt*. På sin höjd kan den besättande — som ju måste sörja för ordningen — insätta *provisorisk förvaltning*, dock utan omorganisering, utan lagstiftning eller ändring i gällande civil- eller kriminallag, och utan lagskipning i eget namn, aldra minst genom att låta detta namn användas af den blott tills vidare undanträngda suveräna statens embetsmän och domare, så som tyskarne försökte göra i Elsass-Lothringen år 1870 (se ofv. ss. 163). Nu påstås visserligen stundom, att undantag ifrån dessa regler borde kunna ske »när »den besättande krigförande ämnar definitivt fråntaga »sin fiende och med sin egen stat införlifva det be»satta området»; och som stöd därför anföres just exemplet af nämda år, då den tyska förvaltningen inrättade sig fast i Elsass-Lothringen, med genomgripande reformer, men icke i öfriga af tyskarne besatta franska provinser.[1] Det är dock klart att en dylik skilnad emellan olika slags besättningar, allt efter afsikten hos den ockuperande, hvarken teoretiskt eller praktiskt kan tillmätas någon giltighet. En *afsikt*, vare sig hos en suverän, en stat eller en myndighet, i krig eller eljes, och hvad en regering *ämnar*, kan icke ens konstateras, än mindre bli någon lag i mellanfolkliga förhållanden, ty en sådan lag måste vara faststäld på förhand för alla fall, och genom en regel som är objektivt bestämbar. För öfrigt skulle hvilken afsikt som helst kunna gäckas genom nya krigshändelser, så länge fredsfördraget ännu icke blifvit undertecknadt.

Emellertid skulle 1877—1878 års krig snart visa hur svårt det var att tillämpa denna, eljes orubbliga folkrättsregel i de turkiska landsdelarne: en svårighet som ingalunda rubbar regeln, utan endast visar att

[1] F. de Martens, *ib.*, s. 276.

ett folk, som å sin sida sätter sig öfver all folkrätt, icke följdriktigt efter denna rätt kan behandlas, eftersom regleringen förutsätter ömsesidighet i rättigheter och plikter; hvadan det vid Krimkrigets tillfälle begångna misstaget att förklara Turkiet för medlem af det europeiska statsamfundet nödvändigt måste leda till följdvidrigheter i tillvägagående. Att turkisk suveränitet omöjligt kan i besatta turkiska landsdelar åtnjuta den aktning som europeisk folkrätt fordrar för fientlig suveränitet *i allmänhet*, är icke orimligare än att Europa inblandar sig i Turkiets öfriga inre angelägenheter i rak strid emot den positiva folkrättens stadganden angående aktning för främmande staters suveränitet. Annorlunda skulle icke kunna ske gentemot en stat som ställer sig själf utom folkrätten, icke blott genom sin brottsliga krigföring emot den laglige fienden, utan äfven genom att behandla sina *egna undersåtar* som främlingar och som fiender, i krig och fred, allt efter som dessa undersåtar tillhöra olika ras eller religion. I ett sådant fall intervenerar utlandet i kraft af den folkrätt som är identisk med *människorätten*, och i mänsklighetens namn, emedan människosläktet är en juridisk enhet högre än staten och fordrar exekution gentemot den stat hvars hela *system* hvilar på en kränkning af människorätten.[1]

Det är alltså lika öfverflödigt som ologiskt att för en dylik, från det vanliga afvikande behandling af en sådan stat åberopa sådana, falska grunder som de gjort, hvilka med stöd af Tysklands, för öfrigt oriktiga tillvägagående i Frankrike år 1870 vilja rättfärdiga Rysslands liknande tillvägagående i Turkiet år 1877.[2]

[1] Jfr Kleen, *Naturrätt*, Sthm 1883—1885, d. V, s. 513.

[2] F. de Martens, *ib.*, ss. 278—279.

När de ryska trupperna inföllo i Bulgarien och besatte landet, införde de ryska myndigheterna där genast den nya ordning som meningen var att behålla, om icke för alltid, åtminstone som öfvergång *ifrån* det turkiska väldet. Oriktigt var, att därför åberopa nämda mening som folkrättslig regel. Men riktig var själfva åtgärden, ty den folkrättsliga regeln, oberoende af meningen, gällande gentemot civiliserade fiender, kunde icke iakttagas gentemot turkarne hvilka icke fylde *vilkoren* därför, bestående i att själfva hålla antagliga myndigheter, myndigheter som vidmakthöllo civiliserad ordning och skipade civiliserad rätt. Hade besättningstyrkan icke genast gjort slut på den turkiska förvaltningen, så hade ingen ordning varit möjlig, så mycket mindre som de ottomanska institutionerna i landet, redan förut uppruttnade, nu störtade samman af sig själfva. En ofantlig mängd infödingar, behandlade som fiender af sin egen regering och därigenom nödsakade att i dennas motståndare se sina beskyddare, hade måst flykta från sina hus och hem undan de vilda turkiska hordernas massakrer och ställa sig under de ockuperande myndigheternas beskydd.

Dessa sågo sig nödgade — redan för att kunna trygga nödig ordning och säkerhet, hindra den ena rasen från att städse falla öfver den andra obeväpnade, skydda de olika kulterna o. s. v., — att afväpna musulmanerna, småningom organisera en ny civil förvaltning, en ny rättsförvaltning och en ny polismakt, med myndigheter under hvilka infödingarne inträdde i regelbunden tjänst och för sådant ändamål småningom utbildade sig till själfstyrelse. — Emellertid var hela denna organisering af provinsen så till vida *provisorisk*, som hon aldrig afsett att gå den definitiva regleringen

genom fredslutet i förväg eller förhindra hennes genomförande på annat sätt.

Under detta krig började uppmärksamheten synnerligen dragas på en nutidens kategori af personer som mer och mer åtfölja krigförande arméer: tidningskorrespondenterna. Både från rysk och turkisk sida vidtogos åtgärder med afseende på dem, deras ställning och användning, åtgärder af mycket olika beskaffenhet, karaktäristisk för den ena såväl som den andra sidan.

De ryska myndigheterna faststälde följande regler: 1° på olika tidningar skiljes ej, och intet afseende fästes vid deras politiska eller mer eller mindre partiska färg, endast vid korrespondentens person; 2° honom förbjudes hvarje meddelande rörande härens fördelning, planer och rörelser äfvensom truppernas antal; 3° han måste ega tillstånd af fördelningens chef att åtfölja rörelserna, och draga sig tillbaka om chefen anser hans närvaro olämplig.[1] — Som borgen för vilkorens uppfyllande begärdes hans hedersord, och han måste ständigt bära på sig sin fotografi försedd med vederbörandes anteckning om det honom meddelade tillståndet. Dessutom voro de ryska, men icke de utländska tidningarne underkastade plikten att förse hvarje artikel med författarens namn; och statens tjänstemän, civila och militäriska, fingo intet offentliggöra som icke varit deras förmän understäldt. Korrespondenterna stodo under lagens skydd emot kränkningar.

De turkiska myndigheternas regler däremot synas

[1] Den ende utländske korrespondent, emot hvilken denna punkt tillämpades i den strängaste formen, synes ha tillhört den engelska tidningen *Standard*. Han utvisades, efter att ha offentliggjort uppgifter hvilka ansågos innebära missbruk af det honom gifna tillståndet.

hvarken ha varit fasta eller klara. Men till och med engelska källor, de för Turkiet mest partiska, britiska ambassaden i Konstantinopel inbegripen, hafva förklarat att Porten i eget syfte förfalskade utländska korrespondenters namnteckningar och utspridde falska uppgifter genom besoldade agenter. Också fingo endast sådana korrespondenter tillträde till den turkiska hären, som voro särskildt gynnade från högre ort.

För öfrigt bidrogo de sorgliga erfarenheterna af turkarnes sätt att iakttaga Genèvekonventionen i hög grad till tanken, redan väckt under 1870 års krig (se ofv. s. 162), att fullständiga hennes stadganden och afhjälpa hennes brister medelst bestämmelser egnade att försäkra hennes efterlefnad, dels genom en mera verksam förpliktelse för regeringarne att sörja för officerarnes och soldaternas kännedom däraf, dels genom rättsmedels införande mot öfverträdelserna.[1]

Neutralitetens spörsmål kommo under dessa orientaliska krig föga på tal. I Europa afhandlades dock flitigt frågan om tillåtelse eller förbud för främmande officerare att, då deras regeringar voro neutrala, taga tjänst i de krigförandes arméer. En stor mängd ryska officerare kämpade 1876 i Serbien emot Turkiet, och många engelska 1877 i turkiska armén emot Ryssland. Men både i England och Ryssland iakttogs regeln

[1] Enligt britiska ambassadens offentliggjorda depescher skulle storvisiren själf, midt under kriget, ha erkänt att en stor del af de ottomaniska trupperna icke ens kände Genèvekonventionens tillvaro. Regeringen hade icke brytt sig om att låta öfversätta henne på landets språk, än mindre att låta däraf sprida exemplar i armén eller att gifva denna några som helst instruktioner rörande de sjukas och sårades aktande, hvaremot soldaterna erhållit order att stympa dem.

att utesluta dessa officerare ur den neutrala statens tjänst före deras inträde i den krigförandes.[1]

Ett egendomligt sätt att försvara skenblokader försöktes under detta krig af Porten, som, efter att fåfängt ha sökt vidhålla, i strid med klara bevis, den effektiva egenskapen af den blokad turkiska flottan anordnat af de ryska hamnarne vid Svarta hafvet, slutligen framkastade den mening, att beherskandet af de *sund* som till bemälda haf ledde, utgjorde en tillräcklig blokering, grund nog för att förbjuda de neutrala fartygen allt inlopp i nämda hamnar. Naturligtvis antogo de neutrala regeringarne icke denna, splitter nya, för tillfället uppfunna blokadteori, hvilken för öfrigt egde lytet af att anföras som ursäkt för ett fel som Porten aldrig hade erkänt.

I krigskontrabandsfrågan förnyades den under de flesta krig återkommande tvisten om de neutrala staternas rätt att tillåta *utförsel* af kontrabandsartiklar till krigförande stat. Som vanligt vidhöll England denna rätt emot den öfriga världen. I Ryssland, hvars rätt som krigförande nu däraf förnärmades, protesterades däremot; man anslöt sig där till meningen att

[1] Ett ryktbart fall, till hvilket vi voro vittne och tillkallad för råd, visade huru strängt denna neutralitetsregel iakttogs under dessa krig, äfven i jämförelse med senare. En ung rysk kosackkapten vid namn Kudzminski, adjutant hos kejsaren, som 1876 offrade hela sin förmögenhet för att uppställa 40 ryttare i serbisk tjänst och själf anförde dem *utan att taga afsked* ur ryska armén, fann sig vid sin hemkomst till Ryssland struken ur sitt lands både krigstjänst och hoftjänst; och hans enträgna bön vid 1877 års krigsutbrott, att det oaktadt åtminstone få som simpel soldat ställas i förposterna mot turkarne, besvarades med ovilkorligt afslag. Han dolkade sig af förtviflan, i det ögonblick ryska armén gick öfver Pruth.

kontrabandshandeln är ett neutralitetsbrott och icke ett blott handelsäfventyr, hvadan kontrabandsartiklars utförsel till krigförande måste af den neutrala staten förhindras och beifras.[1]

JAPANSK-KINESISKA KRIGET ÅREN 1894—1895

Härefter åtnjöt Europa en längre tids fred än någonsin förut i världshistorien. Men i yttersta Östern utspelades åren 1894—1895 emellan Japan och Kina en krigshandling, i synnerhet märklig därigenom, att den ena af dessa asiatiska makter iakttog det europeiska krigets lagar ehuru den andra icke gjorde det, alltså utan afseende på ömsesidighet. Genast vid krigets början förklarades ifrån japansk sida, att Japan ingalunda ämnade göra sina iakttagelser af civiliserad krigssed beroende däraf att fienden handlade på samma sätt. »Japanerna skulle kriga mot kineserna alldeles »som emot fransmän, engelsmän eller tyskar, oaktadt »kineserna krigade som turkar, araber och rödskinn»; ty »den mänskliga krigföringen iakttogs för mänsklig»hetens skull och icke blott för fiendens».[2]

Det var första gången, som en sådan förklaring skedde uttryckligen och på förhand, samt verkligen iakttogs efteråt. Grundsatsen blef sedan tillämpad af boerna ett halft årtionde senare. Det tyckes alltså som om Europa skulle behöfva lära sig denna grundsats af

[1] Se F. de Martens, *ib.*, s. 516.

[2] N. Ariga, *La guerre sino-japonaise*, etc., Paris 1896, ss. XI—XII, 9.

Asien och Afrika. Bjärt sticker han af emot de grundsatser som tillämpades under de europeiska stormakternas närmast föregående krig, i synnerhet 1870—1871 års, då icke blott den civiliserade krigsseden gjordes beroende af ömsesidighet, utan hvarje afvikelse därifrån å fiendens sida togs till förevändning för öfverträdelser af krigets lagar genom grymheters föröfvande mot oskyldiga individer och personer som med motsidans öfverträdelser intet haft att skaffa, ja till och med stodo utom krigstillståndet.

Kinesiska regeringen gjorde föga eller intet för att försäkra sig om fientligheternas riktiga bedrifvande genom krigsmakten. I Japan däremot hade långt före kriget åtgärder vidtagits i denna riktning. Redan år 1877 hade ett sällskap organiserats för sjukvård i fält utan afseende på nationalitet, hvarur efteråt framgick det japanska Röda korset, sedan Japan år 1886 hade biträdt Genèvekonventionen; och år 1887 spriddes i hela japanska armén kännedom om nämda konventions innehåll, genom en uppsats som ålades hvarje militär att studera. Likaledes biträddes sistnämda år, samt kungjordes och ålades till efterlefnad, 1856 års Parissjörättsförklaring; och ehuru 1868 års Petersburgförklaring icke före kriget hade blifvit biträdd af Japan, iakttogs hennes innehåll under fientligheternas lopp, i det att den japanska armén undvek användandet af vapen som voro egnade att förorsaka ändamålslösa lidanden. För öfrigt behandlade japanerna sina krigsfångar, hvad vård, näring och klädnad beträffade, likasom i alla öfriga afseenden, på lika fot med de egna soldaterna. Dem ålades intet arbete utom för egen räkning; de erhöllo allt kostnadsfritt, och deras egendom förvarades.

Visserligen kan icke ens den japanska krigsmakten frisägas ifrån alla felsteg under detta krig. De voro dock, icke blott ojämförligt mindre än motsidans, utan äfven betydligt mindre än de af Europas stormakter begångna under de sista årtiondena; och illgärningarne synas ha varit utsväfningar af individer, icke såsom under de sista europeiska krigen, tålda eller rent af uppmuntrade af befälet. För öfrigt har man ifrån japansk sida ingalunda i allmänhet sökt förneka dem, under det att däremot i Europa hvarje stat förnekat eller åtminstone sökt öfverskyla sin egen krigsmakts fel. Hvad den kinesiska krigsmakten beträffar, är till fullo bekräftadt, att de af henne begångna grymheterna och brotten voro regel och icke undantag, systematiskt bedrifna under befälets gillande och till och med öfverinseende. — Som ett af de mest anmärkningsvärda felen af Japans regering räkna vi, att krigsförklaringen utfärdades först långt efter fientligheternas början, ett fel som, i likhet med åtskilligt annat, synes vara att tillskrifva engelska inflytelser, och som orsakade Japan åtskilliga ledsamheter under krigets lopp, i synnerhet genom missförstånd rörande neutralitetsplikterna, emedan ingen visste från hvilket ögonblick krigets början skulle räknas.

Japans regering och myndigheter, utgående från principen — som de offentligen förkunnade — att krigen föras emellan *staterna* och att individerna som sådana böra i minsta möjliga mån däraf beröras, grundade uttryckligen härpå sina förordningar rörande krigets utförande och de fientliga undersåtarnes behandling. De i Japan bosatta kineserna tillätos där kvarstanna under kriget; de stäldes under myndigheternas skydd; städernas och provinsernas styrelser

erhöllo noggranna föreskrifter att beskydda dem emot hvarje våld å person eller egendom, och de erhöllo rätt att vända sig till landets domstolar. Endast i fall af vistelsens missbruk till stämplingar eller ordningsbrott skulle de kunna utvisas (emellertid förekommo inga utvisningar). Ungefär hälften af de i landet sig uppehållande kineserna begagnade sig af tillståndet, och aldrig förspordes någon klagan öfver våld emot dem, trots den japanska befolkningens fientliga stämning och den ringaktning för hvilken kineserna i allmänhet, äfven i fredstid, äro föremål i Japan.[1] För öfrigt förordnade japanska regeringen, att intet hinder skulle läggas i vägen för handelns fortgång med det fientliga landet, så som under fred och med undantag blott för krigskontraband. I samtliga dessa hänseenden kan man icke undgå att känna sig slagen af den för Europa ofördelaktiga jämförelsen, där västmakterna pläga förbjuda sina undersåtar all handel med den fientliga statens undersåtar, och där Frankrike vid utbrottet af 1870 års krig dref sin fiendes fredliga undersåtar ur landet med våld och utan vilkor.

I Kina åter, där de bosatta japanerna hade blifvit stälda under amerikanskt beskydd, blefvo de så illa utsatta för våldsamheter af alla slag, att de amerikanska konsulerna måste uppgifva sin skyddsrätt, sedan de sågo sig ur stånd att verksamt göra honom gällande. Åtskilliga fredliga japaner, som kvarstannat i Kina i förlitan på skydd, blefvo ostraffadt mördade.

[1] Denna ringaktning uttrycker sig i allt, till och med i folkspråket. Sålunda begagnas t. ex. uttrycket »kines» som tillmäle för att okväda den som anses välförtjänt ha tappat i en täflan eller eljes dragit det kortare.

Till lands i synnerhet, skulle skilnaden skarpt teckna sig emellan de båda parternas olika krigsbruk, i allt, men särskildt i sådant som berodde af att Japan men icke Kina hade biträdt Genèvekonventionen. Japanerna behandlade sin fiendes sjuka och sårade med samma omsorg som sina egna. Befälets proklamationer innehöllo icke blott eftertrycklig befallning om aktning för sårade kineser, utan äfven särskildt åliggande för Röda korsets personal att betrakta dem som landsmän, upptaga och sköta dem (plundring af sårade fiender bestraffades ytterst strängt, med döden om nya sår tillfogats). Detta vill visserligen icke säga, att den japanska sjukvården hade erhållit fullständig och nöjaktig utbildning,[1] blott att i allmänhet

[1] Inom andra armén, under slagen vid Kintchoo, Port Arthur och Weï-Haï-Weï, tyckes, enligt japansk egen utsago, sjukvården ha varit otillräcklig, i det att knapt en procent af det oerhörda antalet sårade upptagits och erhållit hjälp. Äfvenså har i Japan blifvit klandradt att befälet uteslöt Röda korsets verksamhet ifrån själfva de kämpandes kårer, d. v. s. första linien, under anförande som ursäkt för denna försumlighet: 1° att en fullständig tillämpning af Genèvekonventionen icke kunde fordras gentemot en fiende som själf icke alls iakttog hennes bestämmelser; 2° att då kinesiska armen under striden icke aktade Röda korsets personal och materiel, dessa blefve utsatta för kränkningar; 3° att inom första linien regementspersonalen ändå vore tillräcklig för de sjukas och sårades transporter; 4° att personalen af Röda korsets sällskap icke hade blifvit van vid tjänsten på själfva slagfältet. — Endast det andra af dessa skäl har blifvit gilladt. Hvad de öfriga angår, har den japanska kritiken med skäl invändt: att, beträffande 1°, Japan ju hade förpliktat sig att efterlefva Genèvekonventionen oberoende af ömsesidighet; att, beträffande 3°, erfarenheten af slagen vid Kintchoo, Port Arthur och Weï-Haï-Weï tydligt visat regementspersonalens otillräcklighet vid sjuktransporterna och vården; att slutligen, beträffande 4°, det hade varit krigsstyrelsens plikt att låta inöfva Röda korsets personal på förhand, under freden.

vården hvilade på riktig, mänsklig grund, trots saknaden af hvarje dylik grund hos motsidan. Kineserna visade nämligen fiendens sårade så mycket mindre någon mänsklighet, som de icke ens brydde sig om att hjälpa sina egna. Äfven om regeringen och den högsta krigsstyrelsen, för skams skull, hade sökt något göra för att ordna dylik hjälp, så hade ändå alla befallningar strandat emot officerarnes och soldaternas apatiska slöhet. Men i själfva verket hade styrelsen intet gjort; af organiserad hjälp fans intet spår. Och truppens vildhet lät ej försummelsen stanna vid detta negativa fel. Hvarje sårad japan som föll i händerna på en kines, hade att vänta stympning, marter, slutligen mord medelst hufvudets afhuggning, efter inälfvornas utrifvande och all möjlig upptänklig pina. Ja, denna vildhet gäckade ofta det japanska Röda korsets bemödanden att rädda sårade kineser, i det att dessa försåtligt mördade sina räddare.

Äfven i afseenden som icke berodde af Genève-konventionen och sjukvården, lät sig det japanska befälet angeläget vara, att hos landtruppen inpränta sträng efterlefnad af de civiliserade krigslagarne, sådana dessa blifvit formulerade genom Europas kongresser och i synnerhet genom Folkrättsinstitutets *Manuel* rörande tillåten och otillåten krigföring. Också blefvo, med hänsyn bland annat till disciplinen, de japanska landarméerna organiserade med regelbundna trupper. I spetsen för öfverbefälhafvarens kungörelser förekom städse en allvarlig erinran, att endast den fientliga *armén* var fienden; den väpnade styrkan borde bekämpas, men inga andra individer, för så vidt de icke inblandade sig i fientligheterna. Och äfven de fientliga soldaterna finge endast bekämpas

så länge de gjorde väpnadt motstånd. Hvar och en som gåfve sig, måste skonas, väl förståendes under iakttagande af nödiga försiktighetsmått emot försåt; och emot fångarne skulle godhet visas. Intet våld var tillåtet, vare sig emot dessa kategorier af personer eller, än mindre, mot lidande, värnlösa, obeväpnade och utom krigsmakten stående o. s. v. — Af sig själf försvann ur japanska armén — utan att ens något förbud behöfdes — den förut brukliga seden att afhugga fiendens hufvud; ingen japansk soldat gjorde det under detta krig, ehuru kineserna å sin sida därmed fortsatte som förr. — Hvarje plundring, af minsta sak, var på det strängaste förbjuden de japanska soldaterna, och dem ålades att till bestraffning genast angifva hvar och en som därtill gjorde sig skyldig. Allt som behöfdes — och behofvet måste vara oafvisligt — borde kontant betalas.

Hvad bytet beträffade, begränsade Japan dess rätt strängt till det offentliga, såväl med afseende på subjekt som objekt. Föremål för bytesrätt var endast lösegendom som tillhörde den fientliga staten och kunde vidmakthålla hans militäriska motståndskraft. Af enskild egendom kunde blott vapen och krigsförråd tagas som byte, andra föremål endast som rekvisition. Rätten till rekvisition var strängt förbehållen armén som helhet betraktad och kunde icke utöfvas individuelt. Det rekvirerade, för öfrigt begränsadt till det erforderliga för arméns underhåll, betalades kontant. Till och med inkvarteringen betalades i vissa fall. Aldrig upptogos pänningar, vare sig i form af rekvisition, kontribution eller böter. De besatta landsdelarnes befolkning befriades ifrån pålagor och krigsgärder, ja närdes kostnadsfritt när hon själf befans sakna

medel.[1] — Vid en jämförelse af samtliga dessa tillvägagåenden med de europeiska arméernas, t. ex. med de tyska utprässningarne i Frankrike under 1870—1871 års krig (se ofvan ss. 163—164), måste erkännas, att äfven i dessa afseenden Japan hunnit framom Europa i civiliseradt krigsbruk. Detsamma kan sägas i fråga om aktning för helgedomar, offentliga byggnader och inrättningar egnade åt konsten, vetenskapen eller uppfostran.[2] Japanerna afhöllo sig samvetsgrant ifrån all skada därå; ehuruväl, i de fall då fienden betjänade sig af templen till kaserner eller förrådshus, angrepp därå icke kunde undvikas. Till och med den administrativa förvaltningens byggnader aktades, i betraktande af deras betydelse för ordningens upprätthållande.

För öfrigt tillämpades vid besättning af orter städse grundsatsen att den fientliga suveräniteten icke hade upphört utan endast blifvit faktiskt inställd, visserligen med provisorisk förvaltning genom den besättande. I besättningen med däraf följande rätt inbegreps aldrig något område som icke effektivt intagits eller som åter blifvit utrymdt. Icke heller ålades det ockuperade landets befolkning någon ed åt eröfraren.[3] För öfrigt kunde i vanligheten Japan icke betjäna sig af

[1] Ofta uppstod i besatta kinesiska orter hungersnöd i följd af det kinesiska befälets försumlighet att draga försorg om den fredliga befolkningen, låta henne aftåga ur befästa platser o. s. v. Den japanska generalstaben lät i dylika fall anordna offentlig, daglig bespisning af de öfvergifna, vanligen i mycket uselt tillstånd funna fientliga innebyggarne.

[2] För att tillförsäkra skydd åt boksamlingar (t. ex. den i Kintchoo, som innehöll värderika arbeten i kinesisk filosofi), ställdes vakt med anslag.

[3] Man jämföre noggrannheten i dessa grundsatser med engelsmännens motsatta förfaranden i Transvaal (se ned. s. 229).

de fientliga myndigheterna i de besatta provinserna, ty alla kinesiska embetsmän hade tagit till flykten.

Förekommo trots alla dessa försiktighetsmått förbrytelser af individer tillhörande den japanska armén, blefvo de — med undantag, synes det, af ett enda tillfälle — ordentligt bestraffade och stränga åtgärder vidtagna mot deras återupprepande. De individer hvilka i detta afseende vållade den japanska styrelsen värst bekymmer och mest vanhedrat den japanska krigföringen, voro de s. k. kulis. Denna klass af individer utgjordes af ett slags halfmilitärer, hvilka medföljde armén för att ombesörja förrådstransporterna. Som de buro uniform och vapen, skilde kineserna dem icke från de fientliga soldaterna. Denna förblandning, äfvensom sin halfva ställning, missbrukade kulis till otillåtna utflykter i små band på två till tre man bland de fredliga kineserna, mördade, plundrade och bestulo dessa, våldförde kvinnorna, förstörde egendomen o. s. v. Deras brott hafva icke blifvit urskuldade utan tvärtom omständligt framhållna och beskrifna från japansk sida; och så snart förhållandet upptäcktes, blefvo icke blott gärningarne bestraffade och bestraffningarne offentliggjorda genom anslag i de kinesiska orterna, utan kulis blefvo nu samtliga tvungna att aflämna sina vapen och förbjödos därefter att gå beväpnade samt ställdes under särskild uppsikt.

Emellertid hade dessförinnan deras dåliga exempel hunnit sprida sin smitta bland de regelbundna trupperna, så att icke ens dessa kommo från fälttåget utan all skuld. I november 1894 begicks af japanska armén ett svårt brott, den enda fläck som ifrån detta krig vidlåder honom: blodbadet i Port Arthur. Visserligen har denna gärning blifvit betydligt öfverdrifven

af europeiska korrespondenter. Hvad ifrån japansk och opartisk källa medgifves ha egt rum, är dock tillräckligt för att utgöra ett sorgligt undantag ifrån det eljes så regelräta sätt hvarpå japanerna bedrefvo krigföringen: Port Arthur kvarstår i krigshistorien som ett japanskt Bazeilles, om än visserligen icke på långt när af lika upprörande art som det europeiska hvilket begicks år 1870.

Port Arthur var, ehuru flottstation, en öppen stad. De inträngande japanerna, — hvilka enligt uppgift befunnit sig i ett ovanligt uppretadt tillstånd med anledning af åtskilliga af kineserna begångna grymheter, som de nyss förut hade bevittnat (upphängda hufvuden af japaner i träden på vägen in till staden, deras stympade lik o. s. v.), — kastade sig vid inträdet i platsen öfver kineserna och nedgjorde både beväpnade och obeväpnade utan åtskilnad, till ett antal af ett par tusen, däraf tre fjärdedelar synas icke ha varit soldater. Till och med fångar och sårade dödades efteråt.

Den vederstyggliga bragden försvårades därigenom att befälet, i stället för att bestraffa henne (det synes ha varit den *enda* gången under kriget som å japansk sida bestraffningen uraktläts), sökte på europeiskt vis urskulda henne medelst hvarjehanda falska förevändningar, sådana som t. ex. att fiendens soldater hade gjort hårdnackadt motstånd samt skjutit ifrån husen, att de hade lämnat krigsförråd i alla hus, att japanerna inträngde under skymningen då det var svårt att urskilja kämpande och icke-kämpande, att de dödade fångarne voro sådana som gjort envist motstånd eller sökt fly o. s. v. — Den rättslärde som medföljde japanska generalstaben för att yttra sig öfver tvistefrågorna, har i sin berättelse ärligt ogillat dessa svep-

skäl. Krigslagarne tillåta hvarken att döda fångar eller andra därför att fienden fylt sin soldatplikt genom att göra hårdnackadt motstånd eller skjuta från gömställen: dessa handlingar tillhöra laglig krigföring, så snart de verkställas af personer som utgöra del af krigsmakten. Lika litet strider det emot laglig krigföring att hur som helst fördela krigsförrådet för att underlätta lokalförsvaret; däraf berättigas ej mord å obeväpnade. Fångar få icke ens dödas för försök till flykt, då detta försök icke utföres eller ock misslyckas utan att dödandet varit nödigt. Slutligen går det icke an att skylla brott på skymningen. Den som icke ser hvad han gör, måste därefter begränsa sin handling.

Förvånande är emellertid att samme rättslärd, hvilken erkänner dessa satsers giltighet, själf sökt urskulda de fredliga arbetarnes nedslaktande på den förmenade grund, att deras arbete tagits i anspråk för krigshamnens behof och att de således medelbart tillhörde armén, i likhet t. ex. med tidningskorrespondenter, leverantörer m. fl. dyl. Det är dock en erkänd sak, att dylika personer icke få dödas. Deras död kan endast då ursäktas när han sker oafsiktligt, genom kastkroppar på långt håll därvid den fredlige själfmant blandat sig i militären och icke kunnat urskiljas ifrån denne: något som här icke var fallet, ty nedslaktandet skedde man för man.[1] För öfrigt voro icke alla de fredliga som dödades, arbetare. Vid mördandet togs ingen hänsyn till yrket. Till och med skådespelarne nedhöggos på teatern.[2]

Någon plundring tyckas japanerna dock ej ha begått ens i detta fall, i öfrigt för dem så föga hedrande.

[1] Ariga, *ib.*, ss. 89—90.
[2] *Ib.*, s. 82.

Emellertid är fallet enstaka, utan tvifvel ett undantag. Å kinesernas sida däremot var under krigets hela lopp dylikt dräpande, utan åtskilnad på beväpnade och obeväpnade, regel och icke undantag, och själfva gärningarne voro vida värre; hvartill kom plundring af alla slag, så snart tillfälle därtill gafs och fruktan för fienden icke utgjorde hinder. Ja, den kinesiska plundringen inskränkte ingalunda sina föremål till fientliga; hon rasade öfverallt, så mycket mera hejdlöst som något ordentligt rekvisitionsystem icke existerade. Vid japanernas inträngande i Port Arthur funno de husen utplundrade af kinesiska soldater, hvilka icke nöjt sig med att bestjäla innebyggarne utan dessutom förstört hvad de icke kunde medföra.

Vi ha redan (s. 185) nämt hur kineserna behandlade de sjuka och sårade; samma behandling tilldelade de sina fångar. Hvarje japansk soldat som var nog olycklig att falla lefvande i deras händer, måste bereda sig på marter, sargning, stympning, styckning, inälfvornas utrifning, hufvudets afhuggning och likets fyllande med stenar, grus och orenlighet. Denna behandling blef så allmän och bekant, att japanerna gjorde allt för att utesluta hvarje annat val än emellan döden och segern: denna grundsats inpräntades ock af det japanska befälet. Å andra sidan blefvo de nämda illgärningarne uppmuntrade af det kinesiska befälet. Regeringen själf lät anslå kungörelser på gatorna, med löfte om belöning (större eller mindre allt efter offrets ställning) för hvar och en som kunde aflämna ett afhugget hufvud af en japansk tjänsteman, civil eller militär.

För öfrigt brydde sig kinesen lika litet i grymheten emot person som i plundringen af egendom, om någon sträng begränsning af offren till fientliga föremål.

De kinesiska myndigheterna hindrade systematiskt den fredliga befolkningen ifrån aftåg ur angripna eller befästa platser, sannolikt för att slippa belasta sig med omsorger. Följden blef en ofantlig förlust af lif emedan vid bombardering på långt håll fiendens projektiler träffade alla utan åtskilnad.

De djupgående olikheter, hvilka sålunda karaktäriserade de båda krigförande nationerna under fientligheterna till lands, sträckte sig äfven till *sjökriget*. För så vidt fråga uppstod rörande fångars, sjukas och sårades behandling, tiilämpades här af japanerna samma grundsatser som ofvan blifvit nämda. Och eskaderbefälets instruktioner angående rekvisition i hamnarne förbjödo all utprässning af förråd genom hotelser; endast det nödvändiga skulle rekvireras, och det skulle betalas kontant. Som för öfrigt den kinesiska flottan var än mindre än armén i stånd att mäta sig med sin väl förberedde motståndare, förete fientligheterna till sjös under detta krig mindre några anmärkningsvärda punkter rörande själfva krigföringen, än andra egendomliga rättsfall, i synnerhet rörande de neutrala.

Neutraliteten hade från Kinas sida föga eller alls icke blifvit föremål för någon reglering; från Japans sida däremot så mycket mera, och detta på ett lika mänskligt som för den öfriga världen lärorikt sätt.

Som Kina icke hade biträdt 1856 års Sjörättsförklaring, utrustades icke allenast kinesiska kapare, utan äfven i öfrigt togs ingen hänsyn till den neutrala flaggan. Japans regering åter förbjöd icke blott, såsom bunden af nämda förklaring, allt kaperi under dess flaggor emot de neutrala; icke ens emot Kina tillät hon

användandet af kapare såsom repressalier, oaktadt hon därtill hade egt fullkomlig rätt. För öfrigt förbjöd hon strängt äfven till sjös, likasom hon gjort till lands, all plundring. Hon förklarade sig till och med beredvillig att afstå från pristagning af fientlig privategendom, och öppnade därom underhandling med den kinesiska regeringen. Denna senare antog i förstone förslaget. Men trots detta antagande och ehuru ögonskenligen Kina skulle hafva haft största fördelen af öfverenskommelsen därest hon blifvit hållen, bröts hon genast, i det att liktidigt en kejserlig kinesisk förordning befalde, icke blott uppbringning utan *beskjutning* och *förstöring* af de japanska handelsfartygen. Uppfordrad att förklara sin tvetalan, gaf regeringen i Peking undvikande svar, gående ut därpå att hennes afstående från pristagning endast hade afsett sådana fartyg som befunnit sig i neutrala hamnar: en löjlig undanflykt, enär i neutral hamn ingen uppbringningsrätt existerar och alltså icke hade kunnat vara föremål för något afstående.

Det japanska befälet lade stor vikt på aktning för den neutrala handeln. Till lands utfärdades särskild befallning om uppmärksamhet därå, att denna handel i allmänhet, men särskildt théhandeln som måste gå genom de af japanska härar besatta trakterna, ställdes under myndigheternas skydd. Och till sjös påbjöds aktning för de neutrala konvojerna. Detta sista påbud är i synnerhet märkvärdigt såsom bevis för misstaget af den i Europa så utbredda föreställningen att Japan i sina sjökrigsvanor intet annat gjort än efterhärmat de engelska bruken. De japanska prislagstiftarne förklara själfva, att de hemtat sina ingifvelser, icke blott ifrån britisk prispraxis, utan äfven ifrån 1864 års preus-

siska prisreglemente och 1870 års franska prisinstruktioner äfvensom Folkrättsinstitutets lagförslag, men att för öfrigt Japan, ehuru visserligen tvunget att taga sina mönsterbilder ifrån Europa i följd af denna världsdels försprång, ingalunda är sinnadt eftertaga hvad som helst, utan åtskilnad och utan urskilning. Så t. ex. har Japan icke velat antaga det europeiska bruket att i sjökriget låta en del af bytet tillfalla uppbringarne; ty, tillfogar träffande den japanske beskrifvaren af sjökriget, prof. Takahashi, som i egenskap af regeringens rättsdelegerade deltog i expeditionen, »i Japan anses »att uppbringarne böra göra priser för sitt lands skull »och icke för sin egen skull».[1]

Å andra sidan skulle de europeiska prislagstiftningarne kunna hemta ofantligt mycket af den japanska,[2] näst den spanska af 1898 den mest moderna, innehållande många nya bestämmelser, hvilka i Europa saknas. Domstolarnes och rättegångens organisering är mycket fullständig. Själfva prisreglerna visa stora framsteg. Särskildt förtjäna nämnas: det ökade antalet fall af befrielse från uppbringning; det minskade antalet fall af uppbringning för transporttjänst; förbud emot fartygs kvarhållande med åberopande af en blott *bestämmelse* till blokerad hamn, äfvensom emot visitering utan skälig anledning.

[1] S. Takahashi, *Cases on international law during the chino-japanese war*, Cambridge 1899, ss. 11—12.

[2] Afdelad i två förordningar, den ena rörande domstolarne, utfärdad af kejsaren den 20 augusti 1894, den andra innehållande prisreglerna, utfärdad den 9 september af presidenten i ministerrådet samt utrikes- och sjöministrarne. Denna senare förordning gälde till den 7 mars 1904, då hon ersattes af ett fullständigt, mycket utförligt prisreglemente.

GREKISK-TURKISKA KRIGET ÅR 1897

Detta krig företer så till vida en viss analogi med det föregående, att äfven här den ena men icke den andra parten i allmänhet iakttog civiliserad krigssed.

För öfrigt kan visserligen icke den odisciplinerade grekiska krigsmakten jämföras med den japanska, med sin stränga tukt, sin utmärkta hållning och sina skickliga operationer. Men turkarne kunna i sin krigföring fullkomligt jämföras med kineserna, i hvad beträffar bristande aktning för krigets lagar, barbari och utsväfningar af alla slag.

Genast vid krigets början visade sig motsatsen emellan de krigförande parterna, i frågan om de fredliga undersåtarnes kvarstannande i fiendens land.

I Grekland tillätos de ottomaniska, där bosatta eller sig uppehållande undersåtarne att kvarstanna; de ställdes under de tyska myndigheternas skydd. De i Turkiet varande grekerna däremot utvisades i massa; de förständigades samtliga lämna statsområdet inom fjorton dagar efter krigsförklaringen, en anståndstid som sedan förkortades till tre dagar för alla greker hvilka icke egde ständig verksamhet i Turkiet. Som emellertid grekerna i Turkiet voro ofantligt talrika och delvis i andra makters tjänst, protesterade stormakternas ambassadörer i Konstantinopel emot denna hänsynslösa utvisning, under yrkande på rättighet för greker att kvarstanna, hvilka stodo i rättsliga förhållanden till europeiska hus, stiftelser eller myndigheter, samt på en längre anståndstid för de öfriga, därunder de

borde åtnjuta stormakternas, särskildt Frankrikes, skydd emot eventuella kränkningar. Porten måste slutligen däri foga sig, efter att dock först ha dels sökt undandraga grekerna de neutrala makternas skydd under påstående att de borde underkastas turkisk lag och myndighet, dels utfärdat kungörelser i strid emot sina till ambassadörerna afgifna löften.

Hvad själfva krigföringen beträffar, kunna visserligen allvarliga förebråelser riktas äfven emot grekerna, men icke i de afseenden som röra vårt ämne. Grekerna visade brist på disciplin och sammanhållning i operationerna, rådighet och kallblodighet i striden. Men i det som vi här ha att bedöma, krigets rättsliga sida, synes intet väsentligt fel kunna tillvitas dem, om ej möjligen att sjukvårdens organisering befans mycket bristfällig vid krigets utbrott; hon blef sedan bättre, tack vare i synnerhet ett ofantligt tillopp af utländsk hjälp.

Å den turkiska sidan åter lämnade detta krig ett ytterligare bevis, om ett sådant hade behöfts, för turkarnes oemottaglighet för hyfsning, äfvensom för kortsyntheten hos dem hvilka ännu lefva i den naiva föreställningen att den turkiska nationen någonsin skulle kunna lära sig civiliserad krigföring. Därmed är visserligen icke sagdt, att alla de skändligheter turkarne begingo under 1876—1877 års krig, nu upprepades i samma form och på alla områden. En märklig skilnad iakttogs i krigets början genom det sätt hvarpå den militäriska sjukvården organiserats i Konstantinopel. Den ytlige betraktaren förvånades vid åsynen af den skenbart präktiga personalen och materielen, för öfrigt till större delen ett utländskt verk, af europeiska sällskap som trodde sig därigenom kunna hänföra tur-

kiska armén till mänskligare krigsbruk. Men det visade sig snart, hur litet allt detta förmådde verka, när den *anda* dock saknades som behöfves till drifkraft. Under det att sultanen besökte hospitalerna och sultaninnorna repade linneskaf, allt för syns skull, i tanke på ryktets spridning därom genom prässen och för att sålunda denna gång måhända slippa undan det förakt som turkarne fått skörda af sitt föregående sätt att behandla de sårade, blefvo dessa på slagfältet behandlade precis som förr och som de säkerligen alltid skola behandlas där de komma under turkisk militär: genom lönnmord, stympning, tortyr (ögonens utstingning, stekning vid eld, o. s. v.). Och under det att turkiska befälhafvare vid fångars gripande någon gång ostentativt utropade »fångarne dödas icke», såvida händelsevis en korrespondent till någon större europeisk tidning eller tidskrift befann sig i närheten, dödades de vid andra tillfällen, då dylika vittnen icke voro närvarande, enligt det turkiska bruket, efter föregående marter, sargning, styckning, o. s. v.

Hvarje grek som hade den olyckan att lefvande falla i turkiska händer, visste hvad som förestod honom; hvilket förklarar de många självmord som grekerna begingo vid dylika tillfällen, så snart de insågo omöjligheten af att undkomma. Och till fångar gjordes, i strid emot Genèvekonventionen som Turkiet dock hade biträdt, personer hörande till sjukvården, sedan holken med Röda korsets tecken först blifvit sliten ifrån deras armar. De i byarne inträngande turkarne tillstälde sina vanliga blodbad bland den fredliga befolkningen. Män, kvinnor och barn stryptes, brändes eller begrafdes lefvande. Somliga offer hissades upp på grenar, hvarifrån de sänktes med hufvudet nedåt, så

att i hjässan inträngde bajonetter som planterats i marken nedanför; och dessa doppningar, sakta utförda för att så mycket som möjligt förlänga kvalen, kunde räcka en timma innan döden följde. Sedan soldaterna sålunda fått — enligt det turkiska befälets terminologi — »roa sig», började plundringen af själfva byn, en plundring som städse skedde med befälets begifvande emedan hon skulle ersätta den bristande solden; och slutligen sattes eld på hela byn för att utplåna spåren efter den tappra bragden, därvid en massa personer, som sökt tillflykt i husen eller kyrkorna, hindrades ifrån att rädda sig och blefvo innebrända.

När krigets lagar rörande aktning för person icke bättre iakttogos, kunde lika litet någon aktning för egendomen väntas. Privategendomens okränkbarhet i landkriget är för turken naturligtvis främmande, eftersom plundringen sker med befälets goda vilja. Öfverallt i Thessaliens städer, än mera på landsbygden, var regeln den, att de turkiska trupperna plundrade hela våningarne i husen äfvensom bodarne, ödelade hemmanen, bortförde boskapen, sköflade kyrkorna, samt stulo alla värdesaker de kunde komma öfver och sålde dem till judarne, hvilka för att begagna sig af dessa tillfällen till ocker tjänade turkarne med upplysningar. Vid sidan däraf förekommo äfven rekvisitioner, godtyckligt ålagda af de underordnade soldaterna, utan att befälet brydde sig därom. Äfven pänningesummor utprässades, så som tyskarne gjort under 1870 års krig, men med den skilnad, att turkarne massakrerade bönder som vägrade erlägga dessa mot folkrätten stridande utgöranden. Regeringen gjorde sig medskyldig i rofferiet, särskildt genom att gifva militärmyndigheterna befallning att tillgripa och till Konstantinopel

låta transportera vetenskapliga och konstnärliga samlingar ifrån de besatta områdena. Detta skedde i synnerhet i Larissa. Det var sannolikt för att nedtysta de främmande konsulernas protester emot en del af dessa brott, i hvilkas föremål ju stundom utländska intressen kunde vara inveckIade, som Porten nekade erkänna konsulerna i de besatta provinserna med mindre de försåge sig med exequatur af turkiska regeringen. Enligt folkrätten borde deras förra exequatur ha gält under kriget, eftersom besättningen endast provisoriskt suspenderar utöfningen af, men icke upphäfver, den ursprungliga suveräniteten.

Turkarne hade börjat fientligheterna före krigsförklaringen: de fortsatte dem under stilleståndet och i strid emot detta. Oupphörligt öfverskredo de gränserna af den neutrala zon som stilleståndet hade faststält emellan de båda krigförande; de föllo in uti områden innanför de grekiska linierna och begingo där allehanda våld och fientligheter, röfvade, stulo, o. s. v. Likaledes öfverträddes å turkisk sida öfverenskommelsen emellan parterna att under stilleståndet icke sjöledes tillföra förstärkningar med krigskontraband. Sådana fördes ofta till Volo från Konstantinopel och Saloniki.

I *sjökriget* begingo turkarne samma brott som kineserna hade begått år 1894, nämligen att skjuta fientliga handelsfartyg i sank i stället för att uppbringa och prisdöma dem.

OMSLAG I MONROË-DOKTRINEN

Det korta kriget af 1897 kommer utan tvifvel, jämte de föregående händelser hvilka därtill gåfvo anledning, att i folkrättens historia framhållas på grund af en märklig händelse, hvilken icke mycket uppmärksammades när hon egde rum emedan hon föll utom ramen af de egentliga krigshändelserna.

För första gången gafs nu tecknet till svängning i den dittills, allt sedan 1820-talet strängt iakttagna amerikanska regeln, att hålla Gamla och Nya världens politiska frågor, särskildt sådana som kunde leda till krig, skarpt skilda. Från Washington hade redan före kriget riktats allvarliga varningar till Porten med anledning af blodbaden i Armenien och på Kreta, uti hvilka ohyggliga, för hela mänskligheten skamliga dåd Turkiets suverän och regeringsmyndigheter veterligen voro, icke blott medbrottsliga, utan till och med anstiftare; och hotande vinkar saknades icke ens om hvad som möjligen skulle kunna företagas ifrån Amerikas sida, därest Europa gentemot dessa skändligheter försummade den ordningsplikt som solidariskt ålåge den civiliserade världen. När snart därefter 1897 års krig utbröt, blandade sig likaledes Washingtonkabinettet i den orientaliska krisen genom att ålägga sin minister i Konstantinopel att i mänsklighetens namn protestera mot den våldsamma och mot modern folkrätt stridande utdrifningen af fredliga greker ur det ottomaniska rikets provinser. Samtliga dessa protester voro visserligen, som förstlingsfrukter af ett nytt system, ännu jämförelsevis lågmälda. Men de inviga utan tvifvel en ny tiderymd, uti hvilken den

vidare utvecklingen af därför till grund liggande princip skall komma att orsaka djupt ingripande förändringar i krigen och deras lagar. Ty då nu till den gamla Monroë-doktrinen, — som vid sin tillkomst år 1823 endast hade uppstält satsen att »*Europa får icke blanda »sig i Amerikas angelägenheter*», utan att tillägga någon sats om *ömsesidighet* i afhållelse från obehörig inblandning, sannolikt emedan på presidenten Monroës tid ingen tänkte på möjligheten af amerikansk mellankomst i andra världsdelar, — fogas det omvända korrelativet »*men Amerika får blanda sig i Europas angelä»genheter*», så ligger däri — oberoende af det ologiska anspråket — en betydelsefull erinran om det håll ifrån hvilket den turkiska nationen en gång möjligen har att eventuelt vänta den rättelse och upptuktelse, som hon visat sig icke kunna umbära, lika litet som Orientens framtid dessförutan kan betryggas, men som Europas stormakter under 1896 och 1897 års händelser visat sig oförmögna att verkställa emedan deras inbördes afundsjuka hindrade dem ifrån att enas om medlen.

Att Amerikas Förenade Stater ingalunda taga någon hänsyn till de bevekelsegrunder, som i sådant afseende splittra Europas stormakter och hindra dem ifrån rättskipning i Orienten, under det att å andra sidan den amerikanska utvecklingen icke länge kommer att tåla de hinder för den därmed sammanhängande världsutvecklingen som stormakternas underlåtenhet sålunda skapar, därpå skulle snart ytterligare bevis lämnas genom de motiver för en ny krigspolitik, som de amerikanska statsmännen året därpå framlade och hvaraf 1898 års krig emot Spanien skulle bli den närmast synliga frukten.[1]

[1] Att sedermera, vid 1899 års konferens i Haag, den nordamerikanska delegationen i rak strid härmed gjorde förklaringar

AMERIKANSK-SPANSKA KRIGET ÅR 1898

Med det föregående är icke sagdt, att amerikanernas tillvägagående under 1898 års spansk-amerikanska krig, än mindre under det därpå följande bekrigandet af Kubas och Filippinernas folk, kan urskuldas i de planer och handlingar, hvilka öfverskredo det ursprungliga programmet af dessa folks befrielse från ett välde som upphört att vara berättigadt emedan det, i likhet med turkarnes, dels behandlade egna undersåtar som fiender, dels utöfvades på ett sätt som omöjligt kunde fortfara. Amerikas mellankomst var berättigad på samma rent mänskliga grunder som rättfärdigat Europas mellankomst i Turkiet, och enligt grundsatsen att all suveränitet kan förverkas genom brott och korruption; men berättigandet upphörde med bisyftenas tillkomst och när Washingtonkabinettet sedan föll i samma eröfringspolitik som det städse hade klandrat hos de europeiska kabinetten.[1]

Redan år 1845 hade bildandet af band och föreningar i de Förenade Staterna börjat, i ändamål att

som inneburo en återgång till den *gamla* Monroë-doktrinen jämte förpliktelse af ömsesidighet i afhållelse från Amerikas sida, synes sakna betydelse, enär vid detta tillfälle delegationen icke representerade sin regerings program. Hon föreslog äfven privategendomens okränkbarhet i sjökrig, ehuru regeringen nyss förut hade kränkt denna princip under 1898 års krig.

[1] Monroës regering hade formulerat sitt program med särskildt afseende på Kuba sålunda: Amerikas Förenade Stater akta Kuba och afhålla sig därifrån, men skola aldrig tillåta någon *annan* makt att där befästa sig.

befria Kuba från dess förargelseväckande och omänskliga förvaltning, och denna rörelse erhöll snart en uppmuntran genom Spaniens afslag år 1848 å Washingtonkabinettets första officiella anbud att köpa ön.

Redan under det följande årtiondet, under intryck af de spanska myndigheternas tillvägagående, hvarigenom icke blott kubanerna utan äfven amerikanerna ledo i följd af de band som helt naturligt fäste ön vid den stora närbelägna kontinenten, höjdes varningar ifrån Washington, först af presidenten Pierce med påpekande af de allvarliga följderna, i nödfall till och med väpnad mellankomst, därest Spanien icke antingen behandlade kubanerna med samma omsorg som sina spanska undersåtar eller ock med den aktning som tillkom ett främmande folk. Presidenterna Buchanan (1858) och Johnson (1867) förnyade såväl köpeanbudet som varningarne, därvid de kunde till föregående grunder lägga det förhållande, att Kuba numera var den enda provins i hela den civiliserade världen där slafveriet ännu vidmakthölls.

Då alla varningar visade sig fruktlösa och endast ledde till ökade hårdheter af Spanien (oerhörda pålagor, utprässningar, oregelbundna bestraffningar, o. s. v.), utbröt 1868 års resning. Denna varade ett helt årtionde innan spanska regeringen förmådde undertrycka henne. Under hela tiden var det endast med största möda som regeringen i Washington kunde afhålla amerikanska folket ifrån inblandning och hjälp, så mycket mera som Syd-Amerikas republiker — tvärt emot det tillvägagående de skulle komma att följa år 1895 — erkände kubanerna som krigförande.

Än svårare blef afhållelsen vid utbrottet, år 1895, af det sista upproret, hvilket skulle leda till öns lös-

ryckande från Spanien och kriget med de Förenade Staterna. Knapt hade kubanerna förklarat öns oberoende, förr än hjälpexpeditioner vidtogo från en mängd nordamerikanska hamnar, ifrån och med Newyork ända till Key-West. Det spanska armébefälet på ön, i känslan af sin svaghet trots truppernas stora antal, tillgrep å sin sida åtgärder som endast kunde bidraga till att ytterligare rättfärdiga resningen och i viss mån urskulda den amerikanska partiskheten och hjälpen. Spanjorerna inskränkte ingalunda sina fientligheter till de upproriska. Under förevändning af »misstanke om eventuell hjälp åt resningen» drefvos den fredliga och oskyldiga landtbefolkningens familjer ifrån hus och hem för att i stora hopar (s. k. *reconcentrados*) sammanfösas i städerna, där en ofantlig mängd omkommo genom vanvård, osundhet och brist på lifsmedel. Icke utan ett visst berättigande kunde nordamerikanska regeringen åberopa detta omänskliga våld i stor skala in på Unionens gränser och kuster, den skandal och det elände som därigenom spred sitt inflytande öfver till det amerikanska området, som bevis för den spanska förvaltningens oförmåga och självmord, samt plikten till mellankomst i samma mänsklighetens namn som Europa åberopat, då det i sina sydöstliga länder intervenerat för att befria folk ifrån en suveränitet som förverkat sin rätt genom bristande iakttagelse af en civiliserad styrelses vilkor.

Uppslaget till kriget gafs sålunda, då amerikanska regeringen slutligen fann sig föranlåten att »i mänsklig»hetens namn i allmänhet, och i synnerhet i Ameri»kas namn, hvars intressen voro invecklade i Kubas», protestera mot de spanska våldsamheterna hvarigenom öns fredliga innebyggare tillintetgjordes, samt beredde

sig till att sända krigsfartyg med lifsmedel till hjälp åt de nödstälda och sjuka kubanerna som blifvit offer för våldet, för att rädda dem ifrån ögonskenlig undergång. Enär en dylik åtgärd, om än materielt nödvändig, dock formelt innebar den spanska suveränitetens förnekande i och genom öfvertagandet af plikter som rätteligen tillhörde *henne*, blef kriget därigenom oundvikligt. Dess utbrott påskyndades genom tvenne händelser, hvilka, om än visserligen af jämförelsevis bisaklig betydelse, just voro af den natur som företrädesvis begagnas till upphetsning af den sensationslystna prässen och folkmassan. Ett bref ifrån spanske ministern i Washington till en vän i Havana, innehållande en mindre smickrande kritik af presidenten Mac-Kinley och hans regering, bortstals på vägen till sin bestämmelse och offentliggjordes i amerikanska tidningar. Orätten härvid låg utan tvifvel på den amerikanska sidan, som gjorde sig skyldig till bruk af ett nesligt tillgrepp och missaktning af brefhemlighetens helgd, ty brefvet var enskildt och utan minsta sammanhang med ministerns diplomatiska ställning. Liktidigt sprang i luften, med 250 offer, en nordamerikansk fregatt i Havanas hamn; och ehuru den verkliga orsaken aldrig kunnat fullt nöjaktigt utredas, lånade sig just detta förhållande, äfvensom sammanträffandet med händelserna, alltför lätt åt partiska antaganden, för att icke lämna de redan förut till det yttersta uppretade amerikanerna en ny krigsförevändning genom beskyllningen att ett af spanjorerna begånget attentat förelåge.

I april 1898 afgaf presidenten Mac-Kinley till nordamerikanska kongressen ett budskap, i hvilket väpnad mellankomst framställes som enda medlet att få

ett slut på resningen. Med bifogande af en berättelse från amerikanske generalkonsuln i Havana, som skildrar öns outhärdliga tillstånd, motiveras förslaget till mellankomst på följande grunder: 1° nöden, eländet och den barbariska förvaltningen på ön, hvars tillstånd, till följd af hennes läge vid Unionens gräns, icke kunde isoleras ifrån Unionens eget, men som under det spanska väldet aldrig komme att förbättras: 2° de amerikanska och de kubanska intressenas oskiljaktighet; 3° de ofantliga bördor och förluster, som för den skull tillskyndades det amerikanska folket genom det anarkiska tillståndet på Kuba och de oupphörliga resningarne, hvilka städse komme att fortfara så länge det spanska systemet räckte; 4° omöjligheten för regeringen i Washington att i längden förhindra utrustningen i de amerikanska hamnarne af de talrika fribytare-expeditioner, hvilka framkallades vid åsynen af kubanernas behof af hjälp.

Med anledning häraf voterade kongressen ett beslut, uti hvars första förslag »Kuba förklarades fritt »och självständigt, hvadan Spanien borde uppfordras »att genast draga sina stridskrafter därifrån, och pre»sidenten bemyndigades använda de Förenade Stater»nas hela krigsmakt, till lands och till sjös, för att »genomdrifva detta beslut», hvilket af kongressen grundades på »det för folkets rättsmedvetande upprörande »tillståndet på Kuba, hvilket vore en skamfläck för »den kristna civilisationen och icke kunde fortfara». I den ändgiltiga texten ströks Kubas självständighetsförklaring, såsom innebärande ett uttalande hvilket enligt författningen icke tillkom representationen utan den exekutiva makten. I stället tillades en förklaring hvarigenom *»de Förenade Staterna uttryckligen frånsade*

»*sig hvarje afsikt att öfver Kuba utöfva någon suveräni-*
»*tet, jurisdiktion eller uppsikt*, utom för att åvägabringa »freden, samt uttryckte sitt fasta beslut att *åt kuban-*»*ska folket självt* öfverlämna öns regering och öfverin»seende så snart freden blifvit åvägabringad». Detta märkliga beslut, som genom presidentens stadfästelse af kongressbeslutet i dess helhet blef båda statsmakternas och alltså amerikansk lag, uteslöt nu visserligen icke absolut hvarje amerikansk suveränitet för så vidt kubanerna självfva komme att besluta och begära en sådan, men det uteslöt utan tvifvel den suveränitet, som regeringen i Washington längre fram försökte att *påtvinga* Kuba.

Följden af kongressens beslut blef det ultimatum — med begäran om svar inom tre dagar — hvarigenom presidenten lät amerikanske ministern i Madrid uppfordra spanska regeringen att afstå från suveräniteten och regeringen öfver Kuba, med tillägg att de Förenade Staterna, vid denna uppmanings framställning, dock självfva frånsade sig hvarje förfogande öfver ön eller afsikt att där utöfva någon suveränitet, jurisdiktion eller uppsikt: deras mening vore att öfverlämna Kubas regering åt öns eget folk, som egde fritt och självständigt därom besluta.[1]

För att undvika mottagandet af detta ultimatum, återkallade Madridkabinettet redan i förväg sin beskickning ifrån Washington och tillkännagaf för amerikanske ministern i Madrid — jämte uttryckande af

[1] Framställningen af ett krigs politiska orsaker af denna beskaffenhet tillhör visserligen icke strängt taget vårt ämne, men är tjänlig för det rätta förståndet af en krigföring som — i likhet med 1898 års — endast genom de politiska krigsorsakerna kan fullt förklaras.

sin ledsnad att se honom lämna — att Spanien måste som en krigsförklaring anse det beslut, hvarigenom de Förenade Staternas kongress och president hade förnekat den spanska suveräniteten öfver Kuba.

Detta tillkännagifvande var väl icke fullt riktigt, eftersom ett ultimatum icke är någon krigsförklaring och Washingtonkabinettet hade begärt svar därå inom en viss anståndstid. Som å andra sidan Spanien sålunda hade förklarat att det ansåg krigsförklaringen vara afgifven, kunde det icke beklaga sig däröfver att amerikanerna redan dagen därpå började fientligheterna genom uppbringning, ehuru anståndstiden ännu icke var utlupen och de Förenade Staternas *verkliga* krigsförklaring först tillkom *efter* denna uppbringning, med tillägg att krigsförklaringen egde retroaktiv verkan. Bortses ifrån Spaniens uppförande som därtill gaf anledning, var de Förenade Staternas åtgärd att utfärda en krigsförklaring med retroaktiv verkan och att uppbringa fientliga fartyg före förklaringens datum, stridande mot folkrätten.

Än mera folkrättsvidrig var, i åtskilliga af hennes stadganden, den *prislagstiftning* som regeringen i Washington nu vid krigets början utfärdade och hvarigenom hon tvärt bröt med nästan alla de amerikanska öfverlåtelser som i denna del utgjort Amerikas öfvertag i förhållande till Europa, principer som varit Amerikas stolthet och heder. Genom denna prislagstiftning, Amerikas första enhetliga, ersattes visserligen en massa fragmentariska stadganden med en helgjuten reglementering. Å andra sidan visar denna, hvad innehållet beträffar, i sin helhet betraktad en påfallande försämring. Hon bestod af fyra lagar: 1° en rundskrifvelse af den 23 april till regeringarne i utlandet,

hvari de Förenade Staterna förklarade sig antaga 1856 års samtliga reformer, inbegripet till och med afståendet ifrån kapares användande (ett afstående hvartill regeringen i Washington dittills aldrig hade kunnat besluta sig, jfr. ofv. ss. 141—142); 2° en kungörelse af presidenten, daterad den 26 april, med reformernas fastställelse under vissa vilkor och förbehåll, äfvensom stadganden rörande krigskontraband och olofig transporttjänst; 3° en rundskrifvelse af sjöministeriet, daterad den 27 april, till hamnmyndigheterna rörande sjöpass; 4° sjöministerns *instruktion till kryssarne* af den 20 juni. Det är egentligen denna sista instruktion, rätt utförlig, som innehöll den amerikanska prislagstiftningen (utom det som rörer domstolarne).[1] Här stadgas om blokad, krigskontraband, visitering och undersökning, uppbringning, prisföring till hamn, prisdom o. s. v.

Det enda, som i denna 1898 års reglementering möjligen skulle kunna betraktas som ett framsteg, vore väl kaperiets afskaffande. Detta framsteg var emellertid vida mera skenbart än verkligt, enär stadgandet därom endast afsåg 1898 års krig[2] och förbands med rätten att angripa fientlig privategendom på sjön, en rätt hvarigenom priserna utsträcktes i strid emot dittills antagen amerikansk teori och praxis. När tillförene de Förenade Staterna hade vägrat ansluta sig till kaperiets afskaffande, skedde det nämligen just emedan detta afskaffande då innebar privat-

[1] Sedermera förnyad i obetydligt förbättradt skick genom en »Sjökrigskodex» (»Sjökrigets lagar och bruk») af den 27 juni 1900, hvilken, mer omfattande, visar en tillbakagång äfven i andra afseenden (t. ex. genom återupplifvande af den s. k. angarian).

[2] I 1900 års sjökrigskodex erkännas kaparne åter som del af den offentliga krigförande styrkan.

prisernas bibehållande, af Amerika städse *ogilladt:* under det att däremot regeringen i Washington nu, följande en alldeles motsatt riktning, afstod ifrån kaperiet *utan* att afstå från privatpriserna.

Äfven i andra punkter företer 1898 års reglering en beklaglig tillbakagång. Sålunda stadgas t. ex. att en af fienden skingrad blokadkedja skall anses för endast afbruten och icke bruten, i motsats till den folkrättsliga grundsatsen rörande blokads effektivitet (rättades visserligen genom 1900 års kodex). De särskilda blokadförklaringarne utanför kedjan umbäras, utom till fartyg, som anlända dit »utan kännedom om blokaden» (huru skall blokadbefälhafvaren kunna *bedöma* denna kännedom utan att afgifva blokadförklaringen?). Blotta *afseglingen* till en blokerad ort, handlingen att *underrätta sig* om blokadens effektiva egenskap, — handlingar som enligt all civiliserad folkrätt äro fullkomligt lagliga, — betecknas och behandlas som öfverträdelser. »Tviflet» på en blokads fortvaro, hvilken en gång *börjat* att vara effektiv, medförer uppbringning. Konvojrätten låtsas icke alls om.[1] Vid sidan af de rättsliga kontrabandsförbuden förekomma åtskilliga andra handelsförbud, som sakna stöd i allmän folkrätt (tillförsel af pänningar, kol, byggnadsmaterialier, lifsmedel). Fartyg och varor som ännu icke blifvit öfverbevisade om någon öfverträdelse, kunna af den krigförande tillegnas till bruk, ja till och med förstöras i vissa fall, o. s. v. — Hvad skulle Washington och Franklin hafva sagt, om de hade upplefvat denna förnekelse af deras rena rättsprinciper?

[1] Detta fel har visserligen blifvit rättadt i 1900 års sjökrigskodex, hvars art. 30 uttryckligen fritager konvojerade fartyg ifrån visitering.

I motsats till den amerikanska, kan den spanska prislagstiftningen under detta krig, innehållen uti en kungörelse af den 24 april (rörande anståndstiden i hamnar, 1856 års regler, krigskontraband, kaperiets möjliga organisering m. m.) äfvensom uti en instruktion af samma dag (rörande visitering, uppbringning och konvoj), anses som sista ordet i dit hörande frågor: till den grad äro de här behandlade i enlighet med folkrättens föreskrifter, ja i vissa punkter med en billighet och en hänsyn för fienden och de neutrala, som går *utöfver* nuvarande allmänna folkrätts fordringar och däri inleder verkliga framsteg eller åtminstone bekräftar framsteg som ännu varit omtvistade.

Sålunda åläggеs, genom detaljerade och med säkerhetsåtgärder ytterligare understödda föreskrifter, kryssarne att under visiteringsrättens utöfning noga akta de neutrala fartygens frihet. Enär nämda rätt, heter det här, ingalunda blifvit den krigförande beskärd såsom *jurisdiktion* öfver de neutrala, hvadan han bör förfara »med största måtta och aldrig förlora ur sikte »de hänsyner som nationerna äro hvarandra skyldiga», är det honom uttryckligen förbjudet att förorsaka de främmande fartygen onödiga uppehåll, att kvarhålla dem utan laga skäl, att öppna luckor och lastrum, att uppbringa på lösa misstankar o. s. v. Visiteringarne inskränkas till den blotta granskningen af skeppshandlingarne, nämligen endast af sådana som ovillkorligen fordras som neutralitetsbevis, hvaremot den visiterande hvarken eger inblanda sig i frågan om hvilka papper fartygens egna regeringar ålägga dem att medföra (»en rent inländsk fråga som ligger utom »den krigförandes behörighet»), icke heller se dem hvilka röra lasten, med mindre fartyget går till fient-

lig hamn. Praktiska anvisningar meddelas i syfte att sätta de neutrala fartygsbefälhafvarne i stånd att bevisa hvad de måst tåla af kryssarne. Från uppbringning på grund af vissa olofliga transporter fritagas fartyg som bestrida regelbunden posttjänst. Motstånd emot visitering medförer uppbringning endast om det skett med våld. Kontrabandsförbuden äro nästan uteslutande begränsade till rena krigsförnödenheter. Slutligen aktas konvojerna så strängt, att icke ens den sedvanliga förklaringen innehållande försäkran om fartygens och uppdragens neutralitet affordras konvojbefälhafvaren, utan anses själfva konvojens *faktum* vara tillfyllest. Genom detta sista stadgande har den spanska lagen i denna punkt gjort ett steg framom den hittills mest framskridna.

I hvad beträffar fientliga undersåtars vilkor inom statsområdet visade båda de krigförande parterna aktning för nutidens grundsatser. Någon utdrifning i massa ifrågakom å ingendera sidan, lika litet som något kvarhållande med tvång; icke heller förgrep man sig på någon fientlig privategendom till lands. Anståndstid för utlopp ur hamnarne beviljades de fientliga fartygen: i Spanien fem dagar; i de Förenade Staterna en månad, med utsträckning till fartyg som före krigsförklaringen *afgått till* amerikansk hamn och med dessas frihet ifrån uppbringning under hela resan till och ifrån (dock med undantag för fartyg med kontraband eller i olaglig transporttjänst).

Fientligheterna bedrefvos hufvudsakligen, ja nästan uteslutande, till sjös, därvid icke mycket kan anmärkas. Det fulaste karaktärsdraget består kanske i några amerikanska örlogsmäns tilltag att medelst missbruk af sin fiendes flagga intränga i Guantanamos bukt:

ett tilltag som föranledde spanske utrikesministern till en protestnot hos de neutrala makterna, däri hissandet af falsk flagga i allmänhet stämplas som skamligt och folkrättsvidrigt, en åsikt som för öfrigt numera delas tämligen allmänt, åtminstone bland allvarliga folkrättslärare, och som till och med funnit plats i amerikanernas egen sjökrigskodex, offentliggjord två år efter kriget. Likaledes har blifvit klandradt, att några af de amerikanska blokaderna, nämligen på kusterna af Kuba, icke voro fullt effektiva (blokaderna af Porto-Rico och Manila voro däremot oklanderliga). Slutligen har med rätta anmärkts, att San-Juans bombardering egde rum utan föregående tillkännagifvande. Däremot måste man som obefogade beteckna spanska regeringens klagomål däröfver att amerikanska flottan bombarderade åtskilliga handelstäder (Manila, Santiago m. fl.), ty samtliga dessa städer voro befästa.

Med afseende på den spanska krigföringen till sjös yppades i förstone farhågor, då kungörelsen af den 24 april visade Spaniens afsikt att, med stöd af sin vägran år 1856 att ansluta sig till kaperiets afskaffande, begagna sig af sin rätt att utrusta kapare, »i »den form regeringen kunde finna lämplig». Visserligen var den form, som liktidigt ställdes i utsikt, egnad att lugna sinnena. Kaparne skulle operera tillsammans med örlogsflottan och ställas under dennas uppsikt. Ett sådant kaperi, i verkligheten hittills aldrig sedt, kunde väl tyckas utesluta de illgärningar som gjort kaperiet vanryktadt och väckt allmänt missnöje vid hvarje försök till den föråldrade institutionens återupplifvande. Å andra sidan betviflades möjligheten för örlogsflottan att hålla kaparne (af hvad kategori de än måtte vara) i styr så länge de dock vore

privata. I alla händelser befarades att operationernas ledighet komme att lida af den uppmärksamhet som toges i anspråk för kaparnes öfvervakning. Delvis af detta skäl, delvis ock inför den ringa utsikten att genom kaparne vinna några afgörande fördelar, vare sig genom priser eller strid, gentemot den öfverlägsne fienden, afstod spanska regeringen sedermera från hela planen, under stort bifall och tillfredsställelse från Europas sida. Och som den spanska regeringen för resten, i likhet med den amerikanska, allt ifrån början hade förklarat sig ämna iakttaga de tre öfriga punkterna af 1856 års Sjörättsförklaring, blef i verkligheten under detta krig nämda förklarings samtliga fyra reformer fullständigt tillämpade och aktade af båda parterna.

Likaledes aktades af båda parterna, på ett berömvärdt sätt, Genèvekonventionens bestämmelser. Å ingendera sidan synes ha förekommit något fall af angrepp på Röda korset, dess personal eller materiel, fältlasaretter och ambulanser, icke heller några grymheter föröfvade mot sjuka eller sårade. I dessa afseenden är detta krig måhända det mest aktningsvärda som hittills förekommit.[1] Däremot hafva allvarliga anmärkningar blifvit riktade mot den *egna* helsovårdens organisering å hvardera sidan, anmärkningar som dock naturligtvis endast angå statens inre förvaltning och icke krigets folkrättsliga lagar. I båda

[1] De båda krigförande gjorde häraf en hedersak till den grad, att vid krigets slut den amerikanska arméns öfverbefälhafvare på Kuba fick af sin fiende mottaga en i hjärtliga ordalag affattad tacksamhetsadress, undertecknad af 11,000 spanska soldater, med erkännande af amerikanernas goda omsorg att begrafva de fientliga döda, hjälpa de sårade och taga hand om de besegrade.

lägren, men i synnerhet det amerikanska, fattades det nödvändiga i både vård och läkemedel. De amerikanska truppernas tillstånd blef genom denna försumlighet slutligen sådant, att befälhafvarne rent af ingåfvo en ansökan till unionsregeringen med begäran om arméns återkallande till hemlandet (!), emedan »armén vore genom malarian oduglig och försatt i ett »tillstånd egnadt att medföra hans fullständiga undergång» ... »*armén måste genast hemkallas eller ock förgås*». En dylik ansökan, knapt tänkbar i Gamla världen, är märklig nog, såsom kännetecken liktidigt för amerikansk disciplin och amerikansk intendentur.

Med afseende på förvaltningen af *besatta* fientliga territorier lämnar 1898 års krig dyrbara prejudikater. Naturligtvis kunde dessa endast lämnas ifrån amerikansk sida. De amerikanska myndigheterna, civila såväl som militäriska, iakttogo härvid en klok och korrekt hållning, så mycket mera lofvärd, som både den gamla förvaltningens underhaltiga egenskaper och den amerikanska lagstiftningens egna bestämmelser hade kunnat åberopas för ett mindre regelbundet förfarande. De amerikanska instruktionerna, daterade år 1863, berättigade nämligen *upphäfvandet* af gällande lag, styrelse och förvaltning i ockuperade landsdelar, under det att, enligt allmän folkrätt, den fientliga regeringens lag och styrelse, som ju först genom fredsfördraget kan definitivt öfverflyttas, endast öfvervakas eller på sin höjd i nödfall provisoriskt *omhändertages* af den ockuperande, i den dittills varande suveränitetens namn, väl förståendes med undantag för sådana åtgärder och förordningar, af rent militärisk natur, som fordras för den ockuperandes egen säkerhet och den obehindrade utöfningen af hans krigsoperationer:

i dessa fall eger han diktatorisk myndighet. Amerikanerna, som numera själfva tyckas inse oriktigheterna i 1863 års instruktioner, tillämpade dem icke, utan höllo sig till folkrätten. Sålunda läto de den spanska förvaltningen i Manila fortfara efter kapitulationen, utan att affordra embetsmännen någon ed. Likaledes i Santiago, endast med den inskränkning, att de spanska myndigheterna ställdes under ett slags öfvervakning — eller, som det uttrycktes i presidentens egna instruktioner, »medarbete» — af en amerikansk militärguvernör. Amerikanerna upptogo visserligen skatterna där de innehade landet, dock icke utöfver de normala. Öfverskotten använde de väl till de militäriska behofven, men med motsvarande afdrag ifrån rekvisitioner och kontributioner, och rätten till dessa senare missbrukades icke; i synnerhet undveks sorgfälligt allt upptagande af extra kontributioner af den kategori som gjort tyskarnes framfart i Frankrike år 1870 så sorgligt ryktbar. Den enda oregelbundenhet som i samtliga dessa afseenden synes ha egt rum, var upptagandet af Manilas sjötull innan staden blifvit tagen.[1]

Svårare anmärkningar kunna riktas emot det krig amerikanerna efter freden med Spanien förde mot Filippinernas folk, hvilket ingalunda ville gifva sin själfständighet som pris för befrielsen. Det har tyvärr blifvit officielt bekräftadt, att den amerikanska krigföringen härvid höljt sig med vanheder. Visserligen kunde i uteslutande formelt (sägom pedantiskt) afseende befolkningen behandlas som upprorisk, sedan

[1] Märkliga biomständigheter i 1898 års krig se *Revue générale de droit international public*, årg. 1898, ss. 625 o. följ., 749 o. följ.

den spanska suveräniteten genom ett fredsfördrag hade blifvit afträdd till de Förenade Staterna. Men dessa hade företagit ögruppens skiljande från Spanien i befrielsens namn och under löfte att akta nationens rätt, och denna nation hade hvarken varit med om fördraget eller medgifvit sin afyttring. Materielt egde hon alltså krigförandes rätt, när hon i öppen kamp stred för sin tillvaro. Emellertid mördades den fredliga, obeväpnade befolkningen af de amerikanska trupperna, ej blott i enstaka fall, utan i stor skala och under befälets order. Talrika obeväpnade infödingar gjordes till fångar och underkastades ohyggliga marter för att prässas till spioneri (den s. k. vattenkuren, m. m. dyl.).

SYDAFRIKANSKA KRIGET ÅREN 1899—1902

När fientligheterna utbröto mellan England och Transvaal år 1899, var första frågan den, huruvida här förelåge ett internationelt krig eller helt enkelt ett uppror eller borgerligt krig. England, som gjorde anspråk på en viss öfverhöghet öfver Transvaal, hade, för att kunna upprätthålla detta anspråk och behandla boerna som upproriska, helst vidhållit den senare uppfattningen, såvida icke däraf hade följt nödvändigheten att afstå från uppbringningsrätt på hafvet, en rätt som tillhör kriget allena. Men icke ens suveränitetsanspråket kunde göras gällande för påståendet att boerna vore upproriska. Den enda handling, på hvilken suveräniteten hade kunnat stödas, var 1884 års

fördrag, enligt hvilket Transvaal hade förpliktat sig att underställa England så beskaffade aftal med främmande makter, som skulle kunna beröra britiska intressen. Detta fördrag utgjorde dock snarare ett bevis för Transvaals själfständighet. Ty, utom det att intet skydd stadgades i utbyte mot underställningsplikten, så som vid all öfverhöghet förutsättes, saknades hvarje *allmänt* stadgande om en sådan. Hade 1884 års fördrag verkligen fastställt en britisk suveränitet eller suzeränitet öfver Transvaal, så hade det endast kunnat ske genom ett stadgande i uttryck om suzeräniteten såsom sådan, med tydligt betecknande af det suveräna förhållandet, icke blott genom ett specielt förbehåll, som endast utgör ett attribut bland flera i ett dylikt förhållande, och som äfven kan stadgas all suveränitet förutan, såsom undantag, hvaraf ingen annan suveränitetsrättighet följer än den undantagna. Är en stat i verkligheten endast halfsuverän, behöfves i ett fördrag emellan honom och hans suzerän intet stadgande rörande bekräftelse å politiska öfverenskommelser med en tredje stat: denna bekräftelse följer af sig själf såsom inbegripen i öfverhögheten. Inryckes ett dylikt stadgande uttryckligen, emedan det anses behöfligt, så utgör redan detta ett bevis för, att ingen öfverhöghet existerar. För öfrigt erkände England sin fiendes politiska själfständighet genom att på honom tillämpa det mellanfolkliga krigets lagar och fordra neutralitet af öfriga stater.

Vid detta nödtvungna erkännande fogade England en datering af krigets början ifrån och med sin fiendes — regelmässigt och med lagom anståndstid fastställda — *ultimatum*, med retroaktiv verkan, därvid följande de Förenade Staternas år 1898 (jfr ofv. s. 208)

gifna exempel, för att dymedelst kunna lagliggöra åtskilliga i förtid gjorda uppbringningar: ett förfarande hvars oriktighet utom den anglo-saxiska världen allmänt erkännes.

Några år före krigets utbrott hade Transvaal slutit ett defensivförbund med Oranjestaten, syskonrepubliken vid dess gräns. Ett dylikt fördrag anses väl icke i och för sig nödvändigtvis utgöra någon grund för en fiende, att för den ene förbundnes skull angripa den andre, så länge den senare ännu icke uppträdt aktivt vid den förres sida, ty öfverenskommelsen emellan de tvenne behöfver icke beaktas af en tredje stat. Emellertid synes Oranjestatens regering icke ett ögonblick hafva tvekat att dela syskonstatens öde. England befann sig sålunda plötsligt inför en fast sammanhållande dubbelfiende, öfver hvars ena hälft, men icke den andra, det hade uppstält ett icke erkändt suzeränitetsanspråk: en omständighet, som ytterligare försvårade tillämpningen af hvarje försök att behandla den ena delen som upprorisk.

Hvad själfva krigföringen beträffar, är detta originella krig särdeles rikt på lärdomar. Öppnadt kort efter Haagkonferensens högtidliga fastställelse af hvad som skall anses för civiliserad krigföring, visade det genast hur illusoriska konferenserna äro utan säkrare borgen än regeringarnes deltagande och underskrifter, i det att den af de båda krigförande parterna, som hade undertecknat konventionen om landkrigets lagar och bruk, nu genast öfverträdde de flesta af dem, hvaremot den andra parten, som *icke* hade undertecknat, ja icke ens tillåtits i konventionen deltaga, iakttog nämda lagar så noga och troget, att en lika samvetsgrann iakttagelse genom någon krigförande svår-

ligen torde ha kunnat uppvisas sedan ett halft århundrade.

Den engelska krigsmaktens härvid begångna öfverträdelser äro af mycket olika beskaffenhet, men nästan samtliga så otroliga, att de första uppgifterna därom måste betviflas. Först efter deras bekräftelse från alla håll, till och med engelskt, vågar den opartiske häfdatecknaren (och *måste*, hur smärtsamt det än är) öfverlämna dessa uppgifter — visserligen tillbörligen rensade — åt offentligheten. De kunna sammanfattas i två väsentligen skilda grupper: 1° missgärningar under själfva fientligheterna, 2° administrativa åtgärder som strida mot folkrätten. De senare äro vida värre, och utmärka, mer än de förra, särskildt ett tillbakasteg af England i jämförelse med öfriga stater. De kränkningar åter af de *neutralas* rättigheter, hvartill England under detta krig gjort sig skyldigt, äro desamma som den britiska sjömakten i alla tider begått, och fortfarande begår, med full vetskap att hon därigenom utsätter sin regering för efterräkningar ifrån de förorättade staternas och rättsinnehafvarnes sida. Finner England skadeersättningen åt dessa understiga den materiella inkomsten af brottet, så begås detta utan tvekan: frågan afgöres i hvarje särskildt fall genom en enkel uträkning.

Betraktas nu först de engelska truppernas utsväfningar på själfva slagfältet och i sammanhang därmed, så skedde de visserligen delvis utan befälets vilja, dock äfven härvid i så stor skala och strafflöst, att regeringen icke kan fritagas ifrån skuld. Men ett mycket stort antal egde rum under befälets medbrottslighet. Alltför ofta för att kunna anses som blotta tillfälligheter, dödade de engelska soldaterna fiender

som gifvit sig, som bortkastat vapnen och lyft upp händerna, och detta dödande drefs stundom ända till verkliga massakrer.[1] Att sårade boer, liggande på slagfältet, plundrades in på bara kroppen, synes under ett skede af kriget ha varit rätt vanligt.[2] Äfvenså förekommo ofta lönnmord å sårade boer, i synnerhet om engelsmän upptäckte dem liggande afsides hjälplösa, äfvensom marter (ofta genom släpning eller i form af ohyggliga lekar, s. k. »*picksticking*», »*lemon-cutting*», m. m. dyl.) af fångar, ja, deras dödande i vissa fall, t. ex. där de alltför tydligt visat sin ovilja öfver marter af andra fångar. Slutligen sköto engelsmännen ej sällan på Röda korset, än oftare på parlamentärer.

Man har alltför mycket sökt skylla dessa nedrigheter på det engelska legosystemet, hvilket har till följd att armén består öfvervägande af landets värsta afskum, i synnerhet rekryteradt ifrån dess storstäder och fabrikcentra, människor som taga värfning till

[1] Sin höjdpunkt synes detta barbari ha nått i blodbadet vid Elandslaagte, då obeväpnade och redan oskadliga motståndare spetsades, och ett ofantligt antal, som gifvit sig, fegt nedgjordes under befälets ledning och order. För denna sista ogärning utkräfde emellertid boerna, då de händelsevis efteråt ertappade det engelska regemente som begått henne, sträng vedergällning. De skyldiga måste samtliga gå öfver klingan, utom några få som affärdades med uppmaningen: »Gån, och bringen edra kamrater budskap om det öde som vederfarits mördarne från Elandslaagte!» (*Revue générale de droit international public*, årg. 1900, s. 687.)

[2] Ett fall som i synnerhet väckte ovilja och anföres som exempel, är det, då boergeneralen Kock, svårt sårad, af engelska soldater afkläddes på slagfältet, plundrades på allt och lämnades naken åt sitt öde. När han slutligen transporterades till Ladysmith, lämnades han äfven där en timma hjälplös på gatan, och dog af vanvård.

kolonierna för att, mindre bevakade under fientligheternas brus, ostraffadt kunna gifva fritt lopp åt sin vildhet, eller för att undgå rättvisan, eller sedan de i hemlandet icke längre kunna finna — eller vilja söka — hederligt arbete. Många af truppens enstaka illgärningar må nu vara frukter af detta demoraliserande system, hvarigenom icke blott krigsmakten själf sammansättes af människor hvilka icke iakttaga hyfsadt krigsbruk, utan äfven i hemlandet boflifvet uppmuntras genom medvetandet att armén står förbrytaren till buds som sista tillflykt, när allt annat blifvit förloradt.[1] Men därigenom förklaras på långt när icke allt, särskildt icke *de* ogärningar, delvis af samma eller besläktad art som ofvan nämda, delvis däraf oberoende, hvilka skedde under befälets ledning. Dessa ogärningar bilda skiftningar i det oändliga, allt efter som det är underbefäl, öfverbefäl, myndigheter eller till och med regeringen i London som spelar hufvudrolen eller tager initiativet, så som nedan skall ses af deras enskildheter och exempel.

Det engelska underbefälet missbrukade ofta parlamentärflaggan till allehanda knep. Flyktande hopar betjänade sig däraf för att säkrare undkomma och sedan åter förena sig till nytt angrepp. Regelbundna afdelningar täckte sig därmed för att tryggt kunna förena sig med andra. Järnvägståg hissade den hvita flaggan för att utföra militäriska uppdrag, reparera

[1] En stor del af de engelska trupperna voro lika mycket fruktade af sina landsmän och kamrater som af fienden, t. ex. de s. k. *Brabant-horses*, slutligen kallade *brabanditerna*, särskildt kända för sina röfverier, äfvensom flera af de från Indien kommenderade engelska regementena, bl. a. beryktade för våldtägt å värnlösa kvinnor, därvid de betjänade sig af kaffrer till medhjälpare.

sina vagnar, iståndsätta broar vid öfvergång o. s. v. Äfven under brinnande aktion hissades hon, och fienden som då instälde sin eld besköts, därvid till och med hände att jämte de sålunda dödade fienderna äfven dödades åtskilliga engelsmän som dessa tagit till fånga. Än oftare beskötos boer trots den af *dem* hissade hvita flaggan.

Kränkningar af Genèvekonventionen genom de engelska trupperna och officerarne förekommo under alla möjliga former. Än sköts på Röda korset, på dess flagga och ambulanser. Än gjordes angrepp på materielen, ja till och med på personalen. Hela ambulanser röfvades och personalen bortfördes. Man förgrep sig flere gånger på de icke-engelska läkarnes personer; de voro utsatta för våldsamheter, förolämpningar, mordförsök, ja många af dem gjordes till fångar för att dymedelst förvärra motsidans lidanden. Slutligen behandlades de sjuka och sårade på ett rent af hårresande sätt, därvid ingen annan förmildrande omständighet kunnat anföras, än att det klandervärda icke blott var att hänföra till dålig afsikt, utan äfven till försumlighet, och af den beskaffenhet att äfven det egna folket och icke allenast fienden däraf led. Kriget hade blifvit öppnadt utan att man i England tänkt på sjukvården. Denna befann sig i det uslaste skick. Både läkare och läkemedel fattades. Sjuksköterskors hjälp afvisades af nyck och ränker. De engelska läkarne själfva ertappades allt emellanåt berusade under sin tjänsteutöfning. Engelska sjuka och sårade fylde lasaretterna och utbredde smittosamma sjukdomar af brist på vård och renlighet. Hvad under, att vid sådant förhållande motsidans sjuka och sårade, som föllo i engelsmännens händer, icke blefvo väl behandlade, då där-

vid hatet sällade sig till försumligheten. Sårade boer sammankopplades med rep och spändes för kanoner. Andra transporterades trots läkarebetyg om det lifsfarliga däraf, och dogo under vägen. Åter andra inspärrades i trånga, osunda, orena rum, lämnades utan föda, missfirmades, ja somliga underkastades fångenskap.

Då sålunda krigsfångenskapens medel missbrukades gentemot föremål som icke borde vara dem underkastade, var icke mycken mänsklighet att vänta till förmån för dem som blefvo fångar enligt krigets rätt. Ehuru Sydafrika och dess grannskap erbjödo tillräckliga interneringsorter, fördes fångar till aflägsnare punkter med osundt klimat, St Helena och Ceylon, af skäl som regeringen själf måste inför parlamentet öppet beteckna såsom »icke uteslutande förestafvade af kri»gets nödvändighet», — ett erkännande som svårligen kan anses betyda annat än att fångenskapens pina användes som skräckmedel gentemot en fiende hvilken icke kunde besegras med uteslutande civiliserade medel. Fångarne packades samman, ända till öfver ett dussin i tält som voro afsedda för två personer. Födan var usel och otillräcklig, linne och betäckning osnygga, vården nästan ingen. Ofta transporterades fångarne i obetäckta stenkolsvagnar, utsatta för middagens hetta och nattens köld, och vid framkomsten inspärrades de i verkliga fängelser som straffångar, vare sig i fästenas s. k. »kafferhål» tillsammans med negrer, eller ombord å fängelsefartyg, i stallar och lastrum efter hästar och boskap utan att rengöring skett, utsatta för affall och ohyra, därvid man fråntog dem deras tillhörigheter, ända till fotbeklädnaderna, så att till och med enligt en engelsk officers vittnesbörd »slafvar »ombord på slafröfvareskepp knapt kunde sämre be-

»handlas». Naturligtvis dogo ett stort antal, af hunger, vanvård, eller smittosamma sjukdomar. Det gick så långt, att den engelska krigsstyrelsen måste emottaga skarpa föreställningar till och med af sitt eget lands direktion för Röda korset.

De fel, hvaraf ansvaret i synnerhet faller på öfverbefälet och högre myndigheter, äro ingalunda mindre svåra. De engelska cheferna väpnade förnyade gånger, i synnerhet hösten 1901, kaffrer och andra vildar och stälde dem som förstärkningstrupp emot boerna, eller upphetsade dem emot dessa, hvarigenom begicks samma brott emot folkrätten som år 1877 ådrog turkiska regeringen så mycket klander, äfven officielt (se ofv. s. 172), nämligen att använda manskap hvarom man redan på förhand visste att det icke *kunde* iakttaga det civiliserade krigets lagar. Och enligt regeringens eget erkännande inför parlamentet försågs engelska armén — och bruk däraf gjordes i kriget — med de s. k. *dumdum*-kulorna, uttryckligen förbjudna enligt Haagkonventionens bokstaf och Petersburgkonventionens anda, emedan de orsaka onödiga kval hos sina offer genom att sarga köttet och sprida förruttnelse.[1] Äfven andra ohederliga medel, af inre

[1] Dessa kulor egde just de egenskaper som förbjudas i tredje förklaringen af Haagkonferensens slutakt, nämligen att »vidgas och »tillplattas i människokroppen» emedan »den hårda betäckningen »icke fullständigt omsluter kärnan». Om möjligt än sämre än handlingen, voro de engelska förevändningarne därför: »kvalfulla »medel vore nödvändiga mot vilda folk, på grund af deras döds»förakt.» Äfven frånsedt det otillämpliga i fallet, eftersom här icke var fråga om någon vild fiende och för öfrigt dödsföraktet är *hvarje* kämpandes plikt på slagfältet, röjer svepskälet äfven här den grund som genomgår öfriga, ofvan anförda grymheter, nämligen tanken att genom sådana möjligen kunna ersätta bristande öfverlägsenhet i striden.

natur och tillhörande svekens kategori, blefvo använda, t. ex. försök att förmå fiendens manskap till rymning och förräderi, äfvensom hämdgärningar på fredliga innebyggare. I strid emot folkrättens förbud att på befolkningar hämnas för individers gärningar eller för fienders motstånd, gjordes genom kungörelser af öfverbefälhafvaren oskyldiga invånare, utvalda på måfå efter deras ställning, ansvariga för skada orsakad af obekanta. I *grannskapet* af denna skada skulle »husen »förstöras och invånarne ställas för krigsrätt»; ja, personer, valda ur mängden, skulle gripas som gisslan och ställas på de järnvägståg hvars angripande af fienden befarades. Exemplet till detta sista, i synnerhet skamliga folkrättsbrott tyckes öfverbefälhafvaren ha hemtat ifrån tyska myndigheters liknande, med rätta skarpt klandrade tillvägagående under 1870 års krig (jfr ofv. s. 157).

Vid betraktandet af de medel, som det engelska krigsbefälet använde mot *privategendomen* — enligt folkrätten oangriplig till lands — upprullar sig en hemsk tafla. Förstörelsen innefattade dels egendomen allena, dels ock, i sammanhang därmed, personliga kränkningar af mycket allvarlig beskaffenhet. Under förebärande af strategiska skäl, nemneligen under förevändning att förhindra befolkningen ifrån skada å samfärdselslinierna, men i verkligheten oberoende af dylika liniers grannskap, hvar som helst, ögonskenligen för att utrota och tillintetgöra äfven den fredliga befolkningen, anstälde engelsmännen, i synnerhet genom brandanläggning, oerhörda förödelser å oskyldig egendom i båda boerrepublikerna jämte det mest uppró-

rande våld å folket.[1] Byar och landtgårdar nedbrändes i så stort antal, äfven vida omkring stråkvägarne och på långa afstånd därifrån, att, enligt tillförlitliga uppgifter, öfver hälften af gårdarne i Transvaal och nära två tredjedelar i Oranjestaten förstördes. Nästan öfverallt där engelsmännen tågade fram, lades husen i aska eller sprängdes i luften, småstäderna plundrades på allt, skördarne och planteringarne härjades.

De sålunda ödelagda trakternas invånare, gubbar, kvinnor och barn, bortfördes i fångenskap och sammanpackades jämte boskapen och utfodringen i vissa därtill bestämda orter, ofta i öppna baracker och utan tak öfver hufvudet, enligt samma system ungefär som de så sorgligt ryktbara *reconcentrados* af spanska befälet på Kuba, hvarigenom en af de omedelbara anledningarne hade gifvits till de Förenade Staternas inskridande (jfr ofv. s. 204). Vid denna deporterings verkställighet förekommo, som väl var att vänta af en så sammanrafsad trupp som den engelska, oerhörda förbrytelser. Icke blott att ingen hänsyn togs till offrens egenskap af icke-kämpande, att föga eller ingen åtskilnad gjordes på friska och sjuka, att hvarken ålderdom, lidanden, eller ens kvinnornas hafvandeskap verkade undantag; dessa utom krigets rätt stående människor utsattes för allehanda råheter ifrån de engelska soldaternas sida, särskildt kvinnorna, hvilka i synnerhet i Johannesburg synas ha varit,

[1] Naiv var härvid den engelska prässens bekännelse, att mordbrandsanläggningarne å privategendom genom den britiska krigsmakten »var ett särdeles verksamt medel gentemot en fiende som »icke egde mycken offentlig egendom»; sköflingarne verkade som »skräckmedel», o. s. v. (*Revue générale de droit international public;* årg. 1901, ss. 116, 175, 176).

gamla och unga, till och med minderåriga, med befälets begifvande prisgifna åt det odisciplinerade manskapets lösaktiga fräckheter och misshandel.[1] Längre fram, emot krigets slut, tillämpades deporteringen särskildt på de kämpande boernas *släktingar*. En förklaring utfärdades att de skulle nedföras till kusterna därest icke de kämpande gåfve sig, och där de fingo fristad skulle husen nedrifvas. — Härtill sällade sig olagliga konfiskationer äfven utom dem som företogos vid gårdarnes nedbränning och sköfling, i synnerhet emot fientliga undersåtar som fullgjorde sin plikt i sitt lands krigstjänst. Redan vid infallet i Oranjestaten hotade det engelska öfverbefälet att konfiskera hvarje fientlig medborgares enskilda egendom, som icke nedlade vapnen. Boerna i distriktet Ficksburg underrättades att deras hus och bohag skulle tillgripas om de icke gåfve sig inom en viss termin. Senare, i augusti 1901, utfärdade den engelske öfverbefälhafvaren en förklaring att all egendom, tillhörande boer hvilka den 15 september ännu stode i fält, skulle konfiskeras. Hästar, boskap, lösören m. m. stulos i boningar hvilkas manliga invånare befunnos »frånvarande» och följaktligen misstänktes kunna stå i de kämpandes led. — Alla dessa groft brottsliga medels tillgripande härflöt tydligen ur ett och samma motiv: misstron till den egna förmågan att

[1] Enligt regeringens eget medgifvande, dels inför parlamentet dels genom officiella aktstycken, funnos i dessa pinoläger, sommaren 1901, öfver 85,400 personer, hvaraf öfver hälften voro barn och af återstoden dubbelt så många kvinnor som män. Vanvården var sådan, att trots boernas kraftiga natur. dödligheten gick ända till 1,900 i månaden, mest barn, på somliga punkter 33 procent och därutöfver. Ej ens de engelska undersökningskomitéerna dolde den därunder liggande, nedriga afsikten att genom detta massmord *utrota* det holländska elementet i Sydafrikas befolkning.

genom hederlig krigföring kunna uppnå fiendens underkastelse.

I samma irriga syfte lät England förleda sig till tvenne förbrytelser af administrativ natur: missbruk af eder och egenmäktigt tillvällande af suveränitet.

Ehuru enligt folkrätten kriget först genom fredsfördraget eller den definitiva besittningen af ett land kan öfverflytta suveräniteten öfver detta och göra dess invånare till eröfrarens undersåtar, tvingade engelsmännen med våld de fientliga undersåtarne i provinser, där de inföllo, att aflägga neutralitets- eller trohetsed, vare sig ovilkorligen, eller som vilkor för att få behålla sin lagliga egendom eller icke göras till fångar, städse i syfte att behandla de våldförda som menedare därest de fylde sin försvarsplikt emot sitt land. Detta samvetsvåld, liktydigt med menedstvång, hvarigenom fientliga undersåtar tvingades bryta sin ed till fosterlandet, skedde ofta innan landet ens hunnit effektivt besättas, stundom där den engelska krigsmakten nätt och jämt hunnit intåga och snart nödgades åter rymma fältet. Och likaledes förklarades fientliga landsdelar, som ännu icke voro lagligen förvärfvade utan endast ockuperade, ja stundom icke ens detta effektivt, vara britiska, hvaraf skulle följa att deras invånare kunde behandlas som upproriska och icke längre som krigförande.[1] Natur-

[1] Hela Transvaal och Oranjestaten förklarades redan på sommaren 1900 för »britisk besittning», ehuru de båda länderna ännu ett helt år senare icke voro och aldrig varit i effektiv britisk besittning (se Den Beer Poortugael, *Le droit de conquête et les prétentions anglaises*, i *Revue des deux Mondes*, 15 oct. 1901). Redan före denna förklaring anslogo de engelska befälhafvarne kungörelser uppfordrande fienden i landet att inom ett visst antal dagar gifva sig, hvarom icke, skulle »all deras egendom konfiskeras och deras fa-

ligtvis var det omöjligt att af ett så rättsvidrigt anspråk draga de logiska följderna; ty, hade under krigets återstående lopp fienden behandlats som upprorisk, så hade däraf måst följa ett verkligt blodbad *à la turque.* Af fruktan för de följder ett dylikt beteende kunde medföra för England, vågade öfverbefälet icke helt sätta det i verket, utan gjorde godtyckliga »undantag», allt efter bekvämlighet. Ja, godtyckligheten drefs så långt, att öfverbefälhafvaren enväldigt förkunnade *hur många man en trupp borde utgöra, för att få behandlas som krigförande,* — likasom om det tillhörde en befälhafvare att stifta folkrätt för tillfället med afseende på sin motståndare. Emellertid begagnades det ensidigt gjorda dekretet till förevändning för allehanda kränkningar, som gentemot en krigförande part förbjudas af den af England undertecknade Haagkonventionen. Fientliga stridskrafter under en viss mängd behandlades som »oregelbundna», »friskaror» m. m. dyl., emot hvilka hvad slags medel som helst vore tillåtna blott de förde till en skyndsam underkastelse. Tillfångatagna boer kallades »häktade», i öppen strid fallna engelska kombattanter betecknades som »mördade», o. s. v. — Det är klart, att om dylika missbruk genom självsvåldigt dekreterade kungörelser af ena sidan i ett krig finge insteg i det allmänna bruket, hvilken krigförande som helst kunde, med åberopande af en af honom själf gjord förklaring, behandla sin fiende efter behag, utan ringaste iakttagelse af krigets lagar.

I den mån kriget drogs ut på längden och andan

»miljer *kastas i elände* och beröfvas sina hem» (befälets egna, bokstafliga uttryck). Senare tillades konfiskering äfven af *släktingars* egendom.

inom den engelska armén sjönk allt djupare, stannade det icke ens vid dessa afvikelser. Intaget af rädsla vid åsynen af Kapholländarnes allt talrikare inträde i fiendens tjänst, sökte det engelska öfverbefälet, hösten 1901, skrämma boerna till underkastelse genom hotet att behandla som »banditer» alla hvilka ej inom en viss termin gåfve sig, — ett hot som naturligtvis endast verkade motsatsen af sitt syfte. Fångar afrättades under förevändningar som afgjordt voro stridande mot folkrätt, misshandeln af fångar drefs ända till deras *piskning*, o. s. v., tills slutligen boerbefälet i dessa afseenden såg sig föranlåtet till repressalier.[1]

På det att slutligen ingen länk måtte fattas i denna kedja af folkrättsbrott, föllo några af engelska regeringens ledamöter redan i krigets tidigare skede på orådet att tillsända Transvaals vördnadsvärde president, Krüger, hotelser om våld emot hans *person*, för det fall att republikens guldgrufvor skulle befinnas förstörda när de en gång — hoppades man — fölle i Englands ego. Äfven frånsedt det orättfärdiga i självfva *innebörden* af denna hotelse — eftersom förstörelsen af egendom inom krigförande stats gränser, af strategiska, politiska, eller andra försvarsskäl, eller som nödvärn emot en infallande fiende för att rädda fosterlandet undan inkräktning,[2] är en *inländsk* åtgärd, för hvilken

[1] Angående samtliga ofvan anförda och öfriga af engelsmännen begångna brott under fientligheterna, se i synnerhet, jämte därvid anförda talrika opartiska källor från de mest skilda håll, *Revue générale de droit international public*, årg. 1900, ss. 663—690; årg. 1901, ss. 99—117, 162—176; *Bulletin international des Sociétés de la Croix-Rouge*, årg. 1900, ss. 111 o. följ., 150, m. fl. st.; samt ledamoten af Folkrättsinstitutet, f. d. krigsministern general Den Beer Poortugaels rundskrifvelse af den 1 september 1900 till Institutets ledamöter.

[2] Exempel på liknande åtgärder, fullkomligt lagliga under dy-

statschefen och den verkställande makten endast äro ansvariga inför representationen och nationen men icke inför någon främmande regering, vore denna vän eller fiende, krigförande eller neutral, — kunde eröfringsplanernas upphofsmän icke tydligare än genom denna hotelse afslöja sig själfva i fråga om den sanna bevekelsegrunden därtill att de icke velat lämna Transvaal i fred allt sedan den stund man upptäckt att landet hyste rikedomar i sin jord.[1]

Öfvergå vi nu till motsidans krigföring, visar sig en kontrast så skarp, att motstycke knappast torde kunna uppvisas i krig emellan tvenne stater tillhörande den civiliserade världen.

Allmänt är erkännandet, att boernas krigföring i regeln varit exemplarisk, till den grad, att man måste gå tillbaka nästan ett halft århundrade för att finna en lika beundransvärd tukt i ett krig. Detta erkännande har till och med måst göras i England, med undantag visserligen af de groft partiska. Dessa senare hafva icke underlåtit begagnandet af alla möjliga medel, för att till Europa befordra underrättelser om förmenade kränkningar genom boerna, af samma slag som de hvartill engelsmännen själfva blifvit förvunna, i tanke att därmed möjligen kunna täcka dessa.

lika omständigheter af räddning, hafva ofta förekommit i historien, t. ex. i Ryssland och Holland emot de franska inkräktningarne under Napoleon.

[1] Här anförda hotelse — som naturligtvis icke bevärdigades med något svar — har visserligen aldrig blifvit autentiskt bekräftad, vare sig till sin lydelse eller öfverhufvud. Men, ehuru vi ingen annan källa för händelsen kunna anföra än nästan hela den europeiska prässen, folkrättsrevyerna inbegripna, kan hennes sanning icke betviflas, då hvarken den engelska prässen eller ens de genom uppgiften i sin heder träffade personerna förnekat henne.

Sålunda har genom engelska agenturer blifvit utspridt, att boerna skulle ha beskjutit parlamentärer äfvensom Röda korsets personal och materiel, att de missbrukat parlamentärflaggan, att de användt exploderande kulor, att de misshandlat och till och med dödat fångar, sjuka, sårade o. s. v. Visserligen hafva en stor del af dessa påståenden — aldrig bevisade och ingenstädes trodda — genast blifvit vederlagda från neutralt håll, och somliga hafva till och med af engelska regeringen måst inför parlamentet erkännas vara falska. Med afseende på återstoden har en närmare undersökning funnit, att de hvilat på missförstånd, vare sig ofrivilliga, eller på det sätt konstlade, att engelsmännen inberättat stympade sanningar hvilka därigenom framstått som motsatsen af hvad i verkligheten egt rum, eller meddelat af boerna ålagda bestraffningar utan att meddela brotten som därtill gifvit laglig anledning, hvaraf följt den föreställning att bestraffningen skulle ha varit ett brott. Som exempel på dessa olika slags förmenade kränkningar må anföras, att när det engelska befälet hos tillfångatagna boerafdelningar funnit exploderande eller rättare sagdt expansiva kulor, det inberättade detta sakförhållande till England som bevis för en öfverträdelse genom boerna af förbudet emot dylika kulor, men utan att tillägga, det kulorna blifvit förda till krigsskådeplatsen af *engelska* armén för att användas emot boerna, hvarefter de fallit i händerna på dessa jämte annan ifrån engelsmännen eröfrad materiel. Bekräftadt är, att boerna af dem aldrig gjort bruk, att deras bruk blifvit af boerbefälet uttryckligen förbjudet, och att de icke ens passade för boerarméns gevär.[1]

[1] Som exempel på halten af de uppgifter, hvarmed till och

Icke bättre förhåller det sig med engelska befälets påstående att boerna flera gånger hissat falsk parlamentärflagga för att bereda sig tillfälle att lättare beskjuta sin fiende. Utredningarne gåfvo vid handen att engelsmännen misstagit sig, afsiktligt eller icke. Ena gången hade de för parlamentärflagga tagit Oranjestatens flagga, en annan gång en boerpredikants hvita väst; en tredje gång hade den öfverklagade beskjutningen egt rum af en annan boerafdelning, eller på en helt annan punkt af slagfältet, än där den hvita flaggan blifvit hissad, och utan att de olika kårerna berott af hvarandra, o. s. v. — Röda korsets personal egde, enligt opartiskt vittnesbörd, aldrig skälig anledning att beklaga sig öfver någon beskjutning eller annat angrepp ifrån boernas sida, och materielen har endast då från deras sida kunnat skadas, när i aktionens virrvarr allt varit så insvept i rök, att ingen urskilning varit möjlig: en eventualitet som hittills aldrig kunnat undvikas i något krig och som tyvärr synes oundviklig så länge artilleriet icke kan *fullständigt* befrias ifrån rökalstrande laddningar.

Slutligen har påståendet om »mord» genom boer å sårade eller fångar befunnits ega sin källa däri att engelska soldater, förvunna till brott som enligt all krigssed medföra arkebusering, undergått sin bestraffning på vanligt sätt, efter att ha råkat i sina domares händer

med de högsta engelska myndigheterna under denna period öfversvämmade Europa, för att fördölja sina fel eller vältra dem på motsidan, må anföras ett i början af april 1900 synligt meddelande från britiska ambassaden i Wien till *Politische Correspondenz*, däri förklaras — i strid emot engelska regeringens förut gjorda medgifvande inför parlamentet — att de engelska trupperna i Sydafrika under kriget aldrig betjänat sig af exploderande eller expansiva kulor utan endast af kompakta (jfr ofv. s. 225).

genom tillfångatagning eller ock vid gripandet befunnits vara behäftade med ett sår eller en skråma: omständigheter, som hvarken enligt krigets konventionella lagar eller enligt praxis hos någon armé i världen befria de brottsliga från krigsrättens dom.[1]

Eljes borde väl försiktigheten ha manat det engelska befälet att, om i någon enda punkt, *i synnerhet* med afseende på behandlingen af fångar, sjuka och sårade, afhålla sig ifrån alla anmärkningar emot motsidan, ty det är just i *detta* afseende som boerna *särskildt* väckt hela världens beundran, icke blott genom sin utmärkta organisering, utan äfven och framför allt genom sin mänsklighet, den öfver alla hittills kända gränser drifna omsorg, aktning och människokärlek, hvarmed de behandlade sina ur striden försatta fiender. Bekräftadt är, att boerna ofta försakade sin egen nödtorft för att hjälpa de engelska invaliderna, klädde af sig för att betäcka dem, åt dem afstodo sin kost. Stundom blir detta uppförande utomordentligt slående vid en jämförelse med motsidans. Vid slagfälten kring Modder-River i november 1899, under det att de sårade boerna dogo i det engelska lägret i följd af vanvård, bortförande och till och med misshandel, såg man boerna omhändertaga de sårade engelsmännen och behandla dem som sina egna eller än bättre. Efter slaget vid Vaalkrantz och engelsmännens återtåg ifrån slagfältet i februari 1900, funno och upptogo boerna en mängd sårade, som engelsmännen under tvenne dygn hade lämnat hjälplösa på marken inom sina linier. Boerna funno

[1] Emellertid utverkade vid dylika tillfällen det engelska befälet åt sig tillstånd ifrån London att arkebusera eller med annat svårt »straff» belägga hela den boerafdelning som »*varit närvarande* »*vid*» gripandet af så dömda engelska soldater.

äfven lik efter öfvergifna engelska soldater, och under det de begrafde dessa lik, beskötos de af engelsmännen.[1] Och under det att de tillfångatagna boerna försmäktade i fängelsehålor, där en stor mängd sjuknade och dogo af vanvård, brist och orenlighet, mådde däremot de engelska soldaterna under kriget aldrig bättre än som fångar hos boerna, där icke blott intet fattades dem i god inhysning och näring, utan de till och med njöto förströelser, i musik, sport, o. s. v., enligt deras egna meddelanden.

Intet kunde vara mera karaktäristiskt för det sätt hvarpå högre engelska myndigheter uppfunno anklagelser, än då den britiske kolonialministern, i februari 1900, inför parlamentet förklarade att boerna, genom att *infalla* i Zululandet, hade frammanat en jäsning bland detta lands vilda befolkning och »följaktligen »brutit emot den regel som förbjuder vilda folks *an*»*vändande* i kriget». Enär England just brutit emot denna regel genom att emot boerna väpna vildar (se ofv. s. 225), återupprepades härvid den gamla taktiken att försöka täcka egna fel genom att påbörda motsidan samma fel. I detta fall blef emellertid ordvrängningen mer än vanligt misslyckad; ty falskheten uti att beteckna det blotta *infallet* i en fientlig trakt, där vildar *funnos*, — en fullkomligt laglig krigsoperation — som ett »användande» af dessa, var alltför tydlig. Hur ofta har icke engelska armén opererat emot civiliserade fiender i provinser där vildar bott, utan att det fallit någon in att jämföra en sådan handling med

[1] Boernas regelräta och berömliga uppförande i dessa afseenden har blifvit officielt erkändt af Röda korsets internationella centralkomité (se *Bulletin international des Sociétés de la Croix-Rouge*, 1900, ss. 5, 98).

vildarnes användande i kriget? Blir nu, oberoende däraf, en jäsning bland den vilda befolkningen en faktisk *följd*, utan någon den krigförandes direkta åtgärd i sådant syfte, så kan detta förhållande naturligtvis icke hänföras till kategorien af den af folkrätten förbjudna handlingen att i krig emot en civiliserad fiende *använda* ociviliserad befolkning, en handling som förutsätter denna befolknings väpning och uppvigling.

Men om sålunda de engelska myndigheternas, mestadels genom terminologiska knep formulerade anklagelser blifvit vederlagda, i synnerhet ifrån neutral sida och ej minst af neutrala som bevittnat krigshändelserna, följer däraf icke att boerna varit fullkomligt felfria. De hafva under kriget begått några fel, eller åtminstone inledningar därtill, som opartiskheten förbjuder oss att förtiga, ehuru de icke äro af den vanliga beskaffenheten och under de föreliggande förhållandena förlorat det materiella allvar de, begångna i samma form, otvifvelaktigt skulle hafva egt under hvilket annat krig som helst. I strid emot den visserligen hvarken alldeles ovilkorliga eller oomtvistbara regel som förbjuder främlingars tvingande till militärplikt, voterade före krigets början Transvaals *Volksraad* ett beslut enligt hvilket de s. k. *uitlanders* borde kallas under fanorna. Lyckligtvis upphäfdes dock detta, åtminstone i *formen* oriktiga beslut redan före krigsoperationernas bedrifvande. Kvarstod endast den polistjänst, som i Johannesburg bestreds af fransmän och tyskar, och hvarigenom ett större antal boer kunde kallas under vapen. Däri låg dock hvarken någon främmande militärplikt eller öfverhufvud någon olaglighet, eftersom tjänsten åtogs frivilligt och för öfrigt den hjälp som därigenom lämnades armén endast var

medelbar. Hon var icke olagligare än t. ex. den öfverallt skeende inmönstringen af främmande matroser i en krigförande stats handelsflotta, hvarigenom dennas infödda matroser kunna i större antal värfvas till örlogsflottan. — Ett verkligt fel åter, som icke blott beslöts utan äfven utfördes, begingo boerna då de vid sina första infall i Kaplandet förklarade de af dem besatta fientliga områdena införlifvade med den Sydafrikanska republiken samt till och med ålade invånarne trohetsed. Vi hafva redan ofvan (s. 229), då fråga var om samma slags fels begående af engelsmännen, brännmärkt detsamma, hvarigenom anticiperas en rätt som endast fredsfördraget eller annan därtill substituerad akt kan gifva. Väl kunna de båda krigförandenas handlingar härvid, om än till utseendet lika, icke jämföras i inre allvar; ty den af engelsmännen ålagda eden innebar ett verkligt samvetsvåld, under det att den af boerna ålagda i regeln endast band olyckskamrater och rasbröder, redan förut bundna af ett *inre* band som det yttre blott bekräftade, i de flesta fall med de edsvurnas egen vilja och samtycke. Men om detta inre sakförhållande nu visserligen må utgöra en förmildrande omständighet och minska edtvångets omoraliska egenskap, minskar det däremot icke dess egenskap af juridiskt folkrättsbrott. Också höjdes genast inom den neutrala världen så starka röster af ogillande, att boermyndigheterna, utan tvifvel inseende oriktigheten, snart afstodo från edernas vidare åläggande.

Frågan har äfven dryftats, huruvida boerrepublikernas regeringar egde rätt att, som de gjorde, utvisa fiendens undersåtar ur sina områden. Från intet håll har denna rätt blifvit bestridd, och har åtgärden blif-

vit klandrad — något som blott kunnat ske från fientlig sida ehuru äfven England gjorde bruk af utvisningsrätten — så har omdömet rört klokheten, ändamålsenligheten, sättet o. s. v., men icke själfva rätten, som är obestridlig; det är en fråga som helt och hållet faller under den inländska styrelsens afgörande. Att Frankrikes regering år 1870 och Turkiets år 1877 utdrefvo sina fienders undersåtar, har, i synnerhet det senare, blifvit klandradt, emedan i dessa fall fienden icke vidtog någon motsvarande stränghetsåtgärd och ifrån hans fredliga undersåtar inom territoriet inga fientligheter ansågos ha varit att befara. Men *äro* sådana att befara, kan utvisningsrättens tillämpning bli en bjudande plikt. Att så var, särskildt i detta fall, mer än i något annat hittills bekant, har så mycket mindre kunnat förnekas, som det ju i själfva verket varit just de i Transvaal sig fastsättande och envist inmängande engelsmännen, som icke blott gifvit anledning till hela kriget utan städse stämplat och fortfarande stämplade mot republikens själfständighet. Emellertid tillämpades utvisningen endast gradvis och i den mån säkerheten ansågs fordra.[1]

Å andra sidan hafva, icke utan skäl, förebråelser blifvit riktade mot boerna för ett fel af ovanlig beskaffenhet och som, oss veterligen, af ingen krigförande förut blifvit begånget: en mildhet — icke blott emot de ur stridbart skick försatta fienderna utan stundom till och med emot kombattanter — till den grad öfverdrifven, att intet stöd därför i krigets lagar skulle kunna anföras, under det att å andra sidan det nöd-

[1] I synnerhet ifrån och med april 1900, efter explosionen af ett kruthus i Johannisburg, som kostade många människolif och tillskrefs engelsmännen.

vändiga och rättmätiga krigsresultatet därigenom blifvit i ej ringa mån gäckadt. Det mest slående exemplet på detta missriktade undseende anföres ifrån slaget vid Spion-Kopje, i början af kriget, då den af boerna i grund slagna engelska armén, med möda och i sammanträngda hopar retirerande öfver Tugelaflodens pontoner, hade kunnat till sista man tillintetgöras genom segrarens batterier, men skonades och fick oantastad begifva sig utaf, emedan — som den på platsen kommenderande boerbefälhafvaren Botha uttryckte det — det var honom förbjudet att skjuta »på en flyende »människa». Vi lämna därhän huruvida skulden till denna efterlåtenhet — hvarförutan måhända den för boerna olyckliga vändning kriget sedermera tog kunnat förebyggas — är att tillskrifva general Bothas skrufvade uppfattning af uttrycket »flyende människa» eller öfverbefälets ursprungliga order: säkert är, att en så öfverspänd ömsinthet gentemot en samvetslös inkräktare måste anses som ett brott emot fosterlandet, då, som här var fallet, detta hotades i självfva sin tillvaro. Det skulle snart visa sig, med hvilken tacksamhet dessa och liknande öfverloppsgärningar i mänsklighet lönades.

Men oafsedt öfverloppsgärningarne och deras ödesdigra följder för krigsresultatet i stort sedt, måste folkrätten med beröm inregistrera sydafrikanernas noggranna iakttagelse af denna rätts regler, en iakttagelse som — utom den enda, ofvan anförda afvikelsen medelst oriktig tillämpning af suveränitetsprincipen och därmed sammanhängande edgång — på intet område förnekade sig. Vi ha skildrat boernas ridderliga uppförande på slagfälten och emot oskadliggjorda fiender. Äfven utom dessa områden, vid belägring, förvaltning, beskattning o. s. v., visar sig deras allt genomgående

plikttrohet. Vid belägringen af Ladysmith erbjöd general Joubert den inneslutna fästningens icke stridbara befolkning att fritt aftåga; och general Cronje gaf, före bombarderingen af Mafeking, erforderlig varning för att lämna besättningen tillfälle att i tid sätta kvinnorna och barnen i säkerhet. I sina kontributioner och rekvisitioner slutligen ålade sig boerna den strängaste måtta. Endast det absolut nödiga upptogs, och de rekvirerade varorna betalades kontant eller emot invisning som på stället utfärdades.

Det märkligaste som under detta krig förekom rörande *neutraliteten* bestod i de uppseendeväckande neutralitetsbrott som begingos af Portugal.

Ehuru neutral tillät portugisiska regeringen i april 1900 att engelska trupper efter landstigning i Beira till ett antal af 5000 man jämte krigsmateriel genomtågade Portugals till Transvaal gränsande område, en gärning som för öfrigt väckte lika mycken ovilja i Portugal som i den öfriga neutrala världen. Lika litet gillades det af portugisiske utrikesministern inför Cortes anförda svepskälet: ett med England den 11 juni år 1891 slutet fördrag, hvarigenom Portugal redan på förhand hade, påstod ministern, förpliktat sig till gärningens begående under vissa eventualiteter. Äfven om detta skäl hade egt någon grund i fördraget, hade neutralitetsbrottet icke ens därmed kunnat täckas; ty det är allmänt erkändt att den stat, som i ett fördrag med en annan stat förbinder sig till att, vilkorligen eller icke, eventuelt begå ett neutralitetsbrott, redan därigenom har tagit första steget till detta brott, hvilket blir fullbordadt genom verkställigheten. Emellertid innehöll i verkligheten det åberopade fördraget *icke*

någon förbindelse för Portugal att tåla folkrättsvidriga genomtåg af krigförande engelska trupper. Fördraget (art. 12) innehöll endast tillstånd till transit för engelska »personer och varor» emellan Portugals kolonier och det inre af Englands besittningar. Till dessa besittningar, hvilkas utstakning varit föremål för tvist emellan parterna och som 1891 års fördrag just hade till uppgift att till sina gränser angifva, hörde icke Transvaal. För öfrigt är det klart, att den blotta regleringen af den fredliga person- och varutrafiken på ett område ändå icke rätteligen skulle kunna åberopas för truppers genomtåg under krig. Vilja stater sig emellan kontrahera om en inskränkning i de universelt giltiga krigs- och neutralitetslagarne, måste därom *särskildt* nämnas. Längre fram åberopade Portugal, då det skäl som stödde sig på art. 12 icke fann något gillande, *hemliga* tilläggsartiklar till fördraget. Men icke heller denna undanflykt har blifvit gillad; ty hemliga, såväl som andra bestämmelser emellan tvenne stater gälla endast *dem* emellan, de kunna icke upphäfva tredje stats rätt eller allmän folkrätt.

I juli 1901 företog sig Portugals guvernör i Mozambique, att bemäktiga sig och till de engelska myndigheterna i och för bruk i Transvaal utlämna omkring ett tusental järnvägsvagnar och lokomotiver, neutral egendom, tillhörande ett holländskt bolag och enligt kontrakt med Portugal deponerade i Lourenço Marques, alltså på neutralt område. Ehuru samma bolag trafikerade linierna i Transvaal, var det dubbla neutralitetsbrottet uppenbart, då egendomen som tillgreps icke tillhörde Portugal och icke befann sig på något af de till krigsfältet hörande områdena.

Dessa äro detta krigs enda svårare neutralitets*brott*.

Däremot *kränktes* neutraliteten förnyade gånger under krigets lopp, nämligen ifrån Englands sida, på det sätt och i de former, som förekommit under Englands samtliga krig, emedan de britiska myndigheterna omöjligt kunna lära sig att akta de neutralas rättigheter och deras flaggors immunitet. Äfven denna gång angrepo de engelska kryssarne de neutrala fartygen i fridlysta vatten eller utan giltiga anledningar, verkstälde på hafvet obehöfliga och obefogade visiteringar och uppbringningar, togo som krigskontraband allehanda varor som enligt folkrätten icke böra dit räknas, o. s. v. Och om dessa varor voro af den beskaffenhet att de icke ens under de mest skrufvade förevändningar kunde tillgripas, gjordes de mot bättre vetande till föremål för undersökning så snart förmodas kunde att de eljes skulle hinna till sin lagliga bestämmelse i fientliga undersåtars händer. De neutrala fartygen som förde dem, drogos till hamn och inför myndighet. Varorna, om än så lagliga och oantastliga, breddes med flit där ut på sätt att åstadkomma deras fördärfvande, på det att, när slutligen »misstaget» förklarades, de ändå icke skulle kunna användas för sitt åsyftade bruk. Och dessa neutralitetskränkningar slutade äfven nu på det sätt vid hvilket England vant sig: klagomål af de förfördelade neutrala hos deras regeringar, reklamationer af dessa genom sina beskickningar i London med fordran på upprättelse, slutligen afbön och kolossala skadeersättningars beviljande af England åt neutrala stater hvilkas flaggor blifvit misskaktade, hvilkas undersåtars egendom blifvit tillgripen, och hvilka egt tillräcklig makt att genomdrifva upprättelsen. De särskilda fallen härvid, i hvilka det namneligen varit Tyskland och Amerikas Förenade

Stater som utkräft vedergällning, tillhöra sina kapitel i en annan afhandling. På detta ställe må däremot antecknas de engelska örlogsmännens kränkningar af neutrala sjöterritorier. I portugisiska och spanska vatten, i Delagoas bukt och vid Canarie-öarnes kuster, angrepo och besköto engelska kryssare neutrala fartyg (ett af dessa fartyg var norskt), och på det senare stället reparerades, med missbruk af den neutrala asylen, ett engelskt transportfartyg till sin krigsmateriel och iordningstälde sin utrustning.[1]

De utvisningar af neutrala staters undersåtar ur egna eller med krigets rätt besatta landsdelar, som engelska regeringen företog i de fall hon fann sitt krigförande intresse det fordra, hafva, såsom fallande under statsuveränitetens obestridliga rätt, icke blifvit räknade som neutralitetskränkningar. Endast när dessa utvisningar skedde på ett kränkande *sätt*, i förening med personligt våld eller andra oförrätter, gåfvo de anledning till klagomål. Dylika klagomål framstäldes af tyska och österrikiska regeringarne och synas hafva haft till följd att England äfven härvidlag fann sig nödsakadt bevilja upprättelse och skadeersättning.

FIENTLIGHETERNA I KINA VID SEKELSKIFTET

De fientligheter, hvilka kring sekelskiftet och ungefär samtidigt med sydafrikanska kriget bedrefvos i

[1] Biomständigheterna i dessa senare neutralitetskränkningar, se *Revue générale de droit international public*, årg. 1900, ss. 793—795.

Kina, dels emellan landets motsatta partier, dels emellan några af dessa och flera intervenerande stormakter i följd af upprörande våld å kristna som Kinas lagliga regering visat sig vanmäktig att rätta, tillhöra strängt taget icke vårt ämne eftersom de sakna ett rättsligt krigstillstånds kännetecken. De diplomatiska förbindelserna mellan Kina och de intervenerande makterna voro intet ögonblick formelt afbrutna, och den väpnade mellankomsten var icke omedelbart riktad emot den laglige kinesiske suveränen. Från ingendera sidan iakttogos det civiliserade krigets lagar, visserligen minst ifrån den kinesiska. Kinesernas öfverträdelser härvid kunna väl ej urskuldas med hänvisning vare sig på européernas liknande fel eller den behandling Kina städse från Europas sida lidit; ty 1894—1895 års krig utgör tillräckligt bevis därför, att den kinesiska krigsmakten icke ens iakttager hyfsade krigsbruk emot en fiende som å sin sida det gör, och icke heller vid tillfällen då hatet emot européerna omöjligt skulle kunna åberopas som förevändning.

Å andra sidan ega européerna knappast rätt att beklaga sig däröfver att kineserna med afseende på *dem* åsidosätta folkrättens föreskrifter i krig och fred, då européerna å sin sida göra sig skyldiga till samma åsidosättande gentemot kineserna. Och det är Europa, icke Kina, som härvidlag gjort *början* i brottens kedja och *inledt* rättskränkningarne. Det första, nutidens kineser lärt närmare känna af Europa, bestod i en europeisk stormakts tilltag att, utan tillräcklig anledning eller fel ifrån kinesisk sida, öfverfalla och bekriga Kina för att med våld tvinga dess regering att emot sin vilja och till landets skada importera narkotiska rusmedel, hvarmed den kinesiska nationen förstördes

och demoraliserades men af hvilkas försäljning den europeiska stormakten och hennes köpmän ville skörda pänningevinst: en gärning som svårligen kan förlikas med den europeiska folkrättens bud att akta hvarje suverän stats rätt att själf afgöra sina inre angelägenheter, till hvilka ju äfven höra frågorna om införsel.

Och sedan dess företer tillvägagåendet af Europas stormakter emot Kina (allt hvad det kinesiska folket af Europa känner) i hufvudsaken endast en lång kedja af idel kränkningar af landets suveränitet, oupphörliga, obefogade inblandningar i landets inre angelägenheter, under allehanda förevändningar af rättsligt skydd men i verkligheten för att af Kina utprässa pänningar och inkräkta dess områden. Ingen enda af dessa Europas gärningar öfverensstämmer med folkrätten, vare sig den europeiska, eller den därmed fullt jämbördiga kinesiska som existerade före den europeiska. Huru skulle man då kunna vänta sig, att Kina gentemot Europa iakttoge någon folkrätt?

Häraf följer dock icke, att 1900—1901 års händelser i Kina sakna inflytande på krigets folkrättsliga reglering. Européer och amerikaner hafva visserligen af detta tillfälle ingen ny lärdom hemtat. De visste redan förut, att stormakterna hvarken kunna ena sig om ett program eller genomföra det, emedan därtill skulle fordras en rättslig princip som grundval och utgångspunkt på hvilken alla kunde enas, hvaremot ingen öfverensstämmelse är möjlig där statsbegreppet uppfattas som en grosshandel, i hvilken den enes vinst anses för den andres förlust. Men för kineserna var kunskapen om denna europeisk-amerikanska svaghet en lärdom som först nu ifrågavarande fientligheter klart bibringat dem. För att riktigt kunna bedöma

följderna och betydelsen häraf för hvad vi å vår sida kalla folkrätt under krig, måste brytas med den gamla fördom som föreställer sig den kinesiska staten som ett stillastående. Äfven Japan hade ett liknande, skenbart stillastående bakom sig, när dess nuvarande med ilfart gående, nya utveckling inträdde. Hvad nu försiggår i Kina, är intet annat än en gryende inledning till ett liknande omslag, med de stora skilnader visserligen, som följa af de båda folkens olika kynnen och all utvecklings tröghet under ett tropiskt klimat. Man må dock icke låta vilseleda sig af långsamheten.

Drifven till det yttersta af de oupphörliga angreppen och oförrätterna från Europa — hvaraf hon endast sett de sämsta sidorna, representerade af fanatiska missionärer, giriga köpmän och råa soldater, — dessutom hotad med förlusten af sina provinser som förmenad rättelse af individers öfverträdelser, rustar sig den kinesiska nationen och utbildar sig småningom militäriskt under ypperlig japansk ledning; och rustningen har påskyndats genom de europeiska stormakternas oförsiktighet att tvinga Kina till importförbud emot utländska vapen och krigsförråd: ett nytt ingrepp, som endast haft till följd att framkalla inhemsk kinesisk vapentillverkning i stor skala. Den riktning Kinas intelligenta industri sålunda inslår, kan, jämte den parallelt därmed gående, af de europeiska stormakterna frammanade vapenöfningen, ega oöfverskådliga följder, först uti en stålsättning af den onekligen mycket lågt stående kinesiska folkkaraktären, hvarifrån falskheten, grymheten och opålitligheten endast genom de hårda pröfningarne och lidandena i rättmätigt motstånd och kamp torde kunna bortrensas, och sedan uti en förstärkning i fysiskt afseende till den fasthet

som icke längre låter behandla sig som en lekboll af främmande makter. Det ligger för öppen dag, att när en gång den härigenom befästa, ofantliga statsbildningen hunnit till en pånyttfödelse, som kommer att tillföra det universella samhället nästan en hel världsdel af nya krafter och nytt åskådningssätt, krigets reglering, som ju numer intet annat afser än bästa sättet att undvika det onödigt ondt medföljer de våldsamma rättelsemedlen emellan staterna, häraf måste taga betydligt inflytande. Någon »gul fara» följer däraf icke. Den gula rasen är visserligen den hvita öfverlägsen i uthållighet, flit och förnöjsamhet, men af dessa egenskaper följa på intet vis den territoriella utvidgningens begärelser, snarare tvärtom. Hvad folksiffran beträffar, har redan nu den hvita rasen skjutit den gula förbi, och det ligger särskildt i kinesens lynne att utesluta expansionen och städse återvända till sin egen jord. Slutligen må icke förglömmas, att rasernas faror af hvarandra minskas genom deras solidaritet. Det är dennas erkännande och utnyttjande, som blir tjugonde århundradets märkligaste uppgift, en uppgift som icke stormakterna — hvilka för närvarande motarbeta henne — kunna förhindra, ty hon ligger i den naturliga progressionen.

Än mindre än fientligheterna i det egentliga Kina kunna som krigstillstånd betecknas de af Ryssland ensamt vid samma tid i *Mandsjuriet* förda. Den i rättsligt afseende mest upprörande af de därvid begångna gärningarne är bortröfvandet genom ryssarne af det värderika biblioteket i Mukden, hvilket under vintern 1900—1901 fördes till Petersburg. Till och med ifrån en fiende är hvarje bortförande af vetenskapens och konstens samlingar uttryckligen förbjudet af nutidens

folkrätt. Än brottsligare var det i detta fall, sedan ryska regeringen uttryckligen hade förklarat att hon intet krig i Mandsjuriet förde. Med hvad rätt egde då tillgreppet rum? Säkerligen icke som enkel transport af hvad i och med införlifvadt område kunnat förvärfvas, eftersom ryska kabinettet liktidigt förklarade sig icke ämna annektera Mandsjuriet utan endast hålla landet »provisoriskt besatt tills ordning och säkerhet »vid gränsen hunnit återställas».

JAPANSK-RYSKA KRIGET ÅREN 1904—1905

Sedan det äntligen blifvit klart, att dessa ryska regeringens förklaringar icke voro ärligt menade, och sedan andra stormakters försök att på fredlig väg förmå Ryssland att hålla sitt fördrag om Mandsjuriets utrymmande visat sig fruktlösa, blef 1904—1905 års japansk-ryska krig en följd af den fara hvarmed detta maskerade ryska eröfringsförsök hotade icke blott Norra Kinas och Koreas integritet utan äfven Japans själfständighet och lifsvilkor i yttersta Östern. Hafva nu de bedrägerier och löftesbrott, hvilka sålunda framkallade detta fruktansvärda krig, hvarigenom Japan skipade rättvisa i den kränkta mänsklighetens namn, efterlämnat ett särdeles vidrigt intryck, måste å andra sidan erkännas, att själfva kriget i allmänhet sedt fördes med en mänsklighet som stälde alla föregående sedan 1850-talets i skuggan. Visserligen gäller detta loford hufvudsakligen den japanska krigföringen, hvilken var beundransvärd ur folkrättslig synpunkt ej

mindre än annan. I den ryska, om än långt mindre felfri, torde dock de flesta felen böra tillskrifvas rå okunnighet och endast i jämförelsevis få fall omänsklighet.

Japans enda svåra fel under detta krig bestod i att inleda fientligheter före krigsförklaringens utfärdande. Visserligen begicks samma fel å rysk sida, och det var härifrån som första skottet lossades. Men den egentliga anledningen därtill gafs af japanerna. För öfrigt visades vid krigsutbrottet mycken hänsyn emot fientliga undersåtar och fartyg på statsområdena, i synnerhet i Japan. Men äfven japanerna i Ryssland (dock icke i det af ryssarne besatta Mandsjuriet) fingo stanna under lagens skydd, och japanska fartyg i ryska hamnar fingo intaga last och utlöpa, under vilkor att utloppet skedde inom 48 timmar efter förordningens utfärdande.

I Ryssland uppenbarade sig genast vid krigets början, och fortsattes under hela dess lopp och långt efteråt, den korruption, försnillning och bedräglighet i krigsförvaltningens samtliga grenar och grader, som i Rysslands alla krig, men i synnerhet i detta, varit den förnämsta orsaken till de ryska nederlagen. Aldrig kunde en motsats emellan två krigförande parter framstå bjärtare, än nu i detta afseende. Hos japanerna kom hvarje minsta slant till sin rätta bestämmelse, med en ärlighet och en punktlighet som aldrig förnekade sig, under det att de ryska medlen försvunno på vägen, i befälhafvarnes och intendenternas fickor.

Men äfven i andra afseenden visade sig å Rysslands sida den fullkomliga brist på rättsliga grundsatser, som var den yttersta källan till dess olyckor icke blott i själfva kriget utan äfven i alla därmed sammanhängande mellanfolkliga förhållanden. I rak motsats till

ryska regeringens före fientligheterna utfärdade förklaring att hon ämnade akta Kinas integritet och territorialrätt, behandlade Ryssland i verkligheten Mandsjuriet som sitt eget territorium genast ifrån början, hvilket hade till följd att äfven motparten i kriget måste så behandla det. Och i rak motsats till ryska regeringens under freden oupphörligt upprepade påstående att Kina icke *kunde* bevaka de mandsjuriska järnvägarne, ett påstående å hvilket stöddes Rysslands anspråk att besätta dem och landet för att »upprätt»hålla ordningen», fordrade det nu, under kriget, att Kina *skulle* öfvertaga nämda bevakning. Och som Kina med hänvisning till ryska regeringens föregående förklaringar naturligtvis vägrade detta så länge Ryssland höll Mandsjuriet besatt, förklarade Ryssland, kort efter krigets början, sig *icke* ämna akta Kinas territorialrätt.

Under fientligheternas utöfning och gentemot fienden begingos visserligen, som ofvan sagdt, vida mindre omänskligheter än under föregående krig emellan civiliserade stater sedan ett halft århundrade. Men de fel och brott som begingos, falla nästan uteslutande på Rysslands räkning. Strax i början af kriget sköto ryska kryssare fientliga handelsfartyg i sank i stället för att uppbringa dem, ögonskenligen med tanke därpå att de eljes hade kunnat återtagas af de till sjös öfverlägsna japanerna. Dessa slags brott upprepades längre fram förnyade gånger, dels ute på hafvet, dels i de koreanska vattnen, af Vladivostokeskaderns befälhafvare. I landkriget begagnade sig ryssarne tidt och ofta svekfullt både af Röda korsets tecken och af japanska flaggor, äfven på slagfältet och under träffningarne, i strid med positivt antagna folkrätts-

regler, dels för att undkomma och dels för att kunna öfverraska fienden. Vid Mukden synas soldater af ett ryskt jägareregemente hafva under kinesisk förklädnad angripit japansk trupp. Under Port Arthurs belägring angrepo ryssarne japansk sjukvårdspersonal i trots af Röda korsets tecken, och dödade flere af personalen efter att ha afslitit armholkarne. I maj 1905 blef till och med ett helt japanskt fältlasarett angripet af ryska kavallerister, hvilka omringade och besköto det samt våldförde sig på läkarekåren trots Röda korsets tecken. Af sjukvårdsmaterielen uppbrände de en del och bortförde återstoden. En af de ryska brigadcheferna utgaf i februari s. å. en formlig order att döda alla japanska soldater som funnos liggande på marken, utan att bry sig om *huruvida* de voro sårade eller icke. Talrika enstaka fall lära ha förekommit, i hvilka ryssarne tillåtit sig skamlig tortyr af japanska sårade, ögonens utstingning, bröstets upprispande, samt deras dödande och likens plundring.[1]

En rysk förordning vid krigets början reglerade *tidningskorrespondenternas* ställning, hufvudsakligen genom samma bestämmelser som under 1877 års krig (se ofv. s. 177), hvartill lades följande nya. För att få tillträde måste hvarje korrespondent förete vederbörande statsdepartements bemyndigande, de utländska från sin egen regering till ryska utrikesdepartementet. Korrespondenterna måste skriftligen förbinda sig att icke kritisera den militäriska ledningen, icke afgifva osanna framställningar eller återgifva lösa rykten. De fingo icke tillträde till vapenfabriker, verkstäder, dockor, krigsförrådsplatser, hamnar och redder.

[1] *Revue générale de droit international public,* årg. 1905, ss. 631—633.

Neutralitetens frågor kommo under detta krig mera på tal än under de föregående sedan ett århundrade, i synnerhet i följd däraf att detta krig blef ett stort sjökrig, det första stora moderna, därvid många gamla neutralitetsregler visade sin ohållbarhet och de krigförandes rättsliga uppförande sattes på hårda prof.

Ryssland bestod profvet mycket illa. De ryska befälhafvarnes neutralitetskränkningar voro af svåraste slag, vittnande, somliga om en häpnadsväckande okunnighet och oskicklighet, andra om ett upprörande barbari och en skändlig trolöshet.

Genast i krigets början lät ryska regeringen i Svarta hafvets hamnar utrusta ett slags »frivillig flotta» hvars fartyg, under falsk uppgift att vara handelsfartyg, sluppo genom Bosporen och Dardanellerna med kränkning af fördragen. Hunna på andra sidan utgåfvo de sig, i motsats till sin förra uppgift, för örlogsfartyg, gjorde under namn af »hjälpkryssare» anspråk på krigförande befogenheter, visiterade och uppbringade (i juli 1904) neutrala fartyg i Röda hafvet, och detta, äfven med beslag och konfiskeringar som hade varit olagliga till och med af krigförande krigsfartyg. Som det var att vänta, uteblefvo efterräkningarne icke länge. Tyska och engelska beskickningarne i Petersburg gjorde skarpa föreställningar jämte fordringar på upprättelse och skadestånd för de af brotten lidande, och ryska regeringen blef tvungen, icke blott att bevilja dryga ersättningar, utan äfven att göra afbön inför de förfördelades regeringar. England begagnade detta tillfälle för att officielt fastställa den grundsats, att fartyg som under handelsflagga passera farleder hvilka äro stängda för krigsfartyg, äfven *efter* genomfarten måste behålla sin egen-

skap af handelsfartyg, eftersom eljes stängningslagen blefve kringgången.

De ryska neutralitetskränkningarne stannade icke vid de olagliga uppbringningarne. De neutrala utsattes för fega öfverfall, som höljde den ryska flottan med vanheder. Icke blott att neutrala fartyg skötos i sank i stället för att uppbringas, — ett tilltag som genom engelska regeringen offentligt uti en förklaring inför parlamentet bränmärktes som groft folkrättsbrott. Hvad än värre var, en mängd neutrala fartyg blefvo af den på väg till orienten mötande ryska Östersjöflottan beskjutna utan ringaste anledning, tyska, engelska, amerikanska, skandinaviska. I Nordsjön sköts ett fredligt svenskt fartyg i sank med man och allt. Slutligen satte nämda ryska flotta kronan på sitt verk genom att medelst beskjutning på nära håll utan orsak anställa ett formligt blodbad bland engelska fiskarefartyg utanför Hull på utkanten af de britiska territorialvattnen, — en bedrift som icke blott hotade att ådraga Ryssland krigiska repressalier utan äfven, när dessa med svårighet och emot dryga ersättningar förskonats det, egde till följd ett slags tvångskonvojering af den ryska flottan under en engelsk eskader som öfvervakade hennes uppförande under färden till Asien.

För öfrigt väckte dessa utsväfningar af de ryska örlogsmännen så mycket större harm i hela den civiliserade världen, som de vid hvarje dylikt öfverfall på oskyldiga och värnlösa sjöfarande icke ens brydde sig om minsta åtgärd till någon räddning af offren.

Den slapphet och drumlighet, hvarigenom de ryska sjöofficerarne sålunda under hela kriget städse förvärrade sina redan dessförutan oförlåtliga fel, visade sig äfven i andra afseenden. På våren och somma-

ren under 1904 utlade de i öppna sjön, äfven utanför territorialvattengränserna, vid den asiatiska krigsteatern en mängd hafsminor, hvarigenom den neutrala sjöfarten hotades.

I jämförelse med dessa Rysslands neutralitetskränkningar voro Japans obetydliga, hvarken på långt när lika svåra, talrika eller oomtvistade. De mest betydande och uppmärksammade bestodo knapt i annat än repressalier till nödvärn emot neutralitetens brytande af andra. Sålunda, inför Kinas likgiltighet och oförmåga att själft upprätthålla neutraliteten på sitt område, rättade japanerna där med våld de af fienden begångna neutralitetskränkningar hvarigenom Japans krigförande rätt förnärmades. De hotade att förstöra ryska signalstationer hvilkas inrättande kineserna tålde på sina kuster midt emot Port Arthur. Och när ryska krigsfartyg upprepade gånger flydde in i kinesiska hamnar utan att där afväpnas, förlorade japanerna slutligen tålamodet. I augusti 1904 förföljde de en sålunda in uti Tschifus hamn flyktad rysk torpedjagare och uppbringade honom. Därigenom kränktes visserligen den neutrala territorialrätten. Men hela världen öfversåg med denna kränkning inför det brott som därmed rättades. Ty folkrättens fordran på det neutrala territoriets fridlysning ifrån fientligheter förutsätter att den neutrale suveränen själf hindrar dess missbruk till bas för operationerna.

Vid regleringen af frågorna om *krigskontraband* visade båda parterna i detta krig, men i synnerhet Ryssland, ett mycket felaktigt beteende. Under det att Ryssland under 1877 års krig hade för kontraband förklarat nästan endast rena krigsförnödenheter, förklaras nu för kontraband en ofantlig mängd för det

allmänna behofvet viktiga, till sin beskaffenhet alldeles fredliga föremål, i strid emot den folkrättsliga regeln (lifsmedel, dragdjur, fartygs maskiner och pannor, bomull, bränsle, samt telegraf-, telefon- och järnvägsmateriel). Japan utfärdade ungefär liknande kontrabandsförbud, dock mera vilkorliga. Förbuden väckte stor ovilja och protester af de neutrala makterna, i synnerhet England. Den britiske premiärministern begagnade till och med detta tillfälle för att formligen bestrida Rysslands rätt som krigförande att ensidigt bestämma hvad som borde anses för kontraband (ehuru England å sin sida alltid gjort anspråk på en dylik bestämmande rätt då det självt varit krigförande). Några af de ryska kontrabandsförbuden (emot lifsmedel och bomull) måste återkallas eller underkastas strängare begränsningar.

För öfrigt företer detta krig den enastående egendomlighet, att fientligheterna till lands under hela tiden utkämpades uteslutande på neutrala staters områden. De båda krigförande parterna skylde denna territorialkränkning ömsesidigt på hvarandra, men naturligtvis var hon en följd af Kinas och Koreas vanmakt, i följd hvaraf den ryska invasion hvilken gifvit anledning till kriget kunnat ega rum utan motstånd, så att Japan måste med sin krigförande rol förena den att återställa de kränkta territoriernas neutralitet, något som endast kunde ske därigenom att samtliga operationer till lands utfördes inom deras gränser.

VÄRLDSREGLERINGEN AF KRIGETS LAGAR

Medvetandet af den fara som hotar de allt mera sammanflätade mellanfolkliga intressena från regellöshetens sida, och folkens behof att medelst öfverenskommelser om likformiga och civiliserade krigsbruks införande dels undvika onödiga misshälligheter och dels till minsta möjliga mått inskränka krigens olyckor och lidanden, hafva i våra dagar gifvit upphof till en *världsreglering* af krigets lagar, en reglering som — så är meningen — skall antagas af hela den civiliserade världen. De första stegen i denna riktning tillhöra det nittonde århundradet, för så vidt man icke dit vill räkna den Beväpnade neutralitetens regler. Den metod, som vid den världsomfattande regleringen hittills blifvit följd och fortfarande följes, är den partiella, hvilken reglementerar bit för bit, i förhoppning att en dag kunna hopfoga bitarne. Det är det enda möjliga sättet, inför den ofantliga svårigheten, i synnerhet för stormakterna, att ena sig om likformiga bestämmelser.

Ett hufvudsakligt motiv till denna kodificering är att söka uti nödvändigheten i våra dagar att alla nationer *känna* de civiliserade krigsbruken för att kunna iakttaga dem. Hvarje särskild krigsmakts kännedom af allas bruk vore icke möjlig om staterna följde olika regler och uppfattade de civiliserade bruken olika. Därtill kommer, att genom den gemensamma kodificeringen lagarne och deras tillämpning icke längre lämnas åt befälhafvarnes godtycke — hvaraf så många missbruk uppstått — utan allt mera sammanföras i

regeringarnes händer, hvilka därför ansvara inför hvarandra.

Före de första försöken till en allmän *mellanfolklig* reglering af krigets lagar finna vi en kodificering genom en särskild makt, Amerikas Förenade Stater. I början af affallskriget uppdrog presidenten Lincoln åt den ryktbare amerikanske folkrättslärde professor Lieber att affatta ett förslag till kodex af krigets lagar och bruk, sådana dessa borde gälla mellan civiliserade nationer. Efter att hafva blifvit pröfvad af en militärkomité antogs och promulgerades denna kodex af presidenten den 24 april 1863 under titeln af *Instruktion för Amerikas Förenade Staters arméer i fält.*

Antaget af en enda makt, saknade visserligen detta reglemente mellanfolklig karaktär och kunde icke binda andra stater än den lagstiftande, lika litet som de öfriga, rent inländska instruktioner af samma slag, hvilka efter exemplet af den amerikanska sedermera utfärdades i flera europeiska stater, Frankrike, Italien, Holland, Ryssland m. fl. Men Liebers verk erhöll icke desto mindre världsbetydelse, dels formelt, som första steget till krigets reglering genom en officiell förordning, dels materielt, på grund af sitt i åtskilliga stycken rationella innehåll. Visserligen är detta innehåll långt ifrån tillfredsställande för nutiden. Många punkter skulle i dag icke längre anses för mänskliga. Men vid tidpunkten för sin kungörelse, i synnerhet i Amerika, kunde de så anses. Instruktionen gaf impulsen till en bättre krigföring, först omedelbart under det krig för hvilket arbetet gjordes, sedan ock medelbart, genom detta första exempel, för andra krig, redan genom att väcka kodificeringstanken.

Den första handling åter, som lyckats vinna *alla*

civiliserade staters formliga tillslutning och underskrifter, var *Genèvekonventionen af den 22 augusti 1864* rörande hjälp och vård af sjuka och sårade i fält. Visserligen reglerades härvid endast en ringa och speciell del af kriget, men en del som dittills hade blifvit alldeles försummad. Genom denna epokgörande akt, tillkommen efter inbjudning af sweitsiska förbundsrådet, neutraliserades krigets offer på slagfältet och skulle behandlas lika, vare sig de tillhörde den egna sidan eller motsidan. Till denna öfverenskommelse anslöto sig dels tilläggsartiklar af den 20 oktober 1868 hvilka icke blefvo ratificerade, dels Petersburgkonventionen af den 16 november 1868, tillkommen på Rysslands inbjudning och sluten likaledes emellan samtliga civiliserade stater, hvarigenom dessa förbinda sig att i krig icke använda exploderande kulor under en viss vikt och orsakande för krigsresultatet onödiga lidanden. Genèvekonventionen af 1864 gälde ända till år 1906.

Arbetena i den riktning som sålunda blifvit inslagen, hafva sedan dess fortgått. År 1873 utarbetade en i Paris grundad förening för krigsfångars bättre behandling ett förslag därom, att framläggas inför en till Paris våren 1874 sammankallad mellanfolklig församling. Liktidigt tillkännagaf ryska regeringen att hon utarbetade ett förslag som, »omfattande *samtliga* »till ett krigstillstånd hörande förhållanden, afsåge »fastställelsen af regler hvilka, gemensamt antagna »af de civiliserade staterna, skulle tjäna att i möjligaste mån lindra de mellanfolkliga stridernas eländen »genom att *noga bestämma regeringarnes och arméernas »rättigheter och plikter i krigstid»*. Detta förslag framlades den 27 juli samma år inför en, på inbjudning

af kejsar Alexander II, i Bryssel sammanträdande konferens, i syfte att bilda en grundval för fri öfverläggning om ett nytt förslag, om hvilket alla stater kunde ena sig. Men, oaktadt den (under namn af *Projet de déclaration internationale relative aux lois et usages de la guerre*) af konferensen definitivt antagna texten — betydligt afvikande från den ursprungliga ryska (genom uteslutning af de allmänna grunderna i början och tilläggsartiklarne i slutet äfvensom modificering af ett stort antal regler) — utan tvifvel innehöll värderika framsteg och den bästa dittills kända samlingen af krigets regler samt uttryckte det rådande tänkesättet i nästan alla civiliserade länders diplomatiska, militäriska och juridiska kretsar,[1] blef denna akt icke ratificerad af regeringarne, hufvudsakligen på grund af Englands motstånd.[2] Dock lades 1874 års Brysselförklaring till grund för samtliga vetenskapliga behandlingar af ämnet, Folkrättsinstitutets *Manuel des lois de la guerre sur terre* inbegripen, äfvensom praxis i krigen, under nittonde århundradets sista fjärdedel.

Emellertid hafva dessa arbeten numera blifvit trängda i bakgrunden af de senaste och för närvarande gällande: Haagkonferensernas. Slutakten af

[1] Artiklarne rörande krigförande rätt, kombattanter, tillåtna vapen och angreppsmedel, fångars behandling, belägring o. s. v., stödde sig hufvudsakligen på dittills ansedda folkrättsarbeten men uttryckte en mänskligare anda än dittills följd praxis (så t. ex. förbjudas plundring af stormade platser, bombardering af öppna platser, hotelse att vägra kvarter, konfiskering af privategendom; och befolkning som reser sig emot en infallande fiende, behandlas som krigförande äfven om hon saknat tid att organisera sig militäriskt).

[2] Engelska regeringen förklarade sig emot »hvarje frångående »af regler som *England* hittills följt».

1899 års konferens i Haag, enhälligt undertecknad af staternas ombud den 29 juli, innehåller följande konventioner och förklaringar:

I. *Konvention* rörande *biläggning af mellanfolkliga tvister;*

II. *Konvention* rörande *landkrigets lagar och bruk;*

III. *Konvention* rörande de uti *Genèvekonventionen* af den 22 augusti 1864 innehållna grundsatsers *tillämpning på sjökriget;*

IV. *Tre förklaringar* innehållande:

1° *Förbud* (under fem års tid) emot kastkroppars och sprängämnens utkastande från *ballonger* eller på andra liknande sätt;

2° *Förbud* emot kastkroppars användande hvilkas enda ändamål är att sprida kväfvande eller osunda *gaser;*

3° *Förbud* emot kulors användande hvilka lätteligen *vidga sig* eller *tillplattas* i människokroppen, sådana hvilkas hårda betäckning icke fullständigt omsluter kärnan eller är försedd med inskärning.

Dessa sex handlingar, för hvilkas undertecknande hvar för sig genom makternas befullmäktigade ombud en termin fastställdes intill den 31 december 1899, *undertecknades:* konventionen I af samtliga makter;[1] konventionen II af alla utom Sweits och Kina; kon-

[1] Härvid fogade dock fyra makters ombud några förbehåll. Amerikanska delegationen förklarade, att intet i konventionen finge tolkas som plikt för Amerikas Förenade Stater att frångå, å ena sidan sin traditionella afhållelse från inblandning i främmande staters inre angelägenheter, politiska eller administrativa (jfr ofv. s. 200), å andra sidan sin traditionella hållning med afseende på rent amerikanska frågor. Turkiska delegationen förbehöll Ottomaniska Porten att anse biläggningens användande för endast

ventionen III af alla (dock så, att sedan Amerikas Förenade Stater, Storbritannien, Turkiet och Tyskland ifrån sitt godkännande undantagit konventionens art. 10, som ålägger de neutrala staterna att internera krigets skeppsbrutna, sårade eller sjuka, hvilka inkomma i deras hamnar, denna artikel slutligen ströks af samtliga signatärmakter); förklaringen 1° af alla utom Storbritannien; förklaringen 2° af alla utom Amerikas Förenade Stater och Storbritannien; förklaringen 3° af alla utom Amerikas Förenade Stater, Storbritannien och Portugal. *Ratificerade* och följaktligen *ändgiltigt antagna* blefvo sedermera: samtliga de sex handlingarne, af Belgien, Bulgarien, Danmark, Frankrike, Italien, Japan, Montenegro, Nederländerna, Persien, Portugal, Rumänien, Ryssland, Serbien, Siam, Spanien, Tyskland, Österrike-Ungern; endast de tre konventionerna, af Storbritannien; endast de tre konventionerna och förklaringen 1°, af Amerikas Förenade Stater; endast konventionerna I och III samt alla förklaringarne, af Sverige-Norge och Sweits.[1]

fakultativt och i intet fall tillämpligt på inre frågor. Rumäniska delegationen vidhöll likaledes den fakultativa egenskapen. Den serbiska vidhöll inskränkningen af de neutralas mellankomst till formen af medling eller *bona officia*.

[1] De svensk-norska och sweitsiska regeringarne vägrade ratificera konventionen om landkriget, emedan hennes art. 1—2 som vilkor för uppbåd i massa (»man ur huse») med rätt att behandlas som krigförande mot en infallande fiende, fordra *antingen* organisering under befäl *eller* att tiden därför saknats och territoriet ännu icke hunnit besättas. I likhet med några andra, mindre militäriskt starka nationer, ansåg man äfven hos oss att, när fosterlandets själfständighet hotas, folket i massa bör kunna göra motstånd utan *något alls* af samtliga dessa vilkor, förutsatt endast att det bär vapnen öppet och igenkänligt samt iakttager krigsbruken.

Förutom dessa sex lagar, hvilka erhöllo bindande kraft emellan de makter som antagit dem, voterade Haagkonferensen ett »yttrande» (*résolution*) och sex »önskningar» (*voeux*).

Yttrandet var följande: »Konferensen anser, att en »inskränkning af de *militärbördor*, hvilka för närva»rande betunga världen, är högligen önskvärd för »mänsklighetens materiella och moraliska väl.» — Denna resolution voterades enhälligt.

Önskningarne voro följande:

1° »Konferensen, med tagen hänsyn till de inle»dande åtgärder som sweitsiska regeringen vidtagit i »och för en *revision af Genèvekonventionen*, uttalar den »önskan, att man inom kort måtte skrida till sam»mankallandet af en särskild konferens för sagda än»damål;»

2° »Konferensen uttalar den önskan, att frågan om »*neutralas* rättigheter och plikter måtte uppställas på »programmet af en snar konferens;»

3° »Konferensen uttalar den önskan, att frågorna »om *flottornas gevär och kanoner* måtte, sådana de blif»vit af henne granskade, undersökas af regeringarne, »i syfte att ernå ett samförstånd beträffande nya mo»dellers och kalibrers antagande i bruk;»

4° »Konferensen uttalar den önskan, att regerin»garne, med tagen hänsyn till de under konferensen »framstälda förslag, måtte pröfva möjligheten af ett »samförstånd rörande *begränsning af krigsmakterna* till »lands och till sjös äfvensom af *krigsbudgeterna;*»

5° »Konferensen uttalar den önskan, att förslaget »om *privategendomens okränkbarhet i sjökrig* måtte hän»visas till pröfning af en ytterligare konferens;»

6° »Konferensen uttalar den önskan, att förslaget

»rörande reglering af frågorna om *bombardering* af »hamnar, städer och byar genom sjömakt måtte hän»visas till pröfning af en ytterligare konferens.»

Den första af dessa sex punkter antogs enhälligt. De fem öfriga antogos enhälligt utom några få röster som afhöllo sig.

Med undantag af konventionen I (hvartill anslutningsrätten för makter som icke deltagit i 1899 års konferens skulle framdeles bestämmas), kunna hvilka makter som helst ansluta sig till samtliga konventioner och förklaringar (till konventionen III under vilkor att tillhöra Genèvekonventionen), dock så, att däri innehållna regler skulle upphöra att vara bindande så snart, i ett krig emellan kontrahenterna, någon icke-kontraherande makt toge del.

Dessa arbeten och beslut af regeringarne hafva till stor del blifvit grundade på motsvarande förslag gjorda af Folkrättsinstitutet (*Institut de droit international*) allt sedan denna viktiga institution grundlades år 1873. För öfrigt har Institutet, oberoende häraf, för egen del och som *eventuella* mönsterlagar antagit en samling grundsatser, regler och förslag till reglementen rörande kriget till lands och sjös, bland hvilka märkas: 1875 års i Haag voterade satser rörande dels 1874 års Brysselförklaring, dels neutrala staters plikter, dels privategendoms behandling i sjökrig; 1877 års i Zürich antagna satser angående privategendoms behandling i sjökrig, förslag till organisering af en mellanfolklig prisdomstol, samt anmärkningar öfver folkrättens tillämpning i rysk-turkiska kriget; *landkrigets lagar*, handbok antagen i Oxford 1880; *mellanfolkligt prisreglemente*, antaget i Heidelberg 1887; regler

rörande *krigskontraband*, antagna i Venedig 1896; regler rörande bombardering, krigförandes asyl i neutral hamn, Genèvekonventionens tillämpning på sjökriget m. m. Dessutom står på Institutets dagordning *neutralitetens reglering*, afsedd att ansluta sig till förverkligandet af Haagkonferensens ofvan anförda »önskan» under punkten 2°.

Den 6 juli 1906 slöts »*den reviderade Genèvekonven-*»*tionen*», hvilken upphäfver och ersätter 1864 års ofvan nämda Genèvekonvention, rättar och fullständigar henne.[1]

[1] Närmare rörande 1906 års konvention, se Kleen, *Röda Korset enligt konventionerna*, Stockholm 1906.

ÅTERBLICK OCH FRAMTIDS-UTSIKTER

Vid en vidsträckt, krigföringen i hennes helhet omfattande blick tillbaka på världsåldrarne, kunna visserligen icke framsteg af stor betydelse förnekas. Krigets *rättsliga* sida har, om icke med hvarje århundrade, åtminstone med hvarje historiskt utvecklingsskede, allt mera trädt i förgrunden. Styrkans användande har blifvit underkastadt vissa vilkor, förestafvade af mänsklighetshänsyner som fordomdags voro okända. Den nya tidens folkrätt har, jämte uppfinningarne och kulturens ökade fordran på människokrafternas besparing för högre mål, minskat åtskilliga af slagfältens elakheter och ohyggligheter, om än i vissa afseenden blott för att ersätta dem med andra, mindre individuella men mera fruktansvärda. Särskildt har den forntida grundsatsen att »med alla till buds stående medel »tillfoga fienden största möjliga afbräck» måst rymma fältet för den moderna satsen att »i krig undvika allt »ondt som icke nödvändigtvis fordras för krigsresul»tatet». Krigets våld är icke längre sitt eget mål, det är numer endast medel för andra mål och måste alltså upphöra så snart dessa vunnits: denna stora system-

förändring följer redan med nödvändighet däraf, att krigets eländen och lidanden växa i samma mån kulturen och välståndet ökas som det afbryter.

Den personliga hedern, värdigheten och friheten tillvaratagas bättre, sedan krigen anses förda mellan staterna, icke mellan individerna, och alltså åtskilliga, mot en mera civiliserad uppfattning stridande råheter och omänskligheter blifvit ifrån slagfälten bannlysta. Särskildt har de icke kämpandes, fångarnes, de sjukas och sårades öde blifvit bättre. Intet våld tillåtes emot dem. Det går icke an, som förr, att anse fientliga undersåtar som god pris, med hvilka må förfaras hur som helst, blott man lyckas bemäktiga sig dem. Nutidens praxis, åtminstone den erkända, är att skona dem som tagas eller gifva sig, att utväxla dem emot fiendens fångar eller låta dem utlösas, och att i afvaktan därå underhålla dem på den stats bekostnad som de tillhöra. Äfven då de måste underhålla sig själfva, kunna de ej tvingas till arbete som skulle förnedra dem eller strida mot deras vilkor och tillstånd. Många fångar frigifvas till och med på hedersord att icke återtaga vapnen före fredslutet. I intet fall kunna de behandlas som förbrytare eller instängas i korrektionsinrättningar, pinas och misshandlas. Själfva deras frihet lider endast sådana inskränkningar som fordras af säkerheten.

Bombardering inskränkes i regeln till befästa platser. Stormningarne, hvilka alltid gifvit anledning till svåra brott, undvikas allt mera. Före belägring låter man gärna de fredliga invånarne aftåga. Intagna platsers besättningar kunna icke som förr nedsablas, endast göras till fångar. Och om visserligen en infallande armé anses kunna af strategiska eller taktiska

skäl afbryta samfärdseln och förhindra förbindelserna, erfordras dylika skäl för hvarje sådan operations giltighet.

Den *privata egendomsrätten* anses på intet område upphäfd, på sin höjd underkastad vissa mindre begränsningar i utöfningen, som krigsändamålet fordrar; ty kriget föres af stat emot stat, det enskilda området förblir i möjligaste mån däraf oberördt. Sålunda måste fastighetsegarne väl lida det intrång som oundvikligt följer af markens militäriska besättning, men icke mer; lösegendom och lifsmedel kunna rekvireras för arméns nödtorft, dock icke för intet, allt måste gäldas. Kontributioner upptagas, men endast i statens namn, för landets skull och på regelbundet sätt, o. s. v. Den forna bytesrätten, enligt hvilken icke blott krigsmakten utan äfven den enskilde soldaten tog hvad han ville, är utdömd; och plundringen, sköflingen, härjningen betraktas som röfveri och stöld: denna grundsats, redan genomförd i landkriget, fordras högljudt äfven för sjökriget. Man har stundom, ehuru allt mera sällan, velat göra undantag för fall af »hårdnackadt försvar» och tillåta plundring af den plats och besättning som sådant gjort; men detta undantag gillas nu så mycket mindre, och är så mycket mindre berättigadt, som det hårdnackade försvaret anses för en plikt.

En skilnad uppdrages för den skull emellan offentlig och enskild tillhörighet: endast den förra, icke den senare, får tagas. I första hand tillegnar sig eröfraren sådan egendom som står i ett eller annat omedelbart förhållande till kriget, vapen och krigsförnödenheter, statskassor o. s. v., emedan dessa saker tjäna till förlängning af fiendens motstånd. I den mån krigsmakten intränger i den fientliga statens inre, be-

mäktigar hon sig äfven hvad regeringsmakten och hennes utöfning tillhör, alltså ock offentliga byggnader och inrättningar. Men äfven härvid har framsteget uppdragit skilnader. Icke ens allt hvad staten tillhör, anses numera vara inom eröfringens håll, endast den del däraf, som genom sin politiska eller militäriska egenskap upprätthåller och förstärker den fientliga statens makt, kraft och myndighet. Sociala inrättningar åter, om än tillhörande det offentliga, hafva allt mera blifvit undantagna från krigets intrång: sådana byggnader, lokaler, stiftelser jämte materiel och egendom, som tjäna bildningen, vetenskapen, konsten, kulten, mänsklighetshjälpen, välgörenheten m. m. dyl. Hvad tillhör enskilda personer, voro de än i krigstjänsten, soldaternas pänningar, kläder m. m., är fridlyst.

På *neutralitetens* område hafva framstegen ingalunda varit mindre, tvärtom större så till vida, som de äro märkbara vid öfverskådandet af en vida mindre tiderymd. Ännu för femtio år sedan grepos neutralas — alltså rättsinnehafvares som med kriget intet hade att skaffa — egendom under fiendens flagga på hafvet, och de krigförande stego obesväradt ombord på de neutrala fartygen — alltså under en främmande vänskaplig makts suveränitet — för att där bemäktiga sig fientliga men fredliga undersåtars privategendom. Ännu under nittonde århundradets förra hälft vimlade hafven af kapare, hvilka angrepo alla fartyg utan åtskilnad på nationalitet och röfvade nästan hvad som helst under förevändning af en eller annan förmodad fientlig bestämmelse för varor och transporter. De neutrala hindrades ofta från all handel, äfven den fredligaste, med en fiende hvars hamnar och kuster dock ej i verkligheten voro blokerade utan endast

förklarade så vara, eller på sin höjd bevakades då och då af en eller annan, långt aflägse därifrån kringströfvande kryssare. De neutrala staternas territorier genomtågades obesväradt af de krigförandes trupper, ja, de neutrala regeringarne tvingades med våld att göra gemensam sak med den ene eller andre krigförande mot hans fiende. Gå vi ännu något längre tillbaka, finna vi sjöslag utkämpade i de neutrala vattnen, deras gränser öfverskridna, deras områden till och med besatta af de krigförande, utan att motstånd däremot gjordes. I våra tider skulle ingen af dessa handlingar tålas; och som de utgöra en ansenlig del af de till neutraliteten hörande, och den ökade aktningen för de neutrala staternas rätt och frid mäktigt bidrager till krigets begränsning och lokalisering samt minskning af dess faror och olyckor, kan icke nekas att äfven härigenom betydliga framsteg vunnits.

Sådana äro i korta, breda drag, de hufvudsakliga framsteg som krigets civilisering hittills gjort. Vid en betraktelse af progressionen i stort synas dessa framsteg, om än så långsamma, dock i följd af sin betydenhet lämna rum för goda förhoppningar för framtiden.

Till helt andra slutsatser kommer man vid en betraktelse af stegens riktning under kortare perioder. En blick tillbaka, ingalunda på årtusenden eller århundraden, utan på ett halft århundrade, kan ofta tyckas utesluta de goda förhoppningarne: i själfva verket gick krigföringen — som redan blifvit anmärkt — under perioden 1860—1900 i rättsligt afseende icke framåt, utan tillbaka. Af ofvan gjorda skildring af de särskilda krigstillstånden under nämda period framgår,

att efter 1850-talets krig — hvilka torde ha nått höjden af hittills känd hyfsning, åtminstone i den mening att de krigförande parterna ömsesidigt iakttogo krigets lagar och aktade hvarandra, — krigföringen steg för steg fördes med allt *mindre* sådan iakttagelse och aktning, tills slutligen tjugonde århundradet invigdes med en vildhet och ett barbari hvars like ej återfinnes med mindre man går ett helt sekel tillbaka, till de arga utsväfningarne under Bonaparte, dessförinnan till Tilly och Wallenstein.[1] Att man emellertid misstog sig när man däraf genast drog den slutsats, att framsteget blifvit afbrutet eller kanske förloradt, ändgiltigt eller åtminstone tills vidare, och att det nya århundradet skulle beteckna en återgång till tingens början, då krigen fördes utan hejd, djuriskt och laglöst, det skulle snart bevisas genom den mönstergilda japanska krigföringen 1904—1905.

Det var ett asiatiskt folk förbehållet att lämna detta bevis, och det var europeiska folk och med dem närmare sammanhängande som gripits af den näst föregående förvildningen. En insikt uti dennas djupare orsaker, dessa orsakers egen natur, hvaraf kan slutas till deras definitiva eller öfvergående beskaffenhet, synes alltså förutsätta en kännedom af vissa grunder därför inom den europeiska andan, samt huruvida dessa grunder kunna anses öfvergående eller icke. Därvid må icke förglömmas, att krigens fenomener icke kunna bedömas enstaka; de måste hänföras till sina yttersta grunder, hvilka hänga oskiljaktigt sam-

[1] Ett undantag härifrån bildade visserligen all den förbättring som under tiden hade blifvit en följd af Röda korsets instiftelse och det framsteg i sjukvård hvilket helt naturligt däraf måst följa trots alla brott och kränkningar.

man med all annan utveckling, mänsklig och samhällig. Sådant ett släkte är i allmänhet, sådana blifva ock dess krig. Ingenstädes erfordras mer af pliktkänsla och självbeherskning, än på slagfälten, där rättvisans skipande och ordningens upprätthållande blifva, till följd af lidelsernas lössläppande och öfvervakningens hinder under stridens hetta, svårare än någonstädes, och där alltså den trogna tillämpningen af uppförandets regler förutsätter en *uppfostran* tillräckligt fast, vårdad och sträng, för att utgöra en borgen för rättelse *inifrån*. Brister denna rättelse ur det egna väsendet, den rättelse som hemtar sin näring och sin uppehållelse ur karaktären, hjärtat och hjärnan, så tjänar det till intet att sammankalla fredskonferenser och underteckna konventioner om krigets lagar: de förblifva då en lag på papperet, en död bokstaf, som visserligen kan smickra tidsandans begär efter beröm, men icke reglera krigföringen i verkligheten.

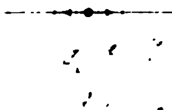
Nåväl, hvad visar oss nu denna uppfostran inom den europeiska skolan och i det europeiska hemmet, som skulle utgöra grundvalen och borgen för vår generations utbildning till den höjdpunkt hvilken utesluter brottet och råheten, i krig såväl som i fred?

En blick in uti privatlifvet kan öfvertyga hvarje klart seende öga om det verkliga förhållandet. Aktning för lag, ordning, myndighet, öfverhet, ålder, korteligen för allt högre, minskas mer och mer. Tidens anda är det tygellösa självsvåldet, hvars lösen är att det uppväxande släktet icke skall rättas, brottslingen icke bestraffas, emedan det icke finnes något ansvar, emedan det icke finnes någon viljefrihet. Allt, den dåliga gärningen såväl som den goda, påstås vara en oemotståndlig

följd af »intrycket», sensationen, hänförelsen o. s. v. hos människan alldeles så som hos vilddjuret. Korteligen, det är den cyniska sensualismen — sig falskligen kallande »realism» — som var verklighetsfilosofien på tröskeln emellan nittonde och tjugonde århundradena. Kan nu denna sensualism få råda regelbundet och under fredstillståndet emedan hans anda gillas och antages, huru skulle man då kunna vänta denna andas uteblifvande från krigföringen, där frestelserna äro vida svårare att emotstå och där hon följaktligen eger friare spel?

Att detta tillstånd är öfvergående, kan icke betviflas. De olika slagen af världsanda, verklighetsfilosofierna, äro som väderlekens skiftningar, de svepa turvis öfver jorden. Det är icke första gången som sensualismens lära beherskat tiden; men hvarje gång hon det gjort, har hon förnedrat mänskligheten och gjort henne allt olyckligare, tills insikten däraf äntligen frambringat sin återverkan och världen ånyo befriat sig därifrån. Ingen förnuftig grund gifves för antagandet att icke denna jämviktslag, som eger sin rot i naturen, äfven nu kommer att hafva sin gång. Men man skulle göra sig skyldig till en farlig villa, om man väntade denna återverkan hos morgondagen. Dylika strömningar, hvilka återställa jämvikten, fordra lika lång tid som de hvilka rubbade henne, och under tiden förete krigen, det ena efter det andra, allt värre bilder, allt skamligare fläckar på världshistoriens blad. Första steget till en förbättring måste tagas i hemmet, som är den hemliga men tyvärr oåtkomliga härden för människans utbildning till medborgare, till hvad hon sedan blir i staten och i lifvet emellan nationerna. »Juvelen», »älsklingen», i detta senare ords nuvarande, urartade,

hjärtlösa bemärkelse, måste först och främst afskaffas; ty det är just älsklingen-juvelen i barnkammaren — hvilken aldrig fått lära sig självbeherskning — som sedan blir banditen på slagfältet. När uppfostran förr eller senare återtager det värdiga allvaret och den kärleksrika strängheten, hvilken i människotelningen såg den blifvande människan-medborgaren, icke blott ett redskap för det egna djuriska sinnet och smekbegäret som af självvisk maklighet blundar för öfverträdelserna, då, men också först då, skall det löna mödan att regeringarne emellan sluta öfverenskommelser om förbättrade lagar i krig, med någon utsikt och grundad förhoppning att se dem iakttagna och efterlefda i verkligheten.

AF SAMME FÖRFATTARE:

OM DÖDSSTRAFFETS BEFOGENHET OCH LÄMPLIGHET. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner. Första uppl. 1866. Andra uppl. 1869.

FÖRSÖK TILL FRAMSTÄLLNING I **NATURRÄTT** OCH *RÄTTSLIGA FÖRBEGREPP*. Stockholm, J. Seligman & komp., 1883—1885. Fem delar.

OM KRIGSKONTRABAND ENLIGT ALLMÄN FOLKRÄTT SAMT STATERNAS LAGAR OCH FÖRDRAG. Stockholm, Normans Tryckeriaktiebolag, 1888.

EGER STATSFÖRENINGEN PÅ DEN SKANDINAVISKA HALFÖN NÅGON FRAMTID? En fråga till hvarje vän af vår själfständighet. Stockholm, Nordin & Josephson, 1889.

NEUTRALITETENS LAGAR. Stockholm, Gernandts Boktryckeriaktiebolag, 1889—1891. Två delar.

DE LA *CONTREBANDE DE GUERRE* ET DES TRANSPORTS INTERDITS AUX NEUTRES. Paris, G. Pedone-Lauriel, 1893.

LE DROIT DE LA CONTREBANDE DE GUERRE (i REVUE DE DROIT INTERNATIONAL ET DE LÉGISLATION COMPARÉE, Bruxelles, årg. 1893).

RÉPONSE AUX OBJECTIONS CONTRE LE PROJET DE RÈGLEMENT SUR LA CONTREBANDE DE GUERRE (*ib.*, årg. 1895).

SUR L'APPLICABILITÉ DU *JUS SOLI* EN MATIÈRE DE NATIONALITÉ (i REVUE GÉNÉRALE DE DROIT INTERNATIONAL PUBLIC, Paris, årg. 1896).

LOIS ET USAGES DE **LA NEUTRALITÉ** D'APRÈS LE DROIT INTERNATIONAL CONVENTIONNEL ET COUTUMIER DES ÉTATS CIVILISÉS. Paris, A. Chevalier-Marescq et Cie, 1898—1900. Vol. I—II.

KUNNA I VÅR TID *DIPLOMATI* OCH *KONSULATVÄSEN* SKILJAS? Stockholm, Nordiska Bokhandeln, 1903.

LES DÉCRETS PROHIBITIFS DU JAPON ET DE LA RUSSIE (i REVUE GÉNÉRALE DE DROIT INTERNATIONAL PUBLIC, Paris, årg. 1904).

RÖDA KORSET ENLIGT KONVENTIONERNA. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1906.

(till 1908) KODIFICERAD HANDBOK I **KRIGETS LAGAR** TILL LANDS OCH TILL SJÖS ENLIGT AFTAL OCH VEDERTAGEN SEDVÄNJA BLAND HYFSADE FOLKSLAG.

ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG SIGILLVM
ET
VE RI TAS
CHRISTO ET ECCLESIAE